

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
“Ужгородський національний університет”
Факультет іноземної філології**

ISSN 2617-3921

**СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 3-4 (21-22)

Видавничий дім
“Гельветика”
2022

DOI 10.24144/2617-3921.2021.19

УДК 81 (081)+372. 8

С 91

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б у галузі філологічних та педагогічних наук (спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)», 035 «Філологія») відповідно до Наказу МОН України від 26.11.2020 № 1471 (додаток 3). Журнал індексується в міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus (Польща).

Редакційна колегія:

Головний редактор:

Фабіан Мирослава Петрівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3351-1275>

Члени редакційної колегії:

Голік Сніжана Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1278-3383>; **Бенцеш Рійко** – доктор філологічних наук, професор Інституту науки про поведінку та теорії комунікації університету Корвінус у Будапешті, Угорщина, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3481-8279>; **Гвоздяк Ольга Михайлівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри німецької філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5760-576X>; **Корольов Ігор Русланович** – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри полоністики Інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0436-5923>; **Корольова Алла Валер'янівна** – доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри загального мовознавства і германістики Інституту філології, Київський національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5541-5914>; **Лизанець Петро Миколайович** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри угорської філології, директор Центру гунгарології, заслужений діяч науки і техніки України, почесний член редколегії, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5663-7057>; **Рогач Леся Валер'янівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7709-017X>; **Томашікова Славка** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри англістики та американістики Університету П.Й. Шафаріка в Кошице, Словаччина, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5877-9158>; **Фаркаш Іоан-Мірча** – кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету літератури Північного центрального університету Бая Маре та Технічного університету Клуж Напока, Румунія, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8113-1237>; **Чендей Наталія Василівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-4065-5119>

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 10 від 21 листопада 2022 р.)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Електронна версія: <http://philol-zbirnyk.uzhnu.uz.ua>

**Ministry of Education and Science of Ukraine
State University “Uzhhorod National University”
Faculty of Foreign Philology**

ISSN 2617-3921

**CONTEMPORARY STUDIES
IN FOREIGN PHILOLOGY**

Research Paper Collection

ISSUE 3-4 (21-22)

DOI 10.24144/2617-3921.2021.19
UDC 81 (081)+372. 8
C 91

The journal is included in the List of scientific professional publications of Ukraine of category B in the field of philological and pedagogical sciences (specialty 014 "Secondary education (by subject specialties)", 035 "Philology") according to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine 26.11.2020 № 1471 (Annex 3). The journal is indexed in the international scientometric database Index Copernicus (Poland).

Editorial Board:

Editor-in-Chief:

Fabian Myroslava Petrivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of English Philology Department, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3351-1275>

Members of the Editorial Board:

Holyk Snizhana Vasylivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of English Philology Department, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1278-3383>; **Réka Benczes** – Doctor of Philological Sciences, Professor of the Institute of Communication and Sociology, Corvinus University of Budapest, Hungary, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3481-8279>; **Hvozdiak Olha Mykhailivna** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of German Philology Department, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5760-576X>; **Korolyov Ihor Ruslanovych** – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Professor of Polish Studies Department, Institute of Philology, Kyiv Taras Shevchenko National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0436-5923>; **Korolyova Alla Valerianivna** – Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of General Linguistics and Germanic Philology Department, Institute of Philology, National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5541-5914>; **Lyzanets Petro Mykolaiovych** – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of Hungarian Philology Department, Director of the Center of Hungaryology, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Honorary Member of the Editorial Board, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5663-7057>; **Rohach Lesya Valerianivna** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of English Philology Department, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7709-017X>; **Slávka Tomaščíková** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of British and American Studies, Pavol Jozsef Šafárik University in Košice, Slovak Republic, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5877-9158>; **Ioan-Mircea Farcas** – PhD, Associate Professor, Dean of the Faculty of Letters, North University Centre of Baia Mare, Technical University of Cluj – Napoca, Romania, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8113-1237>; **Chendei Nataliia Vasylivna** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of English Philology Department, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-4065-5119>

Recommended for publication by the Academic Council of Uzhhorod National University (protocol № 10 dated November 21, 2022)

The articles were checked for plagiarism using the software Plagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

E-version: <http://philol-zbirnyk.uzhnu.uz.ua>

© Uzhhorod National University, 2022

MOB03HABCTBO
LANGUAGE STUDIES
SPRACHWISSENSCHAFT
LINGUISTIQUE

Людмила Бондарук,

доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романської філології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0003-1861-1216>
м. Луцьк, Україна

Яніна Міщук,

магістр кафедри романської філології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0002-3776-6128>
м. Луцьк, Україна

Концепт «злочин»: лінгвокультурологічна репрезентація та особливості його перекладу (на прикладі роману Жоржа Сіменона «Невдача комісара Мегре»)

The concept of crime: linguo-cultural representation and features of its translation (Maigret's Failure by Georges Simenon case study)

***Анотація.** Особливості концептуалізації поведінкових реакцій, взаємодії колективної та індивідуальної свідомості стають предметом дослідження різних галузей знань. Концепт «злочин» належить до тих базових та універсальних категорій, які розкривають когнітивні механізми на рівні релевантної взаємодії з різними концептами й національними особливостями картин світу, культурну специфіку, індивідуально-психологічний досвід та поведінкову адаптацію. У статті розглянуто лінгвокультурологічний концепт «злочин» у франкомовному детективному романі відомого французького письменника бельгійського походження Жоржа Сіменона «Невдача комісара Мегре». Метою дослідження є аналіз лінгвокультурологічної репрезентації, функціональної ролі та вербальної репрезентації концепту «злочин» у детективному романі «Невдача комісара Мегре» («Un échec de Maigret») Жоржа Сіменона в оригіналі та перекладі. Для цього проаналізовано структурно-жанрові особливості франкомовного детективного роману, конкретизовано соціокультурологічні та лексико-семантичні функції домінантного концепту «злочин», окреслено фреймову структуру концепту «злочин». Для компаративного перекладацького аналізу використовувався переклад Миколи Меццера.*

За допомогою фреймового аналізу досліджено функціональну репрезентацію концепту «злочин» у художньому наративі детективу та його відповідність у мові перекладу, що дало можливість простежити взаємозв'язок лексико-семантичних, стилістичних і когнітивних компонентів, які

відображають світоглядну інформацію мовців. Для простеження розгортання смислових компонентів концепту «злочин» у наративі художнього твору виокремлено чотири базові концепти-фрейми: «злочин», «таємниця», «розслідування», «покарання», до кожного з яких вказано сегментні слоти. Зазначено, що особливість детективного роману визначається тим, який концепт-фрейм автор ставить у пріоритет та якими слотами він його наповнює. Так, наприклад, відповідно до правового аспекту домінантним може бути процес «злочин – покарання», у моральному аспекті – «злочин – мотив». Особливістю лінгвокультурологічної конотації у творчості Жоржа Сіменона є не лише лексико-стилістичне наповнення концепту «злочин», а й доповнення його різними маркерами, які вирізняються авторською іронічно-філософською манерою трансляції основного задуму, а відтак змалюванням способу й умов проживання тогочасних французьких місцян. Зверхньо-впевнена поведінка комісара Меґре залучає всіх учасників процесу розслідування до взаємодії та запевнює в невідворотності розкриття злочину. Розгортання конфлікту, увага до деталей і мотивів поведінки, замовчування свідків, емоційні стани співпереживання, а не лише осудження вказують на важливість осмислення причинно-наслідкових зв'язків вчинення злочину, а не на його покарання.

Компаративний аналіз оригіналу й перекладу дав можливість здійснити інтерпретаційний аналіз правових відношень та екстралінгвістичної інформації у французькій та українській картинах світу. Різні ознаки у відображенні концепту «злочин» полягають не стільки в неоднозначності трактування, скільки у стилевій трансляції. В українському перекладі стилістичне наповнення концепту децю нейтралізується з дотриманням юридично-правової номінації.

Ключові слова: національна картина світу, детективний роман, фрейм, фреймовий аналіз, екстралінгвістичні маркери, перекладознавчі трансформації.

Summary. Features of conceptualisation of behavioral responses and interaction of individual and collective consciousness become a subject of study in various fields of knowledge. The concept of crime refers to those fundamental and universal categories that reveal cognitive mechanisms at the level of relevant interaction with multiple concepts, national features of worldviews, cultural specifics, individual psychological experiences, and behavioral adaptation. The paper studies the linguo-cultural concept of crime in the Francophone detective novel “Maigret’s Failure” by the famous French writer of Belgian origin, Georges Simenon. The study aims to analyse the linguo-cultural representation, functional role, and verbal representation of the concept of crime in the detective novel “Maigret’s Failure” (French “Un échec de Maigret”) by Georges Simenon in the original text and translation. In order to achieve this, the article analyses the structural and genre features of a Francophone detective novel, specifies socio-cultural and lexical-semantic functions of the dominant concept of crime and defines the frame structure of the concept of crime. The translation of Mykola Meshcheriak was used for comparative translation analysis.

The paper examines the functional representation of the concept of crime in a fictional narrative detective story and its translation equivalence. Frame analysis

is used for this purpose. It makes it possible to investigate the relationship between lexical-semantic, stylistic, and cognitive components that reflect speakers' worldviews. Four basic conceptual frames as crime, mystery, investigation, and punishment are identified in the study in order to examine the development of semantic components of the concept of crime in the fictional narrative. Each of them has segment slots. It is claimed that the feature of a detective novel depends on the conceptual frame the author prioritises and with what slots he completes it. For example, in accordance with the legal aspect, the dominant process may be crime – punishment; in the moral aspect, crime – motive. The lexical and stylistic elements of the concept of crime are not the only presented distinctive feature of the linguo-cultural connotation in the works of Georges Simenon. It is also the addition of various markers, distinguished by the author's ironic and philosophical manner of portraying the main idea and therefore depicting the way of living and living conditions of the French burghers of that time. Commissioner Maigret's arrogant and confident behavior involves all participants of the investigation process in interaction and assures of the inevitability of solving the crime. The development of the conflict, attention to detail, motives for behaviour, the silence of witnesses, empathy, and not just condemnation indicate the importance of understanding the cause-and-effect relationships of the commission of a crime rather than punishment.

Comparative analysis of the original text and translation makes it possible to interpret legal relationships and extralinguistic information in the French and Ukrainian worldviews. Various features used to describe the concept of crime depend on the translation style rather than the ambiguity of interpretation. The stylistic elements of the concept are somewhat neutralised in compliance with the juridical nomination in the Ukrainian translation.

Key words: national worldview, detective novel, frame, frame analysis, extralinguistic markers, translational transformations.

Вступ. У концептосфері мовної картини світу концепт «злочин» посідає особливе місце, оскільки поєднує в собі загальнонаціональні та індивідуальні ментальні властивості індивіда, розкриває потенційні різноаспектні можливості і зв'язки, по-різному транслюється в мові й мовленні. У літературному творі загалом та детективному романі зокрема концепт «злочин» набуває особливої форми, базуючись на термінологічних, правових, когнітивних, ідейно-моральних, лінгвопоетичних характеристиках. З огляду на інтегральні властивості французько-української літератури можна зазначити, що французький детективний роман залишається не досить дослідженим для українського читача через доступність перекладів чи наукових розвідок. Саме тому у статті пропонується аналіз складових компонентів концепту «злочин» на прикладі одного з романів відомого французького автора детективів Жоржа Сіменона «Un échec de Maigret» та його перекладу українською мовою Миколи Мещеряка «Невдача комісара Мегре».

Концептом «злочин» та дослідженням детективного роману займаються чимало науковців, зокрема І. Новікова, Д. Платен, Р. Рейнер, К. Сіго, Г. Уортінгтон, Л. Ярова та інші.

Як показують наукові розвідки, в Україні відчутна нестача оригінальних та перекладних франкомовних творів сучасних авторів, зокрема й детективного жанру. Франкомовна детективна література репрезентована досить широким колом авторів, наприклад: П'єр Буало (Pierre Boileau), Дідьє Денінкс (Didier Daeninckx), Жан-Патрік Маншетт (Jean-Patrick Manchette), Бріджітт Обер (Brigitte Aubert) та інші. Проте творчість зазначених митців залишається маловідомою українському читачеві. Це зумовлює актуальність комплексного дослідження як особливостей франкомовного сучасного детективного жанру загалом, так і його ключового концепту «злочин».

Методологія та методи дослідження. У роботі були використані такі методи, як аналіз наукових матеріалів із лінгвістики, перекладознавства, літературознавства, правознавства, а також лексико-стилістичний аналіз франкомовного детективного роману для того, щоб окреслити закономірності розгортання детективного наративу як літературного жанру. Було застосовано індуктивний метод дослідження та фреймовий аналіз, що дало змогу визначити структурні елементи й функціональну роль домінантного концепту «злочин». Порівняльний перекладознавчий аналіз продемонстрував концептуальне сприйняття злочину як універсальної категорії та особливості авторської і перекладацької стратегії у його трансляції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Яким би фіктивним за вимислом не був детективний жанр, він є достовірним відображенням національної культури. Визначення злочину постійно розвивається та змінюється, перетин культурних кордонів, переклади й інтерпретації особливо цікаві та пропонують доступ до міжкультурних і внутрішньокультурних особливостей, до культурних і соціальних змін та конструкції популярної літературної форми [7, с. 2].

Концепт «злочин» є одним із базових концептів з огляду на його універсальність у різних сферах життєдіяльності (міжкультурній, юридичній, соціальній, індивідуально-ціннісній), а також у різних сферах дослідження (лінгвопоетичній, культурологічній, психологічній, когнітивній).

Л. Бондарук зазначила: «Концепт – одиниця ментальних і психічних ресурсів свідомості, це оперативний компонент пам'яті, ментального лексикону, усієї картини світу, відображеної в людській психіці» [1, с. 19]. «Злочин» як термін та як концепт є багатозначним і залежить від ситуативного трактування.

У статті для дослідження лінгвокультурологічного аспекту концепту «злочин» ми будемо послуговуватися фреймовим аналізом (його розробляли М. Мінський, Ч. Філлмор, Д. Таннен та інші вчені), який дає можливість простежити взаємозв'язок лексико-семантичних, стилістичних і когнітивних компонентів, які відображають світоглядну інформацію мовців. Як зазначає С. Жаботинська, фреймовий аналіз використовується для дослідження понятійної структури концепту, розгортання подій, залучення дійових осіб, де кожний конкретний фрейм відповідної ситуації складається зі слотів, що розкривають, доповнюють його функції, ментальні операції, особливості чи властивості в їх взаємозв'язку [2, с. 7].

Окрім того, важливо простежити розгортання смислових компонентів концепту «злочин» у наративі художнього твору. О. Мамосяк зауважує: «Художній нарратив – це багаторівнева система, усі елементи якої не нагромаджені хаотично, а взаємно впорядковані на кожному структурному рівні. Він являє собою певну закодовану інформацію, що спрямована від автора до читача. Однак створений автором нарратив не вичерпується лише фікційним світом. До його складу входять також оповідач, читач і безпосередньо сам процес оповіді. Тому художній нарратив трактується як репрезентація певної історії, яка має власний часопростір» [3, с. 17].

Як зазначає Л. Ярова, концептосферу детективного твору формують чотири базові концепти-фрейми: «злочин», «таємниця», «розслідування», «покарання». Своєю чергою концепти-фрейми поділяються на більш деталізовані слоти [5, с. 136]. Однак особливість детективного роману визначається тим, який концепт-фрейм автор ставить у пріоритет. Так, наприклад, відповідно до правового аспекту доміантним може бути процес «злочин – покарання», у моральному аспекті – «злочин – мотив».

У статті досліджується концепт «злочин» на прикладі творчості відомого французького письменника Жоржа Сіменона (Georges Joseph Christian Simenon, 1903–1989 pp.) – визнаного майстра детективної інтриги, уваги до деталей, характерів персонажів, особливої атмосфери, які описані в характерній іронічно-філософській авторській манері. Його романи об'єднують у так звану серію комісара Мегре. Це детектив, кремезний чоловік із люлькою, здатний тримати себе в руках у будь-якій ситуації, який став прототипом розслідувача з вірою в себе та справедливість створеного ним самим універсуму.

Короткий опис справи, фактів як юридичного звіту, умов життя персонажів подається так, щоб зорієнтувати (зокрема й читача) на мотив та причинно-наслідкові зв'язки вчиненого діяння, яке не завжди сприймається однозначно позитивно чи негативно. Інтрига

утримується до кінця роману, урізноманітнюється поведінка персонажів, а відтак трактування самого злочину.

Якщо розглядати концепт-фрейм «злочин» у контексті детективного роману Ж. Сіменона «Невдача комісара Мегре» («Un échec de Maigret»), то можна виокремити такі слоти, які характеризують його понятійну основу: «une affaire», «un crime», «un délit». Крім цього, у творі часто на позначення злочину згадуються саме скоєні дії, тобто дієслова (убити, вчинити замах, отруїти тощо), наприклад: зворот «on en veut à ma vie» (на моє життя готується замах), дієслова «empoisonner», «braconnaire», «tuer» або іменникові фрази «le coup de feu tiré à bout portant» (постріл впритул). Тобто можна сказати, що концепт-фрейм «злочин» автор трактує не лише як факт здійснення чи результат, а й як «спосіб виконання злочину».

Слот «збраряддя злочину» виражений такими поняттями, як «une arme» (зброя) – загальне поняття, або «un revolver» (пістолет) – конкретизація. Досить часто використовується не іменник «une arme», а саме пасивна конструкція «être armé» (бути озброєним), у такий спосіб імпліцитно передбачається виконавець злочину, а не збраряддя [8, с. 27].

Концепт-фрейм «таємниця» досить цікаво представлений у романі стосовно самого комісара Мегре. Можна зазначити, що цей фрейм передається більше на рівні метатексту, а також за допомогою опису емоцій. Згідно із сюжетом до Мегре за допомогою звертається Фердинанд Фюмаль (Ferdinand Fumal), якого Мегре зневажає та не бажає допомогти, аж доки Фюмалю не вбивають. Тоді в комісара починаються докори сумління:

«Tout en se rasant, Maigret se sentait mauvaise conscience. Cela ne tenait-il pas à ce qu'il nourrissait, à l'égard de Fumal, une animosité personnelle? Du coup, il se demandait s'il avait accompli tout son devoir. Le boucher en gros était venu lui demander sa protection. Il s'y était pris d'une façon agressive <...> Celui-ci n'en avait pas moins à faire son métier. S'en était-il acquitté dans toute la mesure possible? Il était allé en personne au boulevard de Courcelles, mais il ne s'était pas donné la peine de vérifier toutes les portes, toutes les issues, remettant cette tâche au lendemain, comme celle d'interviewer les domestiques l'un après l'autre» [8, с. 54].

Емоційний стан та персоналізоване ставлення до жертви, співчуття ідентифікуються за допомогою риторичних запитань, умовного способу дієслів, абстрактних понять (наприклад, «animosité personnelle», «mauvaise conscience», «façon agressive»), слів на позначення обов'язку та захисту («devoir», «demander sa protection»). У перекладі М. Мещеряка зазначений фрагмент адаптований

до аудиторії, він використовує тропи: «*На серці в нього було тяжко*». Перекладач уникає риторичних запитань, натомість використовує лексичні одиниці на позначення емоцій докору, сумніву, вагання: «*дорікати*», «*замість цього*», «*не слід було*» [4, с. 54]. Такі авторські прийоми доповнюють фрейм «злочин – таємниця» більшою емоційною забарвленістю.

Окрім цього, коли йдеться про допити та комунікацію Мегре зі свідками, підозрюваними чи постраждалими, він досить часто занурюється в їхнє особисте життя, ставить запитання, які змушують опитуваних почуватися ніяково або на які вони знаходять відповідь із труднощами. Також у певних сценах допитувані поведуться досить таємниче, бажають приховати деталі або ж говорять, що не готові чимось ділитися. Тоді Мегре виражає свою здатність зрозуміти все без слів. Найчастіше це виражається в діалогах, наприклад:

«*Et, comme elle hésitait:*

– *De quoi avez-vous peur?*

– *De rien*» [8, с. 61].

Особливістю лінгвокультурологічної конотації у творчості Жоржа Сіменона є не лише лексико-стилістичне наповнення концепту «злочин», а й доповнення його різними символами, які, однак, переплітаються з детективними романами інших країн. Наприклад, трубка для куріння, яку Ж. Сіменон зробив неодмінним атрибутом образу комісара Мегре, – це типовий символ детектива, який трапляється в різних культурах (зокрема, вона була в Шерлока Голмса – персонажа Артура Конан Дойла). Проте у творчості Ж. Сіменона трубка слугує також символом, який вигідно компенсує деякі прогалини в характері головного героя або ж доповнює його. Якщо зазвичай у детективному романі читачам подається низка доказів, за допомогою яких вони самі намагаються розв'язати загадку чи відгадати ім'я злочинця, то в Ж. Сіменона, як і у випадку з трубкою, докази відіграють роль символів-натяків, які мають різне значення в різних контекстах. Змішуючи докази із символами чи знаками, він перевищує очікування від детективного роману та створює в читачів враження, немов це не просто продумана гра, а справжній витвір мистецтва [6, с. 43–44].

Частовживаними у творі є слот «правоохоронний орган» та терміни, які його деталізують: «детектив», «поліцейський», «прокуратура» тощо. Більшість із них, зокрема офіційні назви установ та посад, перекладені українською мовою за допомогою відповідних термінів, а саме: «*inspecteur*» (*інспектор*), «*un sergent*» (*сержант*), «*commissaire*» (*комісар*), «*ministre de l'intérieur*» (*міністр внутрішніх справ*), «*p.j. (protection juridique)*» (*управління карного*

розищу), «*un bureau des inspecteurs*» (інспекторська), «*surveillance discrète*» (охорона), «*parquet*» (прокуратура), «*médecin légiste*» (лікар-криміналіст), «*avocat*» (адвокат), «*juge d'instruction*» (слідчий) [8, с. 4–210; 4, с. 4–201].

Крім цього, слот «правоохоронний орган» доповнюється слотом «виконавці розслідування»: «*un agent*», «*un flic*», «*les effectifs*», що найчастіше перекладаються нейтральним узагальненням «*поліцейський*». У перекладі М. Мещеряка слово «*un flic*» [8, с. 13] передане як «*поліцай*» [4, с. 9], тобто доповнюється певною емоційною та стилістичною забарвленістю; «*un flic*» – «детектив», нейтральне узагальнення; «*des effectifs*» [4, с. 4] – «особовий склад Управління карного розшуку», адаптивний пояснювальний спосіб перекладу; «*les bureaux*» – «управління карного розшуку», адаптивний переклад, лексична трансформація.

Таке різноманіття термінів на позначення органів розслідування може бути зумовлене двома чинниками. Перший (очевидний) – це специфіка наративних компонентів детективного роману. Другий чинник характеризує особливість творів Ж. Сіменона: автор звертає більшу увагу не на сам факт здійснення злочину, а на внутрішні причини й наслідки (процес і виконавці розслідування, стосунки між підлеглими та тими, хто стоїть вище за кар'єрними сходінками). Окрім самого процесу розслідування, автор звертає увагу на спосіб життя комісара Мегре. У деяких сценах помітно, що це превалює над самим розслідуванням, а інколи його життєва ситуація може вплинути на його робочий процес.

Щодо слота «жертва» у творі оригіналу лише частково можна побачити термін «*une victime*», тому що зазвичай Мегре називає жертву на ім'я або іншими описовими назвами. Слот «свідок» транслюється нейтральним терміном «*un témoin*».

Концепт-фрейм «розслідування» розкрито слотами «дії поліції» або «дії детектива». Він досить широко представлений у досліджуваному романі в різних аспектах, а в перекладі доповнюється слотом «розплутувати справу» та синонімічними конструкціями, наприклад: «*régler une affaire*». Поняття «*une affaire*» доповнюється синонімічним поняттям «*une enquête*». У перекладі синонімами поняття «*une enquête*» є «справа» та «розслідування»: «*poursuivre une enquête*» – «продовжити розслідування», «*prolonger une enquête*» – «продовжувати опитувати», «*tenait de son côté une enquête discrète*» [8, с. 8] – «делікатно почав розслідувати справу» [4, с. 8].

Концепт-фрейм «розслідування» наповнюють також слоти на позначення дій, спрямованих на захист, серед яких – «*garder votre domicile*», «*protéger*». Наприклад, вислів «*qu'une surveillance*

discrète soit organisée autour de vous» перекладений інфінітивною фразою «*призначити охоронців*», яка уникає суб'єктивізму, що є обов'язковою умовою офіційного дискурсу. Як зазначає О. Станіслав, оскільки офіційний стиль тяжіє до дотримання форм та об'єктивності, утримується від будь-яких персональних реакцій, то природно, що індивідуальна манера автора тексту зовсім не відображається [9, с. 107].

Щодо концепту-фрейму «покарання» варто зазначити, що за сюжетом винуватця не було покарано через від'їзд свідків та затягнуте розслідування. Тут можемо спостерігати наявність таких фраз і понять, як «*arrestation*» та «*passer aux Assises*», які перекладач передав еквівалентом «*арешт*» і безособовою конструкцією «*його навіть не судили*». Фрейм «покарання» наповнюють слоти «*des témoins*» – «свідки» та «*l'instruction*» – «розслідування», наприклад: «*Comme l'instruction traînait en longueur, à cause de la disparition des témoins <...>*» [8, с. 212], яке М. Мещеряк переклав як «*Оскільки свідки роз'їхались невідомо куди, слідство затягувалось*» [4, с. 203]. Фрагмент про слідство перекладено дослівно, а структуру зі свідками подано лексичною конкретизацією зі зміною дієслова «зникнути» на дієслово «роз'їхатись». Причиною цього може бути потенційне сприйняття читачем семантики дієслова «зникнути» як елементу фрейму «таємниця», тоді як перекладацькі трансформації додатково наголошують на залежності розслідування від участі свідків у процесі розслідування.

Висновки з дослідження. Детективний роман залишається одним із найпопулярніших жанрів, який долучає читача до аналітичної здогадки. Особливість французького детективу полягає саме в тому, що всі персонажі, як головні, так і другорядні, стають учасниками події. Злочин – це не стільки кримінальна справа з її атрибутами, скільки «таємничена справа», яка потребує різних міркувань та особистісних якостей для її розслідування.

Концепт «злочин» є домінантним у детективному романі, де автор наповнює його індивідуальними художніми прийомами, включеннями в розгортання наративу, що наповнюють відповідну фреймову систему. Кожний конкретний фрейм відповідної ситуації зумовлює структурованість розгортання подій, мотивованість участі дійових осіб, вплив залучених об'єктів.

Концепт «злочин» виходить за межі національної картини світу, оскільки відображає лінгвокультурологічні та естетичні особливості, а не лише правові. Це концепт ментальної сфери, який завдяки лексико-семантичному оформленню відображає когнітивні, інтелектуальні та психологічні персональні характеристики.

Жорж Сіменон як автор серії романів про комісара Мегре, окрім встановлення порядку після викриття злочинця, приділяє увагу процесу розслідування та моральності. Комісар – розслідувач злочину набуває персональних ознак зі своїми внутрішніми проблемами, іноді співчуває злочинцю чи жертві, роздумує про захист жертви, а не лише засуджує чи залишається неупередженим.

Такий прийом автора робить усіх учасниками процесу (зокрема й читача), кінцева мета якого – не лише розкриття злочинця, а й дослідження психологічних причинно-наслідкових зв'язків.

Компаративний аналіз оригіналу та перекладу дав можливість здійснити інтерпретаційний аналіз правових відношень та екстралінгвістичної інформації у французькій та українській картинах світу. Різні ознаки у відображенні концепту «злочин» полягають не стільки в неоднозначності трактування, скільки у стилевій трансформації. В українському перекладі стилістичне наповнення концепту дещо нейтралізується з дотриманням юридично-правової номінації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарук Л. Символ у багаторівневій структурі тексту: Марсель Пруст, Моріс Метерлінк : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 328 с.
2. Жаботинская С. Концептуальный анализ языка: фреймовые сети. *Мова. Науково-теоретичний часопис з мовознавства*. Одеса : Астропринт, 2004. Вип. 9 : Проблеми прикладної лінгвістики. С. 81–92.
3. Мамосюк О. Наративна структура художнього тексту: лінгвокогнітивний і комунікативний аспекти (на матеріалі новороманістських прозових творів) : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 205 с.
4. Сіменон Ж. Невдача комісара Мегре / пер. з франц. М. Мещеряка. Київ : Молодь, 1981. 173 с.
5. Ярова Л. Концепт «злочин» та особливості його мовної репрезентації в оповіданнях Агати Крісті. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. Кропивницький : КДПУ, 2011. Вип. 95. Ч. 1. С. 136–140.
6. Platten D. The pleasures of crime: Reading modern French crime fiction. Amsterdam ; New York : Rodopi, 2011. 269 p.
7. Seago K. Introduction and overview: crime (fiction) in translation. *The Journal of Specialised Translation*. 2014. Iss. 22. P. 2–14.
8. Simenon G. Un échec de Maigret : roman. Paris : Presses de la Cité, 1956. 184 p.
9. Станіслав О. Stylistique française: cours théorique : навчальний посібник. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 132 с.

Natalia Holowtschak,
*Kandidat der philologischen Wissenschaften,
Dozent am Lehrstuhl für Deutsche Philologie,
Nationale Universität Uzhgorod
<https://orcid.org/0000-0003-1137-609X>
Uzhgorod, Ukraine*

Olena Kuschnirtschuk,
*Alter Dozent am Lehrstuhl für Deutsche Philologie,
Nationale Universität Uzhgorod
<https://orcid.org/0000-0002-1968-511X>
Uzhgorod, Ukraine*

Funktional-stilistische Besonderheiten der deutschen texte der Publizistik (der Modus des Verbs)

Функціонально-стилістичні особливості німецьких публіцистичних текстів (спосіб дієслова)

Zusammenfassung. In diesem Beitrag handelt es sich um das Potenzial der deutschen Modi verschiedene funktional-stilistischen Funktionen in den publizistischen Texten zu erfüllen. Das Hauptziel der Erforschung ist den Gebrauch, stilistische Bedeutung und Funktionen des Modigebrauchs in den Presstexten zu verfolgen und zu begründen. Als publizistische Texte werden hier die Presstexte behandelt, weil die Journalistik auch zum Bereich der Publizistik gehört. Die Aktualität der Untersuchung des Modigebrauchs in den publizistischen Texten lässt sich dadurch begründen, dass bei der Moduswahl auch problematische Fälle entstehen, was mit dem Aussageziel, mit dem Streben des Autors zur Bildhaftigkeit und auch mit dem konkreten Sachverhalt im engen Zusammenhang steht. Die Moduswahl und sein Gebrauch in der Publizistik bzw. Pressesprache bleibt ein aktuell brennendes Problem, weil die Texte dieser Art ein interessantes Phänomen für die linguistischen Forschungen sind, die sich durch bestimmte Merkmale kennzeichnen und die auch ihre Ausdrucksziele verfolgen (vor allem – die Bildhaftigkeit der Ausdrucksweise). Die Analyse der funktional-stilistischen Bedeutungen der verbalen Modi in der Publizistik ist höchst interessant. Die Analyse der Spezifik des Modusgebrauchs in der Publizistik ermöglicht die komplexe Charakteristik der verbalen Modi als eines der Sprachmittel der kommunikativen Zwecke und für das Erzielen der Autorabsichten im Deutschen aufzubauen. Die Analyse hat ergeben, dass die deutschen Modi vom breiten Ausdruckspotenzial der funktional-stilistischen Bedeutungen verfügen und dem Verleihen der stilistischen Färbung und der Bildhaftigkeit dienen.

Schlüsselwörter: der Modus des Verbs, Indikativ, Konjunktiv, Imperativ, publizistisch, Zeitungsbericht, funktionall-stilistisch.

Анотація. Стаття розглядає можливості використання способу дієслова як засобу вираження необхідного стилістичного забарвлення в німецькому публіцистичному тексті. Метою дослідження є з'ясування специфіки вживання способу дієслова (кон'юнктиву) з огляду на його функціонально-стилістичне значення на прикладі газетних статей із *Süddeutsche Zeitung*. Публіцистичними вважаємо газетні тексти, оскільки публіцистика розглядається в сучасному мовознавстві також як галузь журналістики. Актуальність дослідження полягає в тому, що публіцистичні тексти характеризуються суспільно-політичною спрямованістю та мають на меті точно, доступно і яскраво інформувати про найважливіші події та факти життя, здійснювати вплив, а зміст повинен викликати певне ставлення до повідомленого або навіть спонукати до дій. Автори прагнуть до образності викладу матеріалу, що допомагає подати в потрібному руслі зміст і викликати потрібну реакцію. Специфіка вживання способу дієслова в актуальних німецьких газетних публікаціях дає змогу сформувати комплексну функціонально-стилістичну характеристику способу дієслова як мовного засобу з метою досягнення комунікативних цілей та для встановлення авторських ідей. На основі проведеного аналізу вживання форм різних способів дієслова в актуальних німецьких газетних статтях доходимо висновку, що вони володіють широким потенціалом у вираженні модальності, надають контексту необхідного стилістичного забарвлення, образності висловлюванню позиції автора.

Ключові слова: спосіб дієслова, індикатив, кон'юнктив, імператив, публіцистичний, газетний текст, функціонально-стилістичний.

Summary. The article deals with the possibility of using verb moods as a means of the necessary stylistic colouring expression in German publicistic texts. The paper aims to disclose the specificity of verb mood regarding its functional-stylistic meaning on the material of newspaper articles taken from *Süddeutsche Zeitung*. Publicistic texts are regarded as newspaper texts since publicistic is considered to be a branch of journalism in modern linguistics. The topicality of the research lies in the fact that publicistic texts are socio-politically oriented and aim to accurately and vividly inform about the most important life events and facts and influence readers. Their content should cause a certain attitude towards the reported information or induce an action. The authors seek to present the matter figuratively that helps reveal the content precisely and cause the necessary reaction. The specificity of German verb mood and their functional-stylistic peculiarities in different contexts appears to be an interesting subject of linguistic research since it reveals different stylistic shades requiring further analysis. The specificity use in the current German press allows forming complex functional-stylistic characteristics of the verb mood as a linguistic means to achieve communicative intents and implement authors' ideas. The results of the functional-stylistic analysis of the verb mood used in the current German press show that verb mood has a vast potential for expression in German. Their forms give the necessary stylistic colouring to the context and figurativeness of the author's viewpoint.

Key words: verb mood, indikativ, conjunctive, imperative, publicistic, newspaper text, functional-stylistic.

Einleitung. Das Thema der Erforschung ist den funktional-stilistischen Bedeutungen der Modi in den aktuellen publizistischen Texten gewidmet. Als Forschungsobjekt treten Indikativ, Konjunktiv und Imperativ in den deutschen Zeitungsberichten auf. Zum Forschungsgegenstand sind die funktional-stilistischen Bedeutungen der Modi (Indikativ, Konjunktiv und Imperativ) in den publizistischen Texten aus der „Süddeutschen Zeitung“. Das Hauptziel der Erforschung ist den Gebrauch, stilistische Bedeutung und Funktionen des Modigebrauchs in den Presstexten zu verfolgen und zu begründen.

In der Grammatik des Deutschen werden drei Modi ausgesondert: Indikativ, Konjunktiv und Imperativ. Durch den Modus des Verbs charakterisiert der Sprechende das geschilderte Geschehen und somit seine gesamte Äußerung hinsichtlich der Realität: tatsächlich statthabend / in der Wirklichkeit nicht statthabend. Es handelt sich um die Gegenüberstellung von zwei Mikroparadigmen im System der Verbalformen: die Formen des Indikativs und die Formen des Konjunktivs. In der deutschen journalistischen Publizistik werden alle drei Modi verwendet, ihr Gebrauch hängt von dem Annsageziel und von dem Inhalt ab. Der Modus „gestattet die Färbung einer Aussage“ [4, S. 342] und kann daher auch als Aussageweise des Verbes definiert werden [3, S. 190].

Forschungsverfahren. Bei der Analyse der funktional-stilistischen Besonderheiten des Modigebrauchs in der deutschen Publizistik wird darauf gestützt, dass die verbalen Modi im Deutschen folgende funktionale Bedeutungen ausdrücken:

1) der Indikativ drückt eine tatsächliche Begebenheit aus, er wird auch Modus der Wirklichkeit genannt, um eine Aufforderung, einen Befehl zu äußern, wird der Imperativ gebraucht. Der Konjunktiv wird in der Germanistik als Modus des Wunsches, Modus der Möglichkeit bezeichnet;

2) der Imperativ kann eine Bitte, eine Aufforderung oder einen Befehl direkt an eine oder mehrere Personen ausdrücken;

3) der Konjunktiv bezeichnet eine irreal mögliche oder unmögliche Handlung.

Der Konjunktiv beschränkt die allgemeine Geltung einer Äußerung, denn er signalisiert, dass ihr Inhalt nicht voraussetzungslos, sondern nur unter bestimmten Bedingungen gilt. Er signalisiert ferner, dass der Sprecher sich von der beschränkt gültigen Aussage distanziert und kann deshalb als „Ausdruck der Distanzierung des Sprechers vom vollen allgemeingültigen Inhalt des Gesagten“ charakterisiert werden [2, S. 52]. Im Gegensatz zum Indikativ ist der Konjunktiv der markierte Modus, der nur unter ganz bestimmten Voraussetzungen zu benutzen ist [1, S. 149].

Von I. Tscholos werden folgende Gebrauchsbereiche und Funktionsarten von Konjunktiv ausgesondert, auf die in diesem Beitrag gestützt

wird: 1) der irrealer optative Konjunktiv, dabei wird der irrealer Wunsch ausgedrückt; 2) der irrealer potentiale Konjunktiv, dabei wird die irrealer potentiale Möglichkeit ausgedrückt; 3) der irrealer konditionale Konjunktiv, dabei wird eine irrealer Bedingung ausgedrückt; 4) der hypothetische Konjunktiv, dabei wird eine Unsicherheit oder eine Annahme ausgedrückt; 5) der diplomatische Konjunktiv, dabei wird eine vorsichtige, nicht kategorische oder höfliche Aussage ausgedrückt; 6) der konstatierende Konjunktiv, dabei wird die Beendigung einer Handlung, die Erreichung eines Zieles oder die Überwindung von Schwierigkeiten ausgedrückt; 7) der irrealer komparative Konjunktiv, dabei wird ein irrealer Vergleich ausgedrückt; 8) der reale oblique Konjunktiv; 9) der irrealer oblique Konjunktiv wird zur Wiedergabe der fremden Rede gebraucht; wenn darin etwas Irreales ausgedrückt wird; 10) der negativ beeinflusste Konjunktiv drückt einen negativen Sachverhalt in negativen Attributt-, Modal- und Konsekutivsätzen aus [5, S. 43–45].

In der Germanistik ist der Gebrauch der verbalen Modi im Deutschen, ihre Bedeutung bzw. stilistische Bedingtheit im Text sehr gut erforscht und erklärt. Diesen theoretischen Fragen sind die sprachwissenschaftlichen Beiträge von H. Bußmann, G. Helbig und J. Buscha, E. Hentschel und H. Weydt, W. Jung, K. Heidolph, H. Paul, W. Schmidt, L. Sütterlin und vielen mehr.

Forschungsverlauf- und Ergebnisse. Die Wahl des Modus ist trotz gut begründeten wissenschaftlichen Theorien immer noch manchmal problematisch. Jeder Modus hat seine geregelten und ausführlich beschriebenen Anwendungsbereiche im Deutschen, aber es treten nicht selten Zweifelsfälle und Streitfälle wegen des Gebrauchs eines korrekten und richtigen Modus im konkreten Kontext auf. Die Moduswahl und sein Gebrauch in der Publizistik bzw. Pressesprache bleibt ein aktuell brennendes Problem, weil die Texte dieser Art ein interessantes Phänomen für die linguistischen Erforschungen sind, die sich durch bestimmte Merkmale kennzeichnen und die auch ihre Ausdrucksziele verfolgen (vor allem – die Bildhaftigkeit der Ausdrucksweise). Die Analyse der funktional-stilistischen Bedeutungen der verbalen Modi in der Publizistik ist höchst interessant.

Der meist gebräuchliche Modus in den publizistischen Texten ist der Indikativ. Dieser Modus drückt die Tatsächlichkeit eines Sachverhalts aus. Das kann eine tatsächliche Begebenheit, aber auch Ausgedachtes, Mögliches oder Allgemeingültiges sein. Z.B.:

Experten und Politiker im Westen sind sich nach wie vor uneinig, wie stark Russland selbst die wirtschaftlichen Folgen des Angriffskrieges gegen die Ukraine spürt, den es am 24. Februar begonnen hat.

Die kurzfristigen Auswirkungen der Sanktionen sind nach wie vor umstritten, und der Staatshaushalt profitiert von gestiegenen Öl- und Gaspreisen.

Gleichwohl gehen Wirtschaftsforschungsinstitute und Weltbank davon aus, dass dem Land eine schwere Rezession, eine hohe Inflationsrate bevorstehen.

Durch den Indikativ wird der Bezug auf die Aktualität genommen. Der Sachverhalt gilt als relevant für den aktuellen Empfänger und als faktisch in seiner Welt. Also, der Indikativ wiedergibt die aktuelle Welt. Deswegen gehört der Indikativ zum Vorrang beim Gebrauch in den Presse- bzw. Publizistiktexten.

Die durchgeführte Untersuchung erlaubt zu behaupten, dass auch der Konjunktiv ein häufig vorkommender Modus in der journalistischen Publizistik ist. Das lässt sich gleich beim Lesen verfolgen:

„Ich möchte unterstreichen, dass das Thema der Reparationen Deutschlands für die griechische Regierung, aber hauptsächlich für die griechische Gesellschaft, offen bleibt“, sagte Dendias am Freitag nach einem Gespräch mit Außenministerin Annalena Baerbock in Athen. Das Thema müsse gelöst werden, das sei eine Prinzipienfrage.

Zuvor hatte Baerbock deutlich gemacht, dass sich die deutsche Zurückweisung griechischer Reparationsforderungen nicht verändert habe. Zu Beginn ihres Besuchs in Griechenland erinnerte sie an die Gräueltaten, die Deutschland während der nationalsozialistischen Besetzung des Landes verübt habe. Zu wenige wüssten in Deutschland von dem Ausmaß dieser Schuld.

Die durchgeführte Analyse der stilistischen Verbundenheit des Konjunktivgebrauchs in Presstexten hat ergeben, dass die Hauptfunktion des Konjunktivs ist – etwas Irreales oder Potenciales zu äußern. Z.B.:

Eigentlich hätten die Ukrainerinnen schon im Juni bei ihr einziehen sollen: Zwei Frauen aus Charkiw wurden ihr vermittelt.

Die Gäste würden dort also keinerlei Unterstützungszahlungen bekommen.

Dass die inzwischen bald eine Million registrierten Geflüchteten aus der Ukraine relativ problemlos in den deutschen Alltag rutschen, dürfte auch an der Masse an ehrenamtlichen Integrationshelfern liegen.

Mit Hilfe des Konjunktivs werden außerdem die Bedingung und der Wunsch geäußert, z.B.:

Wenn auch diesmal es nicht nach größeren Konflikten zwischen den Kirchen und der neuen getragenen Regierung aussähe – jedoch nur auf den ersten Blick.

Wenn künftige Wiederaufbauhilfen für die kriegszerstörte Ukraine nicht an die Korruption scheitern würden.

Der Konjunktiv erfüllt die Ausdrucksfunktion der distanzierten Meinung des Sprechers, z.B.:

Gesundheitsminister Spahn kann sich eine Vorverlegung der Ministerpräsidentenkonferenz vorstellen, dass sie früher hätten handeln müssen.

Auf die Frage nach möglichen Teil-Lockdowns sagt er, dass man in dieser Lage gar nichts ausschließen sollte.

Zuvor hatte der amtierende Gesundheitsminister Jens Spahn vor eben dieser Situation gewarnt, dass das noch eine große Herausforderung sein würde.

Zu den Funktionen des Konjunktivs gehört auch, dass diese verbale Form eine hypothetische Folge ausdrückt, z.B.:

Sollten ihrer Vorstellung nach ausländische Hilfsgelder nicht in den ukrainischen Haushalt fließen, sondern in einen Sonderfonds unter internationaler Aufsicht?

Die durchgeführte Untersuchung hat erwiesen, dass die Funktion des Konjunktivs ist, etwas Irreales oder Potentiales auszudrücken. Außerdem dient der Konjunktiv dem Ausdruck der indirekten Rede. Die Funktion des Konjunktivs beeinflussen auch die Modalverben. In diesem Fall kann der Konjunktiv neben Distanzierung auch andere Funktionen zeigen. Das kann, z.B. der Ausdruck einer hypothetischen Folge sein, z.B.:

Ausgeschlossen werden könne eine erfolgreiche ukrainische Offensive aber natürlich nicht.

Wahrscheinlich würde sie den Charakter des Krieges stark verändern.

Eine der Funktionen, wie z.B. im Satz:

Das Land werde in diesem Jahr aufgrund der russischen Aggression nur etwa die Hälfte des Bruttoinlandsprodukts (BIP) erwirtschaften, das noch 2021 erbracht wurde.

Mitte März, also während des Krieges, sei die Ukraine an das europäische Stromnetz angeschlossen worden.

ist der Ausdruck der Möglichkeit.

Auch der Ausdruck der Vermutung gehört zu den Funktionen des Konjunktivs. z.B.:

In den ukrainischen Kriegsgebieten dürften innerhalb von zwei Tagen mehr als ein Dutzend Zivilisten getötet und zahlreiche Menschen verletzt worden sein.

Die ukrainische Offensive in der Region dürfte „in Schwung“ kommen.

Die Wahrscheinlichkeit des gewünschten Ziels (als hypothetische Folge) unter bestimmten Bedingungen wird auch mit dem Konjunktiv geäußert, z.B.:

Sollten Nato-Stützpunkte auf dem Territorium der beiden Länder errichtet und Waffen stationiert werden, dann würden „unsere Reaktionschritte symmetrisch dazu erfolgen“.

Der Konjunktiv dient auch der Wiedergabe des direkten Zitierens des Autors. Hier werden die Sätze mit direkter Rede gemeint. Der Konjunktiv bestätigt die Wichtigkeit oder die Authentizität der Aussage des Sprechers. Z.B.:

Präsident Wolodimir Selenskij kündigte in der Nacht zum Donnerstag an, dass sein Land den europäischen Partnern mehr Strom als bisher liefern werde.

Mitte März, also während des Krieges, auch darauf wies Selenskij hin, sei die Ukraine an das europäische Stromnetz angeschlossen worden.

Die Funktion des Konjunktivs ist hier daher oft stark durch die Bedeutung der Modalverben beeinflusst. Z.B.:

Das ukrainische Einsatzkommando für den Norden teilte mit, am frühen Mittwochmorgen sei „der Start von mehr als 20 Raketen aus dem Hoheitsgebiet von Belarus registriert“ worden, diese sollen südlich von Tschernihiw in der Nähe von Hontschariwske eingeschlagen sein.

Die Ukraine müsse zunächst mitteilen, welche Teile am dringendsten benötigt würden, dann müsse die Rüstungsindustrie sehen, wie schnell sie nachliefern könne, hieß es aus dem Verteidigungsministerium.

Der Konjunktiv drückt auch eine distanzierte Meinung aus. Z.B.:

Die Ukraine, sagte eine Regierungsberaterin im Juni der Nachrichtenagentur Reuters, sei jetzt in der Lage, nicht nur Rumänien, sondern auch Ungarn, die Slowakei und Polen zu beliefern.

Diese Aussage äußert eine distanzierte Meinung von der Regierungsberaterin in der direkten Rede.

Im Satz:

Ausgeschlossen werden könne eine erfolgreiche ukrainische Offensive aber natürlich nicht.

wird mit dem Konjunktiv eine Voraussetzung, wie möglich und potentiell die im Satz genannten Handlungen sind. Dasselbe bezieht sich auch auf den nächsten Satz:

Die ukrainische Regierung begründet die Evakuierung damit, dass die Bürger sich vor Beginn der Heizsaison rechtzeitig in Sicherheit bringen müssten, da die Gasleitungen durch den Krieg im Gebiet Donezk zerstört seien.

Man verwendet den Konjunktiv für das indirekte Zitieren des Autors. Dabei wird die Äußerung des Sprechers den Lesern vermittelt. Der Konjunktiv ermöglicht dabei dem Autor den Abstand (die Distanz) vom Geschriebenen zu halten. Z.B.:

Wie die russische Nachrichtenagentur Interfax meldete, sei in der Doktrin festgeschrieben, dass das Streben der USA nach Dominanz auf den Weltmeeren eine „Herausforderung für die nationale Sicherheit Russlands“ sei. Zugleich kündigte Putin an, dass die neue

Hyperschall-Seerakete „Zirkon“ bald in den Dienst gestellt werde. Die Lieferung der Raketen solle in den nächsten Monaten beginnen.

Das Beispiel ist ein Muster dafür, wie beim direkten Zitieren auch die Distanz von der Meinung des Sprechers mittels der Konjunktivformen in der journalistischen Publizistik ausgedrückt wird.

Der Konditionalis dient als Umschreibungsform für die Konjunktivformen, wenn sie gleiche Formen wie der Indikativ haben. Der Konditionalis hat aber auch seine eigene spezifische Funktion in den Konditional-sätzen. Er dient auch zum Ausdruck der Meinung, z.B.:

Es sei wahrscheinlicher, dass russische Kräfte für den Angriff verantwortlich seien, schrieb das US-Institut für Kriegsstudien (ISW), ohne sich endgültig festzulegen.

Präsident Selenskij twitterte am Sonntag, der Ertrag werde im laufenden Jahr nur halb so hoch ausfallen wie gewöhnlich.

und der Unsicherheit des Sprechers, z.B.:

In der neuen Militärdoktrin für die russische Marine heißt es, die USA streben eine Dominanz der Ozeane an.

Das russische Verteidigungsministerium hat zwar mitgeteilt, Vertreter der Vereinten Nationen und des Internationalen Komitees vom Roten Kreuz seien eingeladen, zu untersuchen, was in dem Gefangenenlager Oleniwka im Osten der Ukraine passiert ist.

Russland wolle eine unabhängige Untersuchung, teilt das Verteidigungsministerium mit.

oder zur Distanzierung des Autors von dem Sprecher, eine unsichere Erwartung, auch Unsicherheit. Z.B.:

Nach Angaben des russischen Verteidigungsministeriums vom Samstag sollen dort 50 ukrainische Kriegsgefangene getötet worden sein. Es handele sich um ein vorsätzliches russisches Kriegsverbrechen, sagte Selenskij.

Es würde mich sehr wundern, wenn die Ukrainer es schaffen, Cherson zurückzuholen, so wünschenswert es auch wäre.

Wahrscheinlich würde sie den Charakter des Krieges stark verändern.

Mit dem Angriff habe die Ukraine verhindern wollen, dass die Kriegsgefangenen Informationen über die ukrainische Taktik preisgeben.

Die durchgeführte Untersuchung ergibt, dass in den publizistischen Texten solche funktional-stilistischen Konjunktivarten gebraucht werden:

1) der konditionale Konjunktiv, z.B.:

Wenn die Ukrainer es schaffen, die Angreifer hinter den Dnipro zurückzudrängen, dann wäre das eine große Niederlage für die Russen.

Sollten Nato-Stützpunkte auf dem Territorium der beiden Länder errichtet und Waffen stationiert werden, dann würden „unsere Reaktions-schritte symmetrisch dazu erfolgen“.

Wenn der Krieg andauern und mehr Menschen kommen würden, müssten ohnehin wieder alle Bundesländer weitere Geflüchtete aufnehmen.

Wenn Russland von den USA als „Terrorstaat“ eingestuft werde, würden alle Partner die Verbindungen mit dem Land kappen.

2) der komparative Konjunktiv, z.B.:

Der Freistaat hat auf Grund seiner geografischen Nähe zu Polen mindestens 4600 Flüchtlinge aus der Ukraine mehr aufgenommen, als er laut bundesweitem Verteilschlüssel bislang hätte aufnehmen müssen.

3) der finale Konjunktiv, z.B.:

Dort solle die Ukraine ihre Erfordernisse anmelden können, damit dann das Vertrauen der Spender größer wäre und auch der Firmen, die sich an Ausschreibungen beteiligen.

Nach Darstellung grüner Verhandlungskreise soll im Koalitionsvertrag der massive Ausbau erneuerbarer Energien aus Wind und Sonne festgelegt werden, damit so ein schnellerer Kohleausstieg erreicht werden könnte – de facto für das Jahr 2030.

4) der reale oblique Konjunktiv, z.B.:

Selenskij sagte, die Regierung habe sich zu einer verpflichtenden Evakuierungsanordnung für Donezk entschieden; Die Bürger sollten sowohl in logistischer als auch in finanzieller Hinsicht unterstützt werden; Das einzige, was es nun noch brauche, sei die Entscheidung all jener, die sich bis jetzt noch nicht dazu haben durchbringen können, die Region zu verlassen.

5) der irrealer oblique Konjunktiv, z.B.:

Das Verteidigungsministerium in Ankara hatte zuvor davon gesprochen, dass die mit Mais beladene Razoni um 7.30 mitteleuropäischer Sommerzeit in Richtung Libanon abfahren werde und die Getreide-Lieferung erfolge im Rahmen des vor zehn Tagen geschlossenen Abkommens, weitere Exporte sollen folgen.

6) der negativ beeinflusste Konjunktiv, z.B.:

Selenskij betonte nun, dass alles organisiert werde für die Flucht der Menschen aus den von der Ukraine noch kontrollierten Gebieten der Region, ohne dass viele Bürger noch immer nicht einsichtig seien.

Die Regierung in Lettland hatte zuletzt erklärt, dass sie von Januar 2023 an komplett auf den Import von russischem Gas verzichten wolle, ohne dass die Verhandlungen erneut werden könnten.

Schlussfolgerungen. In den deutschen publizistischen Texten werden hauptsächlich zwei Modi – Indikativ und Konjunktiv gebraucht. Die Wahl zwischen den Indikativ- bzw. Konjunktivformen geschieht abhängig vom Aussageziel und vom Kontext. Bei der Beschreibung des realen Weltbildes wird nach dem Indikativ gegriffen, der Konjunktiv erlaubt dem Autor mehrere stilistische Bedeutungsschattierungen zu erzielen, aber dabei

überwiegen die Behauptungen fremder Personen beim folgenlos bleibenden Sachverhalten und Vermutungen unterschiedlichen Gewissheitsgrades. Der Imperativ ist in der Publizistik meist vermieden.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Bausch K.-H. Modalität und Konjunktivgebrauch in der gesprochenen Standardsprache: Sprachsystem, Sprachvariation und Sprachwandel im heutigen Deutsch. Linguistische Grundlagen. München : Hueber, 2009. Bd. 9. 350 S.
2. Freitag C. Einführung in die Morphologie. Skript zur Einführungsvorlesung. Potsdam : Universität Potsdam, 2012. 275 S.
3. Hentschel E., Weydt H. Handbuch der deutschen Grammatik. Berlin ; New York : Sun&Vish-Verlag, 2013. 484 S.
4. Paul H. Deutsche Grammatik. Frankfurt am Main : Verlag von Max Niemeyer, 2006. Bd III. 416 S.
5. Tscholos I. Theoretische Grammatik der deutschen Sprache. Ushhorod : FOP Bresa A.E., 2012. 82 S.

Наталія Гриців,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики,
Національний університет «Львівська політехніка»
<http://orcid.org/0000-0001-6660-7161>
м. Львів, Україна

Оксана Мельничук,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін,
Комунальний заклад вищої освіти
«Рівненська медична академія»
<http://orcid.org/0000-0003-4619-363x>
м. Рівне, Україна

**Когнітивні вияви перекладацької діяльності:
ресурс, зсув, судження**

**Cognitive manifestations of translation activity:
resource, shift, judgment**

***Анотація.** Сучасне перекладознавство характеризується посиленою увагою до досліджень когнітивних аспектів перекладацької діяльності. Однією з переважаючих ідей сучасних підходів є прагнення вивести пізнання за межі людського мозку й свідомості та розширити вивчення пізнання до рівня ситуативно зумовленої взаємодії з навколишнім середовищем і когнітивного залучення цього середовища. Тобто сучасні перекладознавчі акценти когнітивних наукових досліджень зміщені рівносільно, як і завжди ситуаційності та втіленню. Науковців цікавить не тільки те, що ж насправді відбувається в людському мозку; вони прагнуть розширити предметне поле питання, щоб охопити всі довшолишні іпостасі людини, зокрема досвід, світогляд та довшілля. Такий погляд цілком аргументований, оскільки сучасна перекладацька діяльність зумовлена низкою чинників: часовими межами виконання перекладу, залученням допоміжного цифрового інструментарію для перекладу, редакторським і видавничим втручанням, читацьким запитом, нішею, яку цей переклад покликаний заповнити, а також особистісними характеристиками перекладача (віком, статтю, попереднім досвідом, інтуїцією, творчими спроможностями, освітою, хистом, компетентностями, завзяттям тощо).*

У цьому контексті особливої значущості набуває розгляд різних виявів когнітивної стратегії перекладача: зусиль, ресурсу, стильових характеристик, креативності. У межах розгляду теми виконано теоретико-критичний аналіз і здійснено систематизацію підходів до вивчення понять когнітивного ресурсу, когнітивного зсуву, судження та оцінки переклада-

ча. Когнітивний ресурс у цій праці розглянуто як ключовий компонент особистісних компетенцій перекладача, що вміщує такі складники: зусилля, увагу, емоції, творчість, інтелект, навички, досвід. Наслідком різних модифікацій із позиції когнітивного ресурсу перекладача тією чи іншою мірою стає когнітивний зсув, який тлумачимо з позиції креативності й доречності застосування. Доречність кінцевого застосування зважуватиме перекладач(ка) на етапі оцінки та судження. У межах розвідки вдалося окреслити сучасний стан вивчення когнітивних виявів із позиції творчих та інтелектуальних потуг перекладача з акцентуванням на спробі збагнути пізнавальний процес та набутти досвід, увиразнений у когнітивних аспектах перекладацької діяльності.

Ключові слова: переклад, когнітивне перекладознавство, когнітивний зсув, когнітивний ресурс, текст, досвід.

Summary. *Modern translation studies is characterized by increased attention to research on cognitive aspects of translation activity. One of the prevailing ideas of modern approaches is the desire to bring cognition beyond the limits of the human brain and consciousness and to expand the study of cognition to the level of situationally conditioned interaction with the environment and cognitive involvement of this environment. Thus, modern translational accents of cognitive research are shifted, in particular towards, equally as well as due to, situatedness and embodiment. Scholars are interested not only in what actually happens in the human brain; they seek to expand the subject matter of the issue to include all surrounding human hypostases, including experience, worldview, individual history and environment. Such a point of view is well-argued, since modern translation activity is determined by a number of factors: time limits for translation, incorporated digital tools for translation, editorial and publishing intervention, reader request, the niche that this translation is intended to fill, personal characteristics of the translator (age, gender, previous experience, intuition, creative abilities, education, talent, competence, zeal, etc.).*

In this context, consideration of various manifestations of the translator's cognitive strategy, – effort, resource, stylistic characteristics, and creativity, – acquires special significance. A theoretical and critical analysis and systematization of approaches to the study of the concepts of cognitive resource, cognitive shift, judgment and evaluation performed by the translator were addressed within the scope of the topic. Cognitive resource in this paper is considered as a key component of the translator's personal competencies and includes such components as: effort, attention, emotions, creativity, intelligence, skills, and experience. The consequence of various modifications from the perspective of the cognitive resource of the translator, to a certain extent, is a cognitive shift, which is interpreted from the perspective of creativity and appropriateness of the application. The appropriateness of the final usage will be considered by the translator at the evaluation and judgment stage. Within the scope of the investigation, we managed to outline the current state of the study of cognitive phenomena from the viewpoint of translator's creative and intellectual efforts, emphasizing the attempt to comprehend the idea of cognitive process and the acquisition of experience expressed in the cognitive aspects of translation activity.

Key words: translation, cognitive translation studies, cognitive shift, cognitive resource, text, experience.

Вступ. Останнім часом дослідники дедалі частіше усвідомлюють, що вивчення перекладацької діяльності та процесу перекладу не може оминати розвідок, дотичних до когніції та когнітивістики, навіть у певних випадках сприяючи цій галузі. Озвучено програмні позиції щодо того, що вивчення перекладу може отримати величезну перевагу від пояснення когнітивних підвалин перекладання (cognitive foundations of translating) та міжмовного тлумачення [1; 2]. У межах перекладознавчої дисципліни побутує ідея «когнітивного повороту в перекладознавстві» (a cognitive turn in translation studies) [3, с. 71], яку науковці активно розвивають [4; 5; 6; 7] з увагою до теоретико-методологічної ініціативи.

Необхідно зазначити, що когнітивний поворот у перекладознавстві є розгалуженим та інтегрованим у різнорідну діяльність: від вивчення когнітивних підходів [8; 9; 10] до перекладу й оцінки розумових процесів, що відбуваються в голові усного та письмового перекладача [11; 12; 13], до залучення когнітивних механізмів для «вишколу» й навчання штучного інтелекту (комп'ютерного перекладу) [14; 15].

Такий ракурс напрочуд гостро відчувається в перекладознавчому прочитанні, оскільки на *особистісний, культурний та універсальний* континуум оригінального повідомлення (тексту, діалогу) накладається особистісний, персоналізований досвід перекладача [16; 17].

Методологія та методи дослідження. Якщо на текстуальному рівні можна обмежитися аналізом (не)відтворення текстових категорій (відцентровий підхід), то когнітивний підхід накладає зовсім інші методологічні лекала. Поряд із мовним матеріалом варто врахувати когнітивний вимір і спроможності перекладача, які увиразнюються в різних аспектах: досвіді, ресурсах, оперативних спроможностях пам'яті, здатності до самоаналізу. Із залученням методу збору теоретичних даних і методу аналізу й оцінки отриманих даних розглядаємо певні когнітивні вияви перекладацької практики, зокрема ресурс, зсув, судження.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Когнітивний ресурс [18; 19; 20] є одним із головних важелів особистості перекладача. Його вивчають найперше з позиції психології в межах теорії когнітивних ресурсів (cognitive resource theory), також із погляду перекладацьких компетентностей (competence).

Проте проблематика когнітивного ресурсу перекладача в текстоцентричному перекладознавчому прочитанні розроблена досить обмежено. Автори більшості доступних досліджень зійшлися в думці, що переклад – це складна системна діяльність, яка в межах конкретного завдання поєднує масив когнітивних ресурсів

(cognitive resources), активованих конститутивними процесами (constituent processes) в межах безпосереднього перекладацького завдання. Переклад потребує розподілу *когнітивних ресурсів* для перекладу, таких як зусилля, увага, емоції та творчість (effort, attention, emotion and creativity), а також інтелекту, навичок, досвіду (intelligence, skills, experience).

Окремих питанням, яке цікавить сучасних перекладознавців, є залучення технологій, які дають змогу розширити можливості когнітивних ресурсів перекладача. Інакше кажучи, комп'ютеризовані та автоматизовані платформи дають можливість швидше впоратися із завданнями легшого ґатунку та зосередитися на вирішенні проблем вищого порядку (higher-order problem solving and decision making) [21; 22], наприклад переклад *складних структур*, які вимагають багато *когнітивних зусиль* і в підсумку завдяки *когнітивному зсувові* уявляться в тексті перекладу [23]. Особливо гостро це питання стоїть у площині когнітивної стилістики, де вимагатиметься визначення можливих шляхів діалогу між комплексними когнітивними функціями тексту оригіналу та тексту перекладу.

Якщо на когнітивні ресурси впливають чинники, що відволікають (часові межі перекладу тощо), то це може мати суттєвий вплив на творчий (креативний) складник процесу перекладу та в підсумку призвести до зниження якості перекладеного продукту.

Теорія когнітивних ресурсів – це загальна теоретична база, яка передбачає, що люди реагують на проблеми, виклики та вибір шляхом активного кодування, обробки та пригадування необхідної інформації (encoding, processing, and recalling needed information), проте ці розумові дії (mental activities) висувають такі вимоги до когнітивної здатності (cognitive capacity), що велике навантаження в одній когнітивній області призведе до зниження активності в інших.

Перекладач черпає та поповнює власний когнітивний ресурс завдяки співпраці з іншими перекладачами і знайомству з їхніми перекладами.

Далі розглянемо *когнітивний зсув*. У фокус дослідження лінгвокогнітивного перекладознавства потрапляє розуміння того, що переклад – це когнітивний процес, опосередкований перехід (трансфер) від концептуальних систем різних мов до відбору й активації різних форм знання через когніцію перекладача [24]. Зі зміною підходу зросло зацікавлення до вивчення когнітивної творчості перекладача, його когнітивних зусиль та особливостей дивергентного мислення (divergent thinking).

Із цієї причини в модусі когнітивного перекладознавства фундаментальними, проте досі маловивченими є два поняття: *когнітивний*

зсув (*cognitive shift*) та креативний зсув (*creative shift*) [24]. Використання когнітивного та креативного зсувів у тісному зв'язку дає змогу забезпечити цілісне уявлення про *когнітивну стратегію перекладача (cognitive strategy)*.

Тривалий час термін *зсув (shift)* вивчали в руслі структурної семантики, а отже, зорієнтованості на форму (*form-oriented*) та лінгвістичний рівень (*linguistic level*). Саме цим можна пояснити чимало видозмінених трактувань *зсуву* як перекладацької категорії.

Натомість когнітивне перекладознавство трактує *зсув* із позиції творчих потуг перекладача [25; 26; 27] з наміром забезпечення якісного кінцевого продукту. Інакше кажучи, не текст, а особистість перекладача та його когнітивні спроможності набувають більшої важливості.

У дослідженні розробляємо інтегроване бачення обопільної вагомості тексту як продукту та пізнавальної спроможності людини, яке згодом підкріплюємо постулатами когнітивної семантики. Однак у представлений статті робимо акцент на когнітивній діяльності перекладача.

Різні аспекти *когнітивного зсуву* звикло вивчають із позиції *креативності, релевантності та доречності застосування*.

Креативний вимір полягає в такому: дотичний до поняття адекватності в термінах скопос-теорії *когнітивний зсув* вживається для позначення явища, коли текст перекладу цілком чи частково відходить від словесного вираження оригіналу (*ST wording*), проте не від значення оригіналу (*ST meaning*). Отже, прерогатива когнітивного зсуву – розуміння й переклад *значення*.

В основі вивчення *когнітивного зсуву* лежить теорія сцен і фреймів, які вдосконалив власними знахідками та запровадив у перекладознавство з позиції творчості перекладача Пауль Кусмаул¹. Науковець активно розвивав «чотирифазову модель творчого процесу»: підготовка (*preparation*), визрівання (*incubation*), прояснення (*illumination*) та оцінка (*evaluation*) [28, с. 93]. Тією чи іншою мірою над моделлю працювали деякі інші перекладознавці [17; 27]. Очевидно, що ідея запозичена з психології.

У світлі аналізованої теми цікава концепція *дивергентного мислення перекладача (divergent thinking)*, тобто мислення (*thinking*)

---

¹ Не зупиняємося детально на працях Ірвінга Гофмана «Аналіз фреймів: есе про організацію повсякденного досвіду» (1974 р.), Марвіна Мінського «Фрейми для представлення знань» (1979 р.), Джорджа Лакоффа «Метафори, якими ми живемо» (1980 р.) та Чарльза Філлмора «Фрейми і семантика розуміння» (1988 р.), проте віддаємо належне їхньому надвагомому внеску у фреймову семантику, на основі якої П. Кусмаул розробив власну семантичну модель у перекладі.

не межах суворо лімітованих і логічно впорядкованих рядків тексту, а пошук декількох можливих рішень для перекладацької проблеми [26, с. 157–159].

Беручи за основу «типи креативного перекладу» (Kulzmaul's types of creative translation) та «рівні категоризації» з теорії (levels of categorization in the theory of basic-level primacy suggested by Brown (1958 p.)), Г. Баєр-Гогенвартер розробила три базові процедури творчості (creative procedures): абстракцію (abstraction), модифікацію (modification) та конкретизацію (concretization) [29; 30].

Ця основна когнітивна типологія Г. Баєр-Гогенвартер має стосунок до «напрямів думки» (directions of thought), зокрема: *вгору* (upward) – націлений на пошук більш загального способу вираження; *убік* (sideways) – зорієнтований на пошук іншого способу вираження; *униз* (downward) – тяжіє до пошуку більш конкретного способу вираження. Усі три напрями думки спираються на елементи оригінального тексту. Ці стратегії протиставляються простому дослівному відтворенню (*reproduction*) тексту оригіналу.

Абстракція (*abstraction*) стосується застосування в тексті перекладу перекладацьких рішень, яким притаманне узагальнення, нечіткість остаточного формулювання, абстрактність порівняно з текстом перекладу (рух думки «вгору»).

Конкретизація (*concretization*) стосується більш чіткого, детального й точного вираження ідеї в тексті перекладу, ніж це вербалізовано в тексті оригіналу (рух думки «вниз»).

Модифікація (*modification*) передбачає такі стратегії (прийоми), як переметафоризація (re-metaphorization) або зміна ракурсу (рух думки «вбік»).

Репродукція (*reproduction*) – це нетворча стратегія, що включає той самий когнітивний рівень (не вгору, вниз або вбік).

Коли мовимо про когнітивний рівень у перекладознавстві, маємо на увазі рівень дослівності перекладу. Відповідно, якщо версії цільового тексту належать до того самого рівня категоризації, що й відповідний елемент тексту оригіналу (ST), їх зазвичай вважають «природними» та не такими креативними порівняно з версіями (варіантами) текстів перекладу, яким притаманний інший рівень категоризації. *Застереження*: коли говоримо про категоризацію в перекладі, акцентуємо на вторинній природі цього процесу. Саме тому «дослівні» переклади, які перебувають на одному рівні категоризації та при цьому чітко дотримуються букви тексту оригіналу, цілком аргументовано сприймають як менш креативні, ніж «недослівні» переклади.

Окрім цього, такі зміни, як *перефразування* (*paraphrase*), *додання* (*addition*) або *опущення* (*deletion, omission*), не можуть бути

безпосередньо пов'язані із жодною із цих трьох процедур, оскільки вони стосуються мовної форми, проте не обов'язково є когнітивними поняттями (cognitive concepts).

Наприклад, *додавання* (addition) передбачає додаткову мовну одиницю (linguistic element). Якщо цю лексему додано для підсилення рівня абстракції або конкретизації ідеї в тексті перекладу, у такому випадку додавання буде стосуватися творчої процедури та когнітивної стратегії (у термінах Г. Баср-Гогенвартер). Проте якщо *додавання* є обов'язковою перекладацькою тактикою, спричиненою структурними й граматичними розбіжностями між мовою оригіналу та цільовою мовою, при цьому додана лексема чи мовна одиниця не несе творчого й когнітивного навантаження, то в такому випадку *додавання* загалом не зараховуватиметься до когнітивного зсуву.

Запропоновані основні творчі процедури можуть по-різному відображатися на рівні форми. Передбачається, що всі продукти перекладу можна обгрунтовано віднести до *абстракції, модифікації, конкретизації* або *репродукції* та що всі процедури, крім репродукції, можна вважати творчими, оскільки вони відхиляються від початкового рівня категоризації, тобто рівня, репрезентованого в тексті оригіналу.

Так, Р. Лангакер розглядає когнітивні домени (cognitive domains) як концептуалізації (conceptualizations) будь-якого типу або ступеня складності (complexity) [31, с. 23], які своєю чергою представляють численні сфери знання й досвіду, викликані (спричинені, спровоковані) певними мовними засобами (linguistic expressions). Таким чином, найвиразнішими доменами (domains), що лежать в основі лінгвістичного значення (linguistic meaning), будуть ті, які перебувають у схопленій мовцем ідеї, почерпнутій із безпосереднього контексту (speaker's apprehension of the immediate context).

Це узгоджується з поширеною сьогодні концепцією ситуативного пізнання (situated cognition), яку активно вивчають перекладознавці.

Однак таке досить розмите тлумачення когнітивного домену (cognitive domains) сприяє необхідності уточнення, які саме домени (domains) увиразнюються лінгвістичними засобами (на відміну, скажімо, від художнього мистецтва). Так, вивчення таких мовних засобів, зокрема їх відтворення в перекладі, потребує більш пильної уваги з боку когнітивного зсуву (cognitive shift); це сприятиме більшому акценту на значенні (meaning), а також концептуальних структурах (conceptual structures), що лежать в основі текстів і мови загалом.

Також необхідно розглянути *оцінку (evaluation) та судження (judgement) як елементи перекладацької метакогніції*. Пізнання перекладача є не просто пізнавальним процесом та накопиченням інформації, яку ми отримуємо разом із життєвим досвідом; воно

підпорядковане потребі концептуалізувати та певним чином адаптувати, так би мовити, «чуже» пізнання (чи, радше, адаптуватися під нього). Це означає, що основною категорією для перекладача є «об'єктивізація суб'єктивного» шляхом оцінки, судження та прийняття рішення, яка є методом дослідних процедур когнітивного та психолінгвістичного виміру.

Зокрема, теорії про фундаментальне пізнання (Grounded theories) припускають, що немає центрального модуля для пізнання. Згідно із цією думкою всі когнітивні явища, зокрема й ті, які вважаються сферою амодального пізнання (наприклад, міркування, числова й мовна обробка), у підсумку ґрунтуються на різноманітних тілесних, афективних, перцептивних і рухових процесах (і виникають із них). Розвиток та вираження пізнання стримується втіленням когнітивних агентів і різних контекстуальних факторів (фізичних і соціальних), у які вони занурені. Обґрунтована структура отримала численні емпіричні підтвердження.

Фундаментальна (grounded) обґрунтована перспектива пропонує об'єднующий погляд на пізнання. Він підкреслює динамічні взаємодії мозку, тіла й оточення та зв'язки «сприйняття – дія» як загальні основи простої поведінки, а також складних когнітивних і соціальних навичок без онтологічних (або репрезентативних) поділів між цими сферами [32; 33; 34]. Історично обґрунтована перспектива орієнтувалася переважно на психологічні явища. Однак вона добре узгоджується із сучасними теоріями в нейронауці, що підкреслюють безперервність зв'язків між нейронними ланцюгами, які вирішують основні проблеми специфікації дії та відбору в ранніх організмах, та тими, які вирішують більш складні проблеми в людей [35; 36; 37]. Крім того, дебати про втілену природу мозку й пізнання мають значний вплив на багато інших дисциплін, зокрема філософію, лінгвістику, соціальні науки та робототехніку [38; 39; 40; 41].

Варто звернутися до низки методик аналізу фундаментального пізнання (grounded cognition) [33] перекладача як центрального рушія когніції, що лежить в основі всіх видів перекладів, виконуваних людиною (human translation), оскільки є самою сутнісною ознакою людини як *homo sapiens – homo affectus – homo socius*.

Стосовно перекладознавчого аналізу підтримаємо думку Е. Ангелоне та Г. Шрів [13, с. 111], які вважають *одиницею* когнітивну одиницю перекладу (*a cognitive translation unit*), що базується на сув'язі перекладацьких проблем (bundle), яку обрамлюють індикатор розпізнавання проблеми (*a problem recognition indicator*) та артикуляція (чітке усвідомлення проблеми), що сигналізує про ініціювання іншої сув'язі (bundle), яка тепер стосується передачі непевності (*transfer*

uncertainty) відповідно до кожної окремої категорії чи ситуації (може бути власна назва, словосполучення, синтаксичні проблеми тощо).

Тобто *суб'язь оцінювання* (згусток, пучок, *evaluation bundle*) представлено як алгоритм (ланцюг) дій «розпізнавання – розв'язання – пропозиція – рішення», які являють собою набір пов'язаних когнітивних стадій (*a set of related cognitive stages*), за допомогою яких перекладач циклічно рухається до управління (свідомого керування) невизначеністю, пов'язаною з різномірними параметрами лінгвокогнітивного аналізу, з наміром прийняття перекладацького рішення (*decision making*).

Запропонований підхід тісно перегукується з позицією Дж. Гауз у царині оцінки якості перекладу [42; 43].

Отже, фундаментальне пізнання (*Grounded Cognition*) вписується у фундаментальні теорії пізнання (*Grounded theories of cognition*), які стверджують, що всі когнітивні явища, зокрема й ті, які традиційно вважаються сферою амодального пізнання (*amodal cognition*), наприклад міркування, числова й мовна обробка, у підсумку ґрунтуються на різноманітних тілесних, афективних, перцептивних та рухових процесах (і виникають із них).

З огляду на таку логіку може скластися хибне враження, що оскільки такий предмет та об'єкт аналізу, як *grounded cognition*, безмежні, то й результати аналізу будуть хибними. Однак у наукових перекладознавчих студіях прагнемо збагнути не всеохопність перекладацького пізнання, а закономірності та рушії його перекладацьких рішень в ієрархічній послідовності [44; 45; 46].

Саме тому в перспективі доречно вибрати проблематику аналізу та свідомо звузити його межі до прозового, драматичного чи поетичного тексту, тобто штучно накласти робочі рамки (*framework*). Проте це не означає, що в інших текстах когніція перекладача відрізнятиметься, це свідчить тільки про те, що будуть необхідні додаткові емпіричні дані. Адже *grounded cognition* – це як вмонтована базова комплектація пізнання, можливості якої можна розширювати (*enhance*) завдяки притаманній їй динамічності, гнучкості та відкритості.

Висновки з дослідження. Під час дослідження було встановлено, що когнітивний ракурс додає валідності перекладознавчим розвідкам та сприяє вдосконаленню перекладознавчого аналізу й розумінню механізмів трансляції смислів з увагою до мови перекладу як інструмента посередництва в комунікації, а також перекладача як посередника цієї комунікації. З огляду на те, що перекладач(ка) оперує власними метакогнітивними можливостями, необхідно досліджувати його(її) діяльність з огляду на текст оригіналу та з увагою до особистісної когнітивної перекладацької манери, яку визначатимуть ресурси, творчий потенціал і здатність до самокритики.

ЖИТЕПАТЫПА

1. The Routledge Handbook of Translation and Cognition / F. Alves, A. Jakobsen (eds.). London ; New York : Routledge Taylor & Francis Group, 2021. 570 p.
2. Alves F. Translation process research at the interface. Paradigmatic, theoretical, and methodological issues in dialogue with cognitive science, expertise studies and psycholinguistics. *Psycholinguistic and cognitive inquiries into translation and interpreting* / A. Ferreira, J. Schwieter (eds.). Amsterdam : John Benjamins, 2015. P. 17–40.
3. Boase-Beier J. Stylistic approaches to translation. Manchester : St. Jerome Publishing, 2006. 176 p.
4. Munday J. Introducing Translation Studies: Theories and Applications. 4th ed. London ; New York : Routledge, 2016. 376 p.
5. Miller G.A. The cognitive revolution: A historical perspective. *Trends in Cognitive Sciences*. 2003. № 7(3). P. 141–144.
6. Halverson S. Cognitive translation studies: Developments in theory and method. *Translation and cognition* / G. Shreve, E. Angelone (eds.). Amsterdam : John Benjamins, 2010. P. 349–369.
7. Marais K. Translation theory and development studies. A complexity theory approach. London : Routledge, 2014. 232 p.
8. Kussmaul P. A Cognitive Framework for Looking at Creative Mental Processes. Intercultural faultlines: textual and cognitive aspects. *Research models in translation studies* / ed. by M. Olohan. Manchester : St. Jerome, 2000. P. 57–71.
9. Risku H. Translation process research as interaction research: from mental to socio-cognitive processes. *MonTi Monografias de Traducción e Interpretación*. 2014. № 1. P. 331–353.
10. Carl M., Schaeffer M. Models of the translation process. *The handbook of translation and cognition* / J. Schwieter, A. Ferreira (eds.). Hoboken, NJ : Wiley, 2017. P. 50–70.
11. Kahneman D. Thinking, fast and slow. London : Allen Lane, 2011. 512 p.
12. Pickering M., Garrod S. An integrated theory of language production and comprehension. *Behavioral and Brain Sciences*. 2013. № 36. P. 329–392.
13. Angelone E., Shreve G. Uncertainty Management, Metacognitive Bundling in Problem Solving, and Translation Quality. *Cognitive explorations of translation* / ed. by Sh. O'Brien. London ; New York : Continuum, 2011. P. 108–130.
14. Clark A. Being there: Putting brain, body and world together again. Cambridge, MA : MIT Press, 1997. 291 p.
15. Alves F., Gonçalves J. A Relevance Theory approach to the investigation of inferential processes in translation. *Triangulating Translation* / ed. by F. Alves. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2003. P. 3–24.
16. Halverson S. Metalinguistic knowledge/awareness/ability and translation: Some questions. *Hermes*. 2018. № 57. P. 11–28.
17. Balacescu I., Stefanink B. Kognitivismus und übersetzerische Kreativität. *Lebende Sprachen*. 2006. № 51(2). S. 50–61.
18. Hvelplund K. Allocation of cognitive resources in translation: An eye-tracking and key-logging study : PhD dissertation. Copenhagen : Copenhagen Business School, 2011. 291 p.
19. Halverson S. “Default” translation: A construct for cognitive translation and interpreting studies. *Translation, Cognition and Behavior*. 2019 № 2(2). P. 169–193.

20. Gutt E.A. On the significance of the cognitive core of translation. *The Translator*. 2005. № 11(1). P. 25–49.
21. Pym A. Text and risk in translation. Choice and difference in translation. The specifics of transfer / M. Sidiropoulou, A. Papaconstantinou (eds.). Athens : University of Athens, 2005. P. 27–42.
22. Pym A. On Shlesinger’s proposed equalizing universal for interpreting. *Interpreting studies and beyond: A tribute to Miriam Shlesinger* / F. Pöchhacker, A.L. Jakobsen, I. Mees (eds.). Copenhagen : Samfundslitteratur Press, 2007. P. 175–190.
23. Jakobsen A.L. Translation process research. *The handbook of translation and cognition* / J.W. Schwieter, A. Ferreira (eds.). Hoboken, NJ : Wiley, 2017. P. 21–49.
24. Cognitive Linguistics and Translation: Advances in Some Theoretical Models and Application / A. Rojo, I. Ibarretxe-Antuñano (eds.). Berlin ; Boston : De Gruyter Mouton, 2013. 421 p.
25. Bayer-Hohenwarter G. “Creative Shifts” as a Means of Measuring and Promoting Translational Creativity. *Meta*. 2012. Vol. 56. № 3. P. 465–734.
26. Shorthouse J., Maycroft N. Where is creativity: A multidisciplinary approach. London : Routledge, 2017. 192 p.
27. Fontanet M. Temps de créativité en traduction. *Meta*. 2005. Vol. 50. № 2. P. 432–447.
28. Kussmaul P. Creativity in the Translation Process: Empirical Approaches. Translation Studies: The State of the Art : Proceedings of the First James S. Holmes Symposium on Translation Studies / K.M. van Leuven-Zwart, T. Naaijken (eds.). Amsterdam ; Atlanta : Rodopi, 1991. P. 91–101.
29. Bayer-Hohenwarter G. Methodological reflections on the experimental design of time-pressure studies. *Across Languages and Cultures*. 2009. № 10(2). P. 193–206.
30. Bayer-Hohenwarter G. “Creative Shifts” as a Means of Measuring and Promoting Creativity. *Meta*. 2011. Vol. 56. № 3. P. 663–692.
31. Langacker R.W. Grammar and conceptualization (Cognitive Linguistics research). Amsterdam : Walter de Gruyter, 2000. 440 p.
32. Spivey M. The Community of Mind. New York : Oxford University Press, 2007. 427 p.
33. Barsalou L.W. Grounded Cognition. *Annual Review of Psychology*. 2008. № 59. P. 617–645.
34. Glenberg A. Embodiment as a unifying perspective for psychology. *WIREs Cognitive Science*. 2010. Vol. 1. Iss. 4. P. 586–596.
35. Shadlen M.N., Kiani R. Decision making as a window on cognition. *Neuron*. 2013. № 80(3). P. 791–806.
36. Cisek P., Kalaska J. Neural mechanisms for interacting with a world full of action choices. *Annu Rev Neurosci*. 2010. № 33. P. 269–298.
37. Baddeley A., Hitch G. Working memory. *The Psychology of Learning and Motivation* / ed. by G.H. Bower. New York : Academic Press, 1974. P. 47–90.
38. Verschure P.F., Voegtlin T.J. A bottom-up approach towards the acquisition, retention, and expression of sequential representations: Distributed adaptive control, III. *Neural Networks*. 1998. № 11. P. 1531–1549.
39. Verschure P.F., Voegtlin T.J., Douglas R.J. Environmentally mediated synergy between perception and behaviour in mobile robots. *Nature*. 2003. № 425. P. 620–624.

40. Yang Y., Bringsjord S. Mental metalogic and its empirical justifications. *Proceedings of the 25th Annual Conference of the Cognitive Science Society* / R. Alterman, D. Kirsh (eds.). Boston, MA, 2003. P. 1275–1280.
41. Pfeifer R., Bongard J. *How the Body Shapes the Way We Think. A New View of Intelligence* (A Bradford Book). Cambridge, Massachusetts ; London : MIT Press, 2006. 418 p.
42. House J. Translation Quality Assessment: Linguistic Description Versus Social Evaluation. *Meta: Translators' Journal*. 2001. № 46. P. 243–257.
43. Williams M. *Translation Quality Assessment: An Argument-centered Approach*. Ottawa : University of Ottawa Press, 2004. 188 p.
44. Sperber D., Wilson D. *Relevance: Communication and cognition*. Oxford : Oxford University Press, 1986. 279 p.
45. Kußmaul P. *Verstehen und Übersetzen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen : Narr, 2007. 217 S.
46. Verschure P.F., Althaus M.J. A real-world rational agent: Unifying old and new AI. *Cognitive Science*. 2003. № 27. P. 561–590.

Артур Гудманян,
доктор філологічних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри англійської мови
технічного спрямування № 1,
Національний технічний університет
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
<https://orcid.org/0000-0002-5234-1726>
м. Київ, Україна

Ірина Струк,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології і перекладу,
Національний авіаційний університет
<https://orcid.org/0000-0002-8128-0205>
м. Київ, Україна

Фонографічні форми негритянського та гуцульського діалектів: перекладознавчий аспект

Black English Vernacula and the Hutsul dialect: a translation approach to phonographic level

Анотація. У статті розглядаються труднощі відтворення діалектів одних з найяскравіших взірців української та американської літератури кінця XIX століття та початку XXI століття – творів Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» та «Пригоди Гекльберрі Фінна» і напрацювань Марії Матіос «Солодка Даруся», «Москалиця» та «Мама Маріца – дружина Христофора Колумба», які віддзеркалюються у мові письменників головним чином на фонографічному рівні, а також пошук подібних рис у різних культурних площинах та відтворення такої лексики у перекладах. Проведений аналіз фонографічних рис афро-американського вернакулярну та гуцульського діалекту підтвердив гіпотезу про дотичність/подібність діалектичних форм і дозволив виділити спільні та відмінні риси, які б послуговували гарною основою для пошуку адекватних еквівалентів у мові перекладу. Зокрема, до найбільш частотних форм афро-американського діалекту ми віднесли редукцію звуків на початку та у середині слова, редукцію двох останніх приголосних, вилучення звуку [r] та шва [ə], підміну кінцевого буквосполучення ng на n, заміну голосного звуку іншим голосним, заміну фрикативного [ð] на вибуховий [d], підміну негативного префіксу in- на on-, лабіалізацію інтердентальних фрикативів [θ] на [f], використання апокопа, палаталізацію, опущення ненаголошеного звуку, дифтонгізацію голосного звуку [e] → [ei], вилучення ненаголошеного складу на початку та у середині слова тощо. До

ключових рис гуцульського діалекту віднесли такі: підміну голосного звуку [a] м'яким приголосним [e], підміну частки ся звуком [u], пом'якшення шиплячих [ж], [ч], [ш], диспалаталізацію [ц] та [с], перехід м'яких приголосних [т'], [д'] у [к'], [г'], чергування звуків [ц] ([ч]), [в] ([б]), [н] ([к]), редукцію звуків у ненаголошених складах, використання голосних переднього ряду [e], [i] замість [a] після м'яких приголосних тощо. Порівняльний аналіз українського та американського текстів дозволив простежити перекладацькі рішення під час передачі фонографічного рівня діалектного мовлення та запропонувати власні варіанти перекладу.

Ключові слова: культура, спільні й відмінні риси, перекладацькі рішення, Марк Твен, Марія Матіос, переклад.

Summary. *The article discusses issues in translating Maria Matios' novels "Sweet Darusya", "The Russky Woman", "Mother Marica, the Wife of Chrystofor Columbus" and Mark Twain's novels "The adventures of Tom Sawyer" and "The adventures of Huckleberry Finn", one of the most conspicuous works of the 19th and 21st centuries American and Ukrainian literature, and how the authors dealt with the challenges posed by the specific nature of dialectal locutions on the phonographic level. The main part of the article gives frequent phonographical features of the Black English Vernacula: reduction of the beginning or middle sound in the word, two final consonants reduction, omission of the [r] and [ə] sounds, substitution of the final ng for n, substitution of the fricative [ð] for explosive sound [d], substitution of the negative prefix un- for on-, labialization of the laminodental fricatives [θ] / [ʃ], use of apocopic form, palatalization, omission of unstressed syllables, diphthongization of some stressed vowels [e] → [ei]. There is also a review of the most frequent phonographical features of the Hutsul dialect, namely: substitution of the vowel sound [a] for soft consonant [e], softness of hushing sound [ж], [ч], [ш], substitution of the particle ся for sound [u], depalatalization of [ц] and [с], substitution of soft consonants [т'], [д'] for [к'], [г'], consonant alternations of the sounds [ц] ([ч]), [в] ([б]), [н] ([к]), weakening, shortening or disappearance of vowel sounds in unstressed positions, substitution of front row vowels (such as [e] and [i]) for soft consonants. The authors carried out the comparative analysis of the American and Ukrainian texts and their translations to determine the inventory of means employed by the translators to convey unique colloquial manner of expression by the characters including our own version of dialect translation.*

Key words: culture, common and distinctive features, translator's decisions, Mark Twain, Maria Matios, translation.

Вступ. Дослідження висвітлює труднощі відтворення діалектного мовлення. Проблема відтворення таких висловів так чи інакше цікавила теоретиків перекладу: про неї писали М.К. Грабовський, А.Г. Гудманян, М.М. Любімов, І.В. Матковська, О.М. Медвідь, В.Д. Радчук, О.В. Ребрій, Я.І. Рецкер, І.В. Струк, О.І. Чередниченко, О.Д. Швейцер, М. Моріні, П. Ньюмарк, М. Пертегелла, Е. Кліфорд Ландерс та інші. Однак докладно розглядався лексичний, граматичний та синтаксичний рівні, а фонетичний – згадувався лише

побіжно. Крім того, описувалися методи відтворення у перекладі таких видів стилістичних висловів, які належать до лексичних просторіч, і практично не розглядалось питання щодо особливостей відтворення стилістично знижених висловів, які належать до територіальних та соціальних діалектів. Гострота цієї проблеми пов'язана з тим, що, безумовно, як територіальні, так і соціальні діалекти залишаються надзвичайно затребуваними пластами у мові людей. Хоча діалекти переважно існують в усній формі, вони можуть реалізовуватися і в письмовій мові, особливо в художній літературі. Для досягнення в тексті перекладу комунікативного ефекту, який зумовлюється текстом оригіналу, перекладач зобов'язаний зберегти всі тонкощі мови героїв.

У світлі викладеного вище вважаємо за необхідне проаналізувати питання відтворення стилістично зниженої лексики засобами іншої мови в аспекті проблематики перекладу мовних одиниць діалектного походження. Крім того, вважаємо за необхідне розглянути різні типи діалектів, які трапляються в українських та англійських художніх творах з метою пошуку дотичних орфографічних або фонографічних рис задля вирішення проблеми добору адекватного відповідника у мові перекладу. Тож, для аналізу вибрали найскравніші приклади мовного вираження – гуцульський діалект та негритянський діалект, адже їх застосування вельми частотне в художній літературі, а тому і становить інтерес для нашого дослідження. У нашій роботі ми також зацентрували увагу на дотичних рисах діалектів різних культурних площин з метою пошуку найбільш очевидних та зрозумілих рис для цільового читача. Дотепер немає єдиної думки щодо того, який підхід до перекладу фонографічного рівня є правильним, це питання не отримало достатнього висвітлення у перекладознавчій науці та залишається відкритим, тому ми вважаємо за потрібне також провести дослідження з цього питання та запропонувати власне бачення перекладу фонографічного рівня діалектного мовлення.

Методологія та методи дослідження. Методика дослідження має комплексний характер, який полягає у використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, відповідно до мети та завдання розвідки. Метод *спостереження* дозволив отримати інформацію про фонографічні особливості негритянського та гуцульського діалектів. Метод *синтезу* використовували з метою звести проаналізовану інформацію у цілісну систему. *Контекстуально-інтерпретативний метод* уможливив формування націотворчого потенціалу фонографічних стилізацій та їх реалізації в мові протилежної мовної культури вихідної мови. *Компонентний аналіз та класифікаційний метод* використовувалися для

визначення основних класифікаційних параметрів фонографічних одиниць та їх смислового значення з подальшою проєкцією на дотичність/подібність різного роду діалектів на фонографічному рівні. *Контекстологічний метод* передбачав вивчення фонографічних одиниць різних типів діалектів в умовах застосування на рівні цитат та їх культурного латентного змісту. *Аналітичний метод* використовувався для створення логічної композиційної структури тексту нашої роботи. Також ми вдалися до порівняльно-перекладознавчого аналізу вихідного і перекладеного текстів. За допомогою порівняльного методу ми співставили фонографічні одиниці діалектного мовлення англійської мови з тими ж одиницями українськомовної версії та навпаки. Використовуючи цей метод, ми порівняли фонографічні риси негритянського та гуцульського діалектів та спробували провести між ними аналогію, встановити і змодельовати принципи перекладу загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для логічного розподілу діалектних лексем на гуцульський та негритянський ми вибрали твори американського письменника Марка Твена та української письменниці Марії Матіос, які свідомо та стилістично вмотивовано використовують слова для визначення соціальної ролі та територіальної приналежності своїх персонажів. Розпочнемо з творчості Марка Твена та специфіки його мовного стилю, оскільки, виходячи з гумору фронтиту, народних переказів та особливостей простонародної мови, письменник спромігся перевтілити звичні слова в особливі смислово-змістові мовні елементи, які потребують ґрунтовного розуміння та осмислення. Вагомою частиною художньої авторської стилістики виступають діалектні одиниці, що позиціонуються письменником як художній засіб.

Особливу цікавість у семантичній структурі романів становлять фонографічні одиниці діалектного мовлення, що слугують своєрідним «ключем» у розкритті мовленнєвих образів представників афро-американського вернакуляру. Важливо визнати наявність у творах письменника двох діалектів – «чорного» та «білого», оскільки спорадичні фонографічні вкраплення елементів мови чорних рабів у мові білих людей покликані відтворити низький рівень культури і моралі останніх. Наприклад, серед персонажів, дії яких гідні осуду, можна виділити злочинців з пароплава «Вальтер Скотт», Короля та ледацюг з Бріксвілла. Автор використовує в їхній мові елементи діалекту «чорних»: ледацюги з Бріксвілла вживають фонографічну аномалію *гвиуе*, яка трапляється лише у мові рабів. Теж саме можна сказати про палаталізацію у мові Короля та ледацюг з Бріксвілла, яка також належить чорношкірим злодіям на «Вальтері Скотті».

Тож, загалом, до характерних фонетичних рис афро-американського діалекту (докладніше див. І.В. Струк [13]) належать такі: (1) вилучення закінчення, котре включає у себе приголосні звуки, редуковані апострофом – d (len') [18, с. 35] та слова із кінцевими звуками x (ax → ask) [18, с. 34], n (hearn → heard) [18, с. 193] тощо; (2) редукція звуків на початку та у середині слова: 'bout [19, с. 77] → about, w'y → why [18, с. 32]; (3) вилучення звуку [r] та шва [ə], наприклад: mo' (more) [18, с. 33], sho' (shore) [18, с. 33], fust (first); (4) підміна кінцевого буквосполучення ng на n: talkin' [18]; (5) заміна голосного звуку іншим голосним, наприклад: – e/o (fer [18, с. 33] → for); (6) редукція двох останніх приголосних, особливо якщо закінчуються на [t] або [d]: nex', [19]; (7) заміна фрикативного [ð] на вибуховий [d], наприклад: dar (there) [19, с. 165], de (the) [19, с. 15], та (8) підміна негативного префіксу un- на on-, наприклад: oneasy (uneasy) [19, с. 32]; (9) лабіалізація інтердентальних фрикативів [θ] на [f], breff [19, с. 110] → breath; (10) використання так званого «Eye dialect», що означає допущення неправильного написання слів, наприклад: becase [19, с. 35] – because [bɪ'keɪz] тощо; (11) використання апокопа, тобто відсікання кінцевого приголосного звуку: child → chile [19, с. 56] тощо; (12) палаталізація, наприклад: k'yer [19, с. 56] → care, (13) gwune (рідко gwineter) → go, (14) заміна thr на th, особливо перед [u] або [o], наприклад: thoo [θo] → through [19, с. 181]; (15) унікальна дефісна форма that-air [19, с. 193] → that there, (16) архаїчна графема kiver [19, с. 194] → cover, (17) унікальна медіальна редукція s'I [18, с. 193] → says I, s'e [18, с. 194] → says he, (18) ритмічний повтор звуків sh-she [19, с. 194] → says she (19) подвійна редукція 'n' [19, с. 34], (20) опущення ненаголошеного звуку, наприклад: 'bove, 'way, b'longs, b'lieve, k'leck; (21) дифтонгізація голосного звуку [e] → [ei], наприклад: one-laigged, dey, (22) збереження архаїчної вимови oi → [aɪ], наприклад: p'int, (23) вилучення ненаголошеного складу на початку та у середині слова, наприклад fraid → afraid [19, с. 195]. Показово, що найбільш частотним функціонуванням діалектів на фонографічному рівні творів Марка Твена є редукування звуків, котрі становлять у творі «Пригоди Тома Соєра» – 19%; «Пригоди Гекльберрі Фінна» – 34% від загальної кількості фонетичного субстандарту. Вилучення кінцевого звуку – «Пригоди Тома Соєра» – 14%; «Пригоди Гекльберрі Фінна» – 28% від загальної кількості фонетичного субстандарту; використання «Eye dialect» у творі «Пригоди Тома Соєра» – 11%; «Пригоди Гекльберрі Фінна» – 16% від загальної кількості фонетичного субстандарту; підміна голосного звуку іншим голосним у творі «Пригоди Тома Соєра» – 9%; «Пригоди Гекльберрі Фінна» – 11% від загальної кількості фонетичного субстандарту;

вилучення звука [r] у творі «Пригоди Тома Соєра» – 4%; «Пригоди Гекльберрі Фінна» – 10% від загальної кількості фонетичного субстандарту. Найменшу кількість елементів представлено у заміні фрикативного [θ] на [f] та палаталізації лише у творі «Пригоди Тома Соєра» – 1%; «Пригоди Гекльберрі Фінна» – 1% від загальної кількості фонетичного субстандарту. Автор відтворює риси південно-західного діалекту у мові арканзаських пліткарок. Більшість випадків фонографічних одиниць є гапакс легоменон, тобто спорадичними та унікальними. У своїй сукупності становлять 1% від загальної кількості фонографічних відхилень від норми представлених у творі «Пригоди Гекльберрі Фінна».

Проведений кількісний аналіз частотності фонетичних кластерів унаочнює домінування таких особливостей діалекту, як вилучення та редукція звуків. Звідси, виходячи зі статистичного підрахунку діалектних одиниць фонографічного рівня, які превалюють у творах, можемо припустити, що пошук схожих за смыслом та формою діалектичних одиниць дещо полегшить їх підбір та використання у перекладах, до прикладу, україномовних текстів.

Продовжимо нашу розвідку інформацією про мовотворчість Марії Матіос. Фольклорна та письменницька діяльність Марії Матіос знайшла своє відображення у наукових розвідках низки вітчизняних дослідників, таких як: Н.М. Бербер, А.Ю. Бовт, Т.А. Гармаш, В.В. Грешук, Ю.В. Грицай, О.Ю. Зелінська, Ж.В. Колоїз, Т.А. Мислива, Н.Г. Пирога, К.М. Селіверстова, С.І. Сидоренко, Т.Н. Тищенко, Т.Л. Хомич, С.А. Цікавий, М.В. Цуркан, С.Т. Шабат-Савка, А.В. Штефан тощо. Це і не дивно, оскільки письменниця вміло «гармонізує своє художнє слово з промовою мешканців невеликого буковинського села, які, як і їхні предки, географічно, історично, соціально, психологічно, ментально живуть у пограничному світі, що формує особливі характери, спосіб життя, мислення та мовлення» [11].

У своїх творах письменниця використовує говір галицько-буковинської групи південно-західного наріччя української мови (гуцульський діалект) [4]. Після прочитання та аналізу частотності використання діалектних одиниць визнаємо, що гуцульський діалект також має домінуючу кількість фонографічних одиниць проти граматичного рівня, що було б цікавим досвідом добору фонетичних особливостей та перенесення їх у мову перекладу. Тут розуміємо, що, наприклад, раб Джім або його білошкірий друг-утікач у творах Марка Твена не можуть розмовляти одним із полісько-слобожанських говорів. З іншого боку, такий вибір може означати відмінність від субстандарту, що має специфічне мовне забарвлення та відіграє важливу роль у тексті перекладу. Отже, пошук та співставлення

спільних та відмінних рис лише краще допоможе відтворити авторську картину світу.

Українські дослідники (наприклад, В.В. Грещук [2], М.П. Лесюк [5], В.І. Сотникова [12]) спробували скласти цілісний пазл і запропонували різні підходи до визначення фонетичних рис гуцульського діалекту, які ми дещо доповнимо, виходячи з воєнної прози Марії Матіос «Солодка Даруся» (пер. англ. Михайло Найдан “Sweet Darusya: A Tale Of Two Villages”) та двох повістей у перекладі Юрія Ткача та Павла Онуфрика «Москалиця» (“The Russky Woman”) та «Мама Маріца – дружина Христофора Колумба» (“Mother Marica, the Wife of Chrystofor Columbus”).

Отож, серед гуцульських діалектних фонетичних одиниць виділяємо такі як: підміна голосного звуку [а] м'яким приголосним [е] (жель) або [і] (зав'язав); підміна частки *ся* звуком [и] (любитиси); пом'якшення шиплячих [ж], [ч], [ш] (чекали), що передається на письмі заміною голосних літер **е, а** на **є, а** також у на **ю, є / ъи, о / ъо, и / і** тощо: *Хоч ти мені трохи й свояк, але якась ви така фамілія, чоловіче, що ліпше її не мати, вибачей мені на слові* [7]; диспалаталізація [ц] та [с] (вдовицу, дес); перехід м'яких приголосних [т'], [д'] у [к'], [г'] (двацїкь); чергування звуків [ц] ([ч]), [в] ([б]), [н] ([к]); пом'якшення шиплячих звуків (шос / «щось»); редукція звуків у ненаголошених складах (ка / «каже»); голосні переднього ряду [е], [і] замість [а] після м'яких приголосних: *...або розведіть коняків з водою та й влийте у рот конєчя* [7]; відсутність мовного композиту після приголосних у дієслівних формах: *Чули'сте, кумку, нечиста сила в селі завелася* [7].

З огляду на цікавість з лінгвістичного погляду фонографічних рис гуцульського діалекту як комплексу виняткової національної та мовної картин світу письменника розширимо аналіз цього параметра на інших прикладах. Розпочнемо з цитати твору «Солодка Даруся», оскільки сам перекладач твору досить чітко та зрозуміло охарактеризував труднощі, які виникали, та змалював рішення і першочергові перекладацькі завдання. Якщо коротко, основна ідея – зберегти поліфонію голосів персонажів. Розглянемо нижчеподану цитату з твору «Солодка Даруся»: «– *Чуєте, Марусько, щось **таке ся робить** з нашими людьми у **цему** світі, що гаразду нізвідки не видно і кінця-краю їхньому дуренству також не видно*» [16, с. 55]. – “Listen, Maruska, what’s **happenin’** with our people in this here world, where’s you don’t sees harmony from nowhere, and you can’t sees no end to their foolishness” [16, с. 55]. Перекладач наголошує, що важливо не зупинятися на кожній одиниці окремо, а продемонструвати, що мова україномовних персонажів не є літературною, а тому не має

бути такою англійською. У результаті спостерігаємо підміну перекладачем буквосполучення *ng* на *n* (пор. *take ся робить – what's happenin'*), що є характерною рисою афро-американського вернакуляру. І хоча перекладач залишає без перекладу нелітературний діалектизм *цему*, однак віддає перевагу мовним відхиленням на інших рівнях, що також є виправданим та доречним.

У творі Марії Матіос «Москалиця» виділяємо таку цитату:

«– Слухай, **Баси**, ти був там у тому Києві, видівся з такими людьми... а-ну, **кажи-ко** нам, що то далі з Україною буде?» [8]; – “Listen, **Vasi**, you were there in that Kyiv, you met with all those high-class people... **c'mon**, tell us, what's going to happen to Ukraine” [20, с. 55].

У перекладі Юрія Ткача та Павла Онуфрика для відтворення діалектної одиниці фонографічного рівня знайдено вкрай цікаве рішення: номінація *кажи-ко* обіграна розмовною скороченою формою *c'mon* (come on) у такий спосіб, що неформальний еквівалент передає мовну особливість речення, надаючи читачеві натяки латентного характеру про наявність фонографічної стилізації в тексті оригіналу. Тоді як фонографічний контраст, що виступає у чергуванні звуків [в] та [б] та зникненні звуків після наголошеного складу в кличній формі власного імені – *Баси* (Василе/Василю), знаходить своє відображення лише в доборі фінального звуку *Vasi* та сприяє адекватному відтворенню фонографічної одиниці, хоч і викликає помилкові мовні асоціації.

Пам'ятаючи про те, що в афро-американському вернакуляру фонографічний рівень найбільше представлений редукуванням звуків, то такі варіанти здаються найбільш вигідними у світлі передавання діалектних характеристик на різні культурні площини. **Скажімо**, така цитата з твору Марка Твена «Пригоди Гекельберрі Фінна» могла б бути перекладена шляхом використання дотичних діалектних форм, пор.: “Ole missis she tole me I got to go **an' git dis water an' not stop foolin'** 'roun with anybody. She say she spec' **Ma'rs** Tom gwyne to ax me to whitewash an' so she tole me go 'long an' 'tend to my own business – she 'lowed she'd 'tend to de whitewashing” [19, с. 19]; – «Старий міссіс, він сказали, **шо'я 'шов прям'** за водою і ні з ким не зупинявся балакати. Він говорили, **м'аса** Том буде кликати тебе білти, і веліли мені нічого не слухати і робити свою справу, а з забором він самі разберуться» (переклад наш – А.Г., І. С). Діалектні одиниці в залишку також можна передавати за допомогою різних відхилень на рівні інших мовних рівнів, як, **наприклад**, граматичного – *старий міссіс, він говорили, він самі разберуться*, оскільки зберігається важливість передавання соціальної та територіальної приналежності персонажів твору.

Висновки з дослідження. Ми розглянули різні фонографічні показники негритянського та гуцульського діалекту на основі творів Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» та «Пригоди Гекльберрі Фінна» і напрацювань Марії Матіос «Солодка Даруся», «Москалиця» та «Мама Маріца – дружина Христофора Колумба». Порівняльно-перекладознавчий аналіз текстових цитат та їх українських і англійських перекладів посприяв формуванню класифікації різних фонографічних форм, що дало змогу відшукати дотичні сторони різних культурних площин, які можуть послужити перекладачам і дослідникам для формування адекватних підходів до перекладу національно-культурних одиниць. Зокрема, до найбільш частотних форм афро-американського діалекту ми віднесли редукцію звуків на початку та у середині слова, редукцію двох останніх приголосних, вилучення звука [r] та шва [ə], підміну кінцевого буквосполучення ng на n, заміну голосного звуку іншим голосним, палаталізацію, опущення ненаголошеного звуку, вилучення ненаголошеного складу на початку та у середині слова тощо. До ключових рис гуцульського діалекту віднесли такі: підміну голосного звуку [a] м'яким приголосним [e], пом'якшення шиплячих, диспалаталізацію [ц] та [с], перехід м'яких приголосних, чергування приголосних звуків, редукцію звуків у ненаголошених складах тощо.

Порівняльний аналіз українського та американського текстів дозволив простежити перекладацькі рішення під час передачі фонографічного рівня діалектного мовлення та запропонувати власні варіанти перекладу.

Аналіз авторського стилю з чітко вираженими мовними особливостями свідчить про великі перспективи подальшого дослідження фонографічного рівня різних діалектних одиниць як унікальних мовних елементів, що для еквівалентного відтворення потребують значної уваги до перекладознавчих підходів, базованих на вторинних текстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуцульські говірки: Короткий словник. НАН України. Інститут українознавства імені І. Крип'якевича / уклад. Г. Гузар, Я. Закревська та ін. Львів, 1997. 230 с.
2. Грещук В.В. Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. 2012. Вип. 32. С. 214–219.
3. Гудманян А.Г., Струк І.В. Відтворення фонографічних аномалій діалектного мовлення в перекладі (на матеріалі творів Марка Твена та їх перекладів українською й російською мовами). *Одеський лінгвістичний вісник*. Одеса : «Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 52–55.

4. Енциклопедія Сучасної України. URL: <http://surl.li/cnwvwm>.
5. Лесюк М.П. Фонетична та граматична архаїка гуцульського говору української мови. *Волинь-Житомирщина*. 2015. № 26. С. 134–140.
6. Марк Твен. Пригоди Тома Соїєра. Пригоди Гекльберрі Фінна / пер. І. Стещенко, В. Митрофанова. Київ : Веселка, 1990. 496 с.
7. Матиос М. Солодка Даруся. URL: <https://www.ukrplib.com.ua/books/printit.php?tid=15283>.
8. Матиос М. Москалиця. URL: <http://surl.li/cnwvvp>
9. Матиос М. Мама Маріца – дружина Христофора Колумба. URL: <https://www.litmir.me/bd/?b=221645>.
10. Пирого Н.Г. Фразеологічне новаторство Марії Матиос (на матеріалі роману «Солодка Даруся»). *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія «Лінгвістика і літературознавство»*. 2010. Вип. 23, Ч. 3. С. 388–394.
11. Сидоренко С.І. Поликультурний мир роману Марии Матиос «Солодка Даруся» в оригіналі і руському перекладі. *Przestrzenie Przekładu*. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2019. P. 83–96.
12. Сотникова В.І. Гуцульський говір у повісті Гната Хоткевича «Довбуш». *Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского*. Том 1 (67). № 2. 2015. С. 67–71.
13. Струк І.В. Відтворення мовних аномалій у художньому перекладі (на матеріалі мовлення персонажів романів Марка Твена та їх перекладів) : дис. канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2016. 246 с.
14. Штефан А.В. Діалектичні фразеологізми в романі Марії Матиос «Солодка Даруся». *Український світ у наукових парадигмах*. Харків : ХІФТ, 2020. Вип. 7. С. 197–198.
15. Штефан А.В. Відтворення південно-західного мовного колориту в романі Марії Матиос «Солодка Даруся». *Філологія XXI століття*. Харків, 2020. С. 89–91.
16. Naydan M. Approaches to translating the style of Maria Matios' novel Sweet Darusya. *Стиль і переклад*. 2014. Вип. 1. С. 277–287.
17. Matios M. Sweet Darusya: a tale of two villages / transl. by M. Naydan, O. Tytarenko. New York City : Spuyten Duyvil, 2019. 203 p.
18. Mark Twain. The adventures of Tom Sawyer. New York : Oxford University Press, 2007. 238 p.
19. Mark Twain. The adventures of Huckleberry Finn. PA. : The Pennsylvania State University, 1998. 204 p.
20. Matios M. The Russky Woman; Mother Marica, the Wife of Chrystofor Columbus / transl. by Y. Tkach and Paulo Onyfruk. Melbourne : Bayda Books, 2011. 121 p.

Dun Tsi,

*Graduate Student of the Department of English Philology,
Faculty of Foreign Philology,
National Pedagogical Dragomanov University
<https://orcid.org/0000-0002-7685-4518>
Kyiv, Ukraine*

Strategies of manipulation as levers of influence on human consciousness in English-speaking political discourse

Стратегії маніпулювання як важелі впливу на свідомість людини у англomовному політичному дискурсі

Summary. *The article is dedicated to the study of manipulation strategies, which are important levers of influence on human consciousness in English-language political discourse. In today's conditions, manipulative tactics are used by almost all politicians to win the attention of the audience and further achieve their own goals. Scientists have identified and described various strategies of manipulation and the threat they pose to the electorate. A manipulative speech tactic is a speech act that corresponds to a particular stage in the execution of this or that strategy. It is also a collection of techniques organized in a specific way for the implementation of hidden influence, with the goal of achieving the desired effect or preventing an undesirable result. In the article, we describe the manipulative strategies that politicians use in one way or another in their election speeches. Manipulative strategies include argumentative and referential manipulation. Collective manipulation is the topic of research in the context of political discourse. The following terminology is used to describe the manipulating process: a supertask that the speaker sets for himself; tactics, the concrete actions the speaker does to carry out the selected plan. The linguistic tools (at all language levels) that the speaker employs are referred to as linguistic methods. The option to select linguistic means heavily influences the variety of linguistic interpretations. It should be highlighted that only in a specific communicative (speech) act do both strategies and methods become manipulative. Since gaining and retaining power is the primary goal of political communication, influence strategies and tactics that work to persuade the addressee that their perspective is correct as opposed to that of political opponents take on a unique significance. A communicative task that is developed and put into action with the intention of having a significant impact on the addressee is referred to as a strategy. Determining the semantic, stylistic, and pragmatic choices of the speaker during speech. Language techniques can define a particular dialogue with a distinct set of objectives, depending on the "globality" of intentions. They may have broader objectives that are intended to further more broad social objectives.*

Key words: *strategies, manipulation, political discourse, English-language political discourse.*

Анотація. Статтю присвячено вивченню стратегій маніпулювання, які є важливими важелями впливу на свідомість людини у англомовному політичному дискурсі. В умовах сьогодення маніпулятивними тактиками користуються майже всі політики для завоювання уваги аудиторії та у майбутньому досягнення власних цілей. Науковцями виокремлено та описано різні стратегії маніпулювання та яку загрозу вони несуть для електорату. Маніпулятивний мовленнєвий прийом – мовленнєвий акт, що відповідає певному етапу реалізації тієї чи іншої стратегії. Це також сукупність певним чином організованих прийомів здійснення прихованого впливу з метою досягнення бажаного ефекту або запобігання небажаного результату. У статті нами описано маніпулятивні стратегії, які тим чи іншим чином використовуються політиками у своїх передвиборчих промовах. До маніпулятивних стратегій відносять аргументативну та референціальну маніпуляції. Колективна маніпуляція є темою дослідження в контексті політичного дискурсу. Для опису процесу маніпулювання використовується така термінологія, як: надзавдання, яке ставить перед собою мовець; тактика, конкретні дії оратора для виконання вибраного плану. Мовні засоби (на всіх рівнях мови), якими користується мовець, називаються лінгвістичними методами. Можливість вибору мовних засобів значною мірою впливає на різноманітність мовних інтерпретацій. Слід підкреслити, що лише в конкретному комунікативному (мовленнєвому) акті і стратегії, і методи стають маніпулятивними. Оскільки отримання та утримання влади є головною метою політичної комунікації, стратегії та тактики впливу, які працюють, щоб переконати адресата в тому, що їхня точка зору є правильною, на відміну від точки зору політичних опонентів, набувають унікального значення. Комунікативне завдання, яке розробляється і виконується з наміром справити значний вплив на адресата, називається стратегією. Визначення семантичних, стилістичних і прагматичних виборів мовця під час виступу. Мовні техніки можуть визначити певний діалог із чітким набором цілей, залежно від «глобальності» намірів. Вони можуть мати ширші цілі, спрямовані на досягнення ширших соціальних цілей.

Ключові слова: стратегії, маніпуляції, політичний дискурс, англомовний політичний дискурс.

Introduction. The development of political discourse began during the First World War. The confrontation was not only armed, but was also accompanied by active propaganda in the information space. Further escalation of the conflict between the USSR and the USA was characterized by manipulations aimed at discrediting the opponent and improving one's own image in the eyes of fellow citizens. The collapse of the USSR changed the paradigm of political discourse. The pluralism of opinions and political pluralism, the absence of an external "enemy" as an integral part of the superpower's narrative led to the emergence of new forms of manipulation.

The unstable political situation has a global character and requires numerous negotiations, summits and meetings. "The word" is the first

weapon used by the representatives of the countries, but, unfortunately, it is not the only one.

Currently, we can observe how some countries use language resources for the purpose of manipulation, such an arsenal includes information warfare, manipulation of facts, fake news, incitement of the situation. A careless word can lead to chaos, and a properly constructed strategy, on the contrary, will help achieve the set goal.

Methodology and methods. Linguists from the USA began to deal with issues of political linguistics, and to this day the country is a leader in research on this topic. The founders of political linguistics are G. Lasswell and U. Lippmann. In Western and Central Europe, these issues are studied by D. Benis, R. Wodak, R. Bachem; in Belarus, Russia, Lithuania, Ukraine – L. Bessonova, S. Murane, B. Norman, N. Mechkovska, I. Ukhvanova, E. Lassan, N. Klochko, E. Budaev, A. Chudinov; in China and Singapore – Y. Hu, Z. Guo, K. Li, T. Chang [1].

In the analysis of political discourse, there is a hypothesis about the influence of language on political thinking. It echoes the Sapir–Whorf hypothesis. The essence of the latter is that language determines thinking (according to the “strong” version). There is also a “weak version”, where language only affects thinking, but this thought seems too weak and obvious in our time, unlike the first. Language limits and defines cognitive categories. The best illustration is the novel “1984” by George Orwell. Artificial language – “New Language” was created by a totalitarian regime for maximum control of citizens. Certain mental processes became impossible due to the lack of words to express them [3].

At the analytical stage, various methods were widely used. The classification method helped systematize the material when solving each of the tasks. Pragmatic analysis was aimed at determining the pragmatic potential of the original text, its pragmatic adaptation in translation, and the impact of linguistic means on recipients.

In modern linguistics, there is no single approach to defining strategies and tactics of language manipulation. Some Ukrainian scientists, for example, V.V. Zirka and O.V. Dmytruk and others believe that the terms “strategy” and “tactics” are identical. In contrast to them, another group of researchers such as V.V. Odintsov, N.I. Formanovska and others emphasize the difference in the meanings of these terms.

Results and Discussion. Among the functions of political discourse is the function construction of reality. The reality of each individual is built with the help of information space. It is completely impossible to distance yourself from it. The theses and formulations that dominate this space determine the subjective reality. A simple example: conflict and war.

The same data about the dead and wounded, refugees and volunteers (-ok), but the conflict in the mind is when you were weighed in the market, and the war is scary shots and plots that come to mind thanks to cinema and literature.

Depending on the nature of the transformations that information undergoes, 2 types of manipulation in political discourse are distinguished: referential and argumentative [6, p. 13]. In this paper, speech (language) manipulation is defined as a type of manipulative influence, which is carried out through the skillful use of certain language resources with the aim of a hidden influence on the cognitive and behavioral activity of the addressee [1, p. 89].

Argumentative manipulation is associated with a violation of the postulates of communication [3]. It includes evasion of the answer, understatement, substitution of facts.

The referential, in turn, is connected with the distortion of the image of the denotation.

For example, focusing manipulation, when the situation is presented one-sidedly, in a favorable light for the speaker. Emphasis is placed with the help of imagery, but not only. Epithets, hyperbolization and any evaluative judgments are nothing more than manipulation of emotions, belonging to pre-referential manipulation. Research materials are based on referential manipulation.

All rhetorical figures and means of imagery have the potential power of influence. Linguist P.B. Parshin classifies speech manipulations according to the linguistic levels that are affected [4].

“Speech (language) manipulation is a type of manipulative influence, which is carried out through the skillful use of certain language resources for the purpose of hidden influence on the cognitive and behavioral activity of the addressee” [6].

For example, from the point of view of sociology, manipulation is a system of means of ideological and socio-political influence with the aim of changing people’s thinking and behavior contrary to their interests. At the same time, people do not realize that their needs, worldview, interests and way of life in general largely depend on those who manipulate them [4, p. 104].

Manipulation involves reporting false information that is different from the “truth”. Therefore, it is easy to confuse it with the human tendency to make mistakes, draw wrong conclusions, use unverified facts [2, p. 49].

Manipulation in combination with power and economic methods gives the subject of management the opportunity to direct the activities and behavior of the masses, social groups and individuals, to control the social situation [5, p. 15].

In linguistics, the study of manipulation is closely related to the problem of the effectiveness of communication, the impact of speech on the addressee, the study of communicative strategies that are used to effectively influence the recipient.

Speech influence, which constitutes the communicative and psychological essence of manipulation [5], aimed at changes in the socio-psychological structure of society or at the stimulation of direct social actions through the influence on the psyche of members of a certain social group or society as a whole.

There are two types of manipulation with respect to the subjects of manipulation, namely:

- interpersonal manipulation, which is defined as the use of various means and technologies of informational and psychological influence on an individual;

- collective manipulation – suppression of people’s will by means of spiritual influence on them through programming of their behavior. This influence is aimed at the mental structures of a person, is carried out covertly and sets its task to change the thoughts, motivations and goals of people in a certain group of direction [4, p. 35].

In the theory of language communication, the strategy of speech communication is understood as “optimal implementation of the speaker’s intention to achieve a specific goal of communication, i.e. control and selection of effective communication moves and their flexible modification in a specific situation” [1, p. 53].

To date, there is no universal classification of communicative strategies in the theory of communication. In dialogic interaction, strategies are distinguished depending on the way of dealing with the communicative partner:

- a) cooperative strategies – a set of speech actions used by the addressee to achieve a communicative goal through cooperation with the addressee;

- b) non-cooperative strategies – a set of speech actions that uses the addressee to achieve his strategic goal through conflict with the addressee [1].

In essence, manipulation is an endless monologue in which if and when an “opponent” appears, he is most often an organized object and not a subject of communication. The transition of power relations into a discursive form means that power manifests itself in the right to speak and in the right to deprive others of this opportunity [4, p. 58].

If language strategy is understood as a set of speech actions, aimed at solving the general communicative task of the speaker, then language tactics should be considered one or more actions that contribute to the implementation of the strategy, because the strategy chosen by the participants

of communication in this or that communicative situation involves the use of appropriate communicative tactics [6, p. 118].

When conducting a linguistic analysis of political speeches, great attention is paid to different levels of their organization. Grammatical level, namely syntax and morphology, has a huge influence on the process of creation and successful functioning of political discourse, according to the general recognition of many linguists.

In the English language at this level, it is interesting to use definite and indefinite articles, modal constructions, the use of the passive instead of the active mode (this technique allows establishing causal relationships between political events, subjects of the political process and is the most important condition for understanding the true content of a political statement), conditional mode, degrees of comparison of adjectives.

Conclusions. The opinions of scientists regarding the distinction between the concepts of “tactics and strategy” of manipulation differ. In your work, we are supported by the opinion of needs and the terms are defined as identical. The analysis of theoretical sources showed that there are many classifications of manipulative techniques, examining the chosen ones problems, it was established that the most comprehensive, in our opinion, is the classification proposed by scientist O.S. Issers, it became the basis for the classification of the given examples in the work.

Studying the text messages of Ukrainians and Americans showed that they want some of the same language tactics of influence, such as: strategies of “identification”, “us-them”, “discrediting the authorities”, “mystification of society’s problems” and others.

There is no consensus among linguists on what constitutes political discourse. The study provides a classification of types of political discourse, including mass media. Therefore, political discourse includes media materials that directly or indirectly relate to politics or key figures in the political arena. It was also determined that discourse is political when it accompanies a political act in a political setting. It has both general language functions and features specific only to political discourse. The functions of social control and legitimization of power can be considered the most important, since they exert a manipulative influence on the public, thereby achieving the main goal of political discourse – the possession of power and management of society. In the process of research, it was found that the use of euphemisms, epithets, comparisons, and metaphors is characteristic of the speeches of political figures. Such appeals are also characterized by the use of various lexical and psychological techniques to manipulate citizens, however, each political figure chosen by me has individual characteristics.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігунова С.А., Зубілевич М.І. Афіксальна номінація відантропонімних дериватів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2017. Вип. 64. Ч.1. С. 53–55.
2. Clausner T.C. Domains and image schemas / T. C. Clausner, W. Croft. *Cognitive Linguistics*. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter. 1999. Vol. 10, No. 1. P. 1–31 [in English].
3. Freeman M. Metaphor making meaning: Dickinson's conceptual universe. *Journal of Pragmatics*. 1995. No. 24. P. 643–666.
4. Кищенко Н.Д. Вербалізація концепту WISDOM/МУДРИСТЬ у дискурсі англійської авторської казки : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2017. 189 с.
5. Kishchenko N. Models of Artistic-Figurative Metaphors of Wisdom in English Fairy Tales. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University: Current Trends in Language Development*, No. 9, 2019, pp. 87–94.
6. Mykhalchuk N., Bihunova S., Fridrikh A., Vietrova I. Cross-cultural understanding of metaphors in information technology sphere. *Cognitive Studies. Études cognitives*: Warsaw, 2021. No. 21, 16 p. URL: <https://doi.org/10.11649/cs.2475>.

UDC 81.111'373

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2022.21-22.55-65>

Nataliia Kartun,
Senior teacher of the Department of Humanities,
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"
<http://orcid.org/0000-0002-9453-119X>
Kharkiv, Ukraine

English Phraseological Units Denoting Deception (cognitive aspect)

Англійські фразеологічні одиниці на позначення обману у когнітивному аспекті

Summary. Being a complicated interweaving of intentional, cognitive, and moral aspects, deception accompanies human communication and is realized in it. Deception as a concept is a component of the conceptual picture of the world and linguistic, in particular, phraseological means of objectification of this concept create a linguistic picture of the world. The relevance of the research subject is determined by the great significance of the concept of DECEPTION, objectified

by the analyzed phraseological units for the English-speaking community, by the correspondence to the major directions of modern linguistic research, and by the need to identify the cognitive basis of phraseological units denoting deception for the reconstruction of conceptual and linguistic picture of the world. The article considers a cognitive aspect of the analysis of phraseological units denoting deception. The core of the phraseological units denoting deception was systematized and the specificity of phraseological units denoting deception in the cognitive aspect was defined. The analysis of the phraseological units representing the concept of DECEPTION is presented in the form of a frame consisting of slots, subslots, and components. First of all, we tried to analyze and differentiate the concept (meaning) of deception. To indicate the concept of deception a model of cognitive-semantic analysis of phraseological units which can be used in the study of other groups of phraseological units was proposed and substantiated.

The object of the study is English phraseological units denoting deception selected by the method of continuous sampling. The subject of the study is the cognitive characteristics of phraseological units denoting deception. The purpose set also considered the task to denote cognitive features of the concept of deception being represented by the phraseological units and denote the connection between the conceptual sphere of DECEPTION and other spheres that correspond to the concept chosen.

Key words: cognitive linguistics, phraseological unit, concept, deception, cognitive aspect, frame, slot, subslot.

Анотація. Будучи складним переплетінням інтенціональних, когнітивних і моральних аспектів, обман супроводжує людську комунікацію і реалізується в ній. Обман як концепт є складником концептуальної картини світу, а мовні, зокрема фразеологічні, засоби об'єктивації цього концепту створюють мовну картину світу. Актуальність теми дослідження пояснюється, по-перше, великою значущістю концепту ОБМАН, об'єктивованого аналізованими фразеологічними одиницями, для англomовної спільноти, по-друге, відповідністю провідним напрямам сучасних лінгвістичних досліджень, по-третє, необхідністю виявлення когнітивного підґрунтя фразеологічних одиниць (ФО) на позначення обману для реконструкції концептуальної та мовної картин світу. Представлена стаття присвячена аналізу фразеологічних одиниць на позначення обману у когнітивному аспекті. Насамперед ми спробували проаналізувати та диференціювати поняття обману. Було систематизовано корпус фразеологізмів, які позначають обман, та виявлено специфіку фразеологічних одиниць на позначення обману в когнітивному аспекті. Аналіз фразеологічних одиниць на позначення обману представлений у вигляді фрейму, що складається зі слотів, підслотів та компонентів. Запропоновано та обґрунтовано модель когнітивно-семантичного аналізу фразеологізмів на позначення обману, яка може бути використана для вивчення інших груп фразеологізмів.

Об'єктом дослідження виступають англійські ФО на позначення обману, дібрані із фразеологічних словників методом суцільної вибірки. Предметом дослідження є когнітивні особливості ФО на позначення обману, які реалізуються у фразеологічному значенні. Поставлена мета також

зумовила завдання виявити когнітивні особливості обману, репрезентовані англійськими ФО, та встановити зв'язок концептуальної сфери (КС) ОБМАН з іншими сферами, які слугували джерелом для цієї КС.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, фразеологічна одиниця, концепт, обман, когнітивний аспект, фрейм, слот, підслот.

Introduction. Phraseology as a science attracts more and more attention from linguists, linguistic researchers, historians, ethnologists, writers, art critics, teachers, and journalists because being similar to a language it is “the hiding place of human spirit”, a treasury of cultural achievements, aspirations, customs, hopes of the people and is one of the most important sources of research and reproduction of its past time. The article considers the cognitive features of phraseological units denoting deception. Research materials were about 70 English phraseological units denoting deception selected from phraseological dictionaries [2; 4; 7; 9] and based on the method of continuous sampling.

The problem of the study of phraseological units was raised by such researchers as V. Vinogradov, who studied phraseology separately from language activity highlighting the central position of his theory to identify the structural and semantic features of phraseology; N. Amosova proposed a concept according to which phraseology idioms were defined as units of a certain kind of permanent context; O. Kunin, who dealt with the research on level signs of phraseological units; V. Telia considered the meaning and use of phraseological units in various aspect (semantic, pragmatic, cultural) and others.

The purpose of the article is to systematize the core of the phraseological units denoting deception, define the specificity of phraseological units denoting deception in the cognitive aspect: denote the scope and frame modeling of the conceptual sphere of DECEPTION being represented by the studied phraseological units and define the conceptual spheres correlating with the concept of deception.

The significance of the study is that it proposes and substantiates a model of cognitive-semantic analysis of phraseological units denoting deception which can be used in the study of other groups of phraseological units.

Methodology/Methods. Research methods were chosen depending on the research purpose, tasks, and stages set. A critical analysis of the corresponding literature due to the subject chosen was performed during the first stage of the research. At the same time, the methods of generalization, comparison, classification, and systematization were used. Different views of scientists on phraseology and phraseological units were compared and summarized, common and distinctive features were classified in order to determine the terminological apparatus of phraseology, particularly, the phraseological meaning, and the model for future analysis was

substantiated. The second stage of the research is devoted to research materials preparation. During this stage, the method of continuous sampling was used and phraseological units denoting deception were chosen from phraseological dictionaries. During the third stage which is considered analytical, according to the model formed the analysis of selected phraseological units was carried out. When studying cognitive features of the phraseological units such methods of cognitive analysis as frame modeling and the method of conceptual spheres comparison were used.

Results and Discussion. At the present stage of language unit research, cognitive linguistics comes to the fore as the science of language, as a means of acquiring, storing, processing, and using knowledge. The formation of this science is associated with such foreign researchers as J. Lakoff, R. Longacre, M. Johnson, E. Roche and others, and domestic scientists as E. Kubryakova, Z. Popova, V. Telia, and others. The subject of cognitive science research is cognitive categories being constructs of human consciousness that model our knowledge about the world and correlate them with the models of knowledge recorded in language structure.

Language is directly related to cognition. V. Telia suggests that language is the uppermost subject of cognitive science due to the thing that it reflects cognition being the main means of idea expression.

The definition of “cognitive” (from the Latin “cognition” – concept, representation) refers to perceptual, conceptual, and mental. The cognitive paradigm in cognitive linguistics is cognition, that is knowledge. The main attention is paid to the connection of language with cognitive processes and all the methods of obtaining and processing information about the world concerning language forms. A person’s knowledge about the world and reality allows the processing of information.

Cognitive categories include concepts, frames, and gestalts. In this article, we use the idea of **concept** as ideal, abstract units, meanings which a person operates in the process of thinking. These reflect the content of acquired knowledge, experience, the results of all human activity, and the results of a person’s knowledge of the world around them.

People think in concepts. Analyzing, comparing, and combining different concepts in the process of mental activity we form new concepts as the result of thinking. A more precise definition can be formulated as follows: a concept is a term that is used to explain the units of mental or psychic resources of human consciousness and the information structure that reflects knowledge of a person’s experience.

Throughout the lifetime a person gets to know the world around, learns to know the world, correlates objects with each other, summarizes them, remembers a lot of information, and expresses its results in the process of speech. In this way, concepts are formed being combined into a system of

knowledge about the world that consists of concepts formed in different ways. In cognitology these systems are called “Conceptual pictures of the world” and their distinctive parts are considered to be “Conceptual areas, spheres”.

The linguistic picture of the world has become the subject of studies by many researchers [1]. One of the main directions in the study of the concept sphere is the phenomenon of the mental world, a set of people’s and individual views on the surrounding reality which is embedded in primitive units known as concepts.

One of the methods of structural organization of the picture of the world and conceptual sphere, in particular, is a frame. A **frame** is an organization of ideas, a set of assumptions about the structure of formal language to express certain knowledge.

Frame conceptions make it possible to model the perception of the world, and organize it as a whole, thereby our everyday behavior. Frames are represented as nodes and relations. The top levels of the frame are fixed and always correspond to things that are fair about a certain situation. Below these nodes are terminal nodes or **slots**, each of them indicates certain conditions to which its fillings should conform. Such fillings are called **subslots**.

Phraseological units denoting deception appear in different languages and are widely used by speakers in the process of communication which indicates the great significance of the concept of DECEPTION for different language communities and the phraseological units representing this concept in particular. However, along with certain common conceptual features of this phenomenon, there are a lot of distinctions in the interpretation of deception in each language community that can be explained by cultural factors, such as historical, practical, social, and people’s other experiences. In our opinion, phraseological units fix this experience to a large extent and therefore are direct access to define these distinctions and the scope of the concept of DECEPTION as a whole for a certain language community. It should also be taken into attention that even within the same community, deception acquires different interpretations depending on which science considers deception as the object of its research.

The concept of deception is associated with the awareness of **mercenary motives, cunning, concealment, danger, persuasion, imposition, uncertainty, and negative manifestations/results** which can be considered the main elements of deception [4].

In terms of cognitive linguistics, deception can be considered as a conceptual sphere and the specified elements as concepts that form this conceptual sphere. Thus, phraseological units are linguistic representatives of the conceptual sphere DECEPTION in general and its concept components in particular.

According to researchers, the definition of deception comes from the Latin “deception” – deception, lie. The concept was associated with significant negative manifestations of life situations for a long time.

The theoretical and methodological basis of the study of phraseological units denoting deception in the cognitive aspect is research studies on cognitive linguistics by foreign scientists [3; 5]. During the work, cognitive research of phraseological units is carried out in close connection with semantic direction, which is from the meaning of phraseological units to the contents of the concept that it verbalizes. This made it possible to carry out a frame modeling of the conceptual sphere of DECEPTION updated with English phraseological units. In the cognitive aspect, phraseological units denoting deception are linguistic representatives of the conceptual sphere of DECEPTION. This is one of the most significant concepts for the English-speaking community which is the subject of research in different sciences.

The next stage involves determining the scope of the conceptual sphere DECEPTION and its frame model reflected in the semantics of the studied phraseological units.

Phraseological units denoting deception represent the linguistic implementation of the conceptual sphere DECEPTION combining such concepts as MERCENARY MOTIVES, DECEPTION, DANGER OF DECEPTION, CONCEALMENT (SECRET), CONVICTION, SHAMELESSNESS, SUCCESS/DEFEAT OF DECEPTION, WRONG/FALSE OPINION (OBJECT OF DECEPTION) and SUSPICION (OBJECT OF DECEPTION). These concepts were defined based on the analysis of information about deception in psychological and linguistic research.

The concept of DECEPTION is primarily verbalized by lexical not only phraseological means of language. It is considered that the most essential conceptual characteristics of the concept are “fixed” in the semantics of lexical units which are linguistic representatives of the concept. Lexical representatives of the studied concept are lexemes *deceive*, *deception*, *lie*, *mislead*, *swindle*, *cheat*, and *trick*. The lexical units *deceive* and *deception* are chosen as the name of the concept. Referring to the definitions of these units in dictionaries we found out that deception is defined using the lexeme *deceive* which means:

- to cause to believe what is not true typically in order to gain some personal advantage;
- to cause someone to have a wrong idea or impression about someone or something;
- to catch by guile; ensnare [6];
- to get something from someone by deceiving them;
- to practice deceit;
- to give a false impression;

- be false to; be dishonest with;
- to give someone a wrong belief or opinion about something [9].

Deception as a noun *deception* is defined as follows:

- an instance of actions and/or schemes fabricated to mislead and/or delude someone into errantly believing a lie or inaccuracy;
- the act of deliberately making someone believe something that is not true;
- a thing that deceives [6];
- the inclination or practice of misleading others through lies or trickery;
- a ruse; a trick;
- the act of hiding the truth, especially to get an advantage [9].

Provided definitions confirm the presence of the selected concepts (MERCENARY MOTIVES, DECEPTION, DANGER OF DECEPTION, CONCEALMENT (SECRET), CONVICTION, SHAMELESSNESS, SUCCESS/DEFEAT OF DECEPTION, WRONG/FALSE OPINION (OBJECT OF DECEPTION) and SUSPICION (OBJECT OF DECEPTION)) within the conceptual sphere DECEPTION.

The meaning in the dictionaries represents deception as a general phenomenon or a typical situation based on **mercenary motives of the subject of deception** (to gain some personal advantage, get something from someone, to get an advantage), **concealing real intentions (secret)** (hiding the truth) and **providing untruth** (what is not true, a lie or inaccuracy, be false), **guile, actions aimed at deception** (actions and/or schemes), **persuasion, imposition** (cause to believe, making someone believe) and **gives a result** which is **a formation of an incorrect, false opinion/impression in the object of deception** (cause someone to have a wrong idea or impression about someone or something, give a false impression, to give someone a wrong belief or opinion about something, to mislead and/or delude someone into errantly believing a lie or inaccuracy).

As we can see, the definitions of deception fix the information about the subject of deception, and such characteristics of the situation of deception as danger and suspicion, loss of trust being relevant to the object of deception, were not reflected in the considered definitions in dictionaries.

Defining deception as a situation made it possible for the conceptual sphere of DECEPTION in the form of a frame and separate components of the situation of success to be considered as slots of the frame which are represented by the corresponding concepts. Since we believe that phraseological units denoting success represent the linguistic implementation of the conceptual sphere of DECEPTION, the phraseological units verbalizing the concepts of this domain and activating (filling) certain slots of the frame were determined. English phraseological units represent such a frame structure of the domain SUCCESS:

■ **Slot 1 – Subject of deception.** In other words, a person who deceives. Phraseological units directly verbalize the subject of deception: *a snake oil salesman* – someone who **deceives** people in order to get money from them); *barefaced liar* – someone who lies easily, with a total lack of shame; *a daylight robber* – an untrustworthy person; *confidence trickster*). The definitions of the given units fix such characteristics of deception as **mercenary motive** (in order to get money), **the shamelessness of the subject of deception** (a total lack of shame), **unreliability**, and **untrustworthy**.

■ **Slot 2 – Object of deception.** A person who is deceived. Phraseological units that illustrate this slot: *a leading lamb* – a person that can easily believe anyone, *a trusty sheep* – a trustful person. The phraseological units mentioned fix such a feature of the object as over credulity that harms the object to a certain extent and leads to **the results of deception**.

■ **Slot 3 – Qualities and abilities of the subject of deception.** This point describes the characteristic qualities and abilities of a person who deceives. Thus, we can distinguish the following subslots:

■ **Subslot 1 – Trickery** which is an important quality to deceive. This slot is activated by the phraseological unit *slippery as an eel* – a crafty and cunning person, who acts illegally.

■ **Subslot 2 – Dishonesty, unreliability** of the subject of deception. This can be illustrated by the following units: *crooked as a dog's hind leg* – a very **dishonest** person; *fly-by-light* – a person considered to be **untrustworthy** because of operating briefly and **dishonestly**.

■ **Subslot 3 – Lying** as a constant feature of the subject of deception. The slot is presented by such a unit as *a sticky person* – someone who has a **tendency to deceive and act illegally**.

■ **Slot 4 – Aim of deception.** There are two opposite directions in the activity of the subject of deception which cause the following subslots to be singled out:

■ **Subslot 1 – Expedient deception.** This slot includes mercenary motives, that is deception to get something advantageous for the subject of the deception: self-affirmation, money, etc.: *to pull a fast one* – to trick in order to **get an advantage**; *to feather one's nest* – to take advantage of the position in order to **obtain money to have a comfortable life**. The phraseological unit *to cook the books* – to change financial accounts – has the meaning of obtaining money by dishonest means and a white lie – a lie that you tell someone in order to **protect them or avoid hurting their feelings** – represents deception for a good purpose.

■ **Subslot 2 – Unjustified, unmotivated deception** without any rational basis, for example, *to live a lie* – to **pretend** that a situation is

satisfactory when it is not, *to go through the motions* – to do something without effort or enthusiasm, because you have to, not because you want to.

■ **Slot 5 – Realization of deception.** There are some subslots singled out from the slot:

■ **Subslot 1 – Actions aimed at hiding the intentions of the subject of deception:** *smokescreen* – an action or tactic intended to **conceal** or **divert attention from your real intentions or activities.**

■ **Subslot 2 – Secret (hiding).** They are the phraseological units representing confidentiality of the situation of deception: *cloak and dagger* – activities, which are done **in secret**, *under the board* – **hidden**, dishonest, and illegal activity.

■ **Subslot 3 – Specification of the scope of deception (game, sales/purchase).** The phraseological units activating this slot are *to do a number on* – to harm by cheating in a **game** or **match**; *to sell someone a pup* – to deceive in **buying** or accepting something.

■ **Subslot 4 – Humorous, not serious nature of deception:** *to pull one's leg* – to **tease** about something, tell somebody something which is not true, as a **joke.**

■ **Slot 6 – Deception as persuasion, imposition:** *to spin the yarn* – to tell a long story with distorted truths, *lead someone up/down the garden path* – to make someone believe smth that isn't true, *to pull the wool over someone's eyes*, *give someone the benefit of the doubt* – to choose to believe that the person is innocent and honest, because there is no evidence of the contrary, *to throw the dust in somebody's eyes* – to prevent them from seeing the truth, *to tell a cock-and-bull story* – an implausible story used as an explanation or excuse. The semantics of these phraseological units specify the means of persuasion – **telling a long or implausible story.**

■ **Slot 7 – Uncoupling of the situation of deception.**

■ **Subslot 1 – Revealing of deception represented by such units as** *to have one's finger /hand in the till* – to be **caught** stealing or doing smth wrong [8], *to be caught red-handed* – to be **revealed** while doing something dishonest or illegal.

■ **Subslot 2 – Suspicions.** Suspicions can be considered as consequences of a situation of deception: *to smell rat* – to become **suspicious**, *to have a hunch* – to have a **strong feeling of suspicion**; *to be fishy* – to have arousing feelings of **doubt** and **suspicion.**

■ **Slot 8 – Evaluation of the situation of deception.** Deception expresses a prognostic assessment of the probability of an unfavorable outcome of the developing situation (not finished yet). Deception is closely connected with a person's actions and self-evaluation.

Deception can be evaluated both by the subject of the deception and by a third person: *it's your foot, a bit thin, to catch someone in a lie.*

A situation of deception can be dangerous if the subject has to act in it, but such a situation is not necessarily dangerous. The same situation for different subjects acting under the same circumstances might turn out to be different, that is harm with very dangerous consequences of deception for one, but quite the opposite for another. Therefore, the concept of deception is closely connected to the action of the subject and can be defined as a characteristic of the action. The characteristic of action as dangerous is not an attributive, but an evaluative. Depending on the aspect of the evaluation of the situation of deception this slot can be divided into different variants.

■ **Subslot 1 – Evaluation of consequences in the future.** The subject of the deception can evaluate the situation both as successful and unsuccessful. Therefore, in our opinion it is necessary to divide the subslot into the following components:

– **Component 1 – Prospect of success** (*to have the game in one's hands* – to **succeed** in deceiving).

– **Component 2 – Prospect of defeat** (*to sow the seeds of suspicion* – to be suspected of one's guilty; *to have the cards stacked against someone* – to have illegal things arranged to **disadvantage**).

■ **Subslot 2 – Refusal to deceive.** This subslot represents the situation when the subject consciously refuses to deceive, thus acting truthfully and providing true information and intentions, for example, *to put one's cards on the table* – to speak **honestly** and **openly** about your feelings and intentions.

■ **Subslot 3 – Negative religious evaluation of deception:** Deception is not from God therefore, it is a sin. Any action of deception is a sinful action, therefore, it is of evil. The following phraseological units represent this subslot: *If you lie, you steal* (*He that will lie, will steal*), *Sin has many tools, but a lie is a handle which fits them all*, *Truth is God's daughter*, *Deceiving those that trust us, is more than a sin*, *A lie is the curse of God*. Furthermore, we can distinguish such components of the subslot as:

– **Component 1 – Expression and description of certain rules of behavior:** *Better speak truth rudely, than lie covertly*.

– **Component 2 – Constant life patterns manifestation:** *He that (who) deceives is ever suspected, A liar is not (never) believed when he speaks the truth*.

■ **Subslot 4 – Negative evaluation of consequences of deception for the subject: Deception is a danger.** Some time or other the situation of deception will be revealed and future consequences can be dangerous for the subject. We can single out several components which characterize the results in case of danger:

– **Component 1 – Deception harms.** *Bread of deceit is sweet to a man, but afterwards his mouth shall be filled with gravel.*

– **Component 2 – Deceiving others you deceive yourself.** *Liars begin by imposing on others, but end by deceiving themselves. He, who seeks to deceive another is, in time, deceived himself, who thinks to deceive God has already deceived himself.*

– **Component 3 – Loss of trust.** *A liar is not believed when he speaks the truth, He who lies once is never believed again.*

■ **Subslot 5 – Negative social evaluation – deception is always condemned by society:** *A white lie leaves a black spot, Half the truth is often a great lie, It is an ill thing to be deceived but worse to deceive, It is better to be lied about than to lie, It is ill to put a blithe face on the black heart.*

Conclusions. The analysis of the phraseological units denoting deception allows to determine the scope and the frame structure of the conceptual sphere of DECEPTION and demonstrates the development of this structure. The analyzed phraseological units demonstrate a close connection of the conceptual sphere of DECEPTION with such conceptual spheres as MERCENARY MOTIVES, DECEPTION, DANGER OF DECEPTION, CONCEALMENT (SECRET), CONVICTION, SHAMELESSNESS, SUCCESS/DEFEAT OF DECEPTION, WRONG/FALSE OPINION (OBJECT OF DECEPTION) and SUSPICION (OBJECT OF DECEPTION). The selection was carried out based on the analysis of psychological research data and confirmed providing the linguistic definitive analysis of the lexemes *deceive* and *deception*.

The situational nature of deception determined to consider the conceptual sphere of DECEPTION as a frame. Frame modeling was carried out and the main slots of the frame structure submitting the examples of appropriate phraseological units were singled out: 1) subject of deception, 2) object of deception, 3) qualities and abilities of the subject of deception, 4) aim of deception, 5) realization of deception, 6) deception as persuasion, imposition, 7) uncoupling of the situation of deception, 8) evaluation of the situation of deception. Some slots were divided into subslots to get an extended representation of the concept of deception.

REFERENCES

1. Brutyan G.A. Language and a picture of the world. NDVSH. *Philosophical sciences*. 1973. No. 1. Pp. 108–111.
2. Kunin A.V. English – Russian phraseological dictionary. Moscow : “Russian”, 1984. 944 p.
3. Clausner T., Croft W. Domains and image schemas. *Cognitive Linguistics*, Vol. 10, No. 1. 1999. Pp. 1–31.
4. Collins Cobuild Idioms Dictionary. Collins, 2006. 497 p.

5. Langacker R. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 1. *Theoretical Prerequisites*. Stanford : Stanford University Press, 1987. 516 p.
6. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Oxford University Press, 1974. 542 p.
7. *Oxford Idioms Dictionary for Learners of English*. Oxford University Press, 2006. 470 p.
8. Roesch E. Principles of categorization. *Cognition and categorization*. Hillsdale (New York) : Erlbaum, 1978. Pp. 27–48.
9. *Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language*. Unabridged. New York, 1993. 690 p.

УДК 378.134

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2022.21-22.66-75>

Надія Кіш,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-6950-988X>
м. Ужгород, Україна*

Олександра Канюк,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-2396-2988>
м. Ужгород, Україна*

Сільвія Шпеник,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-8953-0459>
м. Ужгород, Україна*

Культура іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів

Culture of foreign language professional communication of future engineers

***Анотація.** Формування культури іншомовного професійного спілкування у майбутніх інженерів визначає опанування професійних і культурологічних аспектів комунікації, що теж охоплює комунікативні установки, знання про прийоми, механізми, форми і методи спілкування та вміння застосову-*

вати знання у визначеній ситуації, зважаючи на специфіку предметного міжкультурного спілкування. Зміст професійного спілкування фахівців інженерного профілю зводиться, по-перше, до формування умінь та навичок професійного спілкування, грамотності письмової мови, яка є важливою у діловому листуванні, по-друге, до обміну інформацією між викладачем та студентом у навчальному процесі, по-третє, до змісту самої інформації, яка є основним фактором отримання і формування знань та умінь студентів. До того ж у професійному спілкуванні доволі вагомим є той обсяг належної інформації: доречної, вірогідної, необмеженої, доступної, яка у сукупності є необхідною. Саме корисна інформація культурно-етичного характеру здатна максимально опануватися і запам'ятовуватися студентами та у майбутньому застосовуватися повністю у навчальній та професійній діяльності. Ефективність іншомовної підготовки досягається у разі поєднання звичайних технологій навчання іноземних мов із новітніми інтенсивними дидактичними технологіями, що включають ілюстративні, імітаційні, практичні та ситуаційні методи навчання, методи активного та проблемного навчання іноземних мов, стимулювання і мотивації до навчально-пізнавальної діяльності через змістову насиченість методів професійно значимою та особистісно цінною інформацією.

Ключові слова: культура іншомовного професійного спілкування, іншомовна підготовка, міжкультурне спілкування, професійне спілкування, іншомовне професійне спілкування, майбутні інженери.

Summary. *The formation of the culture of foreign language professional communication among future engineers determines the mastery of professional and cultural aspects of communication, which also includes communicative attitudes, knowledge of methods, mechanisms, forms and methods of communication and the ability to apply knowledge in a given situation, taking into account the specifics of intercultural communication. The content of professional communication of engineering specialists is reduced, firstly, to the formation of professional communication skills and abilities, written language literacy, which is important in business correspondence, secondly, to the exchange of information between a teacher and a student in the educational process, thirdly, to the content of the information itself, which is the main factor in the acquisition and formation of students' knowledge and skills. In addition, in professional communication, the amount of proper information is quite important: relevant, reliable, unlimited, available, which is necessary in the aggregate. It is useful information of a cultural and ethical nature that is able to be mastered and remembered by students as much as possible and in the future to be fully applied in educational and professional activities. The effectiveness of foreign language training is achieved by combining conventional foreign language learning technologies with the latest intensive didactic technologies, which include illustrative, imitative, practical and situational learning methods, methods of active and problem-based learning of foreign languages, stimulation and motivation for educational and cognitive activities due to the content saturation of professional methods significant and personally valuable information.*

Key words: *culture of foreign language professional communication, foreign language training, intercultural communication, professional communication, foreign language professional communication, future engineers.*

Вступ. Формування культури іншомовного професійного спілкування у майбутніх інженерів передбачає засвоєння професійних і культурологічних аспектів комунікації, що своєю чергою охоплює комунікативні установки знання про прийоми, механізми, форми і методи спілкування та вміння застосовувати знання у конкретній ситуації із врахуванням специфіки предметного міжкультурного спілкування.

Оскільки проблема опанування іноземною мовою на сучасному етапі суспільного розвитку є надзвичайно актуальною, то зрозуміло, що увага науковців звернена на розкриття різних аспектів означеної проблеми. У окремих дослідженнях, присвячених вивченню проблеми формування культури іншомовного спілкування розкриваються особливості навчання культури спілкування старшокласників (В.В. Белан); розглядаються культурологічні аспекти розвитку іншомовної комунікативної компетенції студентів мовного вузу, зокрема дидактичні умови культурологічного збагачення іншомовної комунікативної практики студентів (С.А. Строкова); використання краєзнавчих матеріалів у процесі вивчення іноземної мови в якості унікального дидактичного засобу навчання іноземних мов і культур у загальноосвітній школі (П.О. Корнієнко); навчання взаємодії культур в процесі іншомовного спілкування студентів мовних факультетів (А.О. Мініна); навчання іноземній мові в умовах полікультурного середовища, що ґрунтується на принципах полікультурності, культуровідповідності, діалогу культур, міжкультурної комунікації, гуманістичної психологізації навчального середовища, поєднання комунікативного і когнітивного підходів до вивчення іноземної мови (Т.І. Воробйова); особистісний підхід до формування іншомовної культури фахівця в умовах інформатизації соціуму (Н.А. Глуховська); формування вмінь іншомовного професійного спілкування майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладів (Т.О. Брик) тощо.

Методологія та методи дослідження. Методологічну й теоретичну основу дослідження становлять засади концептуальних освітніх підходів: особистісно орієнтованого (Р. Гришкова, В. Серіков, І. Якиманська та ін.), індивідуального (І. Бабій, М. Галицька та ін.), діяльнісного (І. Зимня, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.), системного (О. Петрашук, В. Плотинський, Г. Хакен та ін.), міждисциплінарного (Т. Богданович, Л. Ковальчук та ін.), автономного (Н. Герман, Р. Мейган, Є. Пассов та ін.), компетентнісного (І. Бех, І. Зимня, В. Луговий, Г. Терещук, Н. Хомський, А. Хуторської та ін.); положення та висновки фундаментальних теорій і концепцій: міжособистісного спілкування (В. Авраменко, І. Бабій, Л. Гапоненко, А. Загнітко, В. Куніцина, І. Мегалова, С. Сирьоскіна, О. Степанов,

Л. Філіпс та ін.); особистісного та професійного розвитку студентів негуманітарного профілю (М. Архангельська, Ю. Гапон, Н. Глузман, О. Куліш, Н. Логутіна, Н. Микитенко, І. Молоцька, О. Павленко, Є. Павлютенков, С. Рудишин, Г. Скуратівська, С. Старовойт, Н. Сура, Ю. Федоренко, І. Шапошникова, Н. Шеверун та ін.).

Для реалізації завдань використовувалися такі **методи**, як: *теоретичні* – аналіз філософських та психолого-педагогічних джерел з проблеми дослідження для систематизації та узагальнення наявних даних, визначення сутності основних понять, виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми та можливостей її вирішення; педагогічне моделювання і проектування, можливості якого були спрямовані на формування умінь та навичок іншомовного професійного спілкування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відзначає Т. Бутенко, зміст професійного спілкування фахівців інженерного профілю полягає, по-перше, у формуванні умінь та навичок професійного спілкування, грамотності письмової мови, яка є важливою у діловому листуванні, по-друге, в обміні інформацією між викладачем та студентом у навчальному процесі, по-третє, у змісті самої інформації, яка є головним чинником отримання і формування знань та умінь студентів. Окрім того, у професійному спілкуванні досить важливим є той обсяг відповідної інформації: своєчасної, достовірної, повної, зрозумілої, яка у сумі є корисною. Тільки корисна інформація культурно-етичного характеру може найбільше засвоюватися і запам'ятовуватися студентами і надалі використовуватися у повному обсязі в навчальній та професійній діяльності [1].

У професійному спілкуванні велике значення має використання мовних засобів – кліше. Використання кліше у діловому спілкуванні забезпечує спрямованість мовленнєвої поведінки на ефективність впливу, економію мислення, швидкість реагування і активне включення в контакти.

Аргументація являє собою фазу ділового спілкування, яка вимагає знань, концентрації уваги, володіння матеріалом і чітке визначення цілей і завдань, які мають бути досягнуті. Вона будується на основі висловлювань, які вирізняються визначеною логіко-лінгвістичною структурою, так званою аргументаційною конструкцією. Її характеризує множина речень, тому навчання аргументації як особливої фази ділового спілкування вимагає знань про коректність висловлювань.

Навчаючи аргументації висловлювання німецькою мовою студентів-інженерів, формують уміння і навички здійснення таких складників діяльності, як: висунення тези та її формулювання; пошук аргументів для її підтвердження; приведення аргументів у логічну

послідовність; узагальнення матеріалу та формулювання висновків; обґрунтування висновків і наслідків; побудова монологічного висловлювання у письмовій або усній формі. Наприклад:

Теза: Für dieses Unternehmen brauchen Sie nicht so viel Geld.

Аргумент 1: Sie werden kein Geld für Transport aufwenden.

Аргумент 2: Durch die Anwendung von neuen Technologien können die Ausgaben vermieden werden.

Аргумент 3: Nicht zuletzt ist die Arbeitskraft sehr billig.

Для аргументації можна використовувати такі мовні формули:

Wenn man die Dinge realistisch betrachtet, wird klar, dass...	Якщо подивитися на речі реально, то з'ясується, що...
Wenn man von realistischer Positionen herangeht,...	Якщо підійти до справи з реального боку, ...
Wenn man die Sache völlig objektiv betrachtet,...	Якщо подивитися на справу об'єктивно...
Wenn man versucht, die Sachlage völlig neutral zu beurteilen,...	Якщо спробувати оцінити положення зовсім нейтрально...
Wenn wir bei Beurteilung der Lage von höheren Überlegungen ausgehen, wird deutlich, dass...	Якщо ми оцінимо положення із вищих міркувань, то стане очевидним, що...

Вирішальним у аргументуванні є демонстрація впевненості і переконаності того, хто говорить, у своїх доказах з посиланням на авторитетних осіб, а саме: на спеціалістів, учених; логіку і об'єктивність реально наведених аргументів.

До кожної теми відповідно до програми нами запропоновані вправи, слова, вирази, які роблять наданий для опрацювання текстовий матеріал доступнішим для сприйняття і легшим для засвоєння. Для поживлення занять використані прислів'я та приказки, в яких особливо проявляється своєрідність усного мовлення. Посібник завершується додатком, який містить тексти різного ступеня складності й охоплює основні лексичні теми, а також тексти для домашнього читання.

Для прикладу наводимо текст заняття, структурованого у відповідності до плану: текст, який пропонується для читання і аналізу; робота над словами до тексту; практичні вправи, які передбачають письмову роботу над текстом і передбачають формування граматичної, орфографічної та фонетичної грамотності.

Велике значення для засвоєння змісту культури іншомовного професійного спілкування має формування грамотності писання і правильності мовлення.

Розділ мовознавства, який вивчає правила, що встановлюють однаковість способів передачі мови на письмі, називається орфографією. Ця тема є однією з найактуальніших у сучасній методиці навчання німецької мови, тому що формування орфографічної грамотності студентів – одне з важливих завдань навчання німецької мови у вищій школі. Важливість цього завдання зумовлена тим, що орфографічна грамотність виступає складовою частиною загальної мовної культури людини, вона забезпечує точність вираження думки і взаєморозуміння у разі письмового спілкування, а також тим, що письмова форма літературної мови відрізняється від усної більшою складністю у своїй структурі.

Методисти давно дійшли висновку, що орфографічна грамотність студентів не досягає досить високого рівня. Тому актуальним є завдання пошуку шляхів удосконалення орфографічної грамотності студентів у процесі вивчення німецької мови.

У школі формується відносна орфографічна грамотність – вміння застосовувати вивчені в шкільному курсі німецької мови правила і безпомилково писати слова-винятки, включені в шкільні підручники. Крім відносної грамотності, виділяють абсолютну грамотність – вміння користуватися всіма правилами орфографії і писати безпомилково будь-які винятки. Орфографічні навички базуються на принципах написання слів, прийнятих у конкретній мові. Так, наприклад, в основах німецької орфографії лежать два принципи – морфологічний і орфографічний. Деяке поширення отримали історичний (консервативний) принцип та ієрогліфічний.

Морфологічний принцип стосовно німецької орфографії слід вважати основним. Його сутність полягає в тому, що кожна значуща частина слова – префікс, корінь, суфікс – пишеться завжди однаково, незалежно від фонетичних умов, в які вони потрапляють. Фонетичний принцип (як чуєш, так і пишеш) підпорядкований морфологічному – слова вимовляються, як пишуться, тільки тоді, коли це не суперечить написанню морфем, наприклад Buch, Tafel, але abfallen {‘arfalen}, nebst {ne: pst}.

Сутність історичного типу полягає в тому, що написання окремих слів не відповідає морфологічним або фонетичним фактам сучасної мови і виправдовується лише історично (Vather, Theather, Bibliothek. Physik).

Ієрогліфічний (смыслороздільний) принцип полягає в тому, що слова, які однаково звучать, пишуться по-різному, для того щоб їх можна було розрізнити за буквеним складом (Seite-Saite; Meer-mehr; Lied-Lid).

У процесі формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх фахівців інженерного профілю використовуємо систему вправ для підвищення грамотності студентів [3].

Організація діяльності здійснюється в умовах кредитно-модульної системи навчання, згідно з якою розробляється програма навчального курсу. Програма курсу має професійно орієнтований характер і є складовою частиною підготовки майбутніх фахівців, що спеціалізуються у сфері інженерії. Вона враховує сучасні практичні потреби вивчення іноземних мов в умовах розширення ділових контактів із зарубіжними партнерами та Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Програма курсу складена таким чином, щоб забезпечити особистісний та інтелектуальний розвиток майбутніх спеціалістів, сформованість на відповідному рівні та удосконалення комунікативних мовленнєвих компетенцій, а саме: лінгвістичних, соціолінгвістичних та прагматичних, які необхідні для спілкування у сучасному плюрилінгвальному та плюрикультурному світовому середовищі [4; 5; 6].

Метою курсу є опанування такого рівня знань, навичок і вмінь, який забезпечуватиме необхідну для фахівця комунікативну спроможність у сферах професійного та загальнопобутового спілкування в усній і письмовій формах.

Завдання курсу полягає у вивченні, вдосконаленні й подальшому розвитку знань, навичок і вмінь з іноземної мови в різних видах мовленнєвої діяльності.

Аудіювання. Метою навчання аудіювання є становлення механізму сприйняття усної іншомовної інформації, формування здатності розуміння діалогічних та монологічних висловлювань носіїв мови і як результат – опанування умінь і навичок іншомовного спілкування у межах професійної та загальнопобутової тематики.

Навички спілкування. Завдання курсу – формування та розвиток навичок цілеспрямованого монологічного та діалогічного мовлення у межах основних комунікативних типів мовлення: повідомлення, розповідь, опис, переказання, схвалення, осуд тощо, а також оволодіння тактикою мовлення. Студент повинен володіти навичками діалогічного мовлення, необхідними для участі в бесіді проблемного характеру, пов'язаній з професійною діяльністю, у веденні переговорів та наукових дискусій, а також вільно спілкуватися у межах побутової тематики та ситуацій, пов'язаних з перебуванням у закордонному відрядженні.

Читання. Завдання полягає в оволодінні та розвитку навичок оглядового, інформативно-пошукового та глибинного читання на матеріалах оригінальної наукової літератури за фахом, фахових періодичних видань, преси та художньої літератури.

Навички оглядового читання мають забезпечити вміння прогнозувати тематику тексту за ключовими словами, узагальнити отриману інформацію та виділити основний зміст тексту.

Інформативно-пошукове читання передбачає вміння знаходити необхідну інформацію на різних рівнях структури тексту (речення, абзацу, всього тексту і макротексту (газетна сторінка, журнал)), прослідкувати розвиток теми та виділити інформацію, що розкриває і уточнює головні положення змісту тексту.

Переклад. Усний і письмовий переклад з іноземної мови на рідну може використовуватися як засіб опанування іноземної мови, прийом розвитку навичок і вмінь читання та ефективний спосіб контролю повноти і точності розуміння. Для формування навичок перекладу необхідні деякі відомості про особливості мови і стилю, а також теорії і практики перекладу наукової і технічної літератури: поняття перекладу, еквівалент і аналог, перекладацькі трансформації, компенсації втрат у разі перекладу, контекстуальні заміни, багатозначність слів, збіг і розбіжності значень інтернаціональних слів, «фальшиві друзі перекладача» тощо.

Анотування й реферування. Навчання анотування і реферування (рідною й іноземною мовами) має бути спрямоване на вироблення навичок і вмінь оформлення отриманої інформації. Анотування й реферування використовується також як прийом контролю щодо розуміння тексту. Практичним заняттям з анотування й реферування має передувати засвоєння деяких теоретичних засад, таких як призначення, структура та особливості мови анотації і реферату, види анотацій (описова, реферативна) і рефератів (реферат-конспект, реферат-резюме, оглядовий реферат). У результаті студент повинен уміти складати іноземною мовою анотації та реферати до наукових статей, доповідей, матеріалів досліджень тощо.

Письмо. Завдання полягає в оволодінні орфографічно і пунктуаційно правильним письмом як одним із засобів комунікації. Студент повинен уміти також скласти іноземною мовою конспект, план чи тези до прочитаного, викласти на письмі зміст прочитаного чи почутого, написати повідомлення, доповідь, дослідження тощо.

У розробці курсу «Іноземна (німецька) мова (за професійним спрямуванням)» максимального враховувалися потреби, інтереси й особисті якості студента, який виступає повноправним учасником процесу навчання. Курс побудований на принципах інтерактивної взаємодії студентів із викладачем. Такий підхід до процесу навчання сприяє розвитку самостійності студента, його творчій активності та відповідальності за результати навчання.

Структура курсу побудована таким чином, щоб забезпечити формування загальних компетенцій студентів та послідовний розвиток різних видів мовленнєвої діяльності від рівня «елементарного користувача» до рівня «незалежного користувача» [4; 5; 6].

Кінцевою метою вивчення дисципліни є практичне володіння різними видами мовленнєвої діяльності (сприйняття, продукція, інтеракція, медіація) та використання їх у різних сферах спілкування (суспільна, особиста, освітня, професійна) з метою досягнення певних прагматичних цілей.

Після опанування дисципліною «Іноземна (німецька) мова (за професійним спрямуванням)» студенти повинні знати: лексику загального та професійного вжитку, а також відповідну професійну термінологію; граматичні конструкції, необхідні для побудови відповідних висловлювань; тематичний красномовний матеріал; соціальні аспекти використання іноземної мови (особливості привітань, звертань, народної мудрості, ідіоматичних виразів); орфографічні норми іноземної мови.

Після проходження курсу «Іноземна (німецька) мова (за професійним спрямуванням)» студенти повинні вміти: читати та розуміти оригінальні тексти за професійною тематикою; висловлюватися на теми, пов'язані з майбутньою спеціальністю, аргументуючи свою точку зору та наводячи приклади «за» і «проти»; висловлюватися на знайомі теми або теми повсякденного спілкування; вирішити більшість питань під час перебування або подорожі у країні, мова якої вивчається; спілкуватися у простих і звичайних ситуаціях, де необхідний простий і прямий обмін інформацією на знайомі та звичайні теми; чітко розуміти основний зміст нормативного мовлення на теми, пов'язані із майбутньою спеціальністю, та на теми повсякденного спілкування; писати есе чи короткі доповіді, узагальнюючи інформацію з оригінальних текстів за професійною тематикою; писати особисті листи, прості зв'язані тексти на знайомі теми або пов'язані з особистими інтересами.

За час навчання студенти повинні опрацювати та засвоїти на відповідному рівні необхідний лексико-граматичний матеріал, виконати належним чином усі завдання, що передбачені навчальною програмою із дисципліни.

Курс з іноземної (німецької) мови складається із практичних занять та самостійної роботи, під час яких студенти опрацюють та засвоюють на відповідному рівні передбачений програмою лексико-граматичний матеріал та набувають практичних навичок у різних видах мовленнєвої діяльності.

Рівень сформованості комунікативних мовленнєвих компетенцій та якість засвоєння навчального матеріалу перевіряється шляхом

поточних тестів, контрольних робіт за змістовими модулями, а також під час презентацій усних тем, виконанні завдань творчого характеру під час та після проходження кожного змістового модуля та підсумкової модульної роботи.

Висновки з дослідження. Отже, ми дійшли висновку, що проблема формування культури іншомовного професійного спілкування фахівців – це актуальний напрям сучасного освітнього середовища. Цей процес передбачає цілеспрямовану організацію навчально-виховної діяльності студентів, яка поєднує традиційні технології навчання іноземних мов із сучасними інтенсивними дидактичними технологіями, що включають ілюстративні, імітаційні, практичні та ситуаційні методи навчання, методи активного та проблемного навчання іноземних мов, стимулювання і мотивацію до навчально-пізнавальної діяльності через змістову насиченість методів професійно значимою та особистісно цінною інформацією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутенко Т.О. Зміст поняття професійного спілкування. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2007. № 16. С. 59–64.
2. Кіш Н.В. Педагогічні умови формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка. Тернопіль, 2015. 20 с.
3. Біров І.Й., Канюк О.Л., Кіш Н.В. Німецька мова для інженерів : навчальний посібник. Ужгород, 2007. 171 с.
4. Кіш Н.В., Канюк О.Л. Іноземна (німецька) мова (за професійним спрямуванням) : навчально-методичний комплекс для спеціальності 192 «Будівництво та цивільна інженерія». Ужгород, 2021. 59 с.
5. Кіш Н.В., Канюк О.Л. Іноземна (німецька) мова (за професійним спрямуванням) : навчально-методичний комплекс для спеціальності 151 «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології». Ужгород, 2021. 59 с.
6. Кіш Н.В., Канюк О.Л. Іноземна (німецька) мова (за професійним спрямуванням) : навчально-методичний комплекс для спеціальності 131 «Прикладна механіка». Ужгород, 2021. 59 с.

Софія Козак,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри німецької філології,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

<https://orcid.org/0000-0001-6967-7413>

м. Луцьк, Україна

Фрейм 'ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN' у художньому дискурсі (на матеріалі роману Б. Шлінка „Der Vorleser“)**Frame 'ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN' in literary discourse (on the material of B. Schlink's novel "Der Vorleser")**

Анотація. У статті проаналізовано фреймові структури, що опінують міжособові стосунки літературних героїв у німецькомовному художньому дискурсі. Здійснено розмежування між поняттями «фрейм» та «фреймова структура». Фрейми трактуємо як когнітивні утворення, складовими частинами яких є термінали, що реалізуються в дискурсі через фреймові структури. Базовими компонентами фреймових структур є термінальні елементи, що безпосередньо пов'язані з мовною реалізацією терміналів. Аналіз фреймових структур, які відтворюють міжособистісні взаємини персонажів літературного дискурсу, було здійснено на основі фрейму 'ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN' ('МІЖОСОВОБІ СТОСУНКИ'). Цей фрейм розглядаємо як когнітивну структуру, що містить категоріальні знання про взаємозв'язки між людьми, які виражаються у взаємному впливові, який люди здійснюють один на одного в процесі спілкування та спільної діяльності. На основі словникових дефініцій визначено основні термінали фрейму 'ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN': VERBINDUNG (Зв'язок), KONTAKT (Контакт), GEGENSEITIGER EINFLUSS (Взаємний вплив), INNERER ZUSAMMENHANG (Внутрішній взаємозв'язок), KOMMUNIKATION (Спілкування), GEMEINSAME AKTIVITÄT (Сумісна діяльність), WECHSELSEITIGES VERHÄLTNIS (Взаємні відносини). Здійснено аналіз лексичних одиниць, що представляють зазначені термінали й відображають міжособові відносини літературних героїв, відтворюючи різні ситуації, в яких персонажі взаємодіють, проявляючи свій характер та ставлення один до одного. Актуалізація фрейму на позначення людських взаємин відбувається завдяки термінальним елементам, які наповнюють фреймові структури в досліджуваному дискурсі, художнім чином відтворюючи міжособистісні взаємини літературних героїв. У результаті проведеного дослідження виявлено, що зазначені фреймові структури є ефективним засобом у відображенні міжособових стосунків персонажів твору та продуктивним механізмом декодування авторських інтенцій щодо представлення найрізноманітніших людських взаємин у літературно-художньому дискурсі.

Ключові слова: фрейм, фреймова структура, термінал, термінальний елемент, міжособові стосунки.

Summary. In the article the frame structures depicting interpersonal relationships of the literary characters in the German fictional discourse have been analyzed. The differentiation between the notions “frame” and “frame structure” has been made. Frames are qualified as cognitive formations, the component parts of which are the terminals and which are realized in a discourse by means of the frame structures. The key constituents of the frame structures are the terminal elements which provide language realization of the terminals. The analysis of the frame structures depicting interpersonal relationships of the literary characters has been carried out on the basis of the frame ‘ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN’ (‘INTERPERSONAL RELATIONSHIPS’). This frame is considered as a cognitive structure containing categorial knowledge about people’s interpersonal relationships which are expressed in persons’ mutual influence which they experience in the process of communication with each other and in common activity. On the basis of the dictionary definitions the basic terminals of the frame ‘ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN’ (‘INTERPERSONAL RELATIONSHIPS’) have been defined: VERBINDUNG (CONNECTION), KONTAKT (CONTACT), GEGENSEITIGER EINFLUSS (MUTUAL INFLUENCE), INNERER ZUSAMMENHANG (INNER INTERRELATION), KOMMUNIKATION (COMMUNICATION), GEMEINSAME AKTIVITÄT (COMMON ACTIVITY), WECHSELSEITIGES VERHÄLTNIS (MUTUAL RELASHINSHIP). The analysis of the lexical units that represent the above-mentioned terminals and depict interpersonal relationships of the literary heroes has been fulfilled. The frame denoting peoples’ relations is actualized by means of the terminal elements which fill the frame structures in the analyzed discourse, reproducing interpersonal contacts and mutual influences of the literary personages. As the result of this research, it was concluded that the frame structures are an effective means in the illustration of the interpersonal relationships of the characters of a fiction discourse as well as a productive mechanism in decoding of author’s intentions.

Key words: frame, frame structure, terminal, terminal element, interpersonal relationships.

Вступ. У сучасному світі наявна велика кількість наукових розвідок, де головними об’єктами залишаються проблеми лінгвістики. Особливої актуальності набувають дослідження із застосуванням когнітивного аналізу. Провідним напрямом сучасної когнітивної лінгвістики є когнітивна семантика, для якої характерне прагнення певним способом співвіднести мовні форми з їхніми ментальними репрезентаціями, встановити способи представлення інформації в людській свідомості та описати взаємозалежності, що існують між когнітивними структурами та мовою.

Перспективним методом когнітивного дослідження, що дозволяє описати семантику мовних одиниць, об’єднуючи мовну й немовну інформацію, є метод фреймової семантики. За його допомогою можна спробувати представити когнітивну структуру у вигляді фрейму, в основі якого лежать категоріальні знання про певний об’єкт чи явище.

Велике значення для лінгвістики має прагнення дослідників довести, що моделі знань і мислення, які застосовуються в роботі

над штучним інтелектом, сприяють розумінню текстів природної мови [1, с. 58]. Одним із таких дослідників є Д. Метцінг, який під фреймом розуміє «текст спеціального формату, створений на мові репрезентацій, що повинен моделювати знання, яким володіє людина» [11]. Загалом, дослідники не однотайні у виборі термінології й визначенні центрального поняття – фрейму. Так, М. Мінський кваліфікує фрейм як структуру даних, «сполучення питань», «матриці» [12], Ч. Філлмор – як схеми чи системи концептів [10], у концепції Е. Чарняка фрейми – це сконцентровані навколо певної тематики тексти комп'ютерної мови [7], у Т.А. ван Дейка – стереотипні ситуації [8], Р.А. де Богранд називає фрейми «глобальними зразками» [5; 6]. Р.А. де Богранд і В. Дресслер вживають термін «фрейм» із посиланням на «глобальні зразки», які включають стереотипні знання про певний центральний «концепт» [6].

Крім такої поліфонії визначень, слід також відзначити той факт, що вищеназвані моделі, з одного боку, представляють суто лінгвістичні структури (питання, тексти), а з іншого – описують феномени немовного характеру (ситуації), хоча потрібно розуміти, що така невідповідність термінології – це лише різні аспекти та способи вираження одного й того ж явища.

Методологія та методи дослідження застосовані у відповідності до мети й завдань розвідки, своєрідності її об'єкта, предмета та фактологічного матеріалу. У дослідженні застосовано лексикографічний метод, за допомогою якого визначено базові термінали фрейму 'ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN', а також описово-аналітичний метод для аналізу лексичних одиниць, що представляють термінали фрейму 'ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN' (VERBINDUNG / Зв'язок, KONTAKT / КОНТАКТ, GEGENSEITIGER EINFLUSS / Взаємний вплив, INNERER ZUSAMMENHANG / Внутрішній взаємозв'язок, KOMMUNIKATION / Сплкування), GEMEINSAME AKTIVITÄT / Сумісна діяльність, WECHSELSEITIGES VERHÄLTNIS / Взаємні відносини) у досліджуваному творі, та інтерпретативний контент-аналіз для визначення ролі аналізованих фреймових структур у літературно-художньому дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз фреймових структур, що описують міжособові стосунки, виконано на матеріалі роману видатного німецького письменника Бернхарда Шлінка "Der Vorleser" («Читець»). Твір перекладено на понад тридцять мов, він здобув низку престижних нагород. Це перший німецький роман, який потрапив до списку бестселерів «Нью-Йорк Таймс», загальний тираж – кілька мільйонів примірників. За романом знято однойменний фільм британським режисером Стівеном Долдрі [4].

У романі автор яскраво висвітлює основні проблеми, з якими постійно стикається людство, серед яких чільне місце посідає питання міжособистісних стосунків. Твір описує взаємини між поколіннями в Німеччині, усвідомлення німцями різних вікових категорій злочинів періоду Голокосту. Головні персонажі – це 15-річний школяр Міхаель Берг і 36-річна кондукторка трамваю Ганна Шміц. За сюжетом Міхаель знайомиться з Ганною, між ними зав'язується дружба, яка згодом переростає у любовні стосунки.

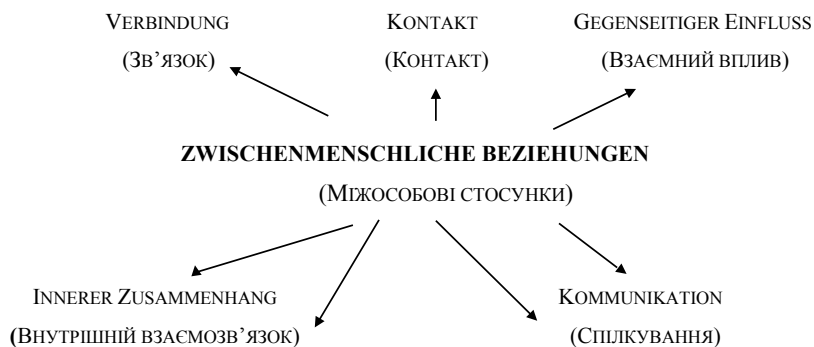
Ганна просить Міхаеля регулярно читати їй книги. Через кілька місяців вона несподівано зникає. Згодом студент-юрист Міхаель потрапляє на судовий процес над колишніми наглядачами концтабору Освенцим. Серед підсудних він упізнає Ганну. Її та інших наглядачок звинувачують у тому, що вони під час пожежі, яка виникла внаслідок фашистського бомбардування, не відчинили двері церкви, у результаті чого заживо згоріли кілька сотень єврейських жінок, які там ховалися. Спираючись на рапорт, нібито написаний Ганною, який послужив доказом її провини, суд виносить вирок про довічне ув'язнення жінки. Через 18 років суд звільняє її. За тиждень до цього Міхаель бачиться із Ганною у в'язниці. Жінка намагається зрозуміти, що тепер до неї відчуває її колишній коханий, а Міхаель – почути в її словах каяття у злочині проти людяності. Вийти на волю головній героїні твору не судилося. Ганна Шміц чинить самогубство через повішення у своїй одиночній камері. Гроші, які жінка заробила за роки відбуття покарання, вона заповіла одній із колишніх ув'язнених табору Освенцим.

На прикладі цієї історії в романі “Der Vorleser” описано важливі події в житті німецького народу, зокрема в період, який самі німці позначають як трагічну сторінку своєї історії, болісне минуле, що тяжіє над їхніми головами й душами з часів закінчення Другої світової війни. Особливий акцент автор твору робить на такій рисі людської особистості, як персональна відповідальність, оскільки цей момент безпосередньо пов'язаний із міжособистісними стосунками.

Концентрація фреймових структур на позначення людських взаємин у романі неоднорідна і знаходить своє вираження в найрізноманітніших епізодах та сценах. Актуалізація таких фреймів відбувається, головним чином, через опис стосунків між персонажами твору – Ганною та Міхаелем. Міхаель спостерігає за Ганною, аналізує її вчинки, пізнає. Щоб розповідь була особливо достовірною, автор представляє її від особи головного героя – Міхаеля, котрий судить Ганну як представника воєнного покоління. Через опис особистої участі кожного з персонажів у політичному житті реалізуються термінали фрейму ‘ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN’.

Фрейми розглядаємо як когнітивні утворення, що знаходять своє мовленнєве втілення в дискурсі через фреймові структури. Складовими компонентами фреймових структур є термінальні елементи, через які відбувається мовна реалізація терміналів відповідних фреймів [2, с. 127]. Фрейм ‘ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN’ / ‘МІЖСОБОВІ СТОСУНКИ’ розглядаємо як когнітивну структуру, в основі якої лежать зафіксовані в лексикографічних джерелах категоріальні знання про взаємини між людьми. Німецький тлумачний словник Duden наводить такі визначення: “BEZIEHUNG: 1) Verbindung, Kontakt zwischen Einzelnen oder Gruppen; 2) innerer Zusammenhang, wechselseitiges Verhältnis” [9, с. 284]. Згідно з дефініцією вільної енциклопедії Вікіпедія, «МІЖСОБОВІ СТОСУНКИ – це взаємозв’язки між людьми, що об’єктивно проявляються в характері і способах взаємних впливів, які здійснюють люди один на одного в процесі сумісної діяльності і спілкування» [3].

На основі цих дефініцій визначаємо термінали, які складають фрейм

Рис. 1. Термінали фрейму «Zwischenmenschliche Beziehungen»

Одним із важливих термінальних елементів фрейму ‘ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN’ є VERBINDUNG / Зв’язок. У поєднанні з іншими термінальними елементами він формує антропоцентричний стержень твору й актуалізується в тексті, головним чином, через опис кохання, що виникає між героями роману. Відображення цього почуття локалізовано здебільшого в першій частині твору. Автор розкриває внутрішні переживання персонажів, створюючи, таким чином, своєрідне підґрунтя для їхньої подальшої характеристики.

Бернхард Шлінк зображає людські стосунки крізь призму почуттів героїв. Об’єднуючим фактором у стосунках між людьми є, безумовно, взаємне кохання. Однак любов, описана автором з дистанції

в 25 років, не знаходить відображення у двох наступних главах. І навіть сам головний персонаж стверджує, що «нічого не відчував» (*“ich fühlte nichts”*).

Провідну роль у відтворенні міжособових стосунків відіграють лексичні одиниці, які представляють термінали **KONTAKT** і **KOMMUNIKATION** фрейму **ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN**. Яскравим прикладом цього є зображення головної героїні твору – Ганни. Автор вдається до використання лексичних одиниць (*sich G. Annehmen; grob tun*), які описують грубу та подекуди агресивну поведінку жінки: *Die Frau, die sich meiner annahm, tat es fast grob*. (Жінка, яка визвалася допомогти мені, робила це майже грубо) [13, с. 6].

На прикладі Ганни бачимо, що реалізація фрейму ‘**ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN**’ відбувається в творі поступово. Спершу автор називає головну героїню просто «жінкою», не згадуючи навіть імені. Згодом письменник усе частіше апелює до терміналів **VERBINDUNG**, **INNERER ZUSAMMENHANG** та **GEGENSEITIGER EINFLUSS**, і головна героїня дедалі більше постає перед читачем в образі коханої жінки.

Яскравим прикладом розвитку стосунків між чоловіком і жінкою є наступна фреймова структура: *Sie nahm meinen Arm und führte mich durch den dunklen Hausgang in den Hof*. (Вона взяла мене за руку і повела мене через темний під'їзд у двір). Автор демонструє відносини дорослої жінки і 15-річного юнака, застосовуючи ще більш колоритну лексику: *Dann ließ sie das Tuch zu Boden fallen... Auch war sie nackt*. (Потім вона відпустила рушник на підлогу... Вона була голою) [13, с. 26]. Наведена фреймова структура містить термінальні елементи (*das Tuch zu Boden fallen lassen; nackt sein*), що імпліцитно представляють термінали **INNERER ZUSAMMENHANG** і **WECHSELSEITIGES VERHÄLTNIS** та переконливо свідчать про домінуючу роль Ганни у відносинах із молодим хлопцем.

Автор намагається зобразити вплив взаємин персонажів на їхній емоційний стан, про що свідчить така фреймова структура: *Ich hatte Angst: vor dem Berühren, vor dem Küssen, davor, dass ich ihr nicht gefallen und nicht genügen würde. Aber als wir uns eine Weile gehalten hatten, ich ihren Geruch gerochen und ihre Wärme und Kraft gefühlt hatte, wurde alles selbstverständlich* [13, с. 27]. Страх, який відчував головний герой стосовно жінки, у котру був закоханий, переданий лексику, що представляє термінали **KOMMUNIKATION** / Сплкування та **GEGENSEITIGER EINFLUSS** / Взаємний вплив: *Angst vor dem Berühren* (боявся дотиків), *vor dem Küssen* (боявся поцілунків), *dass ich ihr nicht gefallen würde* (боявся, що їй не сподобаюсь). Фреймові структури, що описують інтимні стосунки, можуть також свідчити про зміну або виникнення нових почуттів героїв твору, ілюстрацією чого

є наступний фрагмент: *Habe ich mich in sie verliebt als Preis dafür, daß sie mit mir geschlafen hat? (Невже моя закоханість у неї – це ціна за те, що вона спала зі мною?)* [13, с. 28].

Поведінка персонажів також є безпосереднім вираженням їхніх взаємин: *Ich hatte sie weinen sehen, Hanna, die auch weinte, war mir näher als Hanna, die nur stark war. Sie begann, eine sanfte Seite zu zeigen, die ich noch nicht gekannt hatte. (Я бачив, як вона плаче; Ганна, яка могла плакати, була мені ближчою, ніж Ганна, яка була тільки сильною. Вона почала показувати свою ніжну сторону, про яку я раніше не здогадувався)* [13, с. 56]. Цей приклад доводить, що Ганні, попри її сильний характер, властиві також ніжні риси. Вона, як і будь-яка інша людина, володіє емоціями, хоча їй дуже важко це показувати, а тим паче визнати себе слабшою, продемонструвавши свої вразливі сторони. Подібною людською слабкістю вона вважає, зокрема, свої стосунки з Міхаелем.

Наступна фреймова структура містить ключовий термінальний елемент – лексему *Liebe* (кохання), що є виразником усіх терміналів фрейму 'ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN': *“Der Sommer war der Gleitflug unserer Liebe. Oder vielmehr meiner Liebe zu Hanna; über ihre Liebe zu mir weiß ich nichts”*. (Літо було плавним польотом нашого кохання. Чи, точніше кажучи, **мого** кохання до Ганни; про її кохання до мене я нічого не знаю) [13, с. 67]. Приклад демонструє щирість та відкритість Міхаелевих почуттів до Ганни. Однак, не стерпівши байдужості, закритості з боку Ганни, Міхаель перестає любити її, причому ще до того часу, як вона йде від нього: *“Es dauerte eine Weile, bis mein Körper sich nicht mehr nach ihrem sehnte; manchmal merkte ich selbst, wie meine Arme und Beine im Schlaf nach ihr tasteten, und mehrmals gab mein Bruder bei Tisch zum besten, ich hätte im Schlaf “Hanna” gerufen”* («Прошло немало часу, перш ніж моє тіло перестало **тужити** за нею; деколи я сам помічав, як мої руки й ноги намагалися нащупати її уві сні, а мій брат не раз жартував за столом, що я кликав уві сні якусь «Ганну»») [13, с. 83].

Спогади та сум не покидають головного героя. Міхаель намагається зрозуміти, що саме його так приваблює у Ганні: тілесна чи духовна близькість. З наведеної фреймової структури завдяки термінальному елементу *Körper* (тіло) можна зробити висновок, що їх об'єднує лише фізичний зв'язок (*bis mein Körper sich nicht mehr nach ihrem sehnte / перш ніж моє тіло звільнилося від туги за її тілом*).

Обсяг і частотність фрагментів, що містять фреймові структури, котрі описують взаємини між персонажами твору, зростає з розвитком подій у романі, водночас більш конкретними стають думки

автора на тему людських стосунків. Вперше з'являється вираз «конфлікт поколінь», крізь призму якого коментується нацистське минуле: *“Manchmal denke ich, dass die Auseinandersetzung mit der nationalsozialistischen Vergangenheit nicht der Grund, sondern nur der Ausdruck des **Generationenkonflikts** war, der als treibende Kraft der Studentebewegung zu spüren war”* («Інколи мені здається, що критичний підхід до нацистського минулого був не причиною, а тільки вираженням **конфлікту поколінь**, який сприймався тоді як рушійна сила студентського руху») [13, с. 161].

Автор і герой немовби знаходяться у «колективній провині», викликаній жахливими наслідками війни, що яскраво демонструє наступна фреймова структура: *“Was immer es mit **Kollektivschuld** moralisch und juristisch auf sich haben oder nicht auf sich haben mag – für meine Studentengeneration war sie eine erlebte Realität. Sie galt nicht nur dem, was im Dritten Reich geschehen war”* («Що б там з моральної та юридичної точки зору не вкладалось у поняття «колективна провина», для мого покоління студентів вона була пережитою реальністю. Вона стосувалася не тільки подій у Третньому рейсі») [13, с. 161].

Фактично роман завершується концептуальною тріадою «любов – провина – відповідальність». Підтвердженням цьому є ключові термінальні елементи *Liebe* (любов), *Unschuld* (невинуватість), *verantwortlich sein* (нести відповідальність), що містяться в наведеній фреймовій структурі і є підсумком авторських думок про розуміння та сприйняття людиною вчинків, скоєних стосовно неї зокрема та до людства загалом.

Висновки з дослідження. У результаті проведеного дослідження було виявлено, що структурними компонентами фрейму ‘ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN’ є VERBINDUNG (Зв’язок), KONTAKT (Контакт), GEGENSEITIGER EINFLUSS (Взаємний вплив), INNERER ZUSAMMENHANG (Внутрішній взаємозв’язок), KOMMUNIKATION (Спілкування), GEMEINSAME AKTIVITÄT (Сумісна діяльність), WECHSELSEITIGES VERHÄLTNIS (Взаємні відносини). Аналіз текстового матеріалу показав, що фреймові структури на позначення людських взаємин є ефективним засобом у відображенні міжособових стосунків літературних героїв та продуктивним механізмом експлікації авторських інтенцій щодо представлення найрізноманітніших людських взаємин у художньому дискурсі. Важлива роль цих фреймових структур полягає в тому, що вони, відображаючи навіть такі стосунки, які не завжди відповідають соціальним нормам, дають ключ до розуміння вчинків персонажів твору та спонукають читача до роздумів та власних висновків.

Перспективою подальших наукових розвідок у цьому напрямі може стати дослідження фреймових структур, що описують повсякденне життя літературних героїв і спрямованих на актуалізацію фрейму 'Побут' у художньому дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козак С.В. Фрейм «ПОЧУТТЯ» в художньому дискурсі (на матеріалі творчості австрійського письменника С. Цвейга). *Актуальні питання іноземної філології* : науковий журнал. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Леся Українки, 2020. № 13. С. 58–63.
2. Козак С.В. Фреймова презентація внутрішніх переживань героїв у художньому дискурсі (на матеріалі творчості С. Цвейга). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2021. № 48. С. 127–130.
3. Міжособові стосунки. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D1%96_%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%BD%D0%BA%D0%B8.
4. Читець (роман). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%8C_\(%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%8C_(%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD)).
5. Beaugrande R.-A. Text, Discourse and Process: Toward a Multidisciplinary Science of Texts. Norwood : Ablex, 1980. 351 p.
6. Beaugrande R.-A., Dressler W.U. Introduction to Text Linguistics. London, New York : Longman, 1992. 270 p.
7. Charniak E. A Framed Painting: The Representation of a Common Sense Knowledge Fragment. *Cognitive Science*. 1977. No. 1. P. 355–394.
8. Dijk T.A. Semantic Macrostructures and Knowledge Frames in Discourse Comprehension. / Just M.A., Carpenter P.A. *Cognitive Processes in Comprehension*. Hillsdale, 1977. P. 3–32.
9. Duden. Deutsches Universalwörterbuch / Hrsg. von der Dudenredaktion. 4., neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 2001. 1892 S.
10. Fillmore Ch.J. Frames and the Semantics of Understanding. *Quaderni di Semantica*. 1985. No. 2. P. 222–254.
11. Metzger D. Frame Representations and Lexical Semantics. *Words, Worlds, and Contexts*. Berlin, 1981. P. 320–342.
12. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge. *Mind Design*. Cambridge, 1981. P. 95–128.
13. Schlink B. Der Vorleser. Zürich : Diogenes Verlag, 1995. 287 S.

Ольга Коновалова,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри
теорії та практики перекладу,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
<https://orcid.org/0000-0002-3296-5523>

Анна Зінченко,
студентка магістратури за ОП
«Переклад (перша – англійська)»,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна

Прагматична адаптація сучасної дитячої літератури при перекладі на українську мову

Pragmatic adaptation of modern children's literature translated into Ukrainian

Анотація. Метою цієї статті є дослідження проблеми прагматичної адаптації у сучасній дитячій літературі на прикладі перекладу дитячої повісті американської письменниці Меган МакДоналд «Джуді Муді й НЕнудне літо». Окрему увагу приділено використанню при перекладі фразеологічних та аксіологічних трансформацій, а саме алюзивних відсилок до пісень та фразеологізмів. Авторка оригіналу вживає алюзії на різні пісні та фразеологізми з метою надати нову інформацію для юного читача та розширити його світогляд, спираючись на власний досвід, тим самим викликаючи довіру до себе. Перекладачка, навпаки ж, переорієнтовує такі реалії на україномовного читача, зберігаючи при цьому прагматичну адаптацію тексту на цільову аудиторію. Зокрема, у цій статті розглянуто фрагменти, коли перекладачка не підбрала влучний відповідник і тому нами запропоновано власний варіант. Прагматично спрямованими є й фразеологізми, які для максимально ефективного підсилення змісту та насичення новою інформацією художнього тексту при перекладі зазнають різних змін. Ці зміни мають за мету найкращу адаптацію фразеологізму до змісту тексту та підсилення їх функцій у тексті. Головним завданням перекладача є передача концептуально вагомих стилістичних прийомів або комплексу фігур. Зокрема, націлена увага на тому, як саме перекладачка виходить із ситуації, коли український фразеологізм може зовсім не передати експресивність чи важливість ситуації в яку потрапила головна героїня. У таких

випадках вдаються до описового перекладу, калькування або контекстуальної заміни, котрі компенсують втрату при перекладі. Окрім цього, для дитячої літератури притаманна передача англійських ідіом за допомогою українських сталіх словосполук розмовного реєстру, що підсилюють зміст певної ситуації.

Ключові слова: прагматика, текст оригіналу, текст перекладу, перекладацькі трансформації, фразеологізми, аксіологія, алюзія, антономазія.

Summary. *This article aims at identifying the problem of pragmatic adaptation of modern children's literature on the example of the children's story «Judy Moody and Boring Summer» by Megan MacDonald translated into Ukrainian. Special attention is paid to the use of phraseological and axiological transformations in translation, such as allusive references to songs and phrasal units. The author of the original text uses allusions to various songs and phrases in order to provide new information to young readers and expand their outlook, taking examples from her own childhood, thus inspiring their self-confidence. The translator, on the other hand, adapts such realities to the Ukrainian-speaking reader. In particular, this article regards fragments when the translator had not found the equivalence to this or that English word group, therefore we proposed some of our own. Phrasal units are adapted pragmatically in translation. Thus, they undergo various changes in translation in order to enhance the content effectively and fill in the literary text with new information. These changes are aimed at the best adaptation of phraseology to the content of the text and strengthening their functions in the text. The main task of the translator is to transfer stylistic devices or a set of figures which are conceptually important. In particular, the attention is focused on how the translator solves the problem when Ukrainian phraseology may not convey the expressiveness or importance of the situation in which the main character appears. In such cases, the translator resorts to descriptive translation, tracing, or contextual substitution to compensate for lexical lacunas. In addition, children's literature is characterized by the transmission of English idioms with the help of Ukrainian fixed phrases of the colloquial register, which reinforce the meaning of a particular situation.*

Key words: *pragmatics, source text, target text, transformations in translation, phrasal unit, axiology, allusion, antonomasia.*

Вступ. Нині в перекладознавстві проблема прагматичної адаптації текстів набуває актуальності, якщо порівняти навіть із проблемою визначення ступеня адекватності й еквівалентності текстів оригіналу та перекладу. Важливим критерієм у перекладознавстві є здатність перекладача досягти прагматичних цілей перекладу, тобто наблизити текст перекладу до цільової аудиторії та реалій сьогодення. Повне осмислення перекладачем мовних явищ у тексті оригіналу досягається з урахуванням лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів. Загально відомим фактом є те, що переклад – це особлива форма міжмовної комунікації, через що прагматичний вплив мовних категорій є очевидним.

Прагматичний аспект перекладу постає в центрі наукової уваги таких учених, як-от: А. Нойберт, А. Д. Швейцер, В. В. Демецька, В. Л. Лисенко, О. О. Селіванова та інших вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. Одним із найпотужніших критеріїв оцінювання якості перекладу дослідники вважають ступінь близькості з оригіналом, якість мовного оформлення тексту і, що найважливіше, здатність перекладу досягти поставлених автором цілей. Німецький учений А. Нойберт зазначає, що адекватний переклад – це такий переклад, який зберігає прагматику оригіналу. За А. Д. Швейцером, прагматична адаптація – це перетворення вихідного висловлення з урахуванням передачі його прагматичного значення, тобто специфічного сприйняття інформації, що міститься в мовленнєвому висловлюванні, з боку різних одержувачів.

В українському перекладознавстві термін «адаптація» розтлумачено у ґрунтовному дослідженні В. В. Демецької: «адаптація – це тип перекладу з домінантною прагматичною настановою та орієнтацією на стереотипи очікування носіїв мови-реципієнта й культури-реципієнта» [2].

Попри численні спроби перекладознавців окреслити конкретні напрями дослідження прагматичної адаптації текстів оригіналу й перекладу сучасної дитячої художньої літератури, донині не існувало єдиної сформульованої концепції аналізу. Отже, **метою** нашого дослідження є з'ясувати особливості прагматичної адаптації дитячої повісті Меган МакДоналд «Джуді Муді й НЕнудне літо» («Judy Moody and the NOT Bummer Summer») при перекладі на українську мову.

Методологія та методи дослідження. Українська дослідниця О. О. Селіванова, проаналізувавши науковий доробок вітчизняних та зарубіжних перекладознавців та спираючись на теорію Ч. Морріса щодо рівнів еквівалентності, робить висновок про те, що еквівалентність – це «найоптимальніший баланс семантики та форми, денотативної, конотативної, стилістичної, культурної, прагматичної інформації текстів оригіналу та перекладу» [8, с. 456]. На противагу еквівалентності дослідники вводять поняття адекватності, задля розмежування явищ еквівалентності перекладу та відповідності прагматичного впливу текстів. На думку вченої, різниця між адекватністю та еквівалентністю полягає в тому, що перша визначається як «близькість оцінок змісту текстів їхніми адресатами» [9, с. 838], тобто вплив тексту перекладу та тексту оригіналу повинен бути тотожним для різних реципієнтів.

Нову класифікацію перекладацьких трансформацій О. О. Селіванова запропонувала, спираючись на тріаду мовного семіозису, засновану Ч. Моррісом, який виокремив семантику, синтактику та

прагматику. Натомість українська дослідниця умовно диференціювала перекладацькі трансформації на формальні, формально-змістові та формально-змістові із прагматичним компонентом, зберігши при цьому три виміри семіозису як цілісний процес [8, с. 456].

У нашій статті ми розглядаємо прагматичну адаптацію українського перекладу дитячої повісті американської письменниці Меган МакДоналд «Джуді Муді й НЕнудне літо» на прикладах формально-змістових замін із прагматичним компонентом, до яких дослідниця відносить фігуративні, фразеологічні, концептуальні, аксіологічні та мегатекстові трансформації [9, с. 861].

Виклад основного матеріалу. Переклад художнього тексту, особливо націленого на читача молодшого віку, вимагає від перекладача не лише вміння знайти еквівалент тій чи іншій одиниці мови тексту оригіналу, а й вдало збалансувати прагматичний вплив текстів на відповідних реципієнтів.

Прагматична адаптація у перекладі дитячої літератури неминуча, але її треба застосовувати помірковано. Неправильне застосування адаптації може призвести до негативних наслідків: постійне нівелювання міжкультурних розбіжностей може призвести до порушення принципів естетизму та дидактизму, а повсюдна експлікація та симпліфікація у тексті перекладу веде до зменшення художньої цінності оригінального тексту і переобтяження тексту перекладу власними додаваннями перекладача [6, с. 6].

Збереження прагматичної орієнтації тексту перекладу є важливим у випадках передачі концептуально вагомого стилістичного прийому або комплексу фігур, які зумовлюють стилістичний принцип висування як спосіб формальної організації тексту, що передбачає фокусування уваги читача на певних елементах повідомлення, котрі викликають здивування своєю несподіваністю, непередбачуваністю й неприродністю з метою акцентуації, певної думки. І. В. Корунець стверджує, що прагматичний рівень передбачає підтекстову спрямованість, тобто авторську орієнтацію, у змістовій одиниці мови-джерела і в змістовій одиниці мови носіїв перекладу [4, с. 44].

У масиві формально-змістових трансформацій із прагматичним компонентом аксіологічні заміни спрямовані на збереження ціннісної орієнтації текстів у перекладі [8, с. 468]. Вагомим важелем для здійснення прагматичних трансформацій є етнічні цінності, зафіксовані в текстах оригіналів, які мають відповідати цінностям носіїв мови перекладу. Такими цінностями є сенсорні, психологічні, естетичні, утилітарні й інші оцінки, моральні норми, етнічні пріоритети, етнічні гетеростереотипи – оцінки інших етносів. Одним із засобів збереження такої інформації є алюзія.

Типовою ознакою алюзії є її спрямованість на реципієнта художнього твору. Оскільки в текст художнього твору вона вводиться без пояснень та посилань, то саме доступність матеріалу, до якого звертається автор, є чи не єдиним фактором, що гарантує впізнаваність алюзії в літературному творі. Наскільки перекладачеві вдасться це зробити, залежить від його ерудиції, інтелектуальності та фонових знань [3, с. 27].

Надзвичайно важливим є джерело алюзій, тому варто враховувати прецедентні тексти, тобто такі тексти, які є знайомими для читача, щоб мати змогу впізнати натяк чи посилання на них. До таких текстів відносимо Біблію, античні міфи, фольклорну спадщину, видатні твори світової літератури. Серед інших джерел алюзії зазначимо культурні алюзії, історичні події, інші літературні твори та пісні [11, с. 96].

Визначальною складовою етнокультурної компетенції є культурно-мовна компетенція – здатність носіїв певної етнічної культури й мови впізнати в мовних одиницях і мовленнєвих продуктах культурно значущі настанови й норми, ціннісні орієнтири, культурні коди й можливість їхньої переінтерпретації, а також організувати свою комунікативну поведінку та текстопородження згідно з цими культурними знаннями [7, с. 5]. Розглянемо приклад передачі таких знань у вигляді алюзії на матеріалі дитячої повісті Меган МакДоналд «Джуді Муді й НЕнудне літо»:

I scream, you scream, we all scream for Old King Kold ice cream (2, с. 35) // *Я верещу, ти верещиш, ми верещимо – морозива хочемо!* *Морозива Старого Короля Мороза* (1, с. 72).

У цьому фрагменті Меган МакДоналд використовує популярну пісню як слоган до морозива (яке Джуді Муді обожає), додавши до слів композиції назву самого морозива – «*Old King Kold*». В англо-американському культурному середовищі слова цієї композиції знають усі – від малого до великого. Вперше її заспівали в 1927 році (на слова та музику Говарда Джонсона, Біллі Молла та Роберта А. Кінга). Через феєричний успіх у 20-х роках мелодія стала традиційним джазовим стандартом, а приспів лірики «*I Scream, You Scream, We All Scream for Ice Cream*» залишився частиною популярної культури. У пісні «*Ice Cream*» ідеться про вигаданий коледж у «країні льоду та снігу, серед ескімосів», а гімн студентів – це приспів: «*I Scream, You Scream, We All Scream for Ice Cream*» [13].

Назва «*Old King Kold*» – це відсилка в дитинство авторки повісті: коли вона була зовсім маленькою, до них у містечко приїздив фургон із морозивом, яке зберігалось у спеціальних картонних коробочках. Нині компанія, яка виробляла це морозиво, вже не діє.

Перекладачка Наталя Ясіновська зберегла англо-американську алюзивну відсилку, дібравши український відповідник приспів з пісні тексту оригіналу: – «*Я верещу, ти верещиш, ми верещимо – морозива хочемо! Морозива Старого Короля Мороза*». Водночас у сучасному мультимедійному просторі є слогани, які знають усі, до прикладу, морозиво «Каштан» – яскрава картинка та гучний слоган: «Любов до самої палички». На нашу думку, цей фрагмент можна було перекласти, дотримуючись концепції авторки повісті, тобто поєднати пісні-слогани до двох продуктів. Так, усім добре відома пісенька з реклами «Кіндер Пінгві»:

Кіндер Пінгві я люблю!

Кіндер пінгві я люблю!

Кіндер Пінгві, Кіндер Пінгві!

Кіндер Пінгві я люблю!

Усім українським дітям смакує морозиво виробництва компанії «Три Ведмеді». Якщо поєднати пісню-слоган «Кіндер Пінгві» та ідею морозива «Три Ведмеді», то матимемо щось на кшталт:

Три Ведмеді я люблю!

Три Ведмеді я люблю!

Три Ведмеді, Три Ведмеді!

Три Ведмеді я люблю!

Такий переклад сприяв би збереженню прагматичного ефекту тексту оригіналу на читача і зацікавив би не лише цільову аудиторію, а й дорослих.

Розглянемо фрагмент з алюзією-відсиланням на український фразеологізм:

*Stink, you have **Bigfoot on the brain** (2, с. 45) // Стінку, ти біґфутнаний на всю голову (1, с. 93).*

Брат Джуді Муді шалено хотів віднайти Біґфута та стати знаменитим на весь світ. Він настільки ним захоплювався, що постійно розповідав про нього Джуді, доводячи її цим до сказу. Описуючи прагнення хлопчика, Меган МакДоналд обрала фразеологізм *have on the brain* – «to not be able to stop thinking or talking about one particular thing» [12]. Український відповідником англійської ідіоми слугує фразеологізм, який містить оказіональний, авторський компонент: *біґфутнаний на всю голову*. Вочевидь, перекладачка робить алюзивне відсилання до українського фразеологізму *хворий на всю голову*, що означає зовсім ненормальний, чокнутий. До того ж, зазначимо, що така заміна із прагматичним компонентом відбулася на підставі холонімічного перенесення *have Bigfoot on the **brain** // біґфутнаний на всю голову*, де *brain* – «the organ inside the head that controls thought, memory, feelings, and activity» [12], а *голова* – «частина тіла людини, в якій міститься мозок» [1, с. 109].

Be there or be a Squarepants (2, с. 9) // *Приходь, якщо ти не пацюк* (1, с. 12).

У цьому фрагменті ім'я американського мультиплікаційного персонажу *Squarepants* («Губка Боб») вжито у значенні – «a discarded kitchen sponge» [12]. Для англо-американських реципієнтів уживання імені цього вигаданого героя є традицією, зокрема, у спробі образити людину, адже всім добре відома історія губки, який живе на дні океану в будинку із ананасу та працює в найкращому закладі Бікіні Боттом – «Красті Краб». Губка Боб працює шеф-поваром, його роздінка – знання таємничого рецепту крабсбургерів, котрий він нікому не розповідає. Для українців така реалія є непритаманною, нетиповою, чужою. Наталя Ясіновська влучно підбрала еквівалент, який добре знайомий як цільовій аудиторії, так і дорослим – *пацюк*. У цьому випадку стає зрозуміло, що йдеться про огидну, боягузливу, ницу людину.

У тексті оригіналу авторка Меган МакДоналд застосовує антомазію як стилістичний засіб вираження, тобто використовує широковідоме англо-американській аудиторії ім'я персонажа для іменування друзів головної героїні Джуді Муді – *Squarepants*. Проте при перекладі Наталі Ясіновській не вдається підібрати влучний відповідник, який стосувався б саме вигаданого персонажа, тому вона обрала інваріант, що концептуально відповідає оніму оригіналу. Водночас зазначимо, в українській літературі існує персонаж на ім'я Клим, який усіх боявся. Це герой нової популярної книги серед дітей – «Таємне товариство боягузів», автором якої є Леся Воронина. Клим, так само як і Губка Боб, котрий мав своє лігво на дні океану, ховався на дні каналізації, де була розташована лабораторія «Таємного товариства боягузів».

Окрім цього, в основі англомовного виразу *be there or be a Squarepants* знаходимо алюзію на англійський фразеологізм – «to be there or be square», значення якого авторка Меган МакДоналд зберігає – «if one does not attend a certain event, one is not “cool”» [12]. Такий фразеологізм, зазвичай, англо-американське суспільство вживало як сленгове словосполучення, яке нині вийшло з ужитку. Ця ідіома означала щось на кшталт «будь тут або залишайся в дурнях» чи «будь там або ти не з нами».

Передачу фразеологізмів у перекладі також розглядають у масиві формально-змістових трансформацій із прагматичним компонентом. Прагматичною спрямованістю характеризуються фразеологізми, які при перекладі замінюються або нефразеологічною одиницею або іншим фразеологізмом. Сучасна дослідниця О. О. Селіванова

стверджує, що етнокультурна установка перекладача передбачає врахування фразеологічних масивів кожної з мов із метою балансу впливу, тому такі прагматичні трансформації можна вважати фразеологічними. Фразеологічний прийом передбачає переклад за допомогою еквівалента та переклад за допомогою аналога [8, с. 472].

Перекладаючи англійський текст на українську мову, Наталі Ясіновській удавалося підібрати український фразеологізм, значення якого відповідає смислу англійської ідіоми. Розглянемо приклад:

You scared Judy's pants off, Frank (2, с. 72) // *У Джуді аж жижки трусяться від страху* (1, с. 157).

У цьому фрагменті англійський сталий вираз – *scared pants off* – «to frighten someone very badly» [12] замінено українським відповідником – *жижки трусяться* з урахуванням етнокультурної компетенції реципієнта. Адже значення українського відповідника – «у кого-небудь з'являється почуття страху перед кимсь-чимсь» [10] відповідає ситуації, в яку потрапляє головна героїня. Полюючи на Бігфута, вона сама того не розуміючи, випадково ловить Рокі – свого друга. Рятуючи свого брата, дівчинка відчайдушно кидається на уявного монстра першою попри те, що їй справді лячно, аж *жижки трусяться*.

Наталі Ясіновській здебільшого вдавалося дібрати українську фразеологічну словосполуку, еквівалентну за лексичним значенням англійській ідіоми:

Judy swallowed hard (2, с. 74) // *Джуді ковтнула клубок у горлі* (1, с. 160).

Стала словосполука *swallowed hard* має значення «difficult to believe» [12], аби зберегти сенс висловлювання, перекладачка підбрала український фразеологізм *ковтнула клубок у горлі*, що означає – «про відчуття спазм, болісного стиснення в горлі внаслідок хвилювання, якихось переживань тощо» [1, с. 190], окрім того, вдалося передати емоційне забарвлення цього вислову. Однієї темної ночі Джуді Муді та її брат Рокі переслідували Бігфута у густих хащах, де не було жодної живої істоти, проте волохате чудовисько привело їх до свого лігва. Діти не бачили, куди він зник, і були дуже налякані, адже не хотілося бути з'їденим величезним монстром. Джуді Муді сильно хвилювалася, що їм ніхто не прийде на допомогу, а тому через такі сильні емоції їй важко було не те, що ковтати, вона навіть слова не могла вимовити.

Серед нефразеологічних прийомів перекладу розповсюдженими є калькування, описовий переклад та контекстуальна заміна. Розглянемо фрагмент утрати фразеологізму в мові перекладу: *Rocky looked green around the edges* (2, с. 15) // *Рокі аж позеленів* (1, с. 24).

Англійську ідіому *green around the edges* – «look ill and pale» [12] було замінено українським відповідником із прямим значенням – *позеленіти* – «змінитися на обличчі» [5]. У перекладі Наталя Ясіновська втрачає фразеологізм, натомість вона підбирає лексему, яка точно описує стан одного з персонажів. Для української культури притаманно використовувати зелений колір у тих ситуаціях, коли людина через сильне хвилювання, починає почуватися зле, її нудить та в голові паморочиться. Джуді Муді мала грандіозні плани на це літо, вона створила план, як вони всі разом мають веселитися. Водночас її друг Рокі мав зовсім інші плани, батьки відправляли хлопця до табору, щоб він учився різним цирковим трюкам. У той момент, коли дівчинка розповідала всі захоплюючі завдання та квести, які вони мають пройти, йому стало погано через свою поведінку, адже Рокі зовсім забув попередити Джуді про свій від'їзд. Обрана перекладачем лексема з непрямим значенням – *позеленів*, влучно передає психологічний стан хлопчика.

В українському перекладі дитячої повісті Меган МакДоналд трапляються фрагменти, в яких англійські словосполучення з переносним значенням замінено на українські сталі словосполучення розмовного реєстру. Розглянемо фрагмент, де застосовано прийом дефразеологізації:

Cross my heart (1, с. 34) // *Хрест на пuzzi* (2, с. 68).

Англійську сталу словосполуку *cross my heart* – «said to show that what you have just said or promised is completely true or sincere» [18], авторка повісті застосувала до ситуації, коли батьки Джуді Муді мають поїхати до Каліфорнії, аби допомогти бабусі з переїздом, проте ані Джуді, ані її брата, вони не беруть із собою. Тато Джуді, аби вона не дуже засмучувалася, обіцяє приліпити жуйку на так званій стіні Каліфорнійських жуйок. Він знає, як Джуді любить різні дивакуваті речі, а така історична пам'ятка – просто знахідка для неї. Адже в Каліфорнії існує стіна заввишки 4,5 метри, завдовжки – 21 метр, обклеєна жувальними гумками. Історія цієї стіни не відома, ніхто не знає, хто започаткував таку традицію, але скільки б разів уряд не намагався прибрати її, на наступний день таємниці, магії, дива, обирає просторіччя – *хрест на пuzzi*. Нині такий вираз є застарілим, тому краще використати досить вживаний вислів – *зуб даю*.

Висновки з дослідження. Головною проблемою перекладу дитячої літератури є такі аспекти, як адаптація перекладу до потреб цільової аудиторії, маніпуляції з тестом перекладу, які зумовлюють наявність різнопланових відхилень від оригіналу, визначення

специфічних рис дитячої літератури та її потенційних читачів, які повинні обов'язково враховуватись у перекладі. Дитяча література завжди насичена різноманітними фразеологізмами та алюзіями, що збагачує словниковий запас дитини та створює мовну картину світу. За допомогою формально-змістових трансформацій із прагматичним компонентом перекладач має якомога точніше наблизити цільову аудиторію до його мовно-культурного середовища, тобто адаптувати оригінальний текст до україномовного читача.

Перспективою подальших розвідок у напрямі вивчення способів та засобів прагматичної адаптації текстів оригіналу та перекладу сучасної дитячої художньої літератури є аналіз мегатекстових трансформацій, а саме коментарів та приміток, які автор застосовує задля компенсації інформації та з метою збалансувати прагматичний вплив на читача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 13.02.2022).
2. Демецька В.В. Теорія адаптації в перекладі : рукопис / Київський університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2007. URL: <http://avtoreferat.net/content/view/11107/66/> (дата звернення: 09.02.2022).
3. Кам'янець А.Б., Некряч Т.С. Інтертекстуальна іронія і переклад : монографія. Київ : вид. Карпенко В. М., 2010. 176 с.
4. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2008. 512 с.
5. Портал української мови та культури «Словник». URL: <https://slovyk.ua> (дата звернення: 12.02.2022).
6. Потапова А.Є. Відтворення стилістичних засобів у перекладі дитячої художньої літератури (на матеріалі українських, німецьких та російських перекладів творів Дж. К. Ролінг) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.16. Одеса, 2011. 19 с.
7. Селіванова О.О. Етнокультурна компетенція: когнітивне підґрунтя й мовна репрезентація. *Вісник Черкаського університету*. Черкаси, 2019. С. 3–12.
8. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке: монографічне видання. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми [Електронний ресурс] : підручник. Вид. 2-е, виправл. і доп. Черкаси, 2017. 1 електрон. опт. диск (CD-R).
10. Фразеологічний словник «Горох». URL: <https://goroh.pp.ua/> (дата звернення: 09.02.2022).
11. Цепенюк Т.О. Відтворення алюзій в українських перекладах англійської художньої прози. Збірник наукових праць. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Випуск 13. Хмельницький, 2017. С. 94–100.
12. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/> (дата звернення: 18.02.2022).

13. The history of song creation «I Scream, You Scream, We All Scream for Ice Cream». *Wikipedia: the free encyclopedia*. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Ice_Cream_\(I_Scream,_You_Scream,_We_All_Scream_for_Ice_Cream\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Ice_Cream_(I_Scream,_You_Scream,_We_All_Scream_for_Ice_Cream)) (дата звернення: 18.02.2022).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Меган МакДоналд. Джуді Муді й НЕнудне літо [Текст] : Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. 196 с.
2. Megan, McDonald. Judy Moody and the NOT Bummer Summer. Massachusetts : Candlewick Press Inc., 2011. 208 p.

Tetiana Leleka,

*PhD in Philology, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Translation,
Applied and General Linguistics,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University
<https://orcid.org/0000-0002-6134-4435>
Kropyvnytskyi, Ukraine*

English language internationalization based on the world globalization processes

Інтернаціоналізація англійської мови на тлі світових глобалізаційних процесів

Summary. *World globalization processes have affected the use of the English language in the world. The modern means of instant information dissemination have contributed to the rapid internationalization of the English language. The process has brought the intercultural communication to a new level. The research in the field of communication between the representatives of different cultures, where the main role is played by the English language, is becoming more and more relevant. Considering the fact that the number of the English loanwords in many world languages has increased, the issue of internationalization of the language, which is due to intercultural interaction, becomes important. The emergence of the new linguistic phenomenon – the international English language – promotes the spread of the English language use in such areas as mass media, advertising, film industry, pop music, tourism, international business, etc. In the work, the linguistic analysis of the English loanwords has been carried out and the comparative analysis of the borrowing process in the Ukrainian language has been conducted over a period of time in order to identify the acquisition of the English language as a means of international communication. The characteristics of the English loanwords in the Ukrainian language of the 21st century is one of the aspects of identifying the process of English internationalization. The impact of the English language on the international communication has been studied. The task of the article is to determine the peculiarities of the English loanwords use and to analyze the consequences of the English language spread in the world based on the development of the Ukrainian language at the beginning of the 21st century. The main hypothesis of the study was the tendency to increase the English loanwords use in the Ukrainian media space. Considering the language of mass media, the number of the loanwords used in it during the certain time in 2017 and in 2022 the globalization process has been characterized. The specified linguistic phenomenon was analyzed in three media spaces, such as the determined number of the loanwords in the news blocks, entertainment programs and commercials. The conducted linguistic experiment has confirmed the*

hypothesis, which indicates the intensity of the process of the English language internationalization in the world.

Key words: *loanwords, globalization, intercultural communication, internationalization, media space, linguistic experiment.*

Анотація. *Світові глобалізаційні процеси вплинули на використання англійської мови у світі. Сучасні засоби миттєвого поширення інформації сприяли стрімкій інтернаціоналізації англійської мови. Процес вивів міжкультурну комунікацію на новий рівень. Усе більшої актуальності набувають дослідження в області спілкування між представниками різних культур, де головну роль відіграє англійська мова. Зважаючи на те, що кількість англійських запозичень у багатьох світових мовах збільшилась, актуальним стає питання щодо інтернаціоналізації мови, що обумовлено міжкультурною взаємодією. Поява нового лінгвістичного феномену – міжнародної англійської мови – сприяє поширенню вживання англійської мови в таких сферах, як: засоби масової інформації, реклама, кіноіндустрія, поп-музика, туризм, міжнародний бізнес тощо. У роботі здійснено лінгвістичний аналіз англійських запозичень та проведено порівняльний аналіз процесу запозичення в українській мові на конкретному проміжку часу з метою виявлення набуття англійської мови ролі засобу міжнародної комунікації. Характеристика англійських запозичень в українській мові XXI століття є одним з аспектів виявлення процесу її інтернаціоналізації. Досліджено вплив англійської мови на виведення міжнародної комунікації на новий рівень. Метою статті є визначення особливостей уживання англійських запозичень та аналіз наслідків поширення англійської мови у світі на прикладі розвитку української мови на початку XXI століття. За основну гіпотезу дослідження було взято тенденцію щодо збільшення використання англійських запозичень в українському медійному просторі. На основі мови засобів масової інформації було охарактеризовано кількість використаних запозичень на певному проміжку медійного часу у 2017 році та у 2022 роках. Зазначене лінгвістичне явище проаналізовано у трьох медійних просторах, а саме визначена кількість запозичень у блоці інформаційних новин, розважальних програмах та рекламі за одну годину. Проведений лінгвістичний експеримент підтвердив гіпотезу, що говорить про інтенсивність процесу інтернаціоналізації англійської мови у світі.*

Ключові слова: *запозичення, глобалізація, міжкультурна комунікація, інтернаціоналізація, медійний простір, лінгвістичний експеримент.*

Introduction. The processes of globalization have brought the intercultural communication to a new level. The research in this field is becoming increasingly important. The contacts of English as an intercultural language are studied according to the reflection of the different cultures in it [5, p. 38]. The role of English in the modern world reveals the globalization concept and the place of this language in the global communication.

At the beginning of the XXI century all the ethnic languages face the problem of necessity to process and broadcast the huge information array.

The demand of the new nominations began to be satisfied due to the intensive influx of the English loanwords. This is not only the facilitated access to the modern achievements in various fields of knowledge, but also to the ethnic community in the world civilizational context [8, p. 557].

The development of technologies leads to the acceleration of the pace of globalization, and interconnection and cooperation are becoming the key global trends. Economic, political and ideological boundaries are beginning to blur between countries and they have started the process of the global integration.

In the current conditions of linguistic globalization, it is necessary to identify the mechanisms of the language development, to study the evolutionary changes in this field connected to the mankind history [2, p. 4]. It will allow to predict the prospects for the further languages evolution, to characterize the world language situation. Whereas the intercultural competence is a set of knowledge, skills, and abilities common to all the participants in the dialogue, which are necessary for the mutual understanding in the process of intercultural communication.

The topicality of the issue under research can be proven by its being studied in a number of scientific works, among which are the works by David Crystal, (the role of English in the global communication), Joshua Fishman (English in the context of international societal bilingualism), Ulrich Ammon (the effects of English on other languages), Juliane House (multilingual communication). In the studies of Rainy Rubby the terms international English and English lingua franca are interchanged, because, as Mario Saraceni writes, regardless of the origin of the participants in relation to the English language, the object of study is one transnational and deanglicized language [10, p. 135].

Many studies are devoted to the role of the English language in the processes of world globalization. However, the scholars do not highlight the problems connected with the processes of internationalization of the English language, focusing on its functioning in a specific language over a certain period of time.

The purpose of the study is to show the peculiarities of the globalization mechanism of the English language and its internationalization features.

The tasks of the research are:

- 1) to characterize the trends of English loanwords use in the Ukrainian language at the beginning of the 21st century taking into account their functioning in the media discourse, namely its use on television during the period of five years;
- 2) to analyze the processes of the English language internationalization.

Methodology. To solve such a complex issue the comparative analysis of the language situation has been made.

The study was carried out in two stages. At each stage, the number of the English loanwords used on television in news blocks, commercials and entertainment programs of the Ukrainian media space has been determined.

The first part of the research was conducted in 2017, and the second part in 2022, respectively. Over a month, it was revealed how many English loanwords were used in the specified types of media discourse per 1 hour of the broadcast time.

To achieve the goal of the research the general scientific and linguistic methods have been used. They complement each other and provide the appropriate level of reliability of the results: analysis and synthesis (to identify the English loanwords); continuous sampling (for selecting loanwords from the TV programs); quantitative analysis (to identify degree the loanwords use); combination of analysis and synthesis, induction and deduction with functional analysis (to rethink the functions of the loanwords in the media texts at the level of the modern global intercultural context).

Results and Discussion. Globalization is considered to be one of the social phenomena of the information society, the feature of which is the disappearance of the barriers and the emergence of interethnic cultures. It is thought to be a historical phenomenon of the modern era and it is understood as a series of processes that make up the unity of the world [5, p. 57]. The globalization and integration have brought intercultural communication to the new level improving the skills of this phenomenon between representatives of different cultures. These processes are becoming increasingly important.

The globalization has significant effects on language, both positive and negative, which influence the culture of the language in many ways. While allowing some languages and their cultures to spread and dominate on the global scale, it is also blamed for leading to the extinction of other languages and cultures and manifests itself in the global enlargement of any language, forming a globalized language absorbing language space [1, p. 4]. And, as in the case of a multicomponent language situation, within a single language system, an important factor in its globalization is the diversity of its elements and capabilities [9, p. 124].

Every year, different media are talking more and more about the need to speak at least one foreign language. This helps not only in intellectual development (memory training), but also in personal (learning new material) and cultural (language is a reflection of the history of its speakers) [7]. We are not talking about perfect proficiency, but rather about the level of knowledge of the language, which allows us to express at least

elementary thoughts in order to convey to your interlocutor the main idea of our message.

Such communication is expressed in the exchange of ideas, thoughts, information, as well as emotions and experience between the speakers.

In the intercultural communication the language is the main means of transmitting information, achieving mutual understanding between people [5, p. 176]. However we should remember the fact that knowledge of a language (in this case, English) is inextricably linked with the culture of the native speakers of this language, since only those concepts presented in the language are reflected in the lexical meaning [8, p. 561].

In the 21st century, a new linguistic phenomenon – the international English language, which embodies the features of all the national variants of the English language – facilitated the growing of its use in many areas: advertising, film industry, pop music, tourism, international business, international security, education, international communications [3, p. 59]. English has become the lingua franca in communication because it has made it easier to exchange messages between an ever-increasing numbers of the communicants around the world [7].

More than 20% of the world's population speaks English. Over 75% of international correspondence (letters, e-mail) and 90% of information on the Internet sites are presented in English [9].

Due to globalization, the English language emerged as a global force. It has a big impact on the world and has become the global de-facto standard used in business, cultural, political and linguistic exchange [10, p. 58].

It is a contact language of the international communication, and English does not belong only to the native speakers, who constitute a minority among the entire mass of its users [5, p. 87], and therefore control the development of the world communication language.

The English language used as an instrument of the international communication is characterized by three main factors as it should be: 1) global distribution; 2) its recognition as a capacious and accessible source of human knowledge; 3) linguistic features that can be distinguished [9, p. 218].

So, English is an international auxiliary language. The responsibility for effective communication is equally shared by both its native and non-native speakers. [2, p. 7].

English restricts the idea of the language of the international communication [4, p. 17]. The force of English cultural imperialism is the tool for cross-cultural communication and awareness. It is seen as the detrimental force to the world's cultural diversity [9, p. 76].

An attempt to find a solution to the problem of the international language was made by D. Crystal, who stated that in the context of global

diversification, the international language should function as an international communication standard acceptable to all: national or local identity, and others that provide contact with the rest of humanity. [5, p. 165].

To answer the question about the expression of the international language means, it is necessary to observe this phenomenon in terms of cultural value. It is rightfully considered to be the language that enables people from different countries to understand each other, perform common tasks, and share knowledge [8, p. 562]. It allows the mankind to develop technologies, establish communication links between remote parts of the world, and contributes to raising the cultural level of entire countries.

The international language is a standard language with minimal subjects to change [7], the variability of which depends on the region or sphere of application, which makes it possible to manifest a local or national identity. In fact, this definition just replaces the term the English language with the term the International English.

It can be the language of the international communication emphasizing its comprehensive, leading role in modern globalization processes. English is a language used in almost all the areas of the international communication, beyond national borders.

English can be considered to be a neutral communication code [4, p. 98]. It is defined as a neutral, universal contact language, used in all the areas of the international communication and providing equal rights to all its users, regardless of whether they refer to it as their native language, second or foreign.

It should be pointed out that the international language is associated with the communities that unite in one or another area of information, in one or another field of activity, regardless of their local affiliation [4, p. 99].

In the Ukrainian language of the beginning of the 21st century, English also fulfills its international character. The language of mass media is no exception. Every year more and more the English loanwords appear in the media space.

The study of television broadcasting shows the increase in the English loanwords roles in the Ukrainian TV media.

The first study which was conducted in 2017 revealed 10-13 English loanwords during one hour news blocks (бойкот, префект, президент, електорат, імпічмент, рейтинг, референдум, екстрадиція, легітимний, правесі, піар, дефолт, офшор, спікер) and 15-18 loanwords in the entertainment programs during the same period of time (шоу, хобі, трек, піар, фен, креатив, аватар, драйв, тюнінг). The commercials were also analyzed, where 17-20 English loanwords were identified during one hour (клатч, сексі, бренд, гламур, тренд, бізнес, DVD, VIP, імідж, боді-арт, Coca-Cola) (Table 1).

Table 1

The English loanwords use in the Ukrainian media in 2017

The type of television media	The number of the English loanwords per one hour
news blocks	10-13
entertainment programs	15-18
commercials	20-21

The similar study was conducted five years later in 2022. Again, during a month news blocks were analyzed, where 20-25 English loanwords were identified (волонтер, talks, soft power, конгрес, спікера, лідер, колега, офіс, президент, намбе ван, сайт, сепарація, банити, контекст, білінгв, Facebook). According to the entertainment programmes 24-26 English loanwords were revealed (чілдрен, меседж, паблік рілейшнз, Ок, намбер ван, тік-ток, стендап, профайл, бекстейдж, self-made, трендсетер, street-style, хейтер, пранк). The results of the commercials shows that 25-28 loanwords were found (смартфон, клакер, ситі, кежуел, must have, smoky eyes, long-lasting, waterproof, it-girl, spa, стайлінг, брашинг, пілінг, шифтінг, wellness) (Table 2).

Table 2

The English loanwords use in the Ukrainian media in 2022

The type of television media	The number of the English loanwords per one hour
news broadcast	20-25
entertainment programs	24-26
commercials	25-28

Based on the results, we can conclude that the number of the English loanwords in the television space in Ukraine has increased. Regarding the news blocks, the number of the English loanwords has grown by 5%, in entertainment programs and commercials it is 7%, respectively.

The globalization of the language, on the one hand, is inevitable, since a person living in society, and it will be guided in linguistic expression of its speakers. On the other hand, this process is a necessity, as it accompanies socio-political and economic processes. The result can say about the increasing role of the English language in the Ukrainian media and its international character in the world.

The language of mass media influences society. It is very important to notice that in the research the news blocks where announcers must adhere to the language norm were chosen. While the entertainment programs where the language of young people can be shown were also analyzed,

as well as the commercials, since the intercultural trends, social and trade ties between states are most evident.

Thus, the research has revealed the characteristics of the Ukrainian language development in the certain period of time. The comparative analysis of two periods of time has disclosed the important role of the English loanwords in it based on their use in the language of mass media.

The increase in the number of the English loanwords in the Ukrainian language over the past 5 years indicates the development of the process of English internationalization in the world language space.

Conclusions. Intensive entry of the English loanwords into the Ukrainian language is caused by the dynamic changes in reality, and it is also facilitated by the media. The need for rapid information exchange and the accelerated pace of life make the adaptation time for the loanwords relatively short.

It can be concluded that globalization has become a reality of modern life. Without doubt, where one of the most important components is the international communication, and the worldwide spreading of information would be hardly possible without language, which is basic to the international, intercultural and social contacts. Thus, the significance of the world languages under conditions of globalization is difficult to overestimate.

Analysis of the material makes it possible to be sure that neither the immutability nor the foreign-language appearance of the loanword is an insurmountable obstacle when it is included in the system of the Ukrainian language.

English is the dominant language in the world, and it means that we have to accept the fact that it is going to transform our native language, and these changes are beyond the control of the Ukrainian speakers.

There is no doubt that English is coming into the world language space. Its role in every day communication cannot be underestimated. The knowledge of English is going to be the major requirement of the modern society.

REFERENCES

1. Alfarhan I. English as a Global Language and the Effects on Culture and Identity. *American Research Journal of English and Literature (ARJEL)*. 2016. Vol. 2016. P. 1–6. DOI: 10.21694/2378-9026.16010.
2. Chen G. The Impact of New Media on Intercultural Communication in Global Context. *China Media Research*. 2012. Vol. 8. P. 1–10. URL: https://digitalcommons.uri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1012&context=com_facpubs.
3. Cogo A. English as a Lingua Franca: Form Follows Function. *English Today*. 2008. Vol. 24(3). P. 58–61 DOI: <https://doi.org/10.1017/S0266078408000308>.
4. Crystal D. English as a Global Language. 2nd Edition. Cambridge University Press, 2012. 212 p. URL: <https://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/>

research/books/nation_branding/English_As_A_Global_Language_-_David_Crystal.pdf.

5. Crystal D. English as a Global Language. Second edition. Cambridge University Press, 2003. 212 p.
6. Swaan A. Globalization and Its Effect on the World's Languages : веб-сайт. URL: http://www.transpanish.biz/translation_blog/globalization-and-its-effect-on-the-world%E2%80%99s-languages/ (дата звернення: 28.07.2022).
7. Delhumeau H. Language and Globalization : веб-сайт. URL: <https://hdlhumeau.wordpress.com/2011/07/22/language-and-globalization/> (дата звернення 20.07.2022).
8. House J. English as a Global Lingua Franca: a Threat to Multilingual Communication and Translation? *Journal of Sociolinguistics*. 2003. Vol. 4 (3). P. 556–578.
9. McCrumb R. Globish: How the English Language Became the World's Language. W. W. Norton & Company, New York, NY, 2010. 331 p.
10. Rubdy R., Saraceni M. English in the World: Global Rules, Global Roles. London : Continuum, 2006. 218 p.

UDC 811.133.1'33:398.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2022.21-22.104-113>

Snizhana Lembik,

cheffe de la chaire des langues romanes,

Université pédagogique nationale H.S. Skovoroda de Kharkiv

<https://orcid.org/0000-0002-3441-7432>

Kharkiv, Ukraine

Katerina Tolmatcheva,

professeur de la chaire des langues romanes,

Université pédagogique nationale H.S. Skovoroda de Kharkiv

<https://orcid.org/0000-0002-7988-515X>

Kharkiv, Ukraine

La verbalisation du concept «cœur» en français

Вербалізація концепту «серце» у французькій мові

The verbalization of the concept “heart” in French

Résumé. La langue n'est pas uniquement un outil de communication. L'expression de nos pensées est articulée sur un système cognitif englobant un ensemble de processus mentaux. Le langage est caractérisé comme instrument

d'expression de la pensée et permet la transmission d'informations à propos du monde. La présente recherche a pour objectif d'analyser et de comprendre l'utilisation du concept cœur dans la langue française en tant qu'objet culturel à travers des expressions symboliques ou métaphoriques, à travers des parémies et d'autres expressions langagières ayant pour origine une mémoire orale, de littérature ou de sagesse populaire et appartenant aussi au patrimoine socioculturel. L'étude sociolinguistique permet de se questionner sur les modes de pensée des francophones, de comprendre leur façon de communiquer et de voir les choses mais aussi de comprendre la variété du langage et de son métissage linguistique. Afin d'étudier d'une manière globale le concept cœur, on a recours aux plusieurs types d'analyses: analyse linguistique cognitive et analyse contrastive ce qui nous permet de déterminer l'utilisation du mot cœur en tant que concept sur plusieurs niveaux. Les auteures abordent de manière non exhaustive le sens épistémologique du mot cœur pour en déterminer un niveau périphérique proche et définissent son sens noyau en tant qu'un organe vital. Des dictionnaires explicatifs et encyclopédiques de la langue française moderne, des dictionnaires d'aphorismes, d'expressions aphoristiques et de proverbes de la langue française ont servi de source de matériel linguistique. Des dictionnaires de synonymes et d'antonymes ont été utilisés comme matériel supplémentaire. Les résultats obtenus lors de l'analyse confirment que les concepts ne peuvent pas exister sans contexte et sans culture à laquelle ils appartiennent.

Mots clés: *concept, linguistique cognitive, francophonie, parémie, image du monde, cœur.*

Анотація. *Мова – це не лише засіб спілкування. Вираз наших думок артикулюється на когнітивній системі, що охоплює набір психічних процесів. Мова характеризується як інструмент вираження думки і дозволяє передавати інформацію про світ. Наше дослідження має на меті проаналізувати та зрозуміти використання поняття «серце» у французькій мові як культурного об'єкта за допомогою символічних або метафоричних виразів, через паремії та інші мовні вирази, що походять із усної пам'яті, літератури чи народної мудрості, а також належать до суспільно-культурної спадщини. Соціолінгвістичне дослідження дає змогу поставити собі питання, яким саме способом мислять франкомовні люди, та зрозуміти їхній спосіб спілкування й бачення речей, а також зрозуміти різноманітність мови та їх змішання. Для глобального вивчення поняття «серце» ми використовуємо кілька видів аналізу: когнітивний лінгвістичний аналіз і контрастивний аналіз, що дозволяє визначити вживання слова «серце» як концепту на кількох рівнях. Автори неупереджено підходять до епістемологічного значення слова серце, щоб визначити близький периферичний рівень та визначити його стрижневе значення як життєво важливий орган. Джерелом лінгвістичного матеріалу послужили тлумачні та енциклопедичні словники сучасної французької мови, словники афоризмів, афористичні висловів і прислів'їв французької мови. Як додатковий матеріал використано словники синонімів та антонімів. Результати, отримані під час аналізу, підтверджують, що лексичні одиниці не можуть бути сприйняті як окремі утворення, замкнені у собі, вони мають, навпаки, визначатися з погляду вживання у межах контексту, у якому вони фігурують. Таким чином, під*

час аналізу підтверджується також положення про суб'єктивність у сприйнятті концепту внаслідок відсутності його обмежень, пов'язане з тим, що мова відбиває не дійсність, а концептуальну картину у свідомості людини.

Ключові слова: концепт, когнітивна лінгвістика, франкофонія, паремія, картина світу, серце.

Summary. *Language is not just a communication tool. The expression of our thoughts is articulated on a cognitive system encompassing a set of mental processes. Language is characterized as an instrument of expression of thought and allows the transmission of information about the world. This research aims to analyze and understand the use of the concept heart in the French language as a cultural object through symbolic or metaphorical expressions, through paremias and other language expressions originating from a oral memory, literature or popular wisdom and also belonging to the socio-cultural heritage. The sociolinguistic study makes it possible to question the ways of thinking of French speakers, to understand their way of communicating and of seeing things, but also to understand the variety of language and its linguistic crossbreeding. In order to study the concept heart in a global way, we use several types of analysis: cognitive linguistic analysis and contrastive analysis, which allows us to determine the use of the word heart as a concept on several levels. The authors approach in a non-exhaustive way the epistemological meaning of the word heart to determine a close peripheral level and define its core meaning as a vital organ. Explanatory and encyclopedic dictionaries of the modern French language, dictionaries of aphorisms, aphoristic expressions and proverbs of the French language served as a source of linguistic material. Dictionaries of synonyms and antonyms were used as supplementary material. The results obtained during the analysis confirm that concepts cannot exist without context and without the culture to which they belong. Thus, the analysis also confirms the position of subjectivity in the perception of the concept, due to the absence of its limitations, due to the fact that speech does not reflect reality, but a conceptual picture in the human mind.*

Key words: concept, cognitive linguistics, Francophonie, paremia, world-view, heart.

Introduction. Notre étude porte sur la signification du mot *cœur* dans la langue française dans son utilisation en communication langagière orale ou écrite. La pertinence de notre étude s'axe principalement sur une orientation plus spécifique en linguistique cognitive pour déterminer à travers notre recherche l'utilisation du mot *cœur* en tant que concept langagier. Notre recherche se penche autour de l'analyse des descriptions d'expressions idiomatiques et locutions conformant l'usage du mot *cœur* a une image symbolique intégrant un concept, fonction référentielle du langage français.

Nous nous appuyons sur des ouvrages d'auteurs en linguistique moderne connus comme Saussure, ouvrage *Cours de linguistique* de 1916 [8] et J. Perrot, ouvrage *La linguistique* de 1953 [7].

La pertinence de notre étude scientifique est déterminée par la pluralité de grande importance dans l'utilisation du mot *cœur* en tant que réalité physique ou comme organe interne, en tant que substitue langagier en sémantique et synonymie, mais aussi en tant qu'objet culturel dans des expressions symboliques ou métaphoriques. L'approche du concept du mot *cœur* dans son utilisation langagière francophone nécessite une réflexion épistémologique pour en déterminer les sens d'utilisations à travers la langue française.

Le but de cette étude est d'analyser le concept du *cœur* en se basant sur une analyse linguistique cognitive pour déterminer son utilisation langagière sur plusieurs niveaux, énoncés comme ci: *le noyau* défini comme étant le sens littéral développé autour de son étymologie et de sa synonymie. Les connotations et les associations font partie *des périphéries* du concept. La symbolique définie comme image culturelle cognitive et métaphorique et les parémies définies comme étant le sens folklorique et populaire. L'analyse contrastive de notre étude autour du concept en linguistique cognitive nous permet d'élaborer par l'utilisations d'énoncés parémiologiques figés et transparents ou abstraits et distant dans l'utilisation socio-culturelle du mot *cœur*, son sens dans des syntagmes lexicalisées ou nominales et figées par l'utilisation de parémies et expressions pouvant être substituées par une locution synonymique dans une phrase pour constituer une nouvelle phrase grammaticalement correcte. L'objectif étant de comprendre son utilisation en linguistique française, son concept pour déterminer son utilisation en tant qu'objet noyau, sens étymologique, en tant qu'objet folklorique, sens distant synonymique et en tant qu'objet symbolique imagé, sens abstrait.

Méthodologie et méthodes de recherche. Par l'utilisation des unités d'expressions idiomatiques et expressions figées: locutions et proverbes, dictons. Les expressions idiomatiques et les expressions figées telles que les locutions, les proverbes et les dictons sont une partie intégrante de la langue. Elles ont, ces unités d'expressions langagières et parémies, pour origine une mémoire orale, de littérature et de sagesse populaire. Appartenant au patrimoine socioculturel de la langue française et francophone. L'étude sociolinguistique de l'utilisation de ces expressions permet de comprendre la variété du langage et de son métissage linguistique pour une meilleure compréhension de l'acte langagier. Elle donne au communicant un pouvoir d'actions et en se penchant sur une autre façon de transmettre un message la manière de l'exprimer à travers une panoplie d'actes langagiers populaires, sociaux, folkloriques, imagés, symboliques ou novateurs et métaphoriques.

L'utilisation du mot *cœur* dans son sens littérale et étymologique ou à travers son image psychique lingo-cognitive, c'est-à-dire son concept,

donne une couleur particulière à la langue qui pourra être interprétée de manière différente selon une utilisation en langue française ou francophone, on parlera ici de régionalisme. Pour que ces expressions valorisant et utilisant le mot *cœur* aient un sens, elles doivent être utilisées dans un contexte de communication pour une application dynamique et pertinente de transmission qui passe avant tout par une utilisation appropriée du concept dans un contexte au quotidien. Face à la multitude et à la diversité des expressions, il est impossible d'en dresser une liste exhaustive. Néanmoins notre approche du concept autour de l'utilisation dans le langage, de *cœur*, abordera différentes parémies afin d'en faire ressortir la pertinence d'utilisation et de définir les niveaux: le noyau, et ses périphéries.

Les expériences d'association permettent d'identifier le contenu d'un concept dans la conscience cognitive des locuteurs natifs et de planifier en termes de luminosité, les caractéristiques qui forment le concept. L'analyse contrastive des paradigmes, implique l'étude des formes de correspondances langagières, de leurs significations, dans le contexte de formulation. Déterminer la linguistique structurale des unités qui peuvent être substituées les unes aux autres, dans ce contexte. L'analyse implique aussi l'étude de l'unité *cœur* du contexte donné dans la formulation source et de la comparaison synonymique; des correspondances linéaires figées et transparentes; des correspondances épistémologiques socioculturelles propre à l'image psychique cognitive. L'attention étant accordée à la reproduction de la réalisation linguistique du concept selon un sens strict vers son sens figuré et abstrait.

Résultats et discussion. L'étymologie du mot *cœur* dans sa forme actuelle dans la langue française vient du l'ancien français: (1048) cuer, coer, quer, quor, du latin cor, génitif cordis ("cœur, estomac"), de l'indo-européen commun *kér ("entrailles"), au grec ancien καρδιά, kardía ("cœur"), qui a donné de nombreux dérivés en "cardio-" [2].

C'est son sens noyau en tant qu'un organe vital, qui pourra être énuméré par sa définition comme:

Chez l'homme et les animaux supérieurs, un cœur est un viscère rouge en forme de cône renversé, situé dans le médiastin, essentiellement constitué d'un muscle (myocarde) doublé de deux tuniques (péricarde, endocarde), divisé intérieurement en deux parties distinctes qui présentent chacune deux cavités communicantes (oreillette en haut, ventricule en bas) – agent principal de la circulation sanguine doué d'un réseau nerveux autonome qui assure son fonctionnement automatique, mais placé sous l'influence du système nerveux central. Un deuxième sens noyau pourra être retenu aussi dans sa réalité physique chez l'homme uniquement: complexe organique interne, de nature indifférenciée, auquel se rattache parfois une impression de malaise. Et, secondairement, les autres organes

internes primordiaux; en particulier l'endroit de la poitrine où les battements du cœur sont perceptibles. Par extension le cœur faisant partie des entrailles [9].

Nous aborderons de manière non exhaustive son sens épistémologique pour en déterminer un niveau périphérique proche. Dans l'ancienne Egypte le cœur était *le siège de l'âme*, le cœur du défunt était pesé par la déesse primordiale Maât et devait être aussi léger qu'une plume. En astrologie il est situé dans la constellation du Lion, par l'étoile Régulus, symbole de *courage* et de *vitalité*. Au moyen-âge dans sa conception antique il était le *siège de la vie*, et *des fonctions vitales*, et celui *des passions* et *des émotions*, *des pensées* et *de l'intelligence*, *de la mémoire* et *de la volonté*. En religion il est le *siège de la grâce* permettant la communication avec Dieu. En philosophie il est *la raison intuitive*, *sentiment véritable*. Nous n'énumérons pas l'ensemble des périphériques étymologiques du mot *cœur*, où il faudrait y consacrer tout un ouvrage sur les diverses synonymies pour en explorer l'ensemble des interprétations. Nous nous référons dans cette étude aux déclinaisons énumérées par le dictionnaire le Littré dans ses définitions en quelques termes: organe qui meut le sang; la poitrine; l'ensemble des facultés affectives et des sentiments moraux; mémoire des sentiments; sens moral; conscience; tempérament moral; la pensée intime; les dispositions secrètes; l'affection; la tendresse; l'amour; la personne elle-même qui éprouve ces divers sentiments; ardeur; vif intérêt; courage; fermeté; générosité; le principal agent; le principal intérêt; l'estomac; la partie centrale de quelque chose; ce qui a la forme de cœur; les termes de blason, d'astronomie, d'horticulture, de métier, terme de boucherie.

Dans sa forme de recherche sémantique et synonymique nous pouvons développer un autre plan conceptuel périphérique. Les synonymes de *cœur* sont: *courage*, *âme*, *force*, *énergie*, *fermeté*, *ardeur*, *hardiesse*, *poitrine*, *générosité*, *amour*, *ressort*, *conscience*, *fond*, *passion*, *sentiment*, *zèle*, *intrépidité*, *centre*, *audace*, *vigueur*, *attachement*, *intérieur*, *sensibilité*, *valeur*, *tendresse*, *nœud*, *esprit*, *chaleur*, *vaillance*, *témérité*, *solidité*, *dévouement*, *charité*, *nature*, *milieu*, *intérêt*, *inclination*, *entrailles*, *délicatesse*, *bienveillance*, *altruïsme*, *affection*, *noyau*, *point*, *soin*, *tempérament*, *vertu*, *naturel*, *intuition*, *foyer*, *bravoure*, *cerveau*, *enthousiasme*, *essentiel*, *fort*, *vif*, *plein*, *pitié*, *pensée*, *magnanimité*, *instinct*, *goût*, *giron*, *estomac*, *compassion*, *biquet*, *franchise*, *impudence*, *myocarde*, *mémoire*, *oreillette*, *palpitant*, *fibres*, *entraîn*, *endocarde*, *duramen*, *dedans*, *battant*, *aubier*, *trognon* [6]. Le *cœur* dans son utilisation est vu comme un principe de sentiments, il est aussi un siège de la raison intuitive et un objet symbolique abstrait physique et métaphorique. Le *cœur* dans son approche conceptuelle fera référence à l'intériorité et à l'activité de l'organe en

tant que facteur central de la vie humaine individuelle, le cœur est le fond secret d'un être, dans son unité et sa vérité primitives, cachées sous les apparences ou se révélant dans un élan de spontanéité, de sincérité. C'est l'ensemble des sentiments et idées intimes commandant le comportement d'un individu. En matière de création artistique, il désigne la personnalité morale la plus intime comme objet d'étude ou instrument d'expression caractérisé par son naturel et sa simplicité, opposé à la recherche de la composition et du style, et plus généralement à l'artifice. Le cœur implique aussi la conscience morale (naturelle ou religieuse), ou l'ensemble des vertus et des vices qui caractérisent un individu. Quelques argumentations avec paradigmes grammaticaux explicatifs d'utilisations du concept *cœur*, avec différents plans périphériques, dans son placement langagier pour en déterminer le sens, ci-dessous. Ainsi les locutions faisant appel à une image psychique peuvent être utilisées dans des expressions idiomatiques comme concept propre à la langue et constituer une phrase grammaticalement correcte. Par exemple: *A contre-cœur* locution adverbiale pouvant être écrit sous une autre orthographe. *Contrecœur* signifiant malgré soi, avec répugnance, avec déplaisir, sans en avoir envie ou par l'utilisation d'une locution synonymique: à son corps défendant. *Coup de cœur*: une attirance forte et soudaine pour quelque chose ou quelqu'un. *Joli comme un cœur*: être beau, se faire beau. Ces locutions à travers des expressions idiomatiques expriment un concept qui utilisé dans un contexte correct font appel à une image dont la compréhension n'est pas littérale. Leur sens est soit concret, soit abstrait. *Jean a du chagrin* = *Jean a le cœur brisé*. Cette phrase-là est grammaticalement correcte et par l'utilisation du concept a le même sens. Le concept du *cœur brisé* déclenche dans le cerveau, l'image psychique, l'association qui en résulte provoque la compréhension avec le concept correspondant. Le contexte clair induit directement la connotation de l'expression et le sens de *cœur* comme concept. *Cœur et brisé* = *douleur/ tristesse*. *Sans cœur on est mort* = *chagrin*. *Jean est joli comme un cœur* = *jean est très beau*. On pourrait aussi reformuler cette phrase avec un autre concept qui offre un synonyme contextuel: *jean est un biquet*; *biquet* prend le concept de charme au même titre que *cœur* évoque un sentiment de charme. L'image psychique est abstraite, mais à travers ce concept *cœur* fait référence à une sémantique linguistique dans la langue française, évoquant un sentiment: organe vital, central, sensible aux émotions, puisqu'il bat au moindre bouleversement amoureux. Il est l'organe central des sentiments, également l'organe des sentiments, le cœur s'agite ainsi face à ce qui nous rend heureux. L'expression n'est pas forcément liée à l'amour. Dans ces deux locutions: *cœur brisé* et *joli cœur*, nous retrouvons un sentiment: *chagrin/ beauté*. Dans des expressions idiomatiques nous retrouvons le mot *cœur*

avec des significations différentes dans son utilisation symbolique comme le siège des émotions et des sentiments. Etant donné la richesse de son emploi dans des expressions figées en voici quelques-unes: *Cœur d'artichaut*: le centre d'artichaut en tant qu'aliment, mais aussi la tendance de certaines personnes à s'amouracher facilement. *Avoir du cœur au ventre*: avoir du courage. *Avoir (ou mettre) du cœur à l'ouvrage*: être vaillant, travailler avec entrain. *Avoir le cœur serré, le cœur lourd, le cœur gros*: être triste, avoir de la peine. *Avoir le cœur léger*: être heureux, insouciant. *Avoir un cœur de pierre, de marbre ou le cœur dur*: être dur, être insensible à quelqu'un ou à quelque chose. A différencier de l'expression négative: *être sans cœur*: ne pas avoir de pitié ou de compassion. *Avoir un cœur d'or ou le cœur sur la main*: être généreux, sensible. *Avoir du cœur*: même sens que cité avant, mais aussi, dans la langue classique, avoir du courage. *Avoir le cœur bien accroché*: ne pas être sujet aux nausées, ne pas être dégoûté. *En avoir le cœur net*: savoir ce qu'il en est, savoir à quoi s'en tenir. *A cœur joie*: en toute liberté, en profitant des plaisirs que procure une activité. *Un bourreau des cœurs*: un séducteur, une sorte de Don Juan, le plus souvent sans scrupules. *Cuire à cœur*: cuire l'ensemble du morceau, y compris l'intérieur, qui doit être bien cuit. *Par cœur*: de mémoire, sans se tromper. *J'ai mal au cœur*: en l'état, cette locution peut décliner plusieurs sens de compréhension, sans informations contextuelles, elle pourra être interprétée de plusieurs manières. Exemple d'utilisation contextuel donnant différent plan périphérique conceptuel: *la mer est agitée*, j'ai mal au cœur. *Il m'a laissé seul*, j'ai mal au cœur. *Tout ce gaspillage !* J'ai mal au cœur. L'expression peut être aussi bien remplacer par cette autre expression synonymique: *avoir le cœur au bord des lèvres*: avoir la nausée, être dégoûté. Mais elle ne pourra s'opérer en comme expression synonymique dans tous les contextes car dire: "il m'a laissé seule, j'ai le cœur au bout des lèvres" n'a pas de sens [5].

De nombreuses locutions pourraient être citées, où au lieu du sens propre c'est le sens figuré qui est employé lorsque l'on passe d'une image concrète à des relations abstraites. "En avoir gros sur le cœur", signifie que l'on "digère mal" un événement ou un sentiment. Il n'y a aucune relation étymologique entre "cœur" et l'acte de "digestion". Pourtant ces deux locutions sont synonymiques: "j'en ai gros sur le cœur de tous ces reproches" = "je digère mal, tous ces reproches". *Centre et cœur* sont des synonymes *au cœur de la ville* = *au centre de la ville* par cet exemple nous terminons en donnant deux expressions, l'une de la langue française et l'autre de la langue d'origine canadienne. Le régionalisme induit un concept identifiable par sa différence qu'il présente par rapport à ce qu'il prévoit dans son expression dans la variété standard du langage: *avoir le cœur qui bat la chamade* = avoir le cœur qui s'affole, éprouver une

forte attirance pour une personne, avoir le cœur qui palpite fort, éprouver une émotion perturbante. Canadien: *avoir le cœur qui sort de la poitrine*. Ces deux expressions sont identiques, l'une est issue du français standard et l'autre est issue du français canadien. Il est intéressant de constater que ces deux expressions ont emprunté une source langagière différente. L'origine du mot "*chamade*" vient l'italien "*ciamada*" qui signifie "clameur, appel". Ce mot désignait alors un processus militaire qui consistait en un roulement de tambour pour signifier le souhait de se rendre ou de faire une trêve pour recueillir les corps des soldats ayant péri [9]. "*Poitrine*" est le siège du cœur, mais aussi son synonyme et est interprété comme le cœur qui sort de son siège. Dans cet exemple le concept *cœur* s'exprime sur deux niveaux. L'un est le niveau périphérique symbolique et abstrait, l'autre est le niveau noyau concret.

Nous abordons, le *cœur* en tant que significateur d'un concept dans des parémies telles que des citations et proverbes liés à l'expression cognitive culturelle et religieuse ou populaire. Le cœur dans son signe organique, en tant que sens figurés, siège de la mémoire ou de la raison, des sentiments, de l'amour, en tant qu'espace est une source d'inspiration pour les écrivains, poètes ou philosophes depuis toujours. Ici quelques exemples: "Vois avec ton cœur" de Ronnie Milsap; "Beaux yeux, cœur canaille" (proverbe guadeloupéen); "Mains froides, cœur chaud" (proverbe québécois); "Cœur content soupire souvent" (proverbe québécois); "Mathématiques: dessèchent le cœur" (Gustave Flaubert) [3, p. 43]; "Bouche en cœur au sage, cœur en bouche au fou" (proverbe français); "Cœur inquiet ne prospère pas" (proverbe guadeloupéen); "A pauvre cœur petit souhait" (proverbe français).

Conclusions. Notre étude démontre autour de sa recherche que le concept *cœur* est déterminé par un premier ensemble que nous établissons comme sa définition organique et biologique dans son utilisation langagière. Cet ensemble constitue le noyau du concept auquel nous ajoutons les extensions associées qui en découlent en tant qu'organe dans toutes ses représentations.

Nous définirons ce noyau en tant que morphologie lexicale, le mot *cœur*, dans son concept, ne pouvant être appréhendé dans sa signification que par son usage dans une formulation de locution figée définie dans un contexte clair de son objet par le locuteur. "Les unités lexicales ne peuvent être appréhendées comme des entités isolées, closes sur elles-mêmes, elles doivent au contraire être définies en termes d'emplois dans le cadre des phrases où elles apparaissent" [4, p. 6].

Afin d'apporter plus de clarté à notre étude nous désigneront cet ensemble dans la compréhension du mot "*cœur*": "noyau lexicale organique". Par exemple: *Son cœur frôle la tachycardie. Les viscères comme le cœur et l'estomac.*

Nous devons aussi par l'étude sémantique et sémiotique du mot cœur et sa production dans son utilisation lingo-culturelle en tant qu'objet avec un sens polysémique, élaborer une autre désignation noyau liée à la compréhension cognitive basée sur l'image culturelle qu'il renvoie dans des expressions, syntagmes et parémies. Ses sens sont liés à son utilisation en tant que concept dans le langage populaire, social et culturelle de la langue française. Nous définirons ce noyau en tant que morphologie polylexicale. Le mot *cœur* sera alors abordé en tant que sémantique dont le concept sera appréhendé dans une formulation abstraite en référence à sa nature polysémique par le locuteur.

Car la délimitation du mot *cœur* en tant que mot défini demeure difficile dans son sens et son interprétation est directement liée au contexte culturel synonymique.

Ici nous désignons le mot cœur dans sa compréhension: "noyau polysémique". Par exemple: *Cœur Battant, homme de cœur, au cœur* [5].

Ces syntagmes lexicalisés ont des sens complètement différents. Où le mot cœur signifie dans l'ordre de nos exemples: *une émotion (intense), une qualité (bonté), un sens (milieu/ centre)*.

Nous déterminons donc que le concept du mot *cœur* doit avoir en linguistique cognitive une approche sémantique et polysémique pour son intégration conceptuelle en tant que noyau. Que celui-ci est défini par son sens littéral et Polysémique dans son emploi cognitif du langage comme manifestation de la cognition propre à l'esprit humain dans son environnement *ethnoculturel*.

Notre étude des significations du mot *cœur* dans des locutions, parémies et expressions, détermine un second ensemble d'utilisation conceptuelle relative au contexte d'emploi (religieux et populaire) ou selon son évolution *anthropologique culturelle*. L'interprétatif du mot cœur sera ici considéré comme un *concept périphérique* basé sur une déclinaison dans le langage de son utilisation *étymologique, synonymique, folklorique* ou *métaphorique*. Les traits conceptuels sont des ensembles structurés d'*objectivisations* et *contextualisations* linguistiques [1]. L'analyse permet de définir le sens grammatical d'aphorismes constitués du mot cœur et d'en définir un sens par un nouvel aphorisme synonymique grammaticalement correct. Ici dans l'analyse de notre étude, la définition littérale du mot cœur en tant qu'organe ne peut donner une compréhension correcte dans son utilisation lexicale simple. Il devient un concept complexe où il est nécessaire d'analyser de manière épistémologiques et étymologique son application dans le champ lexicale du discours langagier. Selon des mots en rapports, par la même idée ou signification. Le concept devient une projection psychique figurée ou abstraite dont les signes sont sujets à une compréhension liée à l'interprétation de l'une ou l'autre

des personnes selon le contexte mais aussi selon l'environnement culturelle et socio culturelle: *joli cœur, mal au cœur, a cœur ouvert*. Ces trois exemples donnent une signification selon l'étymologie, la sémantique et l'utilisation métaphorique.

REFERENCES BIBLIOGRAPHIQUES

1. Depecker, L. Entre signe et concept. *Éléments de terminologie générale*. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle, 2002. URL: <http://books.openedition.org/psn/3388>.
2. Dictionnaire du Moyen Français. URL: <http://www.atilf.fr/dmf/definition/coeur>.
3. Flobert, G. Dictionnaire des idées reçues. Ebook libres et gratuits, 2003. P. 43. URL: https://www.site-magister.com/Flaubert_dictionnaire_des_idees_recues.pdf.
4. Le Pesant, D., Mathieu-Colas, M. Introduction aux classes d'objets. *Les classes d'objets*. 1998. № 32. P. 6–33.
5. Les expressions françaises décortiquées. URL: <https://www.expressio.fr/recherche/coeur>.
6. Littré, E. Dictionnaire de la langue française (ed. 1873–1874). Paris: Hachette Bnf, 2012. T. 1. 1016 p.
7. Perrot, J. La linguistique. Paris : Presses universitaires de France, 1953. 153 p.
8. Saussure, F. Cours de linguistique générale. Genève : Arbre d'Or, 2005. 253 p.
9. Trésor de la langue française informatisée. URL: <https://www.cnrtl.fr/etymologie/coeur>.

УДК 811.111:659.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2022.21-22.114-130>

Юлія Лук'янова,
аспірантка кафедри германської філології,
Сумський державний університет
<http://orcid.org/0000-0002-1005-5465>
м. Суми, Україна

Маркування товару: від міждисциплінарних до лінгвістичних досліджень

Goods marking: from interdisciplinary to linguistic research

Анотація. Сучасний стан розвитку лінгвістики характеризується формуванням нової парадигми – когнітивно-дискурсивної, в основі якої лежить розуміння мови як когнітивного утворення, що тісно пов'язане з си-

туацією та умовами, в яких вона розвивається. Ця парадигма орієнтована на вивчення існування людини в суспільстві через аналіз її комунікативної діяльності.

Розширення сфер діяльності людини спричинило появу нових каналів, форм та засобів комунікації, що, у свою чергу, відкрило нові горизонти для лінгвістичних досліджень. Диверсифікація сучасної комунікації стала поштовхом для дослідження дискурсу, внаслідок чого постала необхідність детальної класифікації типів дискурсу та опису окремих дискурсів, що відповідають сферам людської діяльності, в кожній з яких комунікація набуває специфічних рис.

Для лінгвістичних досліджень останніх років характерним є зростання інтересу до вивчення складних та неординарних номінативних і когнітивних механізмів у текстах реклами. Значна увага приділяється механізмам посонання вербальних і невербальних елементів у креолізованих рекламних текстах та впливу реклами на поведінку й стан людини.

Реклама надходить до адресата різними шляхами, зокрема через упаковку. Тексти, що розміщуються на упаковці, та й сама упаковка, не були об'єктом дослідження у лінгвістиці. Тривалий час її досліджували маркетологи та виробники товару, які розуміли, що упаковка є важливим елементом у системі інформації про товар. Завдяки інформативним та аргументативним складникам, поєднанню вербальних та невербальних елементів, орієнтації на різні соціальні групи, здатності передавати закодовані смисли, впливати на процес запам'ятовування і прийняття рішення адресатом, оперувати основними актуальними цінностями та концептами відповідної спільноти або суспільства у цілому, упаковка може стати об'єктом семіотичних, психолінгвістичних, етнолінгвістичних, соціолінгвістичних, когнітивних, комунікативно-лінгвістичних досліджень.

У статті обґрунтовується можливість розгляду сукупності елементів маркування товарів як цілісного та зв'язного тексту, для якого характерна певна структура. Розглядається типова інваріантна композиційна структура маркування товару. Робиться спроба пошуку спільних рис між маркуванням товарів та текстами в трактуванні, прийнятому в межах лінгвістики та семіотики.

Ключові слова: композиційна структура, маркування товарів, структурність, текст, упаковка, packvertising.

Summary. *The current state of the development of linguistics is characterized by the formation of a new paradigm – cognitive-discursive, based on the understanding of language as a cognitive formation closely related to the situation and conditions in which it develops. This paradigm focuses on studying a person's existence in society through the analysis of his communicative activity.*

The expansion of the spheres of human activity has caused the emergence of new channels, forms, and means of communication, which, in turn, has opened new horizons for linguistic research. The diversification of modern communication has become an impetus for the study of discourse, as a result of which there was a need for a detailed classification of discourse types and a description of individual discourses corresponding to spheres of human activity, in each of which communication acquires specific features.

Linguistic research in recent years is characterized by a growing interest in the study of complex and unusual nominative and cognitive mechanisms in advertising texts. Considerable attention is paid to the mechanisms of combining verbal and non-verbal elements in creolized advertising texts and the influence of advertising on human behavior and condition.

Advertising reaches the addressee in various ways, in particular through packaging. The texts placed on the packaging, and the packaging itself, were not the object of research in linguistics. It has been studied for a long time by marketing specialists and manufacturers of goods, who understand that packaging is an important element in the product information system. Thanks to informative and argumentative components, a combination of verbal and non-verbal elements, orientation to different social groups, the ability to convey coded meanings, influence the process of memorization and decision-making by the addressee, operate with the main current values and concepts of the relevant community or society as a whole, packaging can become the object of semiotic, psycholinguistic, ethno-linguistic, sociolinguistic, cognitive, communicative and linguistic research.

The article substantiates the possibility of considering the set of elements of goods marked as a holistic and coherent text, which is characterized by a certain structure. The author considers a typical invariant compositional structure of goods marking and attempts to search for common features between the goods marking and texts in the interpretation accepted within the framework of linguistics and semiotics.

Key words: *compositional structure, goods marking, text, structuring, packaging, packvertising.*

Вступ. Розвиток суспільства минулого століття пов'язують з активними процесами індустріалізації та урбанізації, які спричинили концентрацію населення в містах. Зміна умов життя підштовхнула до відкриття магазинів самообслуговування та пропаганди консьюмеризму. Поява автомобілів та інших видів транспорту, розвиток сучасної роздрібної торгівлі стали вирішальними чинниками розвитку нових пакувальних технологій. Насиченість ринку змушує споживачів більш ретельно підходити до вибору товару, вивчати його споживчі властивості, уважно розглядати його, вникати у невелику й не завжди зрозумілу інформацію, яка розміщена на упаковці. Така реакція споживачів виправдана, оскільки не завжди представлені на упаковці відомості про товар або реклама, що закликає до дії, несуть достовірну інформацію. В умовах самообслуговування важливість упаковки зростає не лише в продовольчих магазинах, але й аптеках, магазинах мішаного асортименту та інших місцях роздрібної торгівлі. Вона одразу дозволяє бачити бренд (назву, яка визначає вид продукту) та намагається переконати тих, хто ніколи не користувався цим продуктом, зробити це [2]. Упаковка як засіб ідентифікації стала настільки важливою, що такі компанії, як Heinz та Coca-Cola, не змінюють форми своїх пляшок та вигляд етикеток багато років.

Методологія та методи дослідження. Поставлені мета і завдання зумовили вибір таких **методів дослідження:** *метод реферативного аналізу* – для аналітичної обробки теоретичних першоджерел; визначення та висвітлення основних напрямів дослідження комунікативного простору, рекламного дискурсу та визначення основних термінів; *метод дискурсивного аналізу* – для виявлення конститутивних дискурсивних ознак маркування товарів, дослідження соціального контексту та інтеракції елементів рекламного дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Невід’ємним елементом ідентифікації товарів і послуг є маркування. Наявність елементів маркування індивідуалізує їх. Маркування продукції можна розглядати як перший захід для спрощення просування товарів від виробника до споживача. Для того, щоб споживачеві було легко відрізнити товар конкретного виробника від безлічі товарів і послуг інших виробників, товар повинен мати ознаки індивідуальності, які відображаються у його маркуванні. Головним призначенням маркування є доведення основних відомостей про товар до споживачів, а також ідентифікація товару.

Маркетологи почали більш уважно ставитися до створення концепції упакування, в основі якого лежала ідея, що упаковка має не лише виконувати традиційні функції – захищати товар при транспортуванні, містити інформацію про товар – але й привертати увагу та переконувати. Завдяки своєму надзвичайному аргументативному та інформаційному потенціалу упаковка стала значущим елементом маркетингових комунікацій, тому важливим завданням фахівців різних галузей стає виявлення, класифікація й аналіз основних показників та елементів упаковки, серед яких особливе місце посідає маркування товару.

Маркування – це обов’язкова інформація, що наноситься на вироби або упаковку у вигляді тексту, сукупності знаків або символів, які характеризують даний товар і допомагають його ідентифікувати. Для основної маси споживачів маркування є практично єдиним доступним засобом інформації про товар [16, с. 215].

Термін *маркування* можна зустріти в низці Державних стандартів України на терміни та визначення понять [5; 6; 7; 17]. Хоча перелічені стандарти є різногалузевими, підхід до розуміння терміна маркування в них майже однаковий і ґрунтується на визначенні, поданому у ДСТУ 2391-94 «Система технологічної документації»: *маркування* – це нанесення тексту, умовних позначень та малюнків на упаковці та (чи) продукції [5, с. 18].

У наказі Держспоживстандарту за № 487 від 28.10.2010 в 3-му розділі Технічного регламенту щодо правил маркування харчових

продуктів наголошено, що *маркуванням* є всі нанесені на виріб слова, а саме: «*Маркування* – усі слова, описи, знаки для товарів і послуг, назва марки, зображення чи символи, що стосуються харчових продуктів і розміщені на будь-якій упаковці, етикетці (стікері), споживчій тарі, контретикетці, кольєретці, ярлику, пробці, листку-вкладиші, документі, повідомленні, інших елементах упаковки, що супроводжують чи належать до цього виду харчових продуктів» [18].

Отже, будь-який текст, нанесений виробником на виготовлену продукцію, є *маркуванням*, як результат нанесення, тобто *маркування* (Рис. 1).

Рис. 1

Залежно від місця нанесення розрізняють маркування виробниче й торговельне. Виробниче маркування – нанесення виготовлювачем (виконавцем) тексту, умовних позначень або малюнків на товар і (або) пакування та (або) інші носії інформації.

Торговельне маркування – текст, умовні позначення або малюнок, нанесені продавцем на товарні або касові чеки, пакування і (або) товар.

Маркування виконує функції в системі маркетингових комунікацій, учасником яких стає товар, як-то:

1. Інформаційна – доведення до зацікавлених суб'єктів комунікації всіх необхідних даних про товар.

2. Ідентифікаційна – доведення до споживача, продавців, експертів та органів контролю інформації, що дозволяє розпізнавати товари.

3. Емоційна та мотиваційна – вплив маркування товару на психоемоційний стан споживача для задоволення естетичних потреб, а також для створення мотивації купівлі товару. Емоційна і мотиваційна функції маркування тісно взаємопов'язані, оскільки барвисто-оформлене маркування, пояснюють тексти, застосування загальноприйнятих символів викликають у споживача позитивні емоції і є важливою мотивацією до ухвалення рішення про купівлю товару.

Маркування може містити три елементи: текст, малюнок та умовні позначення або інформаційні знаки. Ці складові елементи розрізняються співвідношенням і ступенем доступності товарної інформації, широтою розповсюдження та різними функціями. Текст як форма письмової інформації є найпоширенішим елементом виробничого і торгового маркування. Для нього характерний високий ступінь доступності інформації про товар для всіх суб'єктів ринкових відносин. Текст може виконувати всі основні функції маркування, але найбільшою мірою йому властиві інформаційна й ідентифікуюча [16, с. 218]. У текстовому елементі маркування можуть бути використані всі форми письмової інформації: літерна, цифрова, словесна. Словесна інформація найбільш доступна за умови зрозумілості мови і термінів. Питома вага тексту в маркуванні, залежно від його призначення й носіїв, становить 50-100%.

У результаті термінологічного дослідження на підставі словників і наукових статей [3; 4], нормативних документів [5; 6; 7; 18], фахових видань з товарознавства [12; 20] встановлено, що всі текстові написи, умовні позначення та малюнки, нанесені виробником на свою продукцію, є *маркуванням*, а саме нанесення позначається терміном *маркування*.

Лінгвокультурологія виходить із визнання того факту, що три феномени мова, менталітет і культура органічно пов'язані між собою, припускають один одного, жоден з них не може бути виключений і жоден не може бути визнаний домінантним. Для лінгвістичних досліджень останніх років характерним є зростання інтересу до вивчення складних та неординарних номінативних і когнітивних механізмів у текстах реклами. Значна увага приділяється механізмам поєднання вербальних і невербальних елементів у креалізованих рекламних текстах та впливу реклами на поведінку й стан людини. Чимало праць присвячено загальному опису рекламних текстів (Д.Є. Розенталь 1985, М.М. Кохтев 1991, Н.Л. Волкогон 2002, Л.Д. Маєвська 2006, О.В. Медведєва 2008, В.Л. Музикант 1998, А.В. Овруцький 2009, В.В. Ученова 2002, 2003, 2004, Л.Н. Хромов 1994, G.N. Leech 1966, В. Martin 2003). Лінгвісти розглядають функційно-семантичні, структурно-семантичні (О.О. Дедюхін 2006, Л.Г. Фещенко 2003), лексичні, синтаксичні параметри рекламних текстів (І.В. Гріліхес 1978, А.Н. Лебедєв-Любимов 2000, 2002, Л.Д. Маєвська 2006, І.П. Мойсеєнко 1996, С.К. Топачевський 2011, О.В. Медведєва 2008), стилістичні (Е.В. Булатова 2012), прагматичні та лінгвокогнітивні (А.Д. Белова 1997, О.С. Ісерс 2012 Ю.Б. Корнева 1998, В.І. Охріменко 2002, П.Б. Паршин 2009, Ю.В. Сивак 2007, Л.А. Снегірєва 2001), соціо- та психолінгвістичні особливості

(О.О. Леонт'єв 1997, О.М. Шахнарович 1995, Н.А. Водопьянова 2009, В.І. Карасик 1992, К.Л. Бове, У.Ф. Аренс 1995). Процес креолізації в рекламному дискурсі став предметом дослідження в роботах М.В. Каратаєвої 2014, Л.Т. Кияк-Редькович 2009, Ю.С. Сорокіна 1990, Д.П. Чигаєва 2010 та Г.В. Чуланової 2011.

Поширення мереж супермаркетів, зростання популярності он-лайн торгівлі та системні зміни в комунікативному просторі призвели до зростання ролі упаковки в рекламній комунікації, що, у свою чергу, створило умови для формування комунікативного явища *packvertising* і актуалізувало новий тип передавання інформації – маркування товарів на упаковці.

Закріплення позиції упаковки в процесі рекламної комунікації відбулося через виникнення неологізму "*packvertising*", який означає, що компанія здійснює рекламну комунікацію, використовуючи упаковку як основний канал. Це процес створення упаковки, яка несе ідею про товар і при цьому сама стає сенсацією [9, с. 206]. Ідея і сенсація знаходять вираження і промовляють до адресата, на думку маркетологів Дж. Казеллі та Н. Романьяні, через образи, слова, поняття, графіку, малюнки, матеріал упакування, просторове розміщення та відповідність вмісту. Сьогодні цей термін використовується і в статтях з маркетингу [26; 28], і в наукових працях [25].

Завдяки своєму надзвичайно аргументативному та інформаційному потенціалу упаковка стала важливим елементом маркетингових комунікацій, тому важливим завданням фахівців різних галузей стає виявлення, класифікація й аналіз основних показників та елементів упаковки, серед яких особливе місце посідає маркування товару.

Упаковка завжди відповідала часу та потребам суспільства. Суспільство сьогодні – це суспільство споживачів, які зосереджують свій погляд на речах, на матеріальному. Болгарський учений Георгій Гачев висунув концепцію пришвидшеного розвитку літератури і в контексті міркувань про зв'язок кіно і літератури сформулював положення про «олюднення матерії, речі». Він наголошував, що «речі у ХХ ст. різко, виразно і прозоро випромінюють дух людини. Вони дуже промовисті і коли мовчать, вони кричать». Таким чином, упаковка, будучи об'єктом, річчю, суто матеріальним предметом, починає функціонувати як активний суб'єкт комунікації.

Реклама надходить до адресата різними шляхами, зокрема через упаковку. Тексти, що розміщуються на упаковці, та й сама упаковка, не були об'єктом дослідження у лінгвістиці. Тривалий час її досліджували маркетологи та виробники товару, які розуміли, що упаковка є важливим елементом у системі інформації про товар.

Завдяки інформативним та аргументативним складникам, поєднанню вербальних та невербальних елементів, орієнтації на різні соціальні групи, здатності передавати закодований зміст, впливати на процес запам'ятовування і прийняття рішення адресатом, оперувати основними актуальними цінностями та концептами відповідної спільноти або суспільства у цілому – упаковка може стати об'єктом семіотичних, психолінгвістичних, етнолінгвістичних, соціолінгвістичних, когнітивних, комунікативно-лінгвістичних досліджень.

Проводячи лінгвістичне дослідження упаковки, важливо визначити, чи можна вважати поєднання елементів маркування на упаковці зв'язним текстом. З огляду на структуру маркування товару складається з великої кількості елементів, які є неоднорідними за семантичним наповненням та прагматичним спрямуванням, тобто маркування товарів є гетерогенною комбінацією вербальних і невербальних елементів [8, с. 4].

Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених різним проблемам тексту, який визнається комунікативною одиницею, не існує загальноприйнятого визначення поняття «текст». Вважається, що сам процес мовлення (усного чи писемного) породжує текст – мовленнєвий твір, повідомлення, яке розгортається в послідовний опис ряду ситуацій

Дослідження тексту як явища думки і мови останніми роками приваблює все більшу кількість учених. Поза всяким сумнівом, текст цікавий насамперед як послідовність вербальних (словесних) знаків; допускається, що текст може бути письмовим й усним, при цьому правильність його побудови визначається текстуальністю.

У слід за Т. ван Дейком ми вважаємо, що текст – це інструмент комунікації, причому комунікативна функція тексту визнається як основна, тобто для об'єкта притаманна власна структура, і як одиниця комунікації він існує у взаємодії з іншими компонентами/елементами системи комунікації.

Поняття тексту використовуються в лінгвістиці для позначення будь-якого уривка будь-якого розміру, який утворює єдине ціле. Це поняття охоплює твори усного і писемного мовлення. Відомо, що текст може вивчатися як процес і як продукт мовленнєвої діяльності. Так, Філмар зазначає, що термін «текст» використовується для позначення будь-якого цілого продукту мовної здатності людини. Також використовують термін «текст» при аналізі процесу його породження і сприйняття.

Проблема смислу тексту – це проблема вияву цього смислу, віднайдення його у тлі тексту. Текст здатний впливати на власні складники, хоча при усій членованості завжди залишається семантично

і когнітивно цілісним. Саме тому доцільно розмежовувати поняття зв'язності (когезії) як зовнішньої упорядкованості тексту і цілісності (когерентності, інтеграції) як його змістової і смислової упорядкованості [19, с. 14].

Текст є поняттям, що належить до системи мови або формальних лінгвістичних знань, лінгвістичної компетентності. Халідей та Р. Хасан визначили текст як «одиницю мови в ужитку». При цьому була підкреслена помилковість думки про те, що текст являє собою певне супер-речення, граматичну одиницю, більшу, ніж речення, яка відноситься до речення так, як речення відноситься до своїх складових частин. Було підкреслено, що текст – це одиниця семантична, смислова, але не формальна. Він співвідноситься з реченнями не за розмірами, а за реалізацією в них. Як підкреслюють автори, текст не складається з речень, а реалізується, *кодується* в них.

У багатьох визначеннях тексту наголошується основна структурно-семантична властивість тексту – зв'язність. Частіше мовиться про дві властивості тексту, коли поняття зв'язності розгалужується на два окремих, такі, що відбивають зовнішні та внутрішні властивості тексту бути зв'язним – зв'язність і цілісність (або ціліснооформленість).

В англійській термінології це властивості когезії і когерентності (*cohesion and coherence*). На наш погляд, таке розчленовування корисне лише для аналітичного підходу, в реальності творення речень когезія (зв'язність) виступає як план вираження когерентності (цілісності).

Проте в літературі зустрічається різне розуміння зв'язності. Одні дослідники розглядають її як випадок реалізації цілісності (когерентності), інші – як самостійний, необов'язковий елемент тексту, що реалізується формальними мовними засобами. В останньому випадку цілісність розглядається як результат інтерпретації тексту реципієнтом, в якому, здається, вживані мовні форми не грають ролі. Часто наголошується, що цілісність, хоча вона і може супроводжуватися зв'язністю, незалежна від неї.

Так, Р. де Богранд відзначає, що текст, як правило, складається з предикативних одиниць і об'єднувальних фраз, поняття, презентовані ним, зазвичай завершені. Проте визначення того, чи є текст зв'язним або цілісним (у термінології автора – *cohesiv i coherent*), залежить також від учасників комунікації. Вони можуть сприймати текст і за відсутності на певній ділянці цілісності, не говорячи вже про зв'язність, доки комунікативна ситуація залишається під контролем. Часом зовні сумнівний текст може бути прекрасним доповненням до дискурсу, що розгортається, за умови його доцільності. Тому,

на думку Р. де Богранда, текст і не-текст неможливо розмежувати за допомогою формального визначення; їх можна розрізнити лише як градацію відношень, дій і реакцій учасників комунікативного акту.

Текст моделюється як обмежена одиниця мовлення, якій притаманна зв'язність і структурність. З огляду на прагматичну спрямованість та структурну специфіку цілий завершений текст значного обсягу майже ніколи не становить собою монолітного утворення. Навпаки, він часто є не чим іншим, як об'єднанням кількох складників, тобто цілий завершений текст найчастіше є комунікативно гетерогенним феноменом [11, с. 25]. Для того щоб певну сукупність фраз природної мови, з яких складається маркування на упаковці, впевнено називати текстом, слід проаналізувати структурні компоненти маркування товару й описати їхні особливості.

На фронтальній поверхні упаковки продукту повинні бути розміщені назва продукту – *Magnesium Citrate*, фірма-виробник – *NutriCology Innovative Nutrition*, вага або кількість капсул чи таблеток – *90 vegetarian capsules*, додаткові факти – *Pure, Well-Absorbed Magnesium**. На бокових поверхнях містяться такі обов'язкові компоненти, як список основних та додаткових інгредієнтів (*supplement facts, other ingredients*) – **Supplement Facts:** *Serving size 1 Capsule; Servings per Container 90, Amount Per Serving % Daily Value * Magnesium (as Magnesium Citrate) 170 mg 40%. Other ingredients: Hydroxypropyl methylcellulose, magnesium stearate, silicon dioxide, microcrystalline cellulose*, рекомендоване використання (*suggested use*) – **Suggested Use:** *As a dietary supplement, 1 capsule one to three times daily between meals, or as directed by a healthcare practitioner. High doses of magnesium can have a laxative effect.*, спеціальні умови зберігання, попередження (*caution*) – *Contraindicated with use of aluminum containing drugs. Store in a cool, dry place, tightly capped* та штрих код (Рис. 2).

Рис. 2

Залежно від категорії продукту правила маркування можуть передбачати наявність додаткових обов'язкових чи факультативних написів. **Warning:** *Do not use if safety seal is broken or missing. Keep*

out of reach of children. Keep your licensed health care practitioner informed when using this product. **Directions:** Use only as directed. Take one VegCap two times daily with meal or glass of water. Store in cool, dry place. **Discussion:** Monolaurin is a mono-ester of lauric acid, a fatty acid found in coconut oil and present in breast milk. It has been studied for its ability to provide nutritive support for the immune system. These statements have not been evaluated by the FDA. This product is not intended to diagnose, treat, cure or prevent any disease (Puc. 3).

Рис. 3

З огляду на те, що термін «текст» використовується і в семіотиці при аналізі знакових утворень невербального походження, таких як витвори образотворчого мистецтва, музичні твори, німе кіно, ритуальні дії, можна вважати доцільним застосування цього лінгвістичного терміна для визначення маркування товарів як текстового утворення.

Беручи участь у процесах комунікації, створюючи тим самим різноманітні дискурси, адресант і адресат одночасно створюють текст. Дискурс і текст пов'язані між собою як процес і його результат. Термін «текст» ми звикли зараховувати лише до письмової форми мовлення. Інше поняття, а саме «дискурс», спершу застосовувалося саме для позначення творів усного мовлення, а також, ширше, для позначення поняття «мовлення». На сьогодні воно, як і поняття «текст», використовується для позначення витворів писемного та усного мовлення. Так, *Longman Dictionary of Contemporary English* подає такі тлумачення слова discourse: "1. a serious conversation between people... 3. the language used in particular kinds of speech or writing: scientific discourse" («1. серйозна розмова між людьми... 3. мова, яка використовується в певних видах мовлення чи письма: науковий дискурс») [27].

Поняття «текст» та «дискурс» використовуються дослідниками по-різному (або як такі, що різняться, або як такі, що можуть взаємозамінюватися).

Отже, поняття «дискурс» пов'язане з аналізом мовного фрагмента як процесу з урахуванням учасників цієї події, їхніх знань, ситуації спілкування, що склалася; поняття «текст» пов'язане з аналізом

мовного фрагмента як продукту, і тут увага приділяється в основному формальним засобам зв'язку його частин. Однак слід зазначити, що дослідники часто оперують поняттям «текст» і при цьому розглядають мовний фрагмент як такий, що динамічно розгортається. Можна, ймовірно, говорити про індивідуальний вибір терміна автором.

Текст має ознаки, що виражають загальні особливості його системно-структурної організації. Крім того, існують параметри, за якими Т.М. Сидоренко запропонувала визначати текст, серед яких виділяють архітектоніку тексту, його структурованість і системність, цілісність, просторово-часову дискретність [19, с. 10].

Архітектоніка тексту – це «його будова, форма, виражена шрифтовими й нешрифтовими засобами, у вигляді певного співвідношення між елементами й одиницями тексту» [19, с. 10]. За цим параметром маркування товарів можна розглядати як сукупність знаків природної мови, які складаються в певну систему і мають певні позасистемні елементи.

Застосовуючи ідеї Т.М. Сидоренко, можна припустити, що сукупність елементів маркування товару можна розглядати як текст за наявністю параметру «цілісність», оскільки маркування, безперечно, має єдине цілісне текстове значення: «бути маркуванням на упаковці» – яке складається з цілком визначених матеріальних знаків і має межі, які можна назвати рамкою тексту, що визначається межами самої упаковки.

Ще одним параметром тексту Т.М. Сидоренко визначила *структурованість і системність*. Вона стверджує, що текст не є простою послідовністю знаків між двома зовнішніми межами, структурованість виражає наявність певних зв'язків між елементами та одиницями тексту. Текст має внутрішню організацію, що перетворює його на синтагматичному рівні в структурне ціле і «системність вказує на існування певних елементів та одиниць тексту, між якими існують зв'язки» [19, с. 10].

Останнім параметром тексту є просторово-часова дискретність. Текст, що розташований на двох і більше матеріальних носіях, є просторово розірваним (дискретним). Наприклад, дві сторінки, на яких видрукований текст, роблять текст протяжним у просторі та часі під час його і написання, і читання.

До одиниць тексту відносяться такі фрагменти тексту, які мають особливу семантику й стандартизоване характерне оформлення: переліки, цитати, посилання, дати, числа, скорочення, знаки, власні назви, умовні позначення.

Текстовими засобами, або засобами актуалізації семантики тексту є шрифтові (гарнітура, стиль, кегель) й не-шрифтові (розрядка, втяжка, лінійки, колір) виділення, спеціальні архітектонічні засоби тощо.

Маркування товару складається з елементів, кожен з яких має свої особливості семантичного наповнення, графічного оформлення та просторового розміщення, проте усі вони функціонують у межах упаковки відповідно до встановлених правил. За всіма параметрами, виділеними Т.М. Сидоренко, маркування на упаковці можна віднести до тексту.

Під терміном «маркування товару як текст» розуміємо систему вербальних і невербальних знаків, які організовані в певну структуру, всі елементи якої відповідають вимогам зв'язності і цілності й обмежені поверхнею однієї упаковки.

У сучасній лінгвістичній науці дослідження мови не обмежується лише аналізом її формальної структури: дослідників цікавить семантична та прагматична інформація, яку вона реалізує в процесі комунікації. У лінгвістичних дослідженнях реклами відстежується тенденція аналізувати рекламу як тип тексту особливої прагматичної спрямованості. Для сучасної цивілізації реклама починає виконувати функцію, що раніше належала мистецтву. Вона займається ідеологічним трактуванням себе та світу, створює структури значень. Реклама виступає як структура, що трансформує мову об'єктів в мову людей і навпаки. Її метою є включити людину у свою структуру значень, «залучити її до участі в декодуванні своїх лінгвістичних та візуальних знаків і отримати задоволення від цієї діяльності декодування» [24, с. 33].

У центрі уваги мовознавчих досліджень реклами є лінгвістика тексту, її опис з огляду на базову парадигму «текст-дискурс» та технології прихованого керування і маніпулювання аудиторією завдяки засобам передавання інформації. Текст – це «слово для справи». Виходячи із цього, можна сказати, що текст у будь-якій формі, який має типологічну структуру, виконує роль засобу впливу на маси [19, с. 11].

Цікавою є взаємодія вербальних і невербальних способів впливу на свідомість у ЗМІ. Стосовно сфери мас-медіа традиційне визначення тексту як об'єднаної смисловим зв'язком послідовності знакових одиниць, основними якостями якої є зв'язність і цілісність, виходить за межі вербального рівня, наближаючись до семіотичної інтерпретації понять, які мають на увазі послідовність будь-яких, а не тільки вербальних знаків.

Автори рекламного повідомлення використовують у текстах прийом звернення до особистості. Таким чином, створюється враження міжособистісного спілкування, хоча природа рекламного дискурсу поліадресатна.

Проводячи лінгвістичне дослідження упаковки, важливо визначитися з такими поняттями, як «текст» та «дискурс», і визначити, чим є маркування на упаковці в такій системі термінів. З огляду на

структуру маркування товару складається з великої кількості елементів, які є неоднорідними за семантичним наповненням та прагматичним спрямуванням. Крім того, маркування товару є гетерогенним за характером використаних компонентів, за поєднанням вербального і невербального, таким чином, утворюється гібридна структура.

Таким чином, під терміном «маркування товару як текст» розуміємо систему вербальних і невербальних знаків, які організовані в певну структуру, всі елементи якої відповідають вимогам зв'язності і цільності й обмежені поверхнею однієї упаковки.

Якщо розглядати маркування товару як дискурс, важливо знайти його місце в системі класифікації дискурсів. Дослідження, проведені в межах лінгвістичної семіотики на факультеті лінгвістики Малайзійського університету в Куала-Лумпур, визначають упаковку як окремий вид дискурсу, особливістю якого є те, що «упаковка є інструментом культури, і, з одного боку, є об'єктом суспільного впливу, а, з другого, сама має певний вплив на суспільство» [25, с. 364]. Дженсіка Барроуз у своїй дисертації, написаній в Інституті комунікаційних досліджень при Університеті Лідса, стверджує, що *packvertising* є формою реклами. Спираючись на роботи Р.Барта, Дж. Вільямсона 1978, Дж.Фіске 1990, Дж. Фаулза 1996, Г. Кука [23] та Г. Роуз 2012, дослідниця доводить, що дискурс упаковки можна вважати формою рекламного дискурсу, оскільки упаковка, як і реклама, вимагає декодування та є візуальним втіленням домінантної ідеології.

Маркування товарів можна віднести до різновиду рекламного дискурсу – виду інституціонального дискурсу, оскільки комунікація розгортається в заданих межах статусно-рольових відносин. Двома важливими ознаками рекламного дискурсу є мета повідомлення, яка полягає у привертанні уваги аудиторії та спонуканні її до дії, та учасники комунікації, серед яких – представники інституту та клієнти. Мета маркування товарів збігається із загальновизначеною метою рекламної комунікації, а учасниками комунікації вважаємо виробника і державу як представників інституту та покупців. Для маркування, як і для реклами, характерними є комунікативні кліше.

Прагматика маркування товарів базується на функціональності мовних одиниць. Рекламний дискурс є прагматичним дискурсом, оскільки в ньому актуалізуються комунікативні стратегії інформування, переконання та спонукання. Прагматичне спрямування будь-якого маркування товару та упаковки в цілому також полягає в необхідності спонукати адресата до дії у відповідь.

Будь-який мовленнєвий акт розрахований на певну модель адресата. «Суб'єкт і адресат як початкова та кінцева ланки комунікативного акту входять до характеристики мовленнєвого витвору. Вони

утворюють органічну єдність і не можуть бути розділені. Сукупність умов, що визначають формування того чи іншого мовленнєвого витвору суб'єктом, і відповідне сприйняття його адресатом складає цілісність та сутність комунікації» [8, с. 139]. Розуміючи під прагматикою теорію мовленнєвого впливу, зауважимо, що саме позитивне прагматичне спрямування рекламного дискурсу, яке характерне і для маркування товарів, є тим чинником, який значною мірою зумовлює його специфіку і стає вирішальним у формуванні інших специфічних рис друкованої реклами. Прагматична орієнтація текстів маркування, як і рекламних текстів, визначає логіку й емоційне забарвлення аргументації, тональність дискурсу, диктує добір вербальних і невербальних засобів та спосіб їхньої подачі й організації.

Особливістю рекламного дискурсу є широке використання невербальних елементів комунікації, параграфеміки, кольорового символізму, які можуть в сучасній рекламі повністю витіснити мову [1, с. 145]. Подібні особливості характерні і для маркування товару. Вербальний компонент скорочується в обсязі за рахунок використання аббревіатур та акронімів на лексичному рівні, усічених та еліптичних речень на синтаксичному рівні, кліше, таблиць та стандартизованих форм викладення інформації на рівні тексту, знаків та кодів, легких в декодуванні, на семіотичному рівні та базових когнітивних понять, широко представлених в англійській картині світу. Частка невербального компонента в структурі маркування на упаковці збільшується. Широко використовується варіювання шрифтів, пунктуації, кольорового оформлення, зображень, іконічних знаків та таблиць.

Отже, *маркування товару* визначаємо як різновид рекламного дискурсу, в основі якого лежить використання упаковки як основного інструменту в досягненні глобальної комунікативної мети адресанта, а саме: переконати адресата в перевагах свого продукту, спираючись на логічну та емоційну аргументацію та враховуючи позамовні чинники (знання про світ, установки, цілі, систему цінностей адресата).

Незважаючи на те, що тексти реклами містять різні прийоми впливу на реципієнтів, секрет впливу реклами полягає не стільки в доведенні та обґрунтуванні тверджень, скільки в навіюванні. Вона нав'язує певний погляд. Проте невід'ємним чинником успішної аргументації та нормальної комунікативної взаємодії була, є і залишатиметься довіра.

З огляду на те, що рекламний текст є безперечним лідером серед паралінгвально активних типів текстів, можна сказати, що паралінгвальна активність маркування на упаковці як різновиду рекламного дискурсу досягає максимуму. Тому природно виникає інтерес

до прагматичних особливостей невербальних компонентів упаковки та їх розмаїття.

Висновки з дослідження. Таким чином, можна стверджувати, що маркування товару є лінгвістичним феноменом і може розглядатися як певна структура мови. Під терміном «маркування товару як текст» розуміємо систему вербальних і невербальних знаків, які організовані в певну структуру, всі елементи якої відповідають вимогам зв'язності та цілності й обмежені поверхнею однієї упаковки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. Київ : КДУ, 1997. 298 с.
2. Белова А.Д. Візуалізація товарів у сучасній рекламі як складник креолізації комунікативного простору. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. НАН України, Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов. 2012. С. 42–51.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
4. Гінзбург М.Д. «Маркування» чи «марковання»? *Харчова і переробна промисловість. Галузевий Нормативно-термінологічний центр нафтогазового комплексу*. 2006. № 7. С. 11–12.
5. ДСТУ ISO 2391: 2010. Система технологічної документації. [Чинний від 2010-12-9]. Київ, 2011. 33 с. (Терміни та визначення основних понять).
6. ДСТУ ISO 2887- 94. Пакування та маркування. [Чинний від 1994-12-9]. Київ, 1995. 16 с. (Терміни та визначення).
7. ДСТУ ISO 3993: 2000. Товарознавство. [Чинний від 2000-12-9]. Київ, 2001. 24 с. (Терміни та визначення).
8. Ковальчук І.В. Вербальні та невербальні засоби маркування товарів у сучасному англomовному комунікативному просторі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 . Київ, 2016. 236 с.
9. Ковальчук І.В. Композиційна структура маркування товару. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2016. № 57. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/mikks/mikks_2017_57.pdf (дата звернення: 20.07.2022).
10. Ковальчук І.В. Напрями дослідження сучасного рекламного дискурсу. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2015. Вип. 55. С. 210–219. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/mikks/mikks_2015_55_1.pdf (дата звернення: 20.07.2022).
11. Колегаєва І.М. Мегатекст як вияв комунікативної гетерогенності цілого завершеного тексту. *Мовознавство*. 1996. № 1. С. 25–30. URL: <http://kolegaeva.onu.edu.ua/12-statti/7-megatekst> (дата звернення: 20.07.2022).
12. Коломієць Т.М. Експертиза товарів : підручник. Київ : КНТЕУ, 2001. 274 с.
13. Лінгвістика тексту: хрестоматія / упоряд. А. Загнітко, М. Монастирецька. Донецьк : ДонНУ, 2009. 164 с.
14. Мартинюк А.П. Дискурсивний інструментарій аналізу англomовної реклами. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи* : зб. наук. праць. Київ : Логос, 2009. С. 159–167. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9939/15-Martyniuk.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.07.2022).

15. Мартынюк А.П. Разграничение дискурса и текста с позиций интеграционного подхода. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. 2009. № 866. С. 49-54. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/4924/2/Martynyuk.pdf> (дата звернення: 20.07.2022).
16. Мельник Т.Ю. Товарознавство : підручник (для студентів економічних спеціальностей). Житомир : Державний університет «Житомирська політехніка», 2020. 364 с.
17. Національний банк стандартизованих науково-технічних термінів (ДП «УкрНДНЦ»). Київ, 2022. URL: <http://uas.org.ua/ua/bank-danih/natsionalniy-bank-terminiv/> (дата звернення: 20.07.2022).
18. Про затвердження Технічного регламенту щодо правил маркування харчових продуктів: наказ / Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0183-11#Text> (дата звернення: 20.07.2022).
19. Сидоренко Т.М., Стороженко Л.Г. Структуризація тексту : навч. посіб. Київ : ДУТ, 2017. 132 с.
20. Товарознавство непродовольчих товарів / Л.Г. Войнаш та ін. ; за ред. Л.Г. Войнаш. Київ, 2004. 436 с.
21. Caselli J. Packvertising. URL: <http://www.perinijournal.com/Items/en-US/Articoli/PJL-29/Packvertising>.
22. Cheong H.F. Legitimising male grooming through packaging discourse: linguistic analysis. *Social Semiotics*. 2015. Vol. 25, Issue 3, P. 364–385. DOI: www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/10350330.2015.1026650.
23. Cook G. The discourse of advertising. London : Routledge, 1992. 327 p.
24. Bignell, J. Media Semiotics. An Introduction / J. Bignell. Manchester, 1997. 242 p.
25. Burrows J. Visually communicating ‘honesty’: A semiotic analysis of dorset cereals’ packaging. Institute of Communications Studies, University of Leeds. 2013. 451 p. DOI: <http://ics.leeds.ac.uk/files/2013/07/Jessica-Burrows-BACS-2013.pdf>.
26. Gouri S. Packvertising on TV screens increases in tighter marketplace. DOI: <http://www.livemint.com/Consumer/icsMSFA2Z62GjHpUpkPqzM/Packvertising-on-TV-screens-increases-in-tighter-marketplace.html>.
27. Longman dictionary of contemporary English. DOI: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/discourse>.
28. Taylor D. “Packvertising”: A million free GRPs. DOI: http://wheresthesausage.typepad.com/my_weblog/2006/12/packvertising_a.html.

Liu Yui,

*Postgraduate Student at the Department of English Philology of the Faculty
of Foreign Philology,
National Pedagogical Dragomanov University
<https://orcid.org/0000-0002-4119-5209>
Kyiv, Ukraine*

English-language Business Discourse as a Basis for Reflecting Speech Strategies

Англомовний діловий дискурс як підґрунтя відображення мовленнєвих стратегій

Summary. *The problem of defining business discourse is to determine its place in the common national language. The aim of the proposed research is to systematize the scientific views of linguists to define the concept of business discourse in modern linguistics and identify its features as one of the institutional types of discourse. The concept of “discourse” is very ambiguous. It comes from the Latin word *discursus*, which literally means running in different directions. Gradually, the term acquires a huge number of different meanings. However, with all the variety of approaches, it is worth noting two main ones. Proponents of the first approach understand discourse as fragments of reality that have a temporal length, logic of unfolding (plot) and which are a finished work formed on the basis of the organization of meanings using the semantic code (dictionary, etc.). Discourse is part of the continuous movement of human experience. Due to this, it reflects the unique coincidence of circumstances in which and for which it was created. Determining the basic conditions for successful interaction of communicators of political discourse, we share the views of scholars. There are different views on the communicative and functional spheres of business discourse. Some scholars understand very narrowly the scope of application of this type of discourse, limiting it only to the professional activities of businessmen, others, on the contrary, significantly expand the range of situations in which business discourse may occur, including, in addition to business correspondence, negotiations, including telephone, and concluding agreements, as well as the procedure for hiring and firing, advertising, legal aspects and forms of business activity, policies, issues related to business coverage in the media, secular conversation and much more.*

Key words: *English-language business discourse, speech strategies.*

Анотація. *Проблема визначення ділового дискурсу полягає у визначенні його місця в спільній національній мові. Метою пропонованого дослідження є систематизація наукових поглядів лінгвістів на визначення ділового дискурсу в сучасній лінгвістиці та визначення його ознак як одного з інсти-*

*туційних типів дискурсу. Поняття дискурс дуже неоднозначне. Воно походить від латинського слова *discursus*, що буквально означає біг у різні боки. Поступово термін набуває величезної кількості різноманітних значень. Однак при всьому різноманітті підходів є два основних. Прихильники першого підходу під дискурсом розуміють фрагменти реальності, які мають часову протяжність, логіку розгортання (сюжет) і які є закінченим твором, сформованим на основі організації значень за допомогою семантичного коду (словника тощо). Дискурс є частиною безперервного руху людського досвіду. Він відображає унікальний збіг обставин, за яких і для яких він був створений. Визначаючи основні умови успішної взаємодії комунікаторів політичного дискурсу, ми поділяємо погляди науковців. Деякі вчені дуже вузько розуміють сферу цього типу дискурсу, обмежуючи його професійною діяльністю бізнесменів, тоді як інші значно розширюють коло ситуацій, в яких може виникнути діловий дискурс, включаючи ділове листування, переговори, в тому числі телефонні та договірні, а також порядок найму та звільнення, рекламу, правові аспекти та форми підприємницької діяльності, питання висвітлення медіа-бізнесу, світські переговори та багато іншого.*

Ключові слова: англомовний діловий дискурс, мовленнєві стратегії.

Introduction. Modern linguistics has not escaped the study and study of such a phenomenon as discourse. The term “discourse” was first introduced by Harrison in 1952 to mean “a method of analyzing coherent speech”. Later in the humanities, this term was more clearly defined. Interest in the study of this type of discourse as business in modern linguistics is becoming increasingly dynamic. The reason for this is the constant development of society in the process of globalization, which requires the appropriate development of business with all its aspects, including the development of language personality as a carrier of business communication.

Modern linguistics is at the stage of actualization of interdisciplinary research and a return to the syncretic consideration of language phenomena – taking into account both the language system and human speech activity. This process is explained by another change in the scientific paradigm: from the dominance of the comparative-historical paradigm in the 19th century and the structural-semantic paradigm in the 20th century to the formation of an anthropocentric (or functional) or cognitive-communicative paradigm.

At the end of the 20th century, the situation changed, as linguistic pragmatics focused on the problems of strategies and tactics of communication, communicative roles, speech genres, etc., that is, it shifted to the plane of communicative studies.

Linguopragmatic analysis is interpreted as an examination of language phenomena from the point of view of natural adaptation to the needs of communication, it is presented in modern linguistics as the identification

of the specificity of speech acts, intentions, strategies and tactics of communication, speech genres and communicative roles, and it is also used to clarify the specificity communicative influence, understanding and interpretation of the communicative intention of the speaker, studying the hidden content of the message, etc.

Methodology and methods. An analysis of the scientific literature on business discourse shows a variety of different interpretations of the essence of the discursive type. Thus, business discourse can be synonymous with business communication, or interpreted strictly within the institutional discourse as a purposeful status-role language activities of a person engaged in business relations, or reduced to language communication in the subject area “Business” or, conversely, professionally oriented (limited) discourse (Gurieva; Lyubimova; Stebletsova; Chornousova; Shiryaeva).

O. Selivanova singles out not one, but a complex of linguistic paradigms at the present stage. Thus, the functional (pragmatic) scientific paradigm “is characterized by the perception of the object in its interaction with the environment as an activity, functioning of the system” [1, p. 30], and the cognitive paradigm “is characterized by a focus on the study of language as a means of obtaining, storing, processing, processing and using knowledge, on the study of ways of conceptualizing and categorizing the world of reality and internal reflective experience” [1, p. 32].

When thinking about the English business discourse, it is necessary to highlight its main specific properties and constitutive features. The most important of these is the goal, the achievement of which determines the success and effectiveness of communication. Communication in general consists of a complex and multifaceted process of establishing contact between its participants, exchanging cognitive or emotional information, developing a common strategy and implementing joint actions through verbal and nonverbal means. Business communication is characterized by specific goals and the need to solve certain professional problems.

The method of comparative analysis is used in the article for the purpose of comparative analysis of communicative strategies and tactics implemented in social networks by English-speaking users. The comparative method involves a synchronic study of correlated linguistic phenomena, that is, the historical perspective is not taken into account during the study.

Results and Discussion. Business communication has become one of the most popular types of social communication. In this context, one of the key tasks of linguists today is to develop issues related to improving the effectiveness of business rhetoric, finding ways to improve language tools to influence the interlocutor, studying the specifics of business English – Business English.

For a deeper understanding of the functional features of English-language business communication, it is necessary to turn to business discourse. Today in the scientific literature you can find many different definitions of discourse, due to the ambiguity of the term and the variety of approaches to its study. On the one hand, discourse is interpreted quite broadly as a complex relationship of several texts that operate within the same communicative sphere.

Formulation of goals – to consider speech strategies of business discourse and ways to implement them; to give an analysis of methods of realization of speech strategies of written business communication.

The aim of the study is to analyze the speech strategies of business discourse and ways to implement them.

M. Foucault's concept formed the basis of the development of the German school of discursive analysis (W. Maas, Z. Eger, J. Link, R. Vodak), where the priority was already the actual linguistic side of this process. As V. E. Chernyavska, discourse in the works of these scholars is seen as a linguistic expression of social practice, organized and systematized in a special way the use of language, which is a special, ideologically and nationally historically determined mentality [4, p. 150]. From this position, W. Maas, for example, defines discourse as an appropriate linguistic formation in relation to socially and historically certain common practice [2, p. 204]. The boundaries of discourse are thus established in relation to a certain period of time, the scope of human practice, the field of knowledge, the typology of the text and some other parameters. In the linguistics of the text of the 1970s, the terms "discourse" and "text" were usually identified, due to the lack of a word in some European languages equivalent to Franco-English "discourse", which had to be replaced by "text". However, in the late 1970's and early 1980's, tendencies toward their demarcation became apparent. As a result, the concepts of text and discourse are differentiated [3, p. 47].

The genre diversity of the researched discourse is determined by the systemic and holistic interaction of discursive signs-markers:

1) unilateral (bilateral) instruction of the participants of the discourse to establish certain relations within the above-mentioned spheres;

2) (caused by the first factor) the genre specificity of the business discourse, that is, its oral (discussion sub-style), written (administrative-clerical and scientific-research sub-style) and oral-written (educational and pedagogical sub-style) implementation;

3) subject-subject orientation of interaction communicators regardless of nominal/real availability of a specific participant, i.e. as legal (educational institutions) and natural (specific) persons;

4) actual indirect and unmediated interaction of business discourse participants;

5) the presence of a situationally and genre-determined set of communicative strategies and tactics of normative and standardized orientation and its linguistic representation.

The strategic focus of the business discourse encompasses two vectors:

1) officially or unofficially cooperative (non-conflictual) relations between physical and/or legal entities (start, support, complete mutual activities according to established educational and/or economic standards);

2) exchange of information (receive, provide, request, process necessary information).

The business intentions of the participants of the discourse are actualized through two key communicative and standardized strategies (the strategy of well-established cooperation and the strategy of the documentary-normative and scientifically based basis for the interaction of the subjects of activity) and tactics (the study of the theoretical and methodological foundations of the implementation of educational activities; professional knowledge of the subjects entities in accordance with a specific type of joint activity; flexible adaptation and tolerant attitude to the conditions of implementation of cooperation taking into account its linguistic and sociocultural features; ensuring further cooperation of discourse participants).

Effective implementation of strategies and tactics of business discourse is made possible thanks to extralinguistic ones factors and different-level linguistic means-models.

The linguistic manifestation of business discourse is a text (a sequence of language signs connected by means of semantic ties) in oral or written form, which is characterized by integrity, is created and functions according to certain rules of communication. So, according to the proposed structure of the business discourse, we specify the linguistic component of the specified discourse, which is actualized in linguistic models at different levels: phonetic, lexical, grammatical, compositional and stylistic.

The lexical-grammatical design of the discourse is a basic component of the success of cross-cultural communication.

The written form of the discourse is represented by the main 2 blocks: neutral vocabulary and professional (specialized) terminology, which includes (specialized) terminology, clericalisms, and abbreviations. Among the main criteria for vocabulary selection within business discourse (written), the following are highlighted:

1) neutral vocabulary – professionally marked vocabulary;

2) (professionally marked vocabulary) word level – phrase level.

The main array of written business English discourse consists of interstylistic, commonly used (neutral) vocabulary, which is explained

by the need to ensure the adequacy and accuracy of information transmission, fast processing of documents / letters, therefore similar concepts are denoted by similar lexemes, not replaced by synonymous ones, so as not to arise different readings Terminology takes second place.

In modern philology, in particular in the linguistic theory of the text, the term “discourse” is used quite actively, but it has no unambiguous interpretation. The definition of “discourse” with varying degrees of linguistics was proposed as foreign (W. Koch, E. Benvenist, A. Greimas, P. Serio, J. Courte, JK Koke, C. Fillmore, T. van Dyck), and other researchers (N. Arutyunova, V. Kostomarov, N. Burvikova, M. Dymarsky). There was a lot of research on discourse analysis in the early 1990s. P. Serio, referring to the book by D. Mangene, considers eight definitions of discourse.

Having developed in foreign linguistics in the works of E. Benvenist, Z. Harris and M. Foucault, discourse was initially a complex, complex and multifaceted object of study. The follower of F. de Saussure, E. Benvenist, understood discourse as the language appropriated by the speaker, as opposed to its objective narrative. Emphasizing in his research “acts, situations in which it is realized, the means of its implementation”, he noted that “the speaker appropriates the formal apparatus of language and expresses his status as a speaker through special indicators, on the one hand, and personal aids., on the other. ... In general, the act of expression is characterized by emphasizing the stability in the speech of the attitude to the partner, no matter how real or imaginary, individual or collective” [3, p. 313–316].

Selection of previously unsolved parts of the overall problem. The idea of discourse as a unit higher than the text, the level allows to distinguish it. Modern linguistic analysis of discourse involves solving the problem of typology of discourse. Questions of classification, types and varieties of discourse come to the fore. The large number of different typologies of discourse proposed by modern researchers is a consequence of the fact that the classification is based on different principles.

In our time, political, business, mass and other types of discourse have been practically developed or theoretically distinguished [3, p. 49]. Scientific understanding of such a three-dimensional object as discursive space requires, on the one hand, a clear delineation of the research field, and on the other – involves the development of a working definition of a particular unit of discursive analysis [3, p. 49].

Conclusions. Analysis of the classification of strategies for business discourse, allowing the generation of whiskers about those that are sufficiently worthy, assigned to this food, but not enough, assigned to the development of effective strategies and tactics of business discourse. Dane further expansion of knowledge about the professional development of

partnerships in the business sector. In the new version of the most coexisting movement tactics of different strategies of business discourse, representations of their complex analysis, and the peculiarity of the movement expression of the movement flow of participants in the business meeting was revealed. English-language business discourse is multifaceted a phenomenon that is realized in two forms (written and oral) on extralinguistic and four linguistic levels: phonetic, lexical, grammatical, compositionally stylistic. Defined discourse functions as one mechanism based on a systemic-holistic approach to linguistic and non-linguistic systems, that is, all its components should be considered in totality and interaction.

In our opinion, further study of phonetic and grammatical components of oral representation of business discourse is promising

ЛІТЕРАТУРА

1. Кищенко Н.Д. Вербалізація концепту WISDOM/МУДРІСТЬ у дискурсі англомовної авторської казки : дис. ... канд. філол. наук : 10.02. 04 «Германські мови». Київ, 2017. 189 с.
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
3. Harris Z.S. Methods in structural linguistics. University of Chicago Press. Phoenix Books the university of Chicago press Chicago & London, 1951. 408 p.
4. Maas U. Als der Geist der Gemeinschaft eine Sprache fand. Sprache im Nationalsozialismus. Opladen, 1984. 86 p.

Алла Ляшина,
*старший викладач кафедри полікультурної освіти та перекладу,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0001-9393-7799>
м. Ужгород, Україна*

Світлана Мишко,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри полікультурної освіти та перекладу,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0001-6773-8219>
м. Ужгород, Україна*

Анатолій Мишко,
*викладач кафедри полікультурної освіти та перекладу,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0003-2925-1092>
м. Ужгород, Україна*

Когнітивні аспекти вивчення термінології англійської культури

Cognitive aspects of English cultural terminology study

Анотація. У статті розглядаються деякі особливості когнітивних аспектів вивчення англійської культурної термінології на прикладі музичної. Когнітивна лінгвістика має глибокі передумови та тісні зв'язки з різними галузями знань. У сучасній лінгвістиці активно використовується когнітивно-дискурсивна парадигма, у рамках якої проводиться концептуальний аналіз термінів, а також фреймовий аналіз, який дає змогу вибудувати концептуальну модель термінології. Сучасна когнітивна лінгвістика розглядає мову як когнітивну діяльність. Мета нашого дослідження – вивчити когнітивні аспекти термінології англійської культури, зокрема музичної. Предметом дослідження є лінгвокогнітивні особливості англійської термінології музичної культури. Актуальність нашого дослідження зумовлена зверненням до найновіших наукових парадигм сучасного мовознавства для дослідження галузевої термінології. Інформація, яку містить термін, дає змогу говорити про наявність відповідних реалій, про міжнародні контакти, про рівень розвитку культури. Когнітивно-культурологічна інформація може дати ключ до розуміння соціально-історичних подій, показати процес формування професійних знань і терміносистем зокрема. Когнітивний підхід поглиблює розуміння терміна.

Спеціальні лексичні одиниці, пов'язані з культурою, досліджуються з точки зору когнітивної лінгвістики. Антропоцентричний напрям у мовознавстві, що розглядає мову по відношенню до свідомості, зумовлює необхідність вирішення низки питань перекладацької практики з урахуванням взаємодії мови, мислення та орієнтації перекладача. У процесі дослідження ми дійшли висновку, що когнітивний підхід до вивчення терміна дозволяє розглядати термін як результат пізнавальної діяльності фахівців у галузі культури. Вивчення терміносистем за допомогою когнітивного аналізу дає змогу будувати конкретні когнітивні моделі та далі досліджувати процеси їх формування та функціонування. Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування отриманих даних у курсах лекцій з лексикології та когнітивної лінгвістики, у практиці викладання англійської мови спеціальності, у курсах перекладу.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, термін, концепт, фрейм, термінологія, парадигма, дискурс.

Summary. The article deals with some peculiarities of cognitive aspects of English cultural terminology study on the example of that of music. Cognitive linguistics has deep prerequisites and close connections with various fields of knowledge. In modern linguistics, the cognitive-discursive paradigm is used, within the framework of it a conceptual analysis of terms is carried out as well as a frame analysis, which makes it possible to build a conceptual model of terminology. Modern cognitive linguistics considers language as a cognitive activity. The objective of our research is to study the cognitive aspects of the English cultural terminology, in particular musical. The subject of the study is the linguistic-cognitive features of the English terminology of musical culture. The relevance of our research is determined by the application of the latest scientific paradigms of modern linguistics for the study of terminology. Cognitive and cultural information can provide a key to understanding socio-historical events, show the process of professional terminology formation. The cognitive approach deepens the understanding of the term. Special lexical units connected with culture are studied from the cognitive linguistics point of view. The anthropocentric trend in linguistics, which considers language in relation to consciousness, necessitates the solution of a number of issues of translation practice, taking into account the interaction of language, thinking and orientation of the translator. In the process of research we came to the conclusion that cognitive approach to the study of the term allows us to consider the term as a result of cognitive activity of specialists in the field of culture. The study of terminological systems with the help of cognitive analysis makes it possible to build specific cognitive models and further explore the processes of their formation and functioning. The practical significance of the research lies in the possibility of applying the data obtained in the courses of lectures on Lexicology and Cognitive Linguistics, teaching English as a specialty, in Translation courses.

Key words: cognitive linguistics, term, concept, frame, terminology, cognitive-discursive paradigm.

Вступ. Когнітивне термінознавство – важливий напрямок вивчення термінів та терміносистем, який пов’язаний з вивченням мови як різновиду пізнавальної діяльності людини. Антропоцентричний напрям у лінгвістиці, який розглядає мову у взаємозв’язку зі свідомістю, зумовлює необхідність вирішення низки питань перекладацької практики з урахуванням взаємодії мови, мислення та орієнтації перекладача. Тому процеси перекладу все більше вивчаються з когнітивної точки зору. Підхід до перекладу термінів повинен урахувати їхні когнітивні особливості. Єдність слова і поняття, мови, мислення, лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів – цим досягається адекватний переклад термінів.

Когнітологія – це комплексна наука. «Складіть разом логіку, лінгвістику, психологію і комп’ютерну науку – і ви отримаєте когнітивну науку» [11, с. 235]. Проте саме в когнітивній лінгвістиці відбувається трансформація сучасних мовознавчих пошуків у площину, що спирається на якісно нову наукову методологічну платформу [3, с. 3]. Когнітивна лінгвістика має глибокі передумови та тісні зв’язки з різними галузями знань. У сучасній лінгвістиці активно використовується когнітивно-дискурсивна парадигма, у рамках якої проводиться концептуальний аналіз термінів, а також фреймовий аналіз, який дає змогу вибудувати концептуальну модель термінології. Сучасна когнітивна лінгвістика розглядає мову як когнітивну діяльність. Когнітивно-дискурсивний напрям вивчення мовних явищ розроблявся українськими вченими проф. О.П. Воробйовою, проф. С.А. Жаботинською, проф. А.Е. Левицьким, дослідження яких ґрунтовані на концепціях зарубіжної когнітології американських, європейських лінгвістів. Основою розвитку досліджень когнітивного напрямку в Україні є праці вітчизняних та зарубіжних науковців різних напрямів і насамперед лінгвістів, а саме: І. Голубовської (етнолінгвістика), В. Жайворонка, С. Жаботинської (когнітивна лінгвістика), О. Залевської (психолінгвістика), В. Іващенко, С. Єрмоленко, В. Карасика (лінгвокультурологія), М. Кочергана, В. Кононенка (дискурсологія), Л. Лисиченко, Л. Мацько, О. Мельничука, Н. Мех, В. Німчука, Л. Полюги, В. Русанівського, Т. Радзівської (лінгвоконцептологія), О. Селіванової, Л. Ставицької (соціолінгвістика) та ін.

Як зазначає Г.В. Садовнікова, когнітивний напрям у термінознавстві є провідним, який активно розробляється термінологами у трьох площинах: когнітивно-історичній (В.Я. Миркін, І. М. Фатеева, Ch. Kriele, K. Schmitz), де основну увагу зосереджено на формуванні концепту терміна як результату професійного знання в діахронії; когнітивно-номінативній (Є.А. Карпіловська, В.Ф. Новодранова, В. Antia, Н. Id-Youss, M. Willy), представники якої намагаються

проаналізувати відображення концептуальних ознак термінологічного концепту в морфологічній структурі терміна, та когнітивно-інформаційній (О.Й. Голованова, О.В. Суперанська, О.І. Чередниченко, М.Т. Cabre, P. Faber, D. Reineke, R. Temmerman, S.E. Wright), спрямованій на одночасне розкриття когнітивної суті терміна-носія концептуальних ознак термінологічного концепту та його інформаційної природи, що містить результати професійного знання й досвіду, сформованих за рахунок когнітивної діяльності носіїв мови професійної комунікації [8, с. 6]. Класичну та когнітивну проблематику вивчення термінів розробляла низка зарубіжних вчених: М.Т. Cabre, P. Faber, Н. Kageura, J. Pearson, J. Picht, A. Ray, R. Temmerman, G. Rondeau, J. Sager, Т.Н. Savory та ін. Представниками когнітивного підходу в семантиці переважно є американські вчені Дж. Лакофф, Р. Лангакер, Р. Джекендофф, Ч. Філлмор, Л. Талмі, А. Гольдберг, Дж. Тейлор, Ж. Фоконьє.

Мова є невід'ємною частиною пізнання (когніції), вона відображає взаємодію психологічних, комунікативних, функціональних та культурних факторів, можливість вийти за межі власне мовного знання та здійснити аналіз співвідношення мовного значення та концептуального змісту, що передається окремим словом. Когнітивним вважається будь-яке дослідження, у якому мовні явища пов'язані з діяльністю людського мозку [4, с. 13].

Методологія і методи дослідження. У процесі дослідження ми застосовували описовий метод, когнітивно-семантичний, метод суцільної вибірки.

Мета нашого дослідження – вивчити когнітивні аспекти термінології англійської культури, зокрема музичної.

Об'єктом дослідження стала вибірка англійських термінів музики об'ємом 400 термінологічних одиниць, складена шляхом перегляду спеціальної літератури англійською мовою.

Предметом дослідження є лінгвокогнітивні особливості англійської термінології музичної культури.

Актуальність нашого дослідження зумовлена зверненням до найновіших наукових парадигм сучасного мовознавства для дослідження галузевої термінології.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування отриманих даних у курсах лекцій із лексикології та когнітивної лінгвістики, у практиці викладання англійської мови спеціальності, у курсах перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Терміни стають засобом спілкування у спеціальних сферах, де використовуються як особливі когнітивні моделі, необхідні для професійної комунікації.

У них закладені потенційні ресурси відображення спеціальних знань. Терміни невід'ємно пов'язані з когнітивними процесами пізнання навколишнього світу. Інформація, яку містить термін, дає змогу говорити про наявність відповідних реалій, про міжнародні контакти, про рівень розвитку культури. Когнітивно-культурологічна інформація може дати ключ до розуміння соціально-історичних подій, показати процес формування професійних знань і терміносистем зокрема. Когнітивний підхід поглиблює розуміння терміна. На відміну від традиційного термінознавства, у якому предметом дослідження, головним чином, є лінгвістичні характеристики терміна, в когнітивному – це співвідношення концептуальних та мовних структур у професійній сфері. Сучасне когнітивне термінознавство займається вивченням становлення і розвитку професійних концептосфер, концептуальних парадигм, наукових теорій формування і функціонування термінологічної лексики.

Існують різні інтерпретації цього терміну. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» за редакцією В.Т. Бусела концепт – це «формулювання, загальне поняття, думка» [1, с. 452]. Концепт порівнюють з терміном поняття: і концепт, і поняття в сучасній науці розуміють як одиниці свідомості, що стоять за словами і їхніми значеннями, «адже обидва терміни вживаються для позначення двобічної ментальної сутності, що має мовленнєве, мовне походження і тісно пов'язана з мисленням» [5, с. 227].

Як відомо, між думкою і словом знаходиться якраз процес номінації, який є важливим інструментом, що зв'яже реальність і мову, за допомогою якого встановлюється кореляція між об'єктом і вибраною для його позначення мовною одиницею. З усієї дійсності, яка сприймається людиною, в акті номінації отримують назви лиш ті об'єкти, на які спрямована діяльність людини.

На першому етапі проводився аналіз загальнолінгвістичних даних. Аналіз термінів з точки зору їх створення та формування допомагає пояснити, як відбувалось пізнання, результатом якого можна вважати функціонуючу систему термінів.

Проведений на другому етапі морфологічний аналіз дав змогу визначити, як частини мови утворюють головні параметри в номінації.

На третьому етапі проводився аналіз термінів з огляду на основні когнітивні процеси.

Культура Англії визначається культурними нормами країни та її народу. Враховуючи впливову позицію Англії в Об'єднаному королівстві, може бути нелегким відрізнити англійську культуру від британської в цілому. Однак з часів англосаксонського завоювання Англія має свою унікальну культуру.

Лексика англійської культури являє собою значний корпус мовних одиниць, які обслуговують певні сфери англійського суспільства. Вона знаходиться у фокусі інтересів широкого кола суб'єктів: культурологів, істориків та мистецтвознавців, богословів та філософів, лінгвістів та студентів, які вивчають англійську мову. Необхідність поліаспектного аналізу цієї термінології, яка дає змогу отримати інформацію про один з найбільш значимих фрагментів картини світу носіїв англійської мови і дійти кращого розуміння їхнього менталітету, є очевидною. Термінологія культури є складною структурою, що акумулює в собі лінгвістичну та екстралінгвістичну інформацію. Вона охоплює та обслуговує різноманітні реальні ситуації. Тому для її дослідження є актуальним когнітивний підхід.

У концептуальній та мовній картинах світу людини вагоме місце посідає феномен музики. Ми розглядаємо музичну термінологію як специфічну концептуальну систему, що кодує певне професійне знання, яке відображає досвід, накопичений у сфері музики. З давніх-давен англійська музика була різноманітною: релігійна, народна, класична та ін. Існували стилі, створені для багатих, для еліти, інші – для робітничого класу та бідних.

Департаментами музики та психології університету Нової Англії (Австралія) були проведені експерименти щодо сприйняття різноманітності, аналізу висоти тону та подібності акордів різними групами людей, на яких мала вплив західна музика. Зокрема, при проведенні експериментів щодо подібності звуків піаніно та синтетичних звуків були застосовані певні методи для зменшення культурного впливу, а саме: уникнення знайомого музичного контексту, використання простих експериментальних завдань, які не включали музичної термінології, коротка презентація широкого діапазону звуків та прохання до слухачів відповідати спонтанно. Отже, науковці вважають, що музична термінологія має певний культурний вплив на сприйняття музичного матеріалу [9, с. 100].

На англійську музику мала особливий вплив європейська, однак багато напрямів та стилів з'явилося всередині країни. Відомим прикладом є кельтські співи. Джерела англійської музики йдуть від культури кельтських племен. Вони зберегли зразки древньої усної народної пісенної традиції, носіями якої були барди – виконавці і творці епічних та героїчних пісень. Збережені фольклорні джерела свідчать, що музика посідала важливе місце у побуті та громадському житті англійського народу. У середовищі селян, ремісників, моряків, воїнів з давніх-давен існували різні за жанрами пісні: трудові, мисливські, рибальські, а також ліричні, жартівливі. До найдавніших жанрів належать «carols» – релігійні хорові гімни. Велику частину

складають пісні-балади. Когнітивна природа концепту музики пов'язана з упорядкуванням, збереженням та передачею знань. Такий складний і багатокомпонентний процес формує і терміносистеми, пов'язані з культурою. Це організовані сукупності термінів, що обслуговують окремі сфери культурного життя.

Термінознавці підтримують твердження про те, що термінологічна одиниця характеризується двома основними ознаками, а саме: специфікою значення та сферою функціонування. Терміни вербалізують однорівневі концепти, тоді як метафорично утворені терміни включають культурно обумовлені уявлення людини про світ. Завдяки дослідженням таким вченим, як Фердинанд де Сосюр, Шарль Сандерс Пірс, М. Фуко, Ю. Лотман та ін., відомо, що мови різних культур і народів відрізняються за будовою, словниковим запасом, граматичними правилами, хоча всі мови мають деякі загальні правила, системну структуру. Розмовна або літературна мова мають якості, загальні для всіх мов, але відрізняються від мови різних видів мистецтва, як от: музика, живопис, архітектура тощо.

Мова музики має свої власні особливості. Специфіка термінів як номінативних знаків дає змогу стверджувати, що музична термінологія репрезентує професійну картину сфери музики.

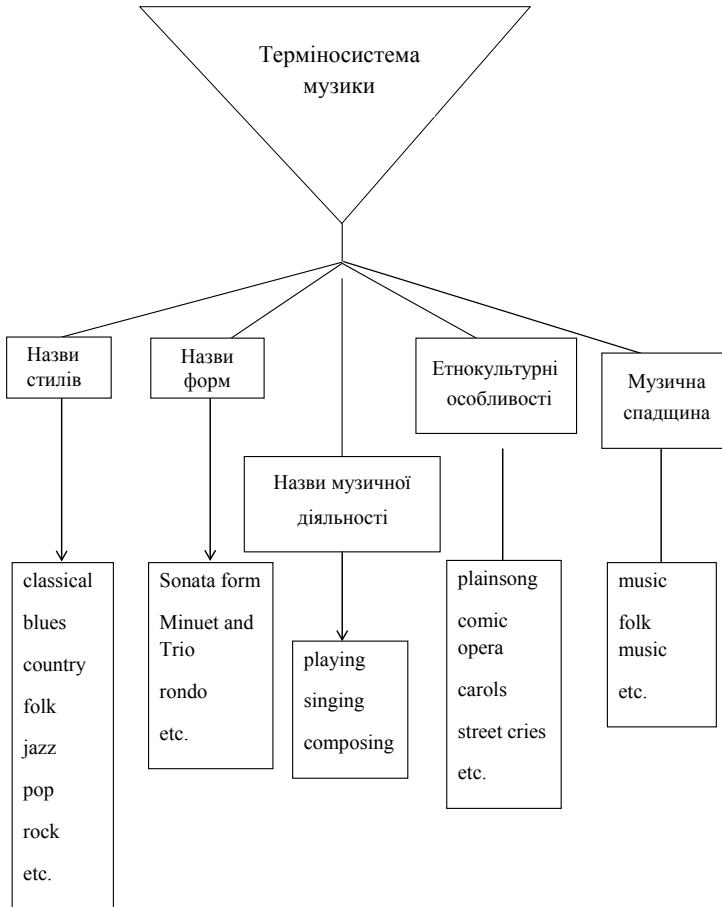
Галузеві лексичні одиниці, як і інші одиниці мови, є знаками. Отже, тому для дослідження термінології музики ми можемо використовувати методи когнітивного аналізу, зокрема фреймового, щоб розглянути реалізацію основних принципів формування терміносистеми культури, а саме музики. Принципи когнітивної лінгвістики можуть широко використовуватися для аналізу процесів терміноутворення та організації терміносистем, пов'язаних з культурою, на основі розробленої в сучасній лінгвістиці методики концептуального і фреймового аналізу.

У термінології культури основоположні концепти пов'язані з різними сферами культури. Музична термінологія, як і будь-яка галузева термінологія, має свою специфічну структуру. Так, у терміносистемі музики ми можемо виділити базові концепти: *style, genre, dynamics and expressive techniques, tone colour, texture, structure, duration, pitch*. Термін 'музика' має такі концептуальні ознаки: словесно-музичний твір та процес його створення (song, opera, arrangement,); люди мистецтва (composer, performer, singer, choir, orchestra, ensemble); музичні інструменти (piano, grand piano, violin).

Загальні поняття музики є базовими концептами, які можна розглядати як субфрейми фрейма терміносистеми музики.

У спеціальній лексиці, яка обслуговує сферу музики, вибудована певна ієрархія змісту та відповідна йому ієрархія термінів: назви

стилів (classical, blues, country, folk, jazz, pop, rock, etc.), назви форм (Sonata form, Minuet and Trio, rondo, etc.), назви музичної діяльності (playing, singing, composing), етнокультурні та регіональні особливості (plainsong, comic opera, carols, street cries, etc.), історико-культурні цінності та музична спадщина (live music, folk music, etc.).

Схема 1. Фреймова схема терміносистеми музики

Серед домінуючих значень, які входять до концептуальної структури музики, можна виділити такі: людські почуття (позитивно забарвлені: love, passion, empathy; негативно забарвлені: hatred, intolerance, cruelty), людські емоції (позитивні: joy, gaiety, admiration;

негативні: sorrow, grief, suffering), людські якості (позитивні: kindness, beauty, generosity, amiability; негативні: selfishness, malice, hostility).

Висновки з дослідження. Проаналізувавши терміносистему музики Англії, до якої ми нарахували близько чотирьохсот термінів, ми виділили такі базові концепти: style, genre, dynamics and expressive techniques, tone colour, texture, structure, duration, pitch. Вони по суті і є ядром терміносистеми. На їх основі ми вибудували фреймову схему, яка показує елементи корпусу термінів музики та функціональні зв'язки між ними: назви стилів (classical, blues, country, folk, jazz, pop, rock, etc.), назви форм (Sonata form, Minuet and Trio, rondo, etc.), назви музичної діяльності (playing, singing, composing), етнокультурні та регіональні особливості (plainsong, comic opera, carols, street cries, etc.), історико-культурні цінності та музична спадщина (live music, folk music, etc.).

Аналіз екстралінгвістичних факторів та діахронне дослідження дають змогу запропонувати періодизацію становлення і розвитку англійської термінології музики. Сценарії, пов'язані з музичною діяльністю, розгортаються в часі і складаються з низки сцен, кожна з яких має своє термінологічне забезпечення. Англійська термінологія музики є результатом професійно-пізнавальної діяльності фахівців, який отримав мовне вираження. Отже, когнітивний підхід до дослідження англійських термінів музики дає змогу розглядати термін як результат когнітивної діяльності фахівців у галузі музики. Досліджена система відображає процес засвоєння та осмислення професійного досвіду і є моделлю професійної картини світу. Вивчення терміносистем за допомогою когнітивного аналізу дає змогу побудувати конкретні когнітивні моделі та глибше дослідити процеси їх формування та функціонування. Перспективи розвідок полягають у проведенні концептуального та фреймового аналізу галузевих терміносистем, що дало б змогу вибудувати концептуальну модель термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2003. 1440 с.
2. Воробйова О.П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки. *Вісн. Київ. Лінгвіст. ун-ту. Сер. Філологія*. 2011. Т. 14. № 2. С. 53–64.
3. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ языка: фреймовые сети. *Зб. наук. праць Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова*. Одеса, 2003. С. 126.
4. Садовнікова Г.В. Когнітивно-інформаційна природа термінів автомобілебудівництва в англійській, німецькій, українській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.1. Київ, 2016. 261 с.
5. Утринюк Р.В. Проблеми узгодження категорій «поняття-значення-концепт». *Мова і культура*. 2007. Вип. 9. С. 224–228.

6. Bishop C.M. Neural networks for pattern and concept recognition. Oxford : Oxford University Press, 2007. 482 p.
7. Cognitive Science and the Cultural Nature of Music.
8. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1756-8765.2012.01216.x>.
9. Fauconnier G. Introduction to Methods and Generation.
10. URL: <http://linguistics.stanford.edu/>.
11. Parncutt Richard. Harmony: A Psychoacoustical Approach. Heidelberg : Springer-Verlag, 1989. 221 p.
12. Patel A.D. Language, music, syntax and brain. *Nat. Neurosci.* 2003. V. 6. P. 674–681.
13. Stenning K. Methodical semanticism considered as a history of progress in cognitive science. Cambridge (Mass.), 1988. P. 234–235.

УДК 811.111'42:004:32.019.5(470+571)

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2022.21-22.147-162>

Юлія Молоткіна,

*доктор філософії, старший викладач кафедри
романо-германських мов і перекладу,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
<https://orcid.org/0000-0002-5245-726X>
м. Київ, Україна*

**Пейоративи як засіб вербального маніпулювання
в англomовному дискурсі соціальних мереж TikTok та Twitter
у контексті антиукраїнської пропаганди**

**Pejoratives as a means of verbal manipulation
in the English discourse of social media TikTok and Twitter
in the context of anti-Ukrainian propaganda**

***Анотація.** У ході інформаційної складової гібридної війни РФ проти України соціальні мережі стають потужною зброєю російської пропаганди. Кремлівські інтернет-тролі обрали соціальні мережі як інструмент поширення антиукраїнських наративів, оскільки соціальні мережі сьогодні є сприятливою платформою для застосування маніпулятивних технологій вербального впливу. З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну тролі Кремля помітно активізували свою роботу в англomовному сегменті соціальних мереж, й особливо активними вони є в одних із найпопулярніших сьогодні соціальних мережах TikTok та Twitter. Мова*

є найбільш потужним засобом маніпуляції, відповідно, ефективно маніпулювання свідомістю практично неможливе без застосування вербальних засобів маніпуляції. Саме тому дослідження стратегій, тактик і мовних засобів вербальної маніпуляції, які застосовуються для поширення антиукраїнських наративів, є важливим завданням для сучасних лінгвістичних студій. Метою дослідження є аналіз вербальних засобів маніпулятивного впливу, які використовуються для поширення антиукраїнських наративів, зокрема такого потужного мовного засобу маніпулятивного дискурсу, як пейоративна лексика. Для вирішення поставлених у роботі завдань використано метод аналізу інформації, метод синтезу, метод суцільної вибірки, а також описовий метод. З'ясовано, що для поширення антиукраїнських наративів в англomовному сегменті соціальних мереж TikTok та Twitter кремлівські тролі вдаються до таких маніпулятивних засобів, як стратегії дискредитації і тактики критики та звинувачення, реалізація яких досягається за рахунок використання пейоративної лексики. Виявлення та аналіз засобів вербального маніпулювання, які застосовуються Кремлем для поширення антиукраїнської пропаганди, є одним із першочергових завдань для дослідників із галузей знань гуманітарних, соціальних й поведінкових наук, адже поширення антиукраїнської пропаганди загрожує іміджу України, може спровокувати міжетнічні та міжрасові конфлікти, а також несе загрозу для дипломатичних стосунків з країнами-партнерами.

Ключові слова: маніпуляція, російська пропаганда, гібридна війна, наративи російської пропаганди, віртуальна комунікація, вербальна маніпуляція, соціальні мережі, інтернет-тролі.

Summary. In the course of the informational component of the Russian Federation's hybrid war against Ukraine, social networks remain a powerful weapon of Russian propaganda. Kremlin Internet trolls have chosen social networks as a tool for spreading anti-Ukrainian narratives, the latter social networks today are a favorable platform for the use of manipulative technologies of verbal influence. Since the beginning of the full-scale Russian invasion of Ukraine, Kremlin trolls have emphasized the intensification of their work in the English-speaking segment of the social network, and they are especially active on one of the most popular social networks today, TikTok and Twitter. Language is the most powerful means of manipulation; accordingly, effective manipulation of consciousness is practically impossible without the use of verbal means of manipulation. That is why the study of strategies, tactics and linguistic means of verbal manipulation, which are used to spread anti-Ukrainian narratives, is an important task for modern linguistic studies. The purpose of the study is the analysis of verbal means of manipulative influence, which are used to spread anti-Ukrainian narratives, in particular, such a powerful linguistic means of manipulative discourse as pejorative vocabulary. To solve the tasks set in the work, the method of information analysis, the synthesis method, the continuous sampling method, and the descriptive method was used. It was found that to spread anti-Ukrainian narratives in the English-language segment of social networks TikTok and Twitter, Kremlin trolls resort to such manipulative means as discrediting strategies and tactics of criticism and accusations, the implementation of which is achieved through the use of pejorative vocabulary. Identifying and analyzing the means of verbal ma-

nipulation used by the Kremlin to spread anti-Ukrainian propaganda is one of the primary tasks for researchers in the fields of humanities, social and behavioral sciences because the spread of anti-Ukrainian propaganda threatens the image of Ukraine, can provoke inter-ethnic and inter-racial conflicts, and also carries a threat to diplomatic relations with partner countries.

Key words: *manipulation, Russian propaganda, hybrid warfare, Russian propaganda narratives, virtual communication, verbal manipulation, social networks, Internet trolls.*

Вступ. У сучасному глобалізованому та діджиталізованому світі інформація є потужною зброєю, особливо в часи війни. РФ воює з Україною не лише за допомогою артилерійського озброєння, ракетної зброї чи зброї масового ураження. Іншим, не менш цинічним та руйнівним озброєнням РФ є російська (кремлівська) пропаганда – російська державна інформаційна політика, яка поєднує спеціальні інформаційні засоби та конгломерат відповідних державних органів та установ, які під виглядом «суспільного інформування» займаються *психологічною обробкою* населення Російської Федерації та населення інших країн [12]. Поширення російської пропаганди сьогодні є проблемою не лише в українському, а й у світовому інформаційному просторі.

В українських наукових студиях наявна велика бібліографія досліджень, присвячених маніпулятивним потенціям мови, мас-медійного дискурсу та проблемі пропаганди. Проте проблема засобів вербального маніпулювання в контексті поширення антиукраїнських наративів російської пропаганди є ще недостатньо дослідженою. Мова є найбільш потужним інструментом маніпулювання, тому, досліджуючи проблему пропаганди, ПСО (інформаційно-психологічні спеціальні операції) та їхньої маніпулятивної потенції, неможливо оминати аспект засобів *вербального* маніпулятивного впливу, оскільки мовленнєве маніпулювання як вид мовного впливу використовується для прихованого впровадження у психіку адресата цілей, намірів, відносин або установок, котрі не збігаються з тими, які є у адресата на даний момент [15, с. 214]. Саме впровадження у психіку людей вигідних Кремлю установок є першочерговим завданням російської пропаганди, тому дослідження механізмів поширення пропагандистських наративів буде неповним без аналізу застосовуваних пропагандистами Кремля засобів вербальної маніпуляції. Вищенаведені факти зумовлюють *актуальність* цього дослідження.

Маніпулятивний вплив мас-медійного дискурсу є достатньо дослідженими, проте наукових розвідок, спрямованих на аналіз потенції маніпулятивного впливу дискурсу соціальних мереж, в українській лінгвістиці порівняно небагато. Дослідженню проблеми

вербального маніпулювання в соціальних мережах присвячені праці Горіної Ж.Д. [14], Олійник О.В. [14; 18]. Вивчення маніпулювання свідомістю за допомогою традиційних медіа було предметом досліджень таких науковців, як Т.А. ван Дейк [3], Р. Дилтс [4] та інших. В українських мовознавчих студіях також наявна бібліографія досліджень, присвячених аналізу маніпулятивного впливу і маніпулятивно-маркованих ресурсів мови, зокрема дослідженню цієї проблеми присвячені праці Шкіцької І.Ю. [22; 23], Бацевича Ф.С. [10] та ін.

Питання зовнішнього інформаційного впливу та пропагандистської діяльності вивчалися такими вітчизняними та зарубіжними науковцями, як Vodine-Baron E. [2], Магда Є.В. [16], Юськів Х.В. [24] ін.

Метою цього дослідження є аналіз засобів вербального маніпулювання, зокрема такого мовного засобу, як пейоративна лексика, які використовуються для поширення антиукраїнських нарративів Кремля в англomовному сегменті одних із найпопулярніших соціальних мереж у світі – TikTok та Twitter.

Мета цього дослідження зумовлює такі *науково-дослідні завдання*: 1) аналіз нарративів російської пропаганди в англomовному дискурсі соціальних мереж TikTok та Twitter; 2) опис діяльності «фабрики тролів» Кремля в англomовному сегменті вищезгаданих соціальних мереж; 3) аналіз маніпулятивних потенцій дискурсу соціальних мереж; 4) аналіз стратегій, тактик та мовних засобів вербального маніпулювання виявлених в дописах та коментарях «фабрики тролів» Кремля в англomовному сегменті соціальних мереж TikTok та Twitter.

Методологія та методи дослідження. Відповідно до поставленої мети й завдань у роботі були використані такі методи дослідження, як: метод аналізу інформації – для аналізу ключових нарративів російської пропаганди в англomовному сегменті соціальних мереж TikTok та Twitter, а також аналізу засобів вербального маніпулювання в дописах та коментарях кремлівських тролів; метод синтезу – для об'єднання даних, отриманих у результаті аналізу кремлівських нарративів та їхньої маніпулятивної потенції; метод суцільної вибірки з дописів та коментарів кремлівських тролів в англomовному дискурсі соціальних мереж TikTok та Twitter; описовий метод із його елементами порівняння, узагальнення та класифікації лінгвістичного матеріалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характерною особливістю інформаційної діяльності російської пропаганди є її гнучкість та ситуативність. Дослідниця Юськів Х. В. зазначає, що «кожному нарративу надається індивідуальний штрих, з огляду на всі його особливості. Немає послідовної моделі, яка може використовуватись для інтерпретації сучасних нарративів російських інформаційної війни проти України» [24]. Незважаючи на відсутність єдиної

моделі для інтерпретації нарративів кремлівської пропаганди, маємо підстави стверджувати, що першочерговою ціллю розповсюдження антиукраїнських нарративів є дискредитація влади України, її політики, економіки, культури та громадян не лише в українському, а й у світовому інформаційному просторі.

Ключову роль у гібридній війні Російської Федерації проти України відіграє інформаційна складова частина, оскільки головним в арсеналі політики Кремля є саме *викривлення* реальності та *деструктивна* пропаганда [13, с. 4]. Саме тенденція до викривлення реальності та деструктивність російської пропаганди відрізняє її від *класичної пропаганди*, яка має на меті *переконання*, а не *забруднення* інформаційного поля та розповсюдженні паніки, страху, ненависті та апатії [19].

Одним із найголовніших засобів, які використовує російська пропаганда для забруднення інформаційного простору у ході гібридної війни Росії проти України, є ЗМІ та соціальні мережі – вони стають інструментом для здійснення маніпулятивного впливу на різні категорії населення країн всього світу. Інформаційна діяльність російської пропаганди включає в себе обман, інформаційно-психологічні операції, соціальні медіа, пропаганду на базі супутникового телебачення та старі методи радянського типу задля досягнення своїх політичних і військових цілей [5].

Для поширення антиукраїнських нарративів в ЗМІ та соціальних мережах Кремль постійно продукує фейки й дезінформацію про Україну, які вирізняються особливою абсурдністю, емоційністю, брехливістю та цинізмом [24, с. 226]. Апелювання до емоційних зон свідомості є найхарактернішою ознакою кремлівської пропаганди та дієвим інструментом маніпулятивного впливу на населення.

За допомогою ЗМІ та соціальних мереж Кремль активно поширює антиукраїнські нарративи не лише в Україні, а й за кордоном. За нашими спостереженнями, саме соціальні мережі (особливо TikTok та Twitter) сьогодні є головною платформою для поширення антиукраїнських нарративів у світовому інформаційному просторі. Поширення антиукраїнської пропаганди в англomовному дискурсі соціальних мереж суттєво активізувалося з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Проведений нами аналіз діяльності кремлівських тролів в Інтернеті засвідчив, що з початку повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну фабрика тролів найактивніше працює в соціальних мережах TikTok та Twitter, оскільки вони є одними із провідних соціальних мереж світу сьогодні [6]. Проте вони також активні й в інших популярних соціальних мережах, що є предметом дослідження інших наукових розвідок.

РФ виділяє без перебільшення величезну кількість коштів на роботу кремлівської пропагандистської машини. Так, за поширення дезінформації та російської пропаганди в соціальних мережах відповідає спеціальний «структурний підрозділ» – *Агентство Інтернет-досліджень* (рос. *Агентство интернет-исследований*), започатковане другом Путіна та однією з ключових фігур інформаційної війни РФ проти України Євгеном Пригожиним (також відомий в ЗМІ під прізвиськом «кухар Путіна»). Дослідники російської пропаганди назвали цю структуру «фабрикою тролів». *Фабрика тролів* (інша назви *тролі з Ольгіно* чи *ольгінські тролі*) – це користувачі-провокатори (тролі), які за оплату публікують велику кількість дописів та коментарів під новинами інтернет-видань та/або в соціальних мережах з метою розповсюдження російської пропаганди. Фабрика тролів використовує не лише російські інтернет-ресурси, але й інтернет-ресурси України, Європи, США задля висвітлення подій з вигідної для російської пропаганди точки зору, формування громадської думки щодо них, а також подавлення будь-якої критики особи Путіна та політики Кремля [7, с. 1034].

Слід діяльності тролів Кремля в англомовному дискурсі соціальних мереж було помічено експертами ще в 2013 р., проте сплеск їхньої активності спостерігається з кінця лютого 2022 р. Так, у травні 2022 р. МЗС Британії оприлюднило інформацію, що Росія використовує фабрику тролів для поширення в соціальних мережах дезінформації про війну в Україні та політиків певних країн, серед яких Велика Британія та Південна Африка. МЗС Великої Британії засвідчило, що дезінформаційна кампанія Кремля спрямована на маніпуляцію *міжнародною* громадською думкою стосовно вторгнення в Україну, посилення її підтримки та залучення нових симпатиків [8]. Слід роботи фабрики тролів виявили у восьми соціальних мережах, зокрема у Telegram, Twitter, Facebook і TikTok [21].

Варто зауважити, що часто буває досить складно відрізнити коментар чи допис звичайного користувача соціальної мережі від публікації кремлівського тролія. Проте дослідники російської пропаганди виокремили ряд ознак, які відрізняють кремлівських тролів від звичайних користувачів соціальних мереж: 1) їхні акаунти зазвичай пусті або мають малу кількість підписників; 3) вони намагаються «асимілюватися» із сегментом, в якому працюють, напр. тролі Кремля можуть видавати себе за українців в українськомовному сегменті або прикидаються громадянами США, Європи, країн Близького чи Середнього Сходу тощо в англомовному сегменті соціальних мереж; 3) у своїх дописах вони буквально цитують наративи кремлівської пропаганди; 3) рівень англійської мови в їхніх дописах

та коментарях дуже низький, вони допускають грубі граматичні та стилістичні помилки; 5) тролі Кремля продукують велику кількість однотипної інформації під різними дописами, в яких так чи інакше згадується Україна [1].

Аналіз вербального маніпулювання в контексті антиукраїнської пропаганди Кремля неможливий без розуміння завдань й наративів російської пропаганди в Україні та закордоном. Юськів Х.В. зазначає, що завданням сучасних наративів російської пропаганди в Україні є дискредитація влади України, її політики, економіки, культури, а кінцевою метою є дестабілізація України в психологічному плані та просування переконання, що Україна є «державою, що не відбулася» [24, с. 228–230]. На основі досліджень Юськів Х.В. та власних спостережень виокремлюємо антиукраїнські наративи, які сьогодні найактивніше поширюються троями Кремля в англомовному дискурсі мас-медіа та соціальних мереж: «Україна – це не держава, а частина Росії», «Зеленський – це нацист та маріонетка НАТО», «Україна – країна нацистів та вбивць», «Україна має біологічні лабораторії, які розробляють біологічну зброю», «На Донбас напала Україна, а не Росія», «Зеленський – це клоун, а не президент», «Війна в Україні не настільки жахлива як війни в Африці, Близькому Сході тощо, тому про війну в Україні не варто говорити».

Кремлівські тролі стали особливо активними саме в соціальних мережах через те, що сьогодні соціальні мережі цілком обґрунтовано вважаються однією з найпотужніших сугестивних платформ для застосування маніпулятивних технік, тактик і стратегій вербального впливу [14, с. 22–23]. Високі потенції маніпулятивного впливу соціальних мереж зумовлені їхніми технічними можливостями – інструментарій соціальних мереж дозволяє користувачам створювати дописи у форматі *креолізованого тексту* – складного текстового утворення, що поєднує вербальні та невербальні елементи (поєднання тексту з графічним зображенням, емодіконами, відео) [9]. Креолізований текст є потужним інструментом маніпулятивного впливу і є ефективним для поширення пропагандистських наративів, оскільки він є «окремим різновидом мережевого дискурсу, мета якого не просто поінформувати, а переконати і вплинути, оскільки в процесі сприйняття креолізованого тексту відбувається подвійне декодування закладеної в ньому інформації, внаслідок чого створюється єдиний загальний концепт (сене) креолізованого тексту» [18, с. 24–25]. Іншим аргументом на «користь» використання соціальних мереж в якості інструменту маніпуляції суспільної думки є їхня масовість та оперативність – люди сьогодні проводять більше часу саме в соціальних мереж, відповідно, створені Кремлем фейки і

наративи швидше розповсюджуються саме через платформи соціальних мереж, а не через традиційні медіа.

Мовне маніпулювання пов'язане насамперед із засобами «значимого варіювання», а саме вибором із безлічі можливих мовних засобів опису тих, які мають вигідні для маніпулятора відтінки значення. Способи мовленнєвого маніпулятивного впливу варіюються від навмисного спотворення в тексті реальної дійсності за допомогою закріплення за ключовими словами не властивих їм раніше конотацій до гри слів, створення бажаного враження за допомогою засобів мовної виразності – тропів, стилістичних (риторичних) фігур, оцінної лексики тощо [15, с. 214]. Описані засоби «значимого варіювання» застосовуються троями при продуванні дописів та коментарів в соціальних мереж, детальніший аналіз яких наводиться далі в цьому дослідженні.

Варто зауважити, що вчені поки не дійшли спільної згоди щодо класифікації технік, визначення різновидів прийомів і засобів вербальної маніпуляції соціальних мереж. Горіна Ж.Д. та Олійник О.В. на підставі наукових напрацювань О. Іссерс, С. Кара-Мурза, Л. Компанцевої та інших й власного аналізу мовних засобів маніпулювання в соціальних мережах виокремлює такі стратегії і тактики сугестії: 1) НЛП (нейролінгвістичне програмування); 2) посилення на авторитет; 3) «читання думок»; 4) «моделювання особистості адресата»; 5) «гра у протонародність»; 6) повторення інформації; 7) тактика нагнітання паніки [14, с. 24]. У цьому дослідженні ми керувалися класифікацією стратегій і тактик вербальної маніпуляції, розробленою Коваленко А.М. та Марченко Т.С. Дослідники виокремлюють такі мовні засоби реалізації маніпулятивних стратегій і тактик, які подають у формі таблиці [15, с. 217] (Таблиця 1).

На основі власного аналізу дописів та коментарів кремлівських тролів можемо зробити висновок, що найчастіше ольгінські тролі застосовують стратегію дискредитації для поширення антиукраїнських наративів у англomовному дискурсі соціальних мереж TikTok та Twitter. Для реалізації цієї маніпулятивної стратегії тролі послуговуються тактиками критики і звинувачення, які, у свою чергу, реалізуються в дописах кремлівських тролів за допомогою такого мовного засобу, як пейоративна лексика.

Оцінна лексика, до якої входять пейоративи, є невід'ємним атрибутом маніпулятивного дискурсу [22, с. 386]. Пейоративні слова і слова з негативнооцінним значенням за своєю сутністю є конфліктогенними. Л. Білоконенко визначає пейоративи як «складову негативно-оцінної системи мови, які мають здатність реалізовувати критику, неповагу, несхвалення, невдоволення тощо на адресу людини, чий особистісні дані або поведінка засуджуються» [11, с. 27].

**Мовні засоби реалізації маніпулятивних стратегій і тактик
(Коваленко А. М., Марченко Т. С.)**

Стратегії	Тактики	Мовні засоби
Стратегія дискредитації	Тактика критики	Пейоративна лексика Дисфемізми
	Тактика створення загрози	Слова-афективи
	Тактика звинувачення	Пейоративна лексика Слова-афективи
	Тактика натяку	Іронія Пейоративна лексика
	Тактика створення опозиції «свій-чужий»	Антитеза Евфемізми
Стратегія маніпулювання імпліцитними смислами	Тактика вуалізації	Синоніми з розмитим або подвійним семантичним значенням
Стратегія персоналізації / фрагментації	Тактика переакцентування	Повторення Номіналізація
Стратегія нормалізації	Тактика переакцентування	Повторення Номіналізація
	Тактика вуалізації	Евфемізми Метонімія Конструкції з квазіекспліцитним суб'єктом
Стратегія драматизації	Тактика ціннісних організацій	Слова-афективи Метафора
	Тактика створення загрози	Слова-афективи
	Тактика перебільшення	Синоніми з більшим смисловим навантаженням

Пейоративна лексика привертає увагу та робить мовлення більш емоційним, що суттєво підвищує маніпулятивні потенції повідомлень. Особливо ефективними пейоративи та інкєктиви є при реалізації маніпулятивної стратегії дискредитації. За результатами нашого дослідження, фабрика тролів Кремля застосовує стратегію дискредитації разом із відповідними тактиками та мовними засобами для поширення в англomовному дискурсі соціальних мереж TikTok та Twitter таких антиукраїнських наративів, як «Україна – це не держава, а частина Росії», «Зеленський – це клоун, а не президент», «Зеленський – це нацист, фашист, наркоман та вбивця»,

«Зеленський та всі громадяни України – це маріонетки США і НАТО», «Українці – це нацисти та вбивці», «Україна має біологічні лабораторії, які розробляють біологічну зброю», «На Донбас напала Україна, а не Росія», «Війна в Україні не настільки жахлива, як війни в Африці, Середньому Сході тощо, тому про війну в Україні не варто говорити». Пейоративна лексика разом із тактиками критики та звинувачення найчастіше застосовується для просування таких наративів, як: «Зеленський – це клоун, а не президент», «Зеленський – це нацист, фашист, наркоман та вбивця», «Зеленський та всі громадяни України це маріонетки США і НАТО», «Українці – це нацисти та вбивці». Вживання пейоративів у відношенні до іншої особи чи осіб допомагає підірвати їхній авторитет, тому вони є ефективними інструментами для реалізації маніпулятивної стратегії дискредитації. Кремль зацікавлений у просуванні цих наративів у світовому інформаційному просторі, адже вони можуть допомогти дискредитувати Україну та суттєво підірвати довіру іноземних партнерів та всіх країн, які підтримують Україну.

Зауважимо, що задля репрезентативності наведені в цьому дослідженні приклади коментарів та дописів кремлівських тролів не були відредаговані і цитуються дослівно, без цензури та зі збереженням авторської стилістики та граматики. Також ми не вилучаємо емотикони (емоджі), оскільки їх використання пов'язане з маніпулятивним впливом – графічні позначки вираження емоцій посилюють не раціональний, а емоційний компонент аргументації й, відповідно, підсилюють маніпулятивні потенції повідомлення [17, с. 36]. Окрім цього, ми свідомо подаємо приклади з оригінальним регістром, зокрема дописи чи коментарі, написані великими літерами (Caps Lock), адже використання цієї техніки дозволяє привернути увагу чи реалізувати маніфестацію емоційної напруги адресанта, що також підсилює маніпулятивний вплив [18, с. 25]. Далі окремо проаналізуємо кожен наратив російської пропаганди в англomовному дискурсі соціальних мереж TikTok та Twitter та застосовані для їх реалізації стратегії, тактики та мовні засоби вербального маніпулювання.

«Зеленський – це клоун, а не президент». Проведений нами аналіз дописів фабрики тролів у соціальних мережах TikTok та Twitter засвідчив, що одним із першочергових завдань Кремля є дискредитація президента та всієї владної верхівки України в очах світової спільноти. Засилля образливих дописів кремлівських тролів на адресу Володимира Зеленського з'явилися ще з початку його каденції з 2019 р., проте з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну в англomовному сегменті соціальних мереж TikTok та Twitter спостерігається суттєве збільшення образливих коментарів

в бік президента України. Найчастіше тролі застосовують лексему *clown* в цих коментарях. Це слово є термінолексемою циркового мистецтва і за своєю семантикою не є пейоративом, проте лексема *clown* при вживанні в переносному значенні набуває пейоративного відтінку. Кремль і проплачена ними «армія» інтернет-тролів використовують пейоратив *clown* задля просування нарративу про те, що Зеленський – це «клоун, а не президент» (апелюючи до того, що до президентства Володимир Зеленський був актором та коміком). Застосовуючи маніпулятивну стратегію дискредитації й тактику критики з використанням пейоративної лексики, тролі просувають цей нарратив із метою переконати світову спільноту в тому, що влада України, на чолі з її президентом, некомпетентна й непрофесійна, тому Україну не варто сприймати як повноцінного актора на світовій політичній арені. Окрім пейоративу *clown*, у дописах тролів Кремля з критикою Зеленського вживаються й інші негативно-оцінні лексеми, напр. *fool*, *idiot* та ін. Наприклад: “*Well, Zelenskiyi is another idiot, actually a clown, what to expect from him*” (Twitter, 26.11.2021 p.); “*The fool who counted on cowards & destroyed his country #zelenskiyi. The clown should’ve known #Russia is not Iraq or Lybia, he shouldn’t be a president at all because the #Zionist strategy is very clear: DO NOT engage militarrary with strong couriers like Russia or #China*” (Twitter, 25.02.2022); “*How about you? who hired you? You have a one sided content vs Russia. 3 facts for me; History, Geopolitics, Ukraine Clown President*” (TikTok, 27.03.2022); “*Idk if you and other people know this, but Zelenskiy, before becoming a president, was an actor. Comedian. Literal clown. On TV*” (Twitter, 11.06.2022)

«Зеленський – це нацист, фашист, наркоман та вбивця». Втілюючи маніпулятивну стратегію дискредитації задля підриву авторитету президента України в очах світової спільноти, тролі Кремля вдаються також до тактики звинувачення з використанням пейоративної лексики. Тролі просувають в англомовному дискурсі соціальних мереж не лише нарратив російської пропаганди про некомпетентність та несерйозність президента України, а й активно звинувачують Зеленського в наркотичній залежності, нацизмі та фашизмі, використовуючи лексеми *nazi*, *fascist*, *drug-addict*, *killer* які також набувають пейоративного відтінку в даному контексті. Напр., “*While a drug-addict Zelenskiyi is hiding in Poland, earning each day from 120 millions \$ while all his family spotted at Core d’Azur*” (Twitter, 25.03.2022); “*That little Nazi clown fooled the US & NATO Defense & Intelligence Community!*” (Twitter, 12.06.2022); “*Suzerain US made in this war to happen using it’s pawn drug-addict Zelenskiyi to make his loyal vassals EU in total dependence from itself, from it’s expensive gas*”

(Twitter, 17.04.2022); *“The clown looks a lot like the Ukrainian fascist Zelenskiy. Well, it suits his state of mind too”* (Twitter, 18.06.2022); *“Zelenskiy again got a package from Colombia (натяк на те, що Зеленському постачають кокаїн з Колумбії – прим. автора). You really pay attention to what the **clown** says? He is not in charge of nothing”* (Twitter, 21.03.2022); *“This picture show you that there is not a war in Kiev in Ukraine! If not Zelenskiy the **Neo Nazi drugged addicted** President of Ukrainian wouldn't having over his **NAZIS** European allies in NATO proxy war against Russia. Nothing good comes out of a **NAZI clown** – never forget that!”* (Twitter, 16.06.2022); *“selenski could have said since long, even long before the war, Ukraine will be a neutral country & safed thousands of lives..hes a corrupt **killer**”* (TikTok, 18.03).

«Зеленський та всі громадяни України – це маріонетки США і НАТО». Один із найбільш «давніх» наративів російської пропаганди, який активно просувається тролями Кремля в українськомовному та англomовному дискурсах ЗМІ та соціальних мереж є наратив про те, що Росія (разом із країнами, які її підтримують) бориться із «абсолютним злом» в особі країн Європи та США, а Україна, її влада верхівка та громадяни є лише «маріонетками» та «пішаками» (*pawns*), яких США використовує для того, щоб знищити РФ. Для просування цього наративу тролями застосовується комбінація тактик критики (критика нездатності українських політиків та громадян зрозуміти «справжні» наміри США) та звинувачення (звинувачення влади та громадян України у «співучасті в злочинах США та НАТО). Реалізація цих тактик разом зі стратегією дискредитації також здійснюється за допомогою вживання таких лексем із пейоративним відтінком: *fools* та *pawns*. Напр., *“Usa did. They are playing u **Ukrainians for fools**. They don't want you to end. You are getting crushed in all of this”* (Twitter, 23.07.2022); *“Let's face it, the **Ukrainians are making fools of themselves**”* (Twitter, 21.07.2022); *“Corrupt politicians are literally using **Ukrainians as pawns** for their own gain”* (Twitter, 20.07.2022); *“**Ukrainians are just pawns/collateral damage** in the what's ambitions to control the world”* (Twitter, 14.07.2022); *“THIS IS NOT A WAR IN UKRAINE IT IS A MONEY LAUNDERING SCHEME BY BIDEN AND THE DEMOCRATS. MONEY NEVER GETS TO WHERE ITS SUPPOSE TO **UKRAINIANS ARE JUST PAWNS IN TIS BS**”* (Twitter, 13.07.2022).

«Українці – це нацисти та вбивці». Тактика звинувачення також застосовується кремлівськими тролями для дискредитації громадян України. Тролі Кремля активно публікують дописи в мережах зі звинуваченнями українців в нацизмі, фашизмі, а також у їх «участі» у вбивствах під час війн в країнах Середнього Сходу. Для реалізації цієї маніпулятивної тактики кремлівські тролі найчастіше

застосовують такі пейоративи, як *killers* та *nazis*. Окрім тактики звинувачення, для просування цього нарративу російської пропаганди застосовується також маніпулятивна тактика підміни понять, де Україну та українців намагаються звинуватити у злочинах Росії. Напр., *“if you fund and help Ukraine, it means your supporting killers. They killed people from the countries you mentioned”* (TikTok, 09.04.2022); *“My transition from being pro- to anti- Ukraine happened gradually over the last year, and I never took the time to apologize for arguing against people who tried to warn me about **Ukrainian Nazis**. Y’all were right, I was wrong, and I’m sorry I didn’t see it sooner”* (Twitter, 22.07.2022); *“**Ukrainian Nazis** are holding about 500 hostages, including children, on the territory of the Avdiivka Coke Plant. The military says that Russian troops do not strike this plant because civilians are being held hostage by Ukrainian militants”* (Twitter, 15.07.2022).

Отже, тролі Кремля активно послуговуються пейоративною й часто інвективною лексикою, які є одними з головних інструментів тактик критики та звинувачення. Ці тактики є засобами реалізації стратегії дискредитації, яку тролі застосовують для зниження довіри світової спільноти до України, а також для маніпулювання масовою свідомістю – виправдання політики Путіна та РФ. Наведені нами приклади дописів та коментарів тролів Кремля в англomовному сегменті соціальних мереж TikTok та Twitter продемонстрували, що тролі послуговуються майже однаковими пейоративами, окрім того, сама будова речень та стилістика їхніх дописів та коментарів є доволі однотипною – вони майже повторюють один одного, продукуючи величезну кількість однотипних повідомлень під різними дописами задля створення ілюзії масовості. Створення цієї ілюзії досягається шляхом застосування іншої маніпулятивної тактики – тактики повторення інформації, яка є одним із механізмів закарбовування в пам’яті та концентрації уваги на необхідній для маніпулятора інформації [18, с. 22]. Реалізація маніпулятивного ефекту тактики повторення інформації досягається за рахунок надлишковості, де повтор підсилює ілюкцію експресива, виконуючи таким чином апелятивну функцію, й утримує увагу реципієнтів [20, с. 138]. Роль реципієнтів у контексті нашого дослідження виконують англomовні користувачі соціальних мереж, зокрема соціальних мереж TikTok та Twitter. Застосовувані троями Кремля маніпулятивні стратегії й тактики з відповідними для них мовними засобами допомагають створити вигідну для РФ репрезентацію України в очах користувачів англomовного дискурсу соціальних мереж, а згодом – в очах всієї світової спільноти. Продемонструємо результати проведеного дослідження у Таблиці 2.

**Мовні засоби реалізації маніпулятивних стратегій і тактик
для поширення наративів російської пропаганди в англomовному
дискурсі соціальних мереж TikTok та Twitter**

Наратив	Стратегії	Тактики	Мовні засоби
«Зеленський – це клоун, а не президент»	Стратегія дискредитації	Тактика критики	Пейоративна лексика
«Зеленський – це нацист, фашист, наркоман та вбивця»		Тактика звинувачення	
«Зеленський та всі громадяни України – це маріонетки США і НАТО»		Тактика критики Тактика звинувачення	
«Українці – це нацисти та вбивці»		Тактика звинувачення	

Висновки з дослідження. Соціальні мережі стають справжнім полем бою в умовах гібридної війни РФ проти України. Фінансовані Кремлем інтернет-тролі виконують функції найманців в інформаційній складовій частині гібридної війни. Тролі Кремля активно поширюють кремлівські наративи в медіа-дискурсі й особливо вони активізували свою діяльність в соціальних мережах, оскільки вони є сприятливою платформою для застосування маніпулятивних технологій вербального впливу і, як наслідок, маніпулювання масовою свідомістю. Слід ольгінських тролів було виявлено не лише в українськомовному сегменті соціальних мереж – із початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну кремлівські тролі активізувалися в англomовному дискурсі соціальних мереж (особливо TikTok та Twitter). Тролі з Ольгіно поширюють антиукраїнські наративи російської пропаганди задля створення відповідного медійного тла та легітимізації дій Путіна та Кремля. Їхня діяльність в англomовному сегменті соціальних мереж TikTok та Twitter також спрямована на дискредитацію влади та громадян України. Мова є потужним інструментом маніпулювання, відповідно, просування антиукраїнських наративів кремлівської пропаганди неможливе без застосування засобів, тактик та стратегій вербального маніпулювання. У ході нашого дослідження було встановлено, що для поширення антиукраїнських наративів в англomовному сегменті соціальних мереж TikTok та Twitter кремлівські тролі застосовують стратегію дискредитації, тактики критики та звинувачення. Реалізація цієї стратегії й тактик досягається завдяки використанню пейоративної

лексики, оскільки оцінна лексика – у тому числі негативно-оцінна – є невід’ємною частиною маніпулятивного дискурсу. Проаналізовані в цьому дослідженні стратегії, тактики й мовні засоби вербального маніпулювання застосовуються кремлівськими тролями для поширення в англomовному дискурсі соціальних мереж TikTok та Twitter таких антиукраїнських наративів російської пропаганди, як «Зеленський – це клоун, а не президент», «Зеленський – це нацист, фашист, наркоман та вбивця», «Зеленський та всі громадяни України це маріонетки США і НАТО», «Українці – це нацисти та вбивці». Незважаючи на абсурдність, брехливість і цинічність цих наративів, завдяки вдалому підбору стратегії, тактик та мовних засобів вербальної маніпуляції інтернет-тролям Кремля досить ефективно вдається поширювати антиукраїнську пропаганду, про що свідчить поява антипатії до українців та української влади серед населення країн Європи, Північної Америки, країн Африки та Середнього Сходу. Це зумовлює нагальну потребу в дослідженні лінгвістами стратегій, тактик й мовних засобів вербального маніпулювання, які застосовуються кремлівськими тролями для поширення антиукраїнської пропаганди в англomовному дискурсі соціальних мереж, оскільки їх розповсюдження загрожуватиме зникненню довіри до громадян та влади України, що в подальшому може нести загрозу для дипломатичних відносин України з країнами-партнерами. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є аналіз вже наявних та нових наративів антиукраїнської пропаганди в англomовному сегменті соціальних мереж, а також класифікація засобів вербального маніпулювання, які застосовуються кремлівськими тролями для їх поширення. Окрім цього, перспективними напрямками досліджень сучасних лінгвістичних студій є аналіз вербального маніпулювання в німецько-, італійсько- та іспаномовних дискурсах популярних в цих країнах соціальних мереж, оскільки російська пропаганда є досить поширеною в цих країнах. Також є потреба дослідження лінгвістами особливостей вербального маніпулювання в контексті поширення російської пропаганди в арабському та африканському мовних просторах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Aneja A. Ifraimova S. How to spot a Russian Troll. *Times*. 11.05.2018. URL: <https://cutt.ly/cKK6Izg>.
2. Bodine-Baron E., Helmus T. C., Radin A., Treyger E. Countering Russian Social Media Influence. Rand Corporation, 2018. 86 p.
3. Dijk T. A. Power and the news media. *Political Communication and Action*. Hampton Press, 1995. 26 p.
4. Dilts R. B. Sleight of Mouth: The Magic of Conversational Belief Change. California : Meta Publications, 2001. 330 p.

5. Lange-Ionatamishvili E. Analysis of Russia's information campaign against Ukraine. *NATO Strategic Communications Centre of Excellence*. 5th October 2014. URL: <https://cutt.ly/FKK6Q0d>.
6. Marketer. Найпопулярніші соціальні мережі у світі станом на січень 2022. 29.04.2022. URL: <https://cutt.ly/HKLqTfz>.
7. Mejias Ulises A. Vokuev Nikolai E. Disinformation and the media: the case of Russia and Ukraine. *Media, Culture & Society* 2017, Vol. 39(7) 1027–1042. URL: <https://cutt.ly/9KK6Z19>.
8. Армія Inform. Фабрики тролів кремля по всьому світу поширюють фейки про війну в Україні та іноземних політиків. 1.05.2022. URL: <https://cutt.ly/UKLqeob>.
9. Батринчук З.Р. Креолізований текст як параграфемний елемент у сучасному англomовному епістоларному дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2018. Т. 1. Вип. 3. С. 80–84. URL: <https://cutt.ly/2KGT18b>.
10. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2004. 344 с.
11. Білоконенко Л. Семантична деривація пейоративної лексики конфліктної комунікації. *Ріднеслововетнокультурномувимірі. Дрогобицький державний педагогічний інститут імені Івана Франка*. 2013. Вип. 7(2). С. 23–28. URL: https://dspu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2013-5.pdf.
12. Бурлакова В. Три кити російської пропаганди. *Український Тиждень*. 22.05.2014. URL: <https://tyzhden.ua/Politics/109867>.
13. Гібридна війна: сутність, виклики та загрози: зб. матер. круглого столу (Київ, 8 липня 2021 р.). Київ : НА СБУ, 2021. 189 с. URL: https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_28744724.pdf.
14. Горіна Ж.Д., Олійник О.В. Мовні зсоби маніпулятивного впливу в дискурсі соціальних мереж. *Молодий вчений*. №9 (85.1), вересень, 2020 р. С. 22–26. URL: <http://molodyucheny.in.ua/files/journal/2020/9.1/5.pdf>.
15. Коваленко А.М., Марченко Т.С. Мовні засоби реалізації маніпулятивного впливу в сучасних англomовних ЗМІ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія : збірник наукових праць. Одеса, 2019. Вип. 38, т. 1. С. 214–218. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/8643>.
16. Магда Є.В. Гібридна війна: вижити й перемогти. Харків : Віват, 2015. 304 с.
17. Нерян С.О. Аргументативний дискурс української інтернеткомунікації в соцмережах: лінгвопрагматичний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 ; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса, 2020. 221 с.
18. Олійник О.В. Вербальне маніпулювання в соціальних мережах Instagram, Facebook, Twitter, Telegram-каналах: наук. роб. Усеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт. Донецьк (Вінниця) : ДНУ імені Василя Стуса, 2021. URL: <https://cutt.ly/UKLq17z>.
19. Померанцев П. Мета російської пропаганди – щоб ніхто нікому не довіряв. *Українська правда*. 31.03.2015. URL: <https://cutt.ly/KKLqZ4z>.
20. Руда О.Г. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі : монографія. Київ : НАН України, Ін-т укр. мови, 2012. 232 с.
21. Топчій О. Російська «фабрика тролів» поширює дезінформацію про війну в Україні – МЗС Британії. 1.05.2022. URL: <https://cutt.ly/7KLq0kj>.

22. Шкіцька І.Ю. Оцінна лексика в маніпулятивній стратегії позитиву. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2011. Вип. 7. С. 382–387. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16127/Shkitska.pdf?sequence=1>.
23. Шкіцька І.Ю. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 440 с.
24. Юськів Х.В. Наративи російської пропаганди в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2020. Випуск 30, С. 226–232. URL: <https://cutt.ly/yKLq92K>.

УДК 811.161.2 ‘367.615

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2022.21-22.163-171>

Галина Онищак,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-5133-4313>
м. Ужгород, Україна

Особливості переносних значень іменників на позначення добра в сучасній українській мові

Peculiarities of the figurative meanings of the nouns denoting good in modern Ukrainian

***Анотація.** Статтю присвячено вивченню переносних значень іменників на позначення добра в сучасній українській мові. Дослідження проводиться за допомогою методики формалізованого аналізу лексичної семантики на матеріалі суцільного аналізу 11-томного «Словника української мови». Проведене дослідження дало змогу класифікувати лексичні одиниці на позначення добра, виявити їхні спільні й відмінні семантичні ознаки в досліджуваній мові. Об'єднуючою властивістю досліджуваних іменників є наявність переносних значень. Лексика на позначення добра, яка характеризується переносними значеннями, посідає вагоме місце в лексичній системі сучасної української мови. У ній відображаються універсальні цінності світової спільноти та національно-специфічні риси української етнокультури. Лексико-семантичний аналіз переносних значень іменників на позначення добра в сучасній українській мові показав, що переносні значення наявні в семантичній структурі полісемічних одиниць і повністю*

відсутні серед значень моносемічних слів. Крім того, досліджувані лексеми не тільки доповнюють аспекти реалізації добра, які відображають прями значення слів, а й збагачують його семантику додатковими відтінками значень. У досліджуваній мові добро, яке вербалізується переносними значеннями слів, актуалізується як антропоцентричне й соціопрাগматичне явище. Таким чином, виділяємо групи іменників на позначення особи – носія добра, її внутрішнього світу, рис характеру, прагнень і бажань, особистих досягнень та успіху, суспільного визнання, безкорисливих вчинків заради інших людей, користі й вигоди, сприятливих умов проживання та матеріальних цінностей. Досліджувані лексичні одиниці взаємодіють як з іншими одиницями лексико-семантичної групи «добро» в українській мові, так і за її межами, встановлюючи різноманітні парадигматичні зв'язки.

Ключові слова: переносне значення, формалізований аналіз, лексична семантика, спільні та відмінні семантичні ознаки, антропоцентричне й соціопрাগматичне явище, парадигматичні зв'язки.

Summary. *The paper deals with the study of the nouns' denoting good figurative meanings in modern Ukrainian. The research has been carried out with the help of the formalized lexical semantics analysis and a thorough analysis of the "Dictionary of the Ukrainian Language" in 11 volumes. The conducted study enables the classification of the lexical units denoting good, disclosing their common and distinctive semantic features in the language under study. The shared peculiarity of the nouns denoting good in modern Ukrainian is their figurative meanings. The lexis under study characterized by figurative meanings takes a special place in the Ukrainian lexico-semantic system. The former reflects universal values of the world community and nationally-specific features of Ukrainian ethnoculture. The lexico-semantic analysis of the nouns' figurative meanings denoting good in modern Ukrainian has shown that figurativeness is typical of polysemantic lexical units. In contrast, monosemantic words are devoid of the assigned property. Furthermore, the words in question not only complement the aspects of good realization expressed by direct meanings but extend their semantics by additional shades of meaning. Figurative meanings verbalize good as an anthropocentric and socio-pragmatic notion in modern Ukrainian. Thus, the groups denoting a person as a good-doer, his/her inner world, character traits, wishes and desires, personal achievements and success, social recognition, deeds for the sake of others, benefits and advantages, comfortable living conditions, and material values have been singled out. The lexical units under study establish diverse paradigmatic relations with both the words within the lexico-semantic group "good" in Ukrainian and another related lexis.*

Key words: *figurative meaning, formalized analysis, lexical semantics, common and distinctive semantic features, anthropocentric and socio-pragmatic notion, paradigmatic relations.*

Вступ. Мова відіграє ключову роль у виявленні культурної ідентичності, оскільки «кожен її аспект є соціально зумовленим і культурно значущим» [6, с. 12]. Вона є репозитарієм культурних концептів і кодів, які превалюють на певному етапі історичного розвитку спільноти. Як система, що постійно розвивається, мова дає змогу

людині вільно орієнтуватися у світі та комунікувати з іншими людьми [13, с. 21]. У процесі пізнання й розчленування світу людина не тільки номінує окремі його об'єкти та реалії, а й осмислює їх у мовних одиницях. Розглядаючи мову як «ефективний, універсальний інструмент людського мислення та спілкування» [14, с. 1], сучасні лінгвісти зосереджують найбільшу увагу на вивченні одиниць лексико-семантичного рівня. Останній визначається як «найбільш складний рівень лінгвальної ієрархії», оскільки характеризується численністю елементів, багатовимірністю, відкритістю, динамічністю, взаємодією підсистем у межах системи [2, с. 7].

Слова допомагають людині зрозуміти інших, себе та своє місце у світі. Вони здатні фіксувати як загальнолюдські надбання, так і духовне багатство окремого народу. Лексика відображає безліч варіацій бачення світу, поняття та явища, притаманні певній культурі та не властиві іншим. Між життям суспільства та словом є тісний зв'язок, позаяк мова відіграє значну роль у людських стосунках, пізнанні навколишнього світу та системі цінностей. Останні визначаються як «ціль, що керує людиною в житті та встановлює стандарти її поведінки» [11, с. 91]. Оскільки набір цінностей, які засвоює індивід у процесі соціалізації, йому «транслуює» саме суспільство, дослідження особливостей переносних значень лексики на позначення *добра* в сучасній українській мові дасть змогу глибше розкрити семантику *добра* та визначити систему ціннісних орієнтацій українського соціуму.

Образність, яка реалізується в переносних значеннях, розглядалася як «прикраса комунікації» [7, с. 1] декілька десятиліть тому. У сучасній лінгвістиці вона вважається основою, завдяки якій розвивається здатність мислити [7, с. 1], а вивчення переносних значень слів дає змогу простежити зв'язок між прямим і метафоричним значенням [9, с. 44]. Опис переносних значень іменників на позначення *добра* в українській мові допоможе розкрити механізми образного мислення українців та розширити уявлення про *добро*, його форми і прояви, оскільки лексикон мовця безпосередньо пов'язаний із моделлю реальності.

Метою статті є розкриття особливостей вживання переносних значень лексичних одиниць на позначення *добра* в сучасній українській мові.

Для реалізації мети необхідно виконати такі **завдання**: 1) виявити специфіку передачі форм і засобів прояву *добра* переносними значеннями іменників у досліджуваній мові; 2) розкрити спільні та відмінні семантичні риси лексичних одиниць.

Методологія та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували слова, які містять експліцитні та імпліцитні вказівки на форми, основні характеристики і прояви *добра*, зібрані шляхом суцільного аналізу 11-томного «Словника української мови» [1]. Об'єднуючою властивістю досліджуваних слів є наявність переносних значень.

Дослідження іменників на позначення *добра* в українській мові проводиться за допомогою методики формалізованого аналізу лексичної семантики (детальніше про методику роботи дивитись у працях Г.В. Онищак, М.П. Фабіан [3; 5; 10]). Процедура збору фактичного матеріалу здійснювалася шляхом аналізу найавторитетнішого тлумачного словника досліджуваної мови. Методика дослідження базується на формальному, суто мовному критерії – віднесеності слів, які аналізуються, до однієї частини мови – іменника [10, с. 164]. На основі одержаної в такий спосіб картотеки проаналізовано кількісний і якісний склад досліджуваних слів. Матрицю у вигляді таблиці розглядаємо як метамову для опису лексики на позначення *добра* в українській мові (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Фрагмент матриці лексико-семантичної групи «добра»
в сучасній українській мові**

Семний склад Лексичний склад	У висловах, словосполученнях	Переносне значення	Те, що ...	Задоволення, вдоволення, насолода	Пожитки, майно, статки	Достаток, багатство	Внутрішнє прагнення, потяг	Присміність, втіха, радість	Успіх, удача	Вигода, користь	Досягнення	Речі
Скарб	◇	◇			◇	◇						◇
Розкіш	◇		◇	◇		◇				◇		◇
Воля	◇						◇					
Дух	◇		◇									
Щастя	◇			◇		◇		◇	◇		◇	
Пожиток	◇		◇			◇				◇	◇	
Слава	◇				◇							
Любов	◇						◇					

Наведена модель представляє систему семантичних зв'язків досліджуваних слів та семантичної структури досліджуваної лексики. Перші розкриваються у вигляді стовпчиків і рядків однакової

довжини, де знаком $\diamond$ позначаються співвідношення лексичних одиниць та їхніх значень. Місця іменників на позначення *добра* в матриці строго фіксовані. Так, слова з найвищим ступенем полісемії розташовані у правому верхньому куті матриці, який містить найбільшу кількість семантичних ознак. Моносемічні лексеми представляють найменш заповнену її ділянку, розміщуючись у правому нижньому куті. У матриці функціональне навантаження мають як заповнені, так і незаповнені клітини. Віддаль між співвідносними словами та напрям їх розміщення також відіграють вагому роль. Формальні ознаки, які використовувалися під час визначення лексико-семантичної групи «*добро*» в сучасній українській мові, містять як інтегральні, так і диференційні ознаки досліджуваного поняття, розкриваючи характер позначення *добра*, його місця в українській мовній картині світу, способи його прояву та засоби реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фундаментальним чинником формування мовної картини світу є образний спосіб пізнання та сприйняття людиною навколишнього світу. Завдяки механізмам образності відбувається збагачення семантичного наповнення лексики [8, с. 20]. Оскільки кожна лексема є поєднанням форми та змісту, Ч. Крейдлер стверджує, що необхідно розмежовувати такі аспекти лексичного значення: 1) відношення до позамовних явищ; 2) відношення до ставлення людини та її почуттів; 3) відношення до інших лексем [12, с. 28].

Виникнення переносних значень пов'язують із перенесенням одних явищ, найменувань, ознак, дій на інші. Перші становлять динамічну сутність, оскільки активізуються у зв'язку зі змінами культурних, національних, релігійних і політичних факторів [4, с. 123]. Образність об'єднує одиниці лексико-семантичного рівня мови, які здатні передавати позамовні явища, предмети чи властивості через асоціативні зв'язки з подібними явищами. Таким чином, метафорична внутрішня форма слова відображає вторинний образ позначуваного.

Особливий інтерес для дослідження викликає лексика на позначення цінностей, зокрема *добра*. Остання має високу комунікативну цінність, оскільки належить до «ядра» лексики кожної мови. Слова, які характеризуються переносними значеннями, у межах лексико-семантичної групи «*добро*» в сучасній українській мові налічують 26 іменників (6,3% всього лексичного складу на позначення *добра*): **скарб, вогонь, потуга, плюс, золото, чудо, багатство, затишок, жага, послуга, здобуток, рай, перемога, врода (урода), жереб, ореол, виграш, безумство, нірвана, завоювання, німб, Едем, Бог, солодоші, луна.** Класифікація досліджуваного лексичного складу

здійснюється на основі семантичного критерію, що дає можливість виявити спільні й відмінні риси вербалізації *добра* в українській мові.

Перша група лексичних одиниць позначає людину – носія *добра*, наділену особливими рисами, яка варта поваги та любові: *хто-небудь надзвичайної цінності, з винятковими достоїнствами, якостями і т. ін.*; *людина особливо потрібна, дорога для когось (скарб)*; *той, кого люблять (любов)*; *про того, хто має дуже енергійну, запальну вдачу (вогонь)*; *про кого-небудь, вартото, гідного поваги (золото)*; *красива, вродлива людина (врода)*; *найбільший умілець у чомусь, наймогутніший володар чого-небудь (Бог)* [1]. Іменник **рай** вживається як *лагідне, ніжне звертання до близької, дорогої людини* [1]. Отже, моральна свідомість кожного українця ґрунтується на його моральних якостях: енергійності, наполегливості, працездатності, здатності самовдосконалюватися тощо. Саме ці якості допомагають людині швидше досягти мети та зосередити власну увагу на змісті вчинків і діяльності.

Друга група містить іменники, об'єднані вказівкою на внутрішній світ особистості та його прояви. Пізнаючи дійсність, людина у своїй свідомості диференціює явища об'єктивного світу на добрі та погані, оцінює поведінку і ставлення до інших. У такий спосіб відбувається становлення внутрішнього, духовного світу особистості та виокремлюються власне особистісні цінності. Лексика цієї групи демонструє значну схильність до диференціації семантичних ознак: *душевне піднесення, натхнення; пристрасть, запал (вогонь)*; *про стан душевного спокою, тихої втіхи (затишок)*; *насолода, блаженство, щастя (рай)*; *стан спокою, блаженства (нірвана)*; *насолода, втіха (солодощі)*; *багатство розуму, почуттів і т. ін. (скарб)* [1]. Задоволення, яке передається лексемою **солодощі** (*вищий ступінь задоволення*) [1], регламентує ціннісні відносини та стосунки з іншими людьми.

Третю групу становлять лексичні одиниці, що позначають прагнення досягти поставленої мети та здійснення великих задумів і бажань. Пошук свого призначення в суспільстві є важливим процесом для соціокультурної самоідентифікації особистості. Українці ототожнюють *добро* з *відчайдушними спробами, зусиллями досягти чого-небудь, здійснити щось (потуга)*; *великим, нестримним бажанням чого-небудь, прагненням до чого-небудь, до володіння чим-небудь, до досягнення якоїсь мети (жага)*; *чимсь досягненням, надбанням (здобуток)* [1]. Іменник **перемога** розкриває вказану семантику шляхом вживання у вислові *здобувати (здобути) перемогу (досягати чого-небудь бажаного, жаданого і т. ін., подолавши всі перешкоди)* [1]. Для української ментальності характерним є оцінювання значущості особистих досягнень вище, ніж матеріальних здобутків.

Вказівка на успіх та наявність певних особливостей для його досягнення простежується в лексичних значеннях слів четвертої групи. Серед них виділяємо такі, які позначають *успіх, перемогу в чому-небудь (виграш)* та вказують на їхні передумови (*успіх у боротьбі за що-небудь, здійснення чого-небудь у результаті боротьби, подолання якихось труднощів (перемога, завоювання)*) [1]. Слово **перемога** також вживається для позначення *ствердження, доведення своєї більшої в порівнянні із чимось силою, своєї вищості і т. ін.* [1]. До досліджуваної групи належить іменник **безумство**, який наголошує на необхідності *надзвичайної відваги, рішучості у вчинках* [1] задля досягнення успіху. Інструментальна семантика притаманна лексичній одиниці **чудо**, яка відображає *щось надзвичайне і все-сильне, те, що допомагає вийти зі скрутного становища* [1]. У свідомості носіїв української мови успіх оцінюється позитивно та часто асоціюється з важкою працею або подоланням певних перешкод.

Лексеми п'ятої групи актуалізують *добро* як суспільне схвалення та визнання чийось заслуг: *слава (луна); атмосфера слави, пошани, успіхів і т. ін., що оточує кого-небудь (німб, ореол)* [1]. Суспільне визнання є елементом морально-духовного становлення людини, сприяє формуванню людини-особистості. Проте побутує думка, що людина постає як автономна соціальна й духовно-культурна особистість, коли вона здійснює вчинки задля блага інших. Серед досліджуваної групи знаходимо лексему **послуга**, яка розкриває вказану семантику (*сприяння розвитку, піднесенню, поширенню чогось*). Протилежні значення притаманні словам **плюс** (*перевага, вигода*) та **виграш** (*вигода, користь від чого-небудь*) [1], які розкривають прагматичні аспекти людських відносин.

Шосту групу іменників на позначення *добра* в українській мові становлять одиниці, які позначають право на щасливе життя. Останнє становить один із найважливіших принципів існування. Українці асоціюють *добро* із *чудовим, спокійним, щасливим життям (рай)* [1]. Мінливість долі та її залежність від обставин передається лексичними значеннями слова **жереб** (*життєвий шлях і те, що на ньому виникає, створюється життєвими обставинами, із чим людина зустрічається і т. ін.; доля*) [1]. Досліджувана лексична одиниця підсилює вказану семантику у вислові **випав жереб** (*судилося, було призначено*).

Поряд із духовними потребами вагоме місце в житті людини посідають матеріальні потреби, задоволення яких забезпечує її комфортне існування. До сьомої групи досліджуваної лексики належать слова, які розкривають предметну семантику. Наприклад, іменник **скарб** укладачі «Словника української мови» визначають як *що-небудь*

надзвичайної цінності, з винятковими достоїнствами, якостями і т. ін., річ особливо потрібну, дорогу для когось. **Золото** в українців асоціюється із чимось дуже цінним, гарним, великим багатством, розкошами. Під **багатством** розуміють щось дуже цінне, важливе, значне [1]. Як бачимо, для української нації характерне позитивне ставлення до набутих важкою, чесною працею майна та грошей.

До останньої групи лексичних одиниць відносимо слова, які містять вказівки на те, що оточує людину. Життєдіяльність людини безпосередньо залежить від факторів навколишнього середовища. Лексичні значення слів **врода**, **рай** та **Едем** передають *сукупність природних явищ, які милують зір, гарні краєвиди (врода); красива, благодатна місцевість (рай); місце, що відзначається винятковою красою і багатством природи, благодатний край (Едем)* [1].

Цікавою, на нашу думку, є семантика іменників **потуга** та **безумство**. Наявність позитивно маркованих переносних значень, які протиставляються негативно забарвленим, і навпаки призводить до появи енантіосемії. Наприклад, слово **потуга** в переносному значенні позначає *відчайдушні спроби, зусилля (звичайно марні, безплідні) досягти чого-небудь, здійснити щось*, тоді як у прямому значенні воно передає *підтримку, утіху*. Іменник **безумство** містить вказівку на *надзвичайну відвагу, рішучість у вчинках* і водночас вживається для позначення *нерозсудливості, нерозумних, безглузвих дій, вчинків* [1]. Таке поєднання різновекторних оцінок у межах однієї лексичної одиниці свідчить про діалектичну єдність понять «добре» та «погано».

Комплексний аналіз переносних значень слів на позначення *добра* в українській мові показав, що у формуванні семантики *добра* значну роль відіграє суб'єкт, його суспільна діяльність і сприйняття об'єктивної дійсності. Семантика досліджуваних лексичних одиниць значно збагачується завдяки переносним значенням. Досліджувана лексика містить інтенсифікатори не лише позитивної, а й негативної оцінки, що свідчить про асиметрію мовного знака та поляризацію аксіологічних понять.

Висновки з дослідження. Вивчення цінностей відкриває шлях до розуміння внутрішнього світу людини, причин її дій і вчинків. *Добро* належить до найважливіших духовних, моральних і суспільних цінностей, які апелюють до внутрішнього світу особистості та знаходять свій вияв в усталених нормах, суспільних ідеалах та еталонах, особистісних установах тощо.

Комплексний аналіз переносних значень слів на позначення *добра* в українській мові показав, що образність притаманна полісемічним іменникам, які мають широку сферу свого семантичного вживання. В українській мові переносні значення досліджуваних

одиниць містять низку актуальних семантичних ознак, що актуалізують уявлення про *добро*. Останні є універсальними та водночас передають національно-культурну специфіку *добра* в українській лінгвокультурі. Зокрема, воно розглядається як антропоцентричний і соціопрагматичний феномен. Це пояснюється тим фактом, що цінності покликані задовольняти потреби як окремого індивіда, так і соціуму загалом. Аналіз переносних значень іменників на позначення *добра* довів, що українці вважають важливішими моральні й суспільні цінності, тоді як матеріальним цінностям відводиться другорядне місце в їхньому житті.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в зіставному вивченні переносних значень лексичних одиниць на позначення *добра* в сучасних англійській, французькій та українській мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
2. Лексика на перетині наукових парадигм : монографія / за ред. Л.В. Струга-нець. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. 212 с.
3. Онищак Г.В. Системно-структурна параметризація лексико-семантичної групи «Зло» в українській, англійській та французькій мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 ; Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2018. 360 с.
4. Онищак Г.В., Смужаниця Д.І. Особливості переносних значень іменників на позначення *зла* в сучасних французькій та українській мовах. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2020. Вип. 18. С. 121–131.
5. Фабіан М.П. Семантика мовного етикету: новий підхід до її вивчення. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2014. Вип. 12. С. 7–13.
6. Ahearn L.M. *Living Language: An Introduction to Linguistic Anthropology*. 2nd ed. Malden : Wiley Blackwell, 2017. 369 p.
7. Baicchi A. *Figurativeness All the Way Down: By Way of Introduction. Figurative Meaning Construction in Thought and Language* / ed. by A. Baicchi. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2020. P. 1–10.
8. Colston H.L. *Using Figurative Language*. New York : Cambridge University Press, 2015. 266 p.
9. Cruse D.A. *Lexical Semantics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1986. 310 p.
10. Fabian M. Comparative Research of Etiquette Nouns in English, Ukrainian and Hungarian. *Development of Philology and Linguistics at the Modern Historical Period*. Lviv ; Torun : Liha Pres, 2019. P. 161–179.
11. Konnova M., Babenko N. Conceptual Metaphors of Time in English: An Axiological Perspective. *Lege Artis. Language Yesterday, Today, Tomorrow*. 2019. Vol. 4(2). P. 86–127.
12. Kreidler C.W. *Introducing English Semantics*. 2nd ed. New York : Routledge Taylor and Francis Group, 2014. 208 p.
13. Mocombe C.P. *Theory of Language and Meaning in Phenomenological Structuralism*. Cambridge : Cambridge Scholars Publishing, 2021. 103 p.
14. Winter Y. *Elements of Formal Semantics: An Introduction to the Mathematical Theory of Meaning in Natural Language*. Edinburgh : Edinburgh University Press Ltd., 2016. 272 p.

Ірина Репушевська,
асистент кафедри «Філологія»,
Одеський національний морський університет
<https://orcid.org/0000-0002-2794-4445>
м. Одеса, Україна

Когнітивно-комунікативні ознаки діалогічного мовлення класичних героїнь жіночого роману

Psycholinguistic peculiarities of speech of the classic heroines of the feminine novel

Анотація. У роботі проведено порівняльний аналіз мовленнєвих партій головних героїнь двох славетних англійських романів: «Гордість та упередження» Джейн Остен і «Щоденник Бріджит Джонс» Гелен Філдінг, що написані однією мовою, належать до одного жанру, проте досить віддалені в часі один від одного. Роман «Гордість та упередження» Джейн Остен створювався в 1796–1797 рр., а світ побачив у 1813 р. Натомість «Щоденник Бріджит Джонс» Гелен Філдінг був опублікований майже через 200 років, у 1998 р. У процесі аналізу порівняно особливості мовленнєвих партій головних героїнь на синтаксичному рівні, досліджено те, як автори конкретно використовують прийоми й мовленнєві засоби для створення портретних характеристик головних героїнь. Героїні Джейн Остен живуть у пуританській, консервативній Англії на межі XVIII–XIX ст. Життя англійської жінки того часу було обмежене будинком і церквою. Усі думки, усі мрії та прагнення молодій леді були зосереджені на шлюбі. Початок XIX ст. в Англії був часом чоловічого верховенства в усіх сферах суспільного життя: економіці, політиці, промисловості, науці та мистецтві. Жінки могли реалізувати свої здібності лише у веденні домашнього господарства, турботі про сім'ю. Природно, що розумну й талановиту Джейн Остен обурювало залежне, несамостійне у плані морального вибору становище сучасниць. Письменниця в романі «Гордість та упередження» створила образ жінки нового типу, яка прагне свободи вибору, ламає стереотипи суспільства щодо шлюбу та поведінки дівчини-безприданниці в суспільстві. Її героїня здатна подолати всі життєві труднощі та тиск із боку суспільства й сім'ї з гордо піднятою головою. Сутність жінки, її характер мисткиня розкрила здебільшого за допомогою мови героїні, її мовленнєвого спілкування.

Ключові слова: види діалогу, жіночий роман, жіночі персонажі, лінгвальна свідомість, мовленнєвий портрет, мовленнєві партії.

Summary. This work presents comparative analysis of the main characters' speech parts belonging to Elizabeth and Bridget as given in the famous English novels "Pride and Precedence" by Jane Austen and "Bridget Jones's Diary "

by Helen Fielding, both written in the same language and genre, but separated in time by almost two centuries. The topicality of this study follows from the profound linguo-gnoseological importance of the problems of inner mechanisms between the human cognition and its reflection in their speech. The work looks at communicative organization of the dialogue in the speech parts of Elizabeth Bennett and Bridget Jones. The main objective of this work is to establish regularities in the use of semantically different types of dialogue preferred by the main female characters of these typically feminine novels. The paper considers such problems as concretisation of the concepts of language and speech personality, speech portrait and communicative personality; the cultural and historical basis motivating psychological characteristics of Elizabeth and Bridget; and polyfunctionality of the dialogue parts of the both heroines studied in the aspect of the communicative techniques used by the both girls. Conceptually the analysis undertaken rests on the presumption that it is possible to penetrate into the depths of person's cognition and emotional state through his/her speech, on the other hand, we note that a person's speech does not always reflect his/her real thoughts and emotions, but can hide true feelings and motives due to the implicative character of the speech communication. Hence, a speech portrait, as a forming component of the speech personality, is not a functional model of it, but a functional implementation of this model from the point of view of reconstruction of a speech personality. Therefore, a comprehensive analysis of the speech portrait of the virtual speaker is aimed at reconstructing his/her lingual cognition. Comparing the communicative varieties of the typical dialogue organisation of the novels under study, in our work we investigate seven communicatively different types of the main characters' dialogues. The work results in the conclusion about similarity of the psycholinguistic peculiarities of the dialogue parts of the female personages studied.

Key words: types of dialogue, feminine novel, female characters, linguistic consciousness, speech portrait, speech parts.

Вступ. У роботі проведено порівняльний аналіз мовленнєвих партій головних героїнь двох славетних англійських романів: «Гордість та упередження» Джейн Остен і «Щоденник Бріджит Джонс» Гелен Філдінг, що написані однією мовою, належать до одного жанру, проте досить віддалені в часі один від одного. Роман «Гордість та упередження» Джейн Остен створювався в 1796–1797 рр., однак побачив світ у 1813 р. «Щоденник Бріджит Джонс» Гелен Філдінг був опублікований майже через 200 років, у 1998 р. У процесі аналізу порівнюватимуться особливості мовленнєвих партій головних героїнь на синтаксичному рівні, а також досліджуватиметься те, як автори конкретно використовують прийоми й мовленнєві засоби для створення портретних характеристик головних героїнь.

Героїні Джейн Остен живуть у пуританській, консервативній Англії на межі XVIII–XIX ст. Життя англійської жінки того часу було обмежене будинком і церквою. Усі думки, усі мрії та прагнення молодої леді були зосереджені на шлюбі. Початок XIX ст. в Англії був часом чоловічого верховенства в усіх сферах суспільного життя:

економіці, політиці, промисловості, науці та мистецтві. Жінки могли реалізувати свої здібності лише у веденні домашнього господарства, турботі про сім'ю. Природно, що розумну й талановиту Джейн Остен обурювало залежне, несамостійне у плані морального вибору становище сучасниць. Письменниця в романі «Гордість та упередження» створила образ жінки нового типу, яка прагне до свободи вибору, що ламає стереотипи суспільства щодо шлюбу та поведінки дівчини-безприданниці в суспільстві. Її героїня здатна подолати всі життєві труднощі й тиск із боку суспільства та сім'ї з гордо піднятою головою. Сутність жінки, її характер мисткиня розкриває здебільшого за допомогою мови героїні, її мовленнєвого спілкування.

Роман Гелен Філдінг «Щоденник Бріджит Джонс» є літературною рецепцією роману «Гордість та упередження». Саме під впливом таланту Джейн Остен, завдяки поклонінню й захопленню романом «Гордість та упередження» Гелен Філдінг створила свій «Щоденник Бріджит Джонс». Сучасна Англія, описана Г. Філдінг у романі, пережила сексуальну революцію 1970-х рр. Згідно з реаліями цього часу сформувалася нова свідомість, зросла самостійність жінки, яка прагне зовнішньої діяльності, намагається брати участь у громадських справах. У зв'язку із цим зменшилася роль сім'ї – жінка вже не прагне конче вийти заміж. Стиль життя, звичаї сучасної англійської жінки вирізняються надзвичайною свободою, розкріпаченням особистості. Однак розкутість, безладні статеві стосунки не дають жінці відчуття захищеності, душевної близькості з коханою людиною. І ці проблеми особистого плану ми бачимо на прикладі Бріджит Джонс.

Проведене дослідження спирається на вітчизняні й зарубіжні роботи О.Л. Бессонової, О.С. Бондаренко, Ю.М. Караулова, В.І. Карасика, К.Ф. Седова, В.В. Воробйова, В.І. Кареліна, А.П. Мартинюк, І.Б. Морозової, Дж. Кавелті, Г. Пола, Р. Вайнена, Дж. Хелма та інших учених, які висвітлюють внутрішній світ людини крізь призму її вербальної комунікації з іншими людьми.

Актуальність дослідження постає із загальної лінгвогносеологічної важливості проблем віддзеркалення психологічних аспектів свідомості людини в її мовленні.

Об'єктом дослідження є жіночі мовленнєві партії в романах «Гордість та упередження» Джейн Остен і «Щоденник Бріджит Джонс» Гелен Філдінг.

Предмет вивчення – комунікативна організація діалогу в мовленнєвих партіях Елізабет Беннет і Бріджит Джонс.

Метою роботи є встановлення закономірностей у вживанні семантично різних типів діалогу головними героїнями зазначених жіночих романів. Відповідно до поставленої мети в дослідженні

необхідно вирішити такі *завдання*: конкретизувати поняття мовної і мовленнєвої особистості, мовленнєвого портрету та комунікативної особистості; розглянути культурно-історичне підґрунтя формування психологічних особливостей Елізабет і Бріджит; проаналізувати поліфункціональність діалогічних партій обох героїнь та виокремити комунікативні типи їхнього діалогічного спілкування; провести порівняльний аналіз комунікативних технік організацій діалогу обох жінок.

Методологія та методи дослідження. Загалом представлено дослідження спирається на антропоцентричну платформу вивчення фактичного мовного матеріалу із залученням комплексного підходу, що передбачає використання різних загальнонаукових і спеціальних методів та методик аналізу. У роботі використовується метод спостереження, індукція та дедукція, дискурсивно-контекстуальний метод аналізу лінгвістичних явищ, елементи діахронічного підходу, квантитативний і квалітативний методи дослідження. Концептуально дослідження спирається на філософське положення про взаємозв'язок мови й мислення, що віддзеркалюється у свідомості особистості та об'єктивується в її мовленні.

Загальний корпус фактичного матеріалу складається з 287 діалогів: 162 дібрані методом суцільної вибірки з роману Дж. Остін «Гордість та упередження», 125 – з твору Г. Філдінг «Щоденник Бріджит Джонс».

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожен літературний персонаж фактично є носієм мовної свідомості та певної мовної картини світу, що відображає його власне сприйняття дійсності та підлягає аналізу через представлені в тексті мовленнєві повідомлення. Сам художній діалог трактується деякими дослідниками як діалогічна форма авторського звернення до читача. Автор прямо висловлює свою позицію в авторському наративі, де він надає експліцитно характеристику персонажів і повідомляє загальні фонові знання про створений художній світ. З позиції мовних форм спілкування авторський наратив представлено в художньому творі монологом, а персонажне мовлення – здебільшого діалогом.

За словами Платона, «людина пізнається крізь призму її мовлення, тому що мовлення віддзеркалює думки й образи людини в її висловлюваннях». У процесі спілкування, згідно з афористичним зауваженням видатного філософа ХХ ст. М.К. Мамардашвілі, відбувається «вивертання внутрішнього в зовнішнє». Щодо так званого внутрішнього мовлення Т.П. Вільчинська вважає, що мовлення «може здійснюватися шляхом відтворення певних образів або промови людини до самої себе» [3, с. 42].

У художньому творі відбувається обмін інформацією та емоціями між партнерами, що зображується як вербальна взаємодія на двох рівнях: персонажному (у діалозі) та авторському паратексті, де автор посередньо передає зовнішній і внутрішній стан персонажів шляхом власного опису. Окремо зазначимо, що, крім наведених двох рівнів, у художньому тексті може бути зафіксована й передача внутрішнього мовлення персонажу, що передається у формі прямого чи непрямого мовлення, наприклад: *He thought she became worried* [8, с. 52] – Він подумав, що вона розхвилювалася (переклад наш – І. Р.).

Однак безперечним є те, що саме через мовлення людини можливе проникнення у глибини її свідомості та емотивного стану. З іншого боку, мовлення людини не завжди віддзеркалює її реальні думки й емоції, воно може приховати істинні почуття, мотиви, імплікативний характер. Імплікацію розуміємо як результат ментального заповнення мовленнєвих лакул, які виникають унаслідок економії мовленнєвих зусиль [3, с. 158]. Результат такої мисленнєвої діяльності відомий психолінгвіст Т.П. Грайс дефінує як імплікатуру. Прикладом дедукції може бути таке висловлювання: *I mean she doesn't smile as much as you do. That's probably why she hasn't got so many lines* [9, с. 78].

На наше переконання, крім інформативних, логічно припустити наявність емотивних імплікатур, де співрозмовники на базі свого попереднього когнітивного досвіду, а то й підсвідомо здогадуються про почуття партнера за комунікацією, наприклад: *Then he took the champagne glass out of my hand, kissed me, and I understood he was serious* [9, с. 164].

Зауважимо, що мовлення персонажів вторинне, оскільки воно створюється автором у межах уявної квазіреальності. І.А. Бехта підкреслює: «Початковою є інтенція мовця. Текст – результат наміру автора будь-що висловити» [1, с. 63]. Авторський початок відрізняє художній текст від нехудожнього.

Є така думка, що в художньому творі автор відображає власну свідомість не прямо, а через подальшу свідомість свого героя, проте вона не обов'язково співпадає з авторською.

Таким чином, кожний літературний герой є носієм мовної свідомості та особливої картини світу, що відображає його власне сприйняття дійсності, яка аналізується через представлені в тексті мовленнєві повідомлення. Варто підкреслити, що тлумачення авторського задуму залежить від культурно-освітнього рівня читача, його особистісних орієнтацій, історичного періоду та інших факторів.

Автор художнього твору прагне донести до читача своє бачення світу, свою картину моральних цінностей. З іншого боку, як представники різних верств суспільства, психотипів і гендеру, герої твору

у своїх персонажних партіях передають типові ознаки того чи іншого шару національної англосмовної спільноти. Крім того, намагаючись зробити своїх героїв упізнаними не лише за зовнішнім, а й за вербальним рівнем, автор намагається індивідуалізувати їхнє мовлення, додати йому особистісного забарвлення. Саме в уста персонажів він вкладає те, що має сформулювати в читача власне бачення проблеми, представлені в тексті. Саме через мовлення героїв автор впливає на емоційну сторону читача, свідомо прирікаючи його на певну реакцію-відповідь на мовлення того чи іншого персонажа.

О.О. Пожарицька зазначає, що мовлення персонажів сприяє їх індивідуалізації та слугує одним зі способів створення їхніх віртуальних особистостей. Літературним персонажам, як і реальним особистостям, властиве різне світосприйняття, що визначає їх поведінку у створеній автором квазіреальності [6, с. 8].

Отже, будь-який літературний персонаж є уособленням певної мовленнєвої особистості. За словами відомого сучасного українського лінгводидактика М.С. Вашуленка, мовленнєва особистість – це людина, яку розглядаємо з позиції її готовності виконувати мовленнєві дії; це той, хто привласнює мову, для кого мова є мовленням. Мовленнєва особистість характеризується не лише тим, що вона знає про мову, а й тим, як вона може її використовувати [2, с. 11].

З поняттям «мовленнєва особистість» тісно пов'язане поняття «мовна особистість», що знайшло відображення у працях І.О. Бодуена де Куртене, В.В. Виноградова, В. фон Гумбольдта, І.О. Зимньої, В.І. Карасика, Ю.М. Караулова, Т.М. Ушакової, Р.Й. Якобсона. Мовна особистість – це суб'єкт, який володіє сукупністю здібностей і властивостей, що дадуть їй змогу здійснювати споконвічно людську діяльність: говорити, спілкуватися, створювати усні й письмові твори, які відповідають меті та умовам комунікації, вбирати інформацію з текстів, сприймати мову. Поняття мовної особистості нерозривно пов'язане з поняттям мовної свідомості. Т.П. Вільчинська зауважує: «Мовна особистість визначається не в соціально-рольових або оцінних категоріях, а винятково через характерне для неї усвідомлення слів і висловлювань» [3, с. 347].

На думку української дослідниці О.О. Селіванової, мовна особистість – це «іманентна ознака особистості як носія мови та комуніканта, що характеризує її мовну й комунікативну компетенцію та реалізацію їх у породженні, сприйнятті, розумінні й інтерпретації вербальних повідомлень, текстів, а також в інтерактивній взаємодії дискурсу» [7, с. 370].

З наведеною вище думкою узгоджується підхід С.І. Орлової, яка вважає, що мовна особистість – це узагальнений образ носія мовної

свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних здатностей і здібностей, мовної культури та смаку, мовних традицій і мовної моди [5, с. 42]. Своєю чергою Т.П. Вільчинська виокремлює такі компоненти мовної особистості:

а) людину-мовця – особистість, однією з видів діяльності якої є мовлення;

б) мовленнєву особистість – особистість, яка реалізує себе в комунікації, вибирає та здійснює ту чи іншу стратегію і тактику спілкування, репертуар засобів (лінгвістичних та екстралінгвістичних);

в) комунікативну особистість – конкретного учасника конкретного комунікативного акту, який реально діє в реальній комунікації [3, с. 44].

Таким чином, мовленнєва особистість (зокрема й віртуальна) – це вербальне віддзеркалення психологічних і соціальних ознак мовця.

Мовленнєвий портрет, як формуючий складник мовної особистості, – це не функціональна її модель, а функціональна реалізація цієї моделі з позиції становлення мовленнєвої особистості. Отже, створення та всебічний аналіз мовленнєвого портрету має на меті реконструкцію мовної свідомості учасника комунікації. Узагальнимо, що більшість дослідників мовленнєвого портрету розуміють його як певний набір синтаксичних, лексичних і фонетичних характеристик мовлення, що властиві реальній або віртуальній особистості.

Ми вважаємо, що синтаксичні характеристики мовлення є провідними у становленні психотипу особистості та інтелектуального рівня, оскільки, за спостереженнями І.Б. Морозової та Г. Белля, синтаксичний орган мовлення людини є іконічним віддзеркаленням процесів, що відбуваються в її свідомості. Німецький письменник ХХ ст. Г. Белль (лауреат Нобелівської премії 1972 р.) зазначив: «Оцінюйте слова, вивчайте синтаксис, досліджуйте ритміку!»

Зауважимо, що мовленнєвий портрет головної героїні, який безпосередньо створюється автором, стає елементарним (у сенсі «бути елементом») для впливу на читача за допомогою реплік персонажа в діалозі.

У роботах, присвячених поліфункціональності діалогу, дослідники (зокрема, Г.В. Рогова, Л. Деллюк, О.В. Радчук) зазвичай виокремлюють вісім різновидів діалогу: діалог-допит, діалог-сповідь, діалог повного взаєморозуміння, діалог-пояснення, діалог-з'ясування, діалог-сварку, діалог-поєдинок, змішаний діалог.

Р. Гунтер виокремлює діалог-аргументацію, діалог формально-етикетний, діалог суб'єктивно-модальний (тобто оцінного типу) та діалог інформативного типу [4, с. 92].

Порівнюючи вербальну організацію мовлення головних героїнь романів, що досліджуються, ми розглядаємо такі типи персонажних діалогів:

- інформативний (зادля заповнення інформаційних лакун);
- суб'єктивно-модальний (оцінного типу);
- відстоювання життєвих принципів;
- філософсько-риторичний (інтелектуальне змагання);
- емоційного типу (вибух почуттів, вигуків);
- формально-етикетний;
- комп'ютерний.

Виокремлення додаткових типів діалогу, а саме *відстоювання життєвих принципів, філософсько-риторичного та емоційного*, вважаємо необхідним з огляду на специфіку невербальних обставин і комунікативних ситуацій, у яких розкривається психологія та внутрішній світ Елізабет і Бріджит. Зауважимо, що події, про які йдеться в романах, мають часову відстань понад двісті років. Із цього з'являється новий тип діалогу – *комп'ютерний*.

Наведемо таблицю 1, у якій представлені кількісні показники живаних типів діалогу в мовленні Елізабет та Бріджит.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз різних типів діалогу в персонажних партіях Елізабет і Бріджит

№	Тип діалогу	Елізабет	Бріджит
1	Інформативний (заповнення інформаційної прогалини)	24%	21%
2	Суб'єктивно-модальний	10%	11%
3	Вияснення міжособистісних стосунків (відстоювання життєвих принципів)	24%	25%
4	Філософсько-риторичний (інтелектуальне змагання)	18,5%	13%
5	Емоційний (вибух почуттів, вигуків)	14%	16%
6	Формально-етикетний	9,5%	5,5%
7	Комп'ютерний	0%	8,5%
Усього		100%	100%

Проілюструємо прикладами різних типів діалогу, що мають місце в персонажних партіях героїнь досліджуваних творів – Елізабет та Бріджит.

Інформативний тип діалогу:

1. Missis Bennet: *When is your next ball to be, Lizzy?*

Elizabeth: *To-morrow fortnight* [8, с. 5].

2. Bridget: *Do you know where the toilets are?*

Jude: *Ah, actually I think they're over there* [9, c. 65].

Формально-етикетний тип діалогу:

1. Bridget: *"Can't I tempt you with a gherkin?" I said, to show I had had a genuine reason for coming over, which was quite definitely gherkin-based rather than phone-number-related.*

Mark Darcy: *"Thank you, no," he said, looking at me with some alarm* [9, c. 87].

2. Elizabeth: *Dear madam, do not go. I beg you will not go. Mr. Collins must excuse me. I am going away myself* [8, c. 34].

Суб'єктивно-модальний тип діалогу:

1. Jane: *"He is just what a young man ought to be," said she, "sensible, good-humoured, lively; and I never saw such happy manners! – so much ease, with such perfect good breeding!"*

Elizabeth: *"He is also handsome," replied Elizabeth, "which a young man ought likewise to be, if he possibly can. His character is thereby complete"* [8, c. 13].

2. Daniel: *I've got a new diet for you.*

Bridget: *So you think I'm fat* [9, c. 85].

Діалог – інтелектуальне змагання:

1. Mark Darcy: *"I. Um. Are you reading any, ah ... Have you read any good books lately?" he said.*

Bridget: *"Backlash, actually, by Susan Faludi," I said triumphantly* [9, c. 117].

2. Elizabeth: *"Then," observed Elizabeth, "you must comprehend a great deal in your idea of an accomplished woman."*

Miss Bingley: *"Yes, I do comprehend a great deal in it"* [8, c. 72].

Діалог – відстоювання життєвих принципів:

1. Mister Darcy: *In vain I have struggled. It will not do. My feelings will not be repressed. You must allow me to tell you how ardently I admire and love you.*

Elizabeth: *In such cases as this, it is, I believe, the established mode to express a sense of obligation for the sentiments avowed, however unequally they may be returned. It is natural that obligation should be felt, and if I could feel gratitude, I would now thank you. But I cannot – I have never desired your good opinion, and you have certainly bestowed it most unwillingly. I am sorry to have occasioned pain to anyone. It has been most unconsciously done, however, and I hope will be of short duration* [8, c. 65].

2. Bridget: *I don't want to keep Mark company.*

Mother: *Oh. But he's very clever. Been to Cambridge. Apparently he made a fortune in America...* [9, c. 12].

Діалог емоційного туну:

1. Whickhem: *“Yes – the late Mr. Darcy bequeathed me the next presentation of the best living in his gift. But when the living fell, it was given elsewhere.”*

Elisabeth: *“Good heavens!” cried Elizabeth; “but how could that be? How could his will be disregarded? Why did you not seek legal redress?”* [8, с. 86].

2. Tom: *Good God!*

Bridget: *What!? What!?*

Tom: *Your face. You look like Barbara Cartland* [9, с. 86].

Діалог комп'ютерного туну:

1. Daniel: *Message Jones*

“You appear to have forgotten your skirt. As I think is made perfectly clear in your contract of employment, staff are expected to be fully dressed at all times. Cleave” [9, с. 87].

2. Bridget: *Message Cleave*

“Sir, am appalled by message. Whilst skirt could reasonably be described as a little on the skimpy side (thrift being ever our watchword in editorial), consider it gross misrepresentation to describe said skirt as absent, and considering contacting union. Jones” [9, с. 60].

Висновки з дослідження. У результаті порівняння мовленнєвих партій головних героїнь романів, що досліджувалися, виявлено певні закономірності в організації їхнього мовлення. Із семи співпадаючих типів діалогу, що засвідчено в мовленнєвих партіях обох жінок, частотність вживання чотирьох майже повністю співпадає. Так, найбільш уживаним є відстоювання життєвих принципів, частотність якого в мовленні Елізабет становить 24%, а в мовленні Бріджит – 25% від усіх типів діалогу. Діалоги інформативного типу також досить частотні в мовленні обох жінок: 24% в Елізабет та 21% у Бріджит. Третє місце за частотністю посідають діалоги емоційні з вибухом почуттів і вигуків. Вони становлять у мовленні Елізабет 14%, а в мовленні Бріджит – 16%. Діалоги суб'єктивно-модального характеру за своєю частотністю також майже співпадають: в Елізабет вони становлять 10% від усіх діалогових типів, у Бріджит – 11%.

Розбіжність у комунікативній організації діалогічного спілкування Елізабет та Бріджит спостерігається у вживанні діалогів формально-етикетного типу, які в мовленні Елізабет становлять 9,5%, а в мовленні Бріджит – 5,5%, та діалогів типу інтелектуального змагання, яких у мовленні Елізабет спостережено 18,5%, у мовленні Бріджит – 13%.

Крім того, у «Щоденнику Бріджит Джонс» зафіксовані новітні форми сучасного спілкування за допомогою комп'ютера. Цей тип

діалогу відсутній у мовленні Елізабет та представлений тільки в партіях Бріджит.

Така відсутність збігу у вживанні формально-етикетного та комп'ютерного типів діалогу в організації бесіди пояснюється діахронічними змінами в мовленнєвому етикеті британців, який стає більш демократичним і невимогливим, а також поширенням ІТ-технологій у житті сучасного суспільства. Зауважимо, що діалоги типу інтелектуального змагання традиційно мали місце в розмовах англійців XVIII–XIX ст., а зараз, згідно зі спостереженнями психологів, стають менш вживаними [10, с. 91].

Зазначені закономірності у вживанні різних типів діалогів у мовленнєвих партіях Елізабет і Бріджит вважаємо невинуватими. Вони свідчать про однакові комунікативні техніки, що використовуються героїнями обох романів у процесі вербального спілкування. Отже, з огляду на твердження про мовлення як віддзеркалення свідомості можна зробити висновок, що персональні психологічні характеристики обох героїнь багато в чому співпадають: вони відстоюють свої життєві принципи, є емоційними, допитливими, відкрито висловлюють своє ставлення до людей і подій навколишнього світу. Таким чином, є об'єктивні підстави для розгляду Елізабет та Бріджит як одного й того самого психологічного типу особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехта І.А. Дискурс наратора в англійській прозі. Київ : Грамота, 2004. 304 с.
2. Вашуленко М.С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа*. 2001. № 1. С. 11–14.
3. Вільчинська Т.П. Образ автора художнього тексту в парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2013. Т. 26(65). № 1. С. 190–194.
4. Морозова І.Б. Парадигматичний аналіз структури і семантики елементарних комунікативних одиниць у світлі гештальт-теорії в сучасній англійській мові : монографія. Одеса : Друкарський дім, 2009. 384 с.
5. Орлова С.І. Лінгвальні засоби вираження індивідуального стилю автора у прозі Р. Баха. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2011. Вип. 20. С. 156–169.
6. Пожарицька О.О. Авторський концепт позитивності у мовленнєвому портреті головного героя: комунікативно-парадигматичний аналіз (на матеріалі англійських романів жанру «вестерн») : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2014. 20 с.
7. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
8. Austen J. *Pride and Prejudice*. London : Higher School Publishing House, 1961. 279 p.

9. Fielding H. Bridget Jones Diary. London : Pan Macmillan, 2014. 320 p.
10. McFarlan B. Are You Good Enough: 15 Ways to Build a Confident Mindset. Chichester, West Sussex : CAPSTONE, 2006. 185 p.

UDC 811.111'255+81'373.46

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2022.21-22.183-191>

Myroslava Slyvka,

PhD in Philology,

Senior Lecturer at the Department of English Philology,

Uzhhorod National University

<https://orcid.org/0000-0002-8673-7147>

Uzhhorod, Ukraine

Vivien Monush,

Bachelor of the Faculty of English Philology

Uzhhorod National University

Uzhhorod, Ukraine

Peculiarities of translating English historical terms into Ukrainian

Особливості відтворення англійських історичних термінів українською мовою

Summary. *The article is devoted to the analysis of rendering specificities of historical terms from English into Ukrainian. The relevance of the topic is determined by the direction of modern linguistic research on the study of the functional features of the branch terminology which are a consequence of the continuous development of several aspects, in particular history, as well as the need for an exhaustive study of the translation of terminology, which functions in the English historical discourse by means of the Ukrainian language. The purpose of the research is to study the functioning of the historical terms in modern English and the peculiarities of their translation into Ukrainian. The object of the study is the historical terms in the modern English and Ukrainian languages. The subject of the study is the main methods of translating English historical terms into Ukrainian. The main task facing translators of historical discourse is to find a term equivalent in the target language. A terminological equivalent is a lexical unit of the target language, which corresponds as closely as possible to the source language lexeme describing precisely a special concept and performing the same function regardless of the context. The results of the analysis indicate that historical terms are reproduced using a number of translation*

methods, including the use of equivalent which is the most frequent method of translation (77 cases, 47%), calquing (38, 23%), and transcoding (24, 15%). Phrase translation (16, 10%) and combined renomination (9, 5%) are the least used methods of translating historical terms.

Key words: translation, equivalent, calquing, transcoding, phrase translation, combined renomination, historical term.

Анотація. Стаття присвячена аналізу особливостей відтворення англійських історичних термінів українською мовою. Актуальність теми визначається спрямуванням сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення функціональних особливостей галузевої термінології, що є наслідком невпинного розвитку низки галузей, зокрема історії, а також потребою у вичерпному дослідженні специфіки перекладу термінології, що функціонує в англомовному історичному дискурсі засобами української мови. Метою дослідження є вивчення функціонування термінів історії у сучасній англійській мові й особливості їхнього перекладу українською мовою. Об'єктом дослідження є історичні терміни у сучасній англійській та українській мовах. Предметом дослідження є основні прийоми перекладу англійських історичних термінів українською мовою. Основне завдання, яке стоїть перед перекладачами історичного дискурсу, – знайти термінологічний еквівалент у мові перекладу. Термінологічний еквівалент – це лексична одиниця мови перекладу, яка максимально близько відповідає лексемі вихідної мови, точно описуючи спеціальне поняття та виконуючи ту саму функцію незалежно від контексту. Результати аналізу показують, що історичні терміни відтворюються з використанням низки способів перекладу, включаючи використання еквівалента, який є найчастішим способом перекладу (77 випадків, 47%), калькування (38,23%) та транскодування (24,15%). Фразовий переклад (16,10%) та комбінована реномінація (9,5%) є найменш використовуваними методами перекладу історичних термінів.

Ключові слова: переклад, еквівалент, калькування, транскодування, фразовий переклад, комбінована реномінація, історичний термін.

Introduction. Historical terms as the problem of translation theory and practice has not yet been exhausted in the comparative investigation. Historical terms as the units whose referential meanings and semantic implications bear the imprint of the cultural and social history life-style cause significant difficulties for translators. The relevance of the topic is determined by the direction of modern linguistic research on the study of the functional features of the branch terminology which are a consequence of the continuous development of several branches, in particular history, as well as the need for an exhaustive study of the translation of terminology, which functions in the English historical discourse by means of the Ukrainian language.

The urgency of the problem of historical terms in translation has been accentuated in the publications of such philologists as L. Tomolenko, L. Petrenko, L. Kostenko, L. Bilozers'ka and others. A noted contribution

into the common cause of translating terms has been made by the Ukrainian philologists, I. Korunets, T. Kyiak, M. Novykova, R. Zorivchak, V. Karaban, M. Slyvka and other philologists dealing with the problem generally or tackling partially some aspects of the bearers of the national attribution in translation.

The aim of the investigation is to outline the primary ways of conveying historical terms in the literary work. The purpose of the research is to study the functioning of the historical terms in modern English and the peculiarities of their translation into Ukrainian. The object of the study is the historical terms in the modern English and Ukrainian languages. The subject of the study is the main methods of translating English historical terms into Ukrainian. The material of the study is the original text of the book “Europe. A History” by Norman Davies and its Ukrainian translation performed by Petro Tarashchuk.

Scholars give different definitions to historical terms. According to O. Novytska the historical terms of each language denote political and economic relations, units of property, phenomena and objects characteristic of a particular country in a particular epoch, which indicates a semantic difference between the historical terms of the source language and the target language, which can be overcome by achieving correspondence to the original function and choice of means [5, p. 75].

Scholars draw attention to the fact that all terms are combined into terminological systems that express the concept of one field of knowledge. In each terminological system certain groups are formed, for which their belonging to a class of objects, or to a class of processes, properties, etc. is common [4, p. 111].

The proximity of the concepts of term and realia is pointed out by R. Zorivchak, who, following A. Schweitzer, introduces the concept of term-realialia [2, p. 69], reflecting the relationship between realias and terms as linguistic signs that represent scientific concepts of a special professional branch of knowledge. The terms-realialias are defined as lexemes denoting the realities of everyday life and social life, specific to any country, nation or locality in a particular historical period. M. Slyvka considers realialia not only as a purely extra-linguistic phenomenon, defining it as a fact connected with the events of social and cultural life of the country, peculiarities of its state structure, history of its people, but also refers geographical names, proper names and surnames, names of institutions to realialias, etc. [7, p. 45]. M. Slyvka comes to the conclusion that the main difference between the term and the realialia lies in the functional and stylistic sphere, because unlike the terms which are a basic element of professional or scientific discourse and do not exist outside the terminosystem, which, despite national characteristics, gravitates towards inter-lingual

invariance of the main differential characteristics of its term units, realia are distinguished only in the aspect of inter-lingual comparison and function in professional and everyday speech, in fiction texts, in mass media as separate entities [6, p. 187]. The researcher argues that realias are associated with the thesaurus of the national language, which determines the features of the conceptsphere and its linguistic and cognitive potential, and with fiction, where they are a means of conveying local and temporal flavour. However, M. Slyvka also notes that in scientific discourse realias are capable of performing the function of ordinary terms [6, c. 187].

In our study we believe that within the framework of historical discourse historicisms and historical realias can be qualified as specific terms of historical science, because they exhibit the main features of the terminological vocabulary and can be referred to historical terminology.

Methodology/Methods. Along with the problem of preserving the national uniqueness of the original, there is also the issue of conveying its historical colouring. The era in which the literary work was created, imposes a certain imprint on the artistic images. Despite the presence of various methods and approaches to translation in modern translation studies, nowadays, the focus is on the historical and cultural aspects of translation, the contexts in which it is performed. Modern translation studies have started devoting considerable attention to research in the field of translation of historical terms, exploring the possibility of their principal cross-interpretation, methods and peculiarities of their conveyance by the target language, definition and classification, problems of their historical and cultural identity in the target language, etc.

Any scientific research is performed using general scientific methods, including synthesis, analysis, induction, deduction, typology, classification etc. Thus, we will focus on describing the methods and techniques that have been directly applied in studying the translation of historical terms. Using the method of terminological analysis, we have examined the scholars' views on the interpretation of the concepts "historical terms", "realias", and clarified the content of these terms, as they occupy a leading place in the conceptual apparatus of the theory used as the basis of our research. In addition, the deductive-inductive method has been applied for the analysis, synthesis and generalization of scientific theories and concepts in order to establish the theoretical and methodological basis for the study of verbalized historical terms. Taking into account the research aim, the study is based on a comparative analysis method. Translation texts have been compared with the original to reveal the most successful variants of translating historical terms. Translation techniques have been analysed and compared. A descriptive method has been used to examine, systematize and classify the semantic, structural and functional

properties of the historical terms under study. The functional-communication method has been applied to determine the functions of the language units under study. Thus, there are a large number of translation methods and techniques, all of which can be used sequentially or in combination, but only a comprehensive approach to translation analysis provides an optimal result.

Results and Discussion. The main problem of translating historical terms is the difficulty of transferring and preserving the specific meaning of a particular term, since at a certain period of time in history they carried a special meaning. And by making a mistake or inaccuracy in the translation of historical terms, the translator can create a wrong idea about this historical event and about the course of history, which is unacceptable for a professional translator.

The main issue of translation of historical terms is associated with the preservation of specificity and the transfer of the meaning that they had in a particular historical period of time in a particular geographical space. When translating historical terms, it is recommended to avoid inaccuracies in rendering their meaning in another language, as this leads to a distortion of historical reality and creates a wrong impression of the course of history. In addition, the translator must have the background knowledge to carry out an adequate and equivalent translation of historical discourse.

Terms-internationalisms. The main task facing translators engaged in the translation of texts within historical discourse is to find an equivalent term in the target language. According to V. Karaban, equivalent units are classified into monoequivalent units (i.e., having only one translational correspondence) and multiequivalent units (i.e., having two or more translational correspondences) [3, p. 279]. A terminological equivalent (dictionary correspondence) is a lexical unit of the target language that corresponds as closely as possible to the source language lexeme, which describes the same special concept and performs the same function regardless of the context, e.g.: “*To the east lay the land-bridge to the rest of the world, whence all peoples and all **civilizations** were to come*” [8, p. 21]. – «*На сході – суходіл, що пов’язував Півострів з реітою світу, звідки мали прийти всі народи і всі **цивілізації***» [9, p. 24].

The presence of terms-variant correspondences in both languages under consideration can be explained by the fact that the terminology of historical discourse is still forming and developing, which implies that one term has several synonymic variants of translation into Ukrainian. There are cases when the emergence of fixed equivalents is the result of the use of variant correspondence [3, p. 279]. An example is the term “pilgrim”, which has four Ukrainian variant correspondences – «пілігрим», «паломник», «мандрівник», «прочанин», for example: “*It was*

sought out by medieval **pilgrims** seeking protection from the plague” [8, p. 320] – «Саме в ній середньовічні **прочани** шукали порятунку від чуми» [9, p. 220].

Therefore, since most historical terms are poly-equivalent, that is, have two or more translated correspondences, the translator uses translation by means of variant correspondence in these cases, relying on the context and the translator’s own style.

A prerequisite for the successful translation of realias into another language is such an element of translation competence as background knowledge [8, p. 81]. The translator must know the realias in the original language in order to avoid difficulties in both the perception and the reproduction stages of the text. The translator’s easiest solution is to use an established equivalent. Unambiguity, the absence of synonyms, elevates some historical terms to the rank of “ideal”, fixing them as permanent equivalents in another language. Internationalisms are used to translate an overwhelming number of historical terms.

Equivalent translation. Calque (loan translation) is a word-for-word rendering of a foreign term in the target language, as well as a literal translation of terminological phrases, e.g.: “*In the intervals between **the Ice Ages**, the Peninsula received its first human settlers*” [8, p. 21]. – «У проміжках між **льодовиковими періодами** на Півострові оселялися перші розумні істоти» [9, p. 13].

Translations of historical terms denoting different periods are mostly rendered by means of calquing, for instance: “*Their greatest surviving masterwork, as the **Age of Stone** gave way to that of **Bronze**, was built on the edge of human habitation on a remote, offshore island*” [8, p. 21]. – «Коли на зміну **кам’яному вікові** прийшов **бронзовий**, на далекому острові, на краю освоєного людьми простору, постав їхній найвидатніший шедевр» [9, p. 13].

Calquing is often combined with transcoding, for example: “*To the original military and strategic considerations, it added ‘Aryan’ racism, Greater German nationalism, pagan mythology, and **anti-Bolshevism***” [8, p. 60]. – «До первісних військових і стратегічних міркувань додалися “арійський” расизм, великонімецький націоналізм, поганська міфологія і **антибільшовизм**» [9, p. 42].

As for the translation of nomenclatural historical terms, the English nomenclatural formations of historical science, which are its ontological inventory, a set of names used in this science, are translated by means of loan translation. Thus, the English term “the Golden Horde” is conveyed in Ukrainian as «Золота Орда», for example: “*The state of the ‘**Golden Horde**’, which they created between Volga and Don, sup- planted that of the Volga Bulgars, whose sumptuous capital they razed*”

[8, p. 552]. – «**Золота Орда**, яку створили монголи між Волгою і Доном, заступила державу волзьких болгар, її пишну столицю напасники стерли з лиця землі» [9, p. 380].

Consequently, calquing, including in combination with other translation methods, is a fairly frequent and effective way of translating an English-language term into Ukrainian.

Transcoding. Transcoding is understood as a method of translation when “the sound and/or graphic form of the source language word is transferred by means of the alphabet of the target language” [3, p. 282]. There are four types of transcoding: transcribing, transliterating, mixed transcoding, and adaptive transcoding. Transcription and transliteration are the reproduction of the form of a foreign lexical unit by means of the target language. For example, the term “Quaker” is translated in the presented context through transcription: “*The much-imprisoned **Quaker** William Penn (1644–1718), son of an Anglo-Dutch marriage and founder of Pennsylvania, had the distinction of advocating both universal toleration and a European parliament*” [8, p. 35]. – «Народжений ві дангололандського шлюбу **квaker** Вільям Пен (1644–1718), що багато років просидів у в’язниці й заснував Пенсильванію, вирізнявся тим, що водночас обстоював загальну толерантність і європейський парламент» [9, p. 24].

It should be noted that military ranks that were actual during World War II are usually conveyed by means of transcoding, namely – transcription, because preserving their original sounding seemed really important for the translator who sought to reproduce the foreign flavouring of the source text.

Transcoding is one of the most common ways to translate historical terminology. In the process of translating historical terms in texts of historical discourse the translator uses transcoding, transliteration, mixed transcoding and adaptive transcoding.

Phrase translation and combined renomination. In addition to the ways of translating the terminology of English historical discourse described above, the term can be translated using phrase translation. If there is no equivalent or analogue, or if calquing, transcription and/or transliteration cannot be used, the term is rendered through translation, in which the meaning of the foreign word is revealed through an expanded phrase, for example: *Following the remarkable career of George Fox (1624–91), the Society of Friends or ‘Quakers’ suffered numerous martyrdoms until gaining the right to worship, like other dissenters, from **the Toleration Act** of 1689* [8, p. 885]. – *Наслідуючи пам’ятню кар’єру Джорджа Фокса (1624–1691), члени «Товариства друзів», або квакери, не раз ставали мучениками, аж поки, як і решта дисентерів,*

здобули право на прилюдні відправи після ухвалення закону 1689 р. **про толерантність** [9, p. 630].

The method of combined renomination consists of a combination of transcoding (transcription or transliteration) and calque or explication presented directly in the text or footnotes.

Anthroponyms denoting historical figures are usually rendered with combined renomination, which provides additional information for the foreign reader in the endnote, e.g.: *Most recently Marija Gimbutas has confirmed his placement of the Indo-European homeland on the steppelands of Ukraine by identifying it with the widespread Kurgan culture of barrow-burials in that area* [8, p. 19]. – Згодом **Марія Гімбутас** підтвердила свою гіпотезу про те, що батьківщиною індоєвропейців були українські степи, ототожнивши її з широко розповсюдженою курганною культурою і характерними для цього району курганными похованнями [9, p. 104].

The analyzed realia is explained in a footnote as follows: *Марія Гімбутас – американсько-литовський археолог* [9, p. 104].

Combined renomination is used when a historical term is directly included in its original form in the target text, which is accompanied by an explanation of the term, for example: *Their opponents – who could only speak freely in the West – believed with equal passion that the military planners, like Dr Strangelove, had gone mad. But the Pax atomica held* [8, p. 1662]. – Їхні опоненти – які могли говорити вільно тільки на Заході – не менш щиро вірили, що військові планувальники, як-от доктор Стрейнджлав, збожеволіли. Але **Pax atomica, атомний мир**, тривав [9, p. 1183].

Phrase translation and combined renomination are the least used methods of translating terminological units in historical discourse. The choice of translation method for a historical term depends on many factors – the number of components, their compatibility, the context, etc.

Conclusions. The analysis of translation of the terms functioning in the historical discourse allowed to identify the main ways of their translation: selection of the equivalent, calquing, transcoding, descriptive translation and combined renomination. The most frequently used method of translation is the use of an equivalent. The least numerous method is combined renomination.

Historical terms present difficulties for the translator with their form, lexical, phonetic, morphological features, the complexity of word formation and compatibility, as well as the mechanism of borrowing and behaviour as borrowed words. A translator cannot perform a competent translation without extensive knowledge of the history of that time and knowledge of the peculiarities of presenting ideas in writing. Accordingly,

before undertaking a translation, it is necessary to systematize knowledge about the epoch, make sure that you understand the terminology, and also be always ready to look for new information during the translation process to clarify factual information and eliminate inaccuracies.

We see the prospect of further research in the study of translation methods in the process of conveying the terms of other scientific branches, which will help to identify the regularities of their application.

REFERENCES

1. Rogers M. Terminology and Specialised Translation: A Historical Perspective. Specialised Translation. Palgrave Studies in Translating and Interpreting. Palgrave Macmillan, London, 2015. P. 81–109.
2. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад. На матеріалі англomовних перекладів української прози. Львів : Видав. при Львів. ун-ті, 1989. 215 с.
3. Карабан В.І. Переклад з української мови на англійську мову : навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця : Нова книга, 2003. 608 с.
4. Крохмальна Г. Термінологічна компетентність майбутніх учителів початкової школи: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2016. Вип. 30. С. 110–118.
5. Новицька О.А. Фахові мови як об'єкт перекладознавчих і лінгвістичних досліджень (на матеріалі юридичних текстів новогорещької мови). *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 9 (268). Ч. I. С. 73–78.
6. Сливка М.І. Реалія і термін в історико-культурному дискурсі. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2016. Вип. 14. С. 183–188.
7. Сливка М.І. Функціонально-когнітивні відповідники українських історико-культурних реалій в англomовних виданнях : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2007. 206 с.
8. Davies N. Europe: A History. Oxford University Press, 1996. 1392 p.
9. Девіс Н. Європа: Історія / Пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 1463 с.

Olesia Stoika,

*PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
Uzhhorod National University
<https://orcid.org/0000-0002-7695-6100>
Uzhhorod, Ukraine*

Anastasiia Kozyk,

*Bachelor of the Faculty of International Economic Relations,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Lexical and grammatical peculiarities in the translation of animated films

Лексичні та граматичні особливості перекладу анімаційних стрічок

Summary. *The article reveals the peculiarities of the transfer of lexical and grammatical components in the animated films, analyzes the methods used in the translation of English-language films into Ukrainian and presents ways to reproduce stylistic features. The aim is to identify lexical and grammatical features in the translation of animated films. In addition, the goal is to analyze the strategies and effective ways of conveying the content that arise in the translation process. The importance of the research lies in the need to study the components of the film's text, which serve as a leading tool in working with the plot, as well as ways to adequately translate the scripts of modern cinema. A significant factor is the emergence of a considerable amount of foreign film production, which leads to the development of Ukrainian dubbing and the improvement of various methods in reproduction of plots in the field of translation. The subject of the research is a set of ways to convey the lexical and grammatical features of the plot in the process of translation and reproduction of stylistic integrity, in particular through the use of various transformations. The theoretical significance of the study is the generalization of information about the concept of "film text" and its functions, highlighting the specifics of film translation and its difficulties, as well as studying a set of strategies that help in the localization process. The practical value of the work is that the studied theoretical material and the results of the analysis in the translation of the film text, which contains a number of transformations, can be used for further exploring and deeper study of ways in lexical and grammatical transmission of the film's text. In addition, the data obtained in the research process will be useful for teaching and further development of modern translation studies. The conclusions highlight the importance of research for future scholars,*

which is based on the establishment of new methods of working with film translation and determining the stylistic characteristics of the plot.

Key words: animated film, localization, grammatical converting, film text, strategies, stylistics, film translation.

Анотація. У статті розкрито особливості передачі лексичних та граматичних складників в анімаційних фільмах, проаналізовано методи, що застосовані для перекладу англійських фільмів українською мовою, та способи відтворення стилістичних рис. Метою є виявлення лексичних та граматичних особливостей під час перекладу анімаційних стрічок. Крім того, до мети належить аналіз стратегій та ефективних способів передачі змісту, які виникають у процесі перекладу. Важливість дослідження полягає у необхідності вивчення компонентів тексту фільму, які слугують провідним інструментом у роботі із сюжетом, а також шляхів адекватного перекладу скриптів сучасного кінематографа. Вагомою є поява значної кількості іноземної кінопродукції, що зумовлює розвиток українського дубляжу та вдосконалення різноманітних прийомів відтворення сюжетів у сфері перекладу. Предметом дослідження є набір способів передачі лексико-граматичних особливостей сюжету в процесі перекладу та відтворення стилістичної цілісності, зокрема шляхом застосування різного роду трансформацій. Теоретичною цінністю дослідження є узагальнення інформації про поняття «кінотекст» та його функції, висвітлення специфіки кіноперекладу та його труднощів, а також вивчення набору стратегій, які допомагають у процесі локалізації. Практична цінність дослідження полягає в тому, що вивчений теоретичний матеріал та результати аналізу перекладу кінотексту можуть бути використані для більшого вдосконалення та глибшого вивчення способів лексичної та граматичної передачі тексту фільму. До того ж дані, що отримані в процесі дослідження, стануть у пригоді для викладання та подальшого розвитку галузі сучасного перекладознавства. У висновках підкреслюється значущість досліджень для майбутніх науковців, які базуються на встановленні нових методик роботи з кіноперекладом та визначенні стилістичних характеристик сюжету.

Ключові слова: анімаційний фільм, локалізація, граматичні перетворення, кінотекст, стратегії, стилістика, кінопереклад.

Introduction. The dynamic development of modern cinema always seeks to overcome new heights. It is due to the significant popularity of foreign animated films that the demand for new research on their interpretation is growing. Working with the translation of animated films is extremely interesting, but no less difficult. After all, language, like everything in the modern world, does not stand still, but replenishes its stock with various authorial neologisms, constant expressions and aphorisms. This process forces translators to work on improving their skills, inspires researchers to develop new methods for conveying content, and forces lexicographers to expand the volume of dictionaries.

The topicality of this study is the emergence of a significant amount of foreign film production, which leads to the development of Ukrainian dubbing and the improvement of various methods in reproduction of plots in the field of translation. To date, many scientific papers have been written on the study of lexical and grammatical features in translation, authored by T. Nekryach, I. Korunets, T. Lukyanova, M. Cronin, Y. Gambier, L. Venuti.

Methodology and methods of research. To solve the tasks and achieve the goal of the research, a set of general scientific methods is used: theoretical: analysis and synthesis in order to determine the text of the animated film in English and Ukrainian, which is the main component for analysis; empirical: the work is a set of ways to convey the lexical and grammatical features of the plot in the process of translation and reproduction of stylistic integrity, in particular through the use of various transformations. The practical value of the work is that the studied theoretical material and the results of the analysis in the translation of the film text, which contains a number of transformations, can be used in the teaching and further development of modern translation studies; adaptation: at the current stage of development the issue of adapting a specific message within the culture to different audiences has become a wide field for research. But for translation research, this phenomenon also acts as an integral part, at least because it mainly limits the transformation of elements, which leads to a complete modification of the text.

The main purpose of adaptive strategies is to reproduce the potential of the text or discourse in translation, taking into account the linguistic and cultural stereotypes of native speakers. The conscious choice of the translator in favor of this type, therefore, involves, first, the use of predominantly linguistic and cultural models of the recipient. Second, the reproduction of the potential of the original text in translation, which will lead to adequate identification of the recipient of the type of text and discourse in translation.

Results and Discussion. Cinema is the youngest art form that has existed for more than a hundred years and plays an incomparably important role in the life of society and is one of the most powerful means of cultural influence and mass communication. Almost simultaneously with the advent of cinema, there was a need for its distribution, and hence – the adaptation of films to the perception of representatives of different countries and cultures [5, p. 178].

One of the most pressing problems in the theory and practice of translation is the reproduction of film texts for foreign, non-cultural audiences. Animated films are no exception, because they are now popular not only among children but also among adults. With the development of the film industry, the question arises of the adequacy of the reproduction of film

texts for foreign language and foreign cultural audiences. The demand for translation is constantly growing, in particular in the translation of film and animated films, as one of the most popular arts of our time.

One of the main components of the success of films is their quality translation. Although the volume of translation has increased significantly with the development of cinema, the number of experienced specialists in the field of translation remains insignificant. Film translation is very different from the translation of a work of art, because it is usually more free. The main task of the translator is to emphasize the color of foreign culture, which is reflected in specific humor, play on words, colloquial vocabulary, slang, intonations of the characters and which reflects the ideas of the director and screenwriter of the animated film [10, p. 312].

An animated film is a socio-linguistic work that combines different semiotic systems. In modern research, the film consists of a chain of events that reflect the character, reaction to events, cultural level of the characters and is defined as a communicative socio-linguistic phenomenon. Each event of the film has an informative value, reports certain information relevant to the further development of events.

Translating animated films is an integral part of audiovisual translation and determines the specifics of this genre. Until recently, this type belonged to the peripheral branches of translation studies. The development of cinema and the globalization of the world have contributed to the rapid growth of great interest in such sphere.

Researchers also understand this kind of translation as related concepts, such as video translation or television translation, screen translation, and media translation. That is, the rendering of audiovisual products covers its main component – the translation of verbal accompaniment to the video series, which is used in the aspect of translating any video production, including movies, animated films, TV series, various genres of television programs [4, p. 37].

Audiovisual translation is the basis for research by foreign scholars. While working on the translation of an audiovisual product, the translator's work is not only to process the text, but also to take into account other concepts of media art. Film is a product of artistic creativity that is able to convey meaning through images, speech and music, which is why it is considered a polysemiotic phenomenon. It is an audiovisual work of cinematography, which consists of scenes combined with unusual ideas and visual aids, and which is the result of activities of its performers, producers and authors [12, p. 288].

From a technical point of view, the film is a collection of moving pictures, montages, related to one plot. Each frame includes a corollary of photographic or digital still images, which capture the unique phases of movement. There is also soundtrack in the film [9, p. 272].

While translating an animated film, the translator encounters many phenomena and difficulties that do not always appear in the case of translating other objects. Modern theory of translation is very vague and insufficiently covers this issue, although recently there has been a marked increase in researchers' interest in the specifics of the perception of film text and its translation. By the way, modern linguistic research on the issue of animated film as a linguistic and semiotic phenomenon uses the terms "film text", "film dialogue", "film discourse" and so on.

The film text is considered as a text of culture, the most important feature of which is constructiveness, which creates the necessary preconditions for changing the linguistic and conceptual picture of the world of the translator who perceives this text. Movie text is a connected complete message that is expressed verbally and non-verbally. Verbal expression includes: titles, captions, songs and behind-the-scenes lyrics, and non-verbal expression includes noise, music, movement, interior, landscape, props, special effects. Film text is characterized by multi-channel informativeness: on the one hand, the viewer perceives information through visual and auditory methods, on the other hand, he perceives various kinds of information, such as content-factual, content-conceptual, content-subtext. The world of film text is multidimensional, because events in it can be directed to the future, it contains the so-called "flashbacks" or "prediction of the future", namely prospecting and retrospection in the narrow sense. Film text, according to many scholars, has a complex type of modality, as it reflects the world by a collective author, that is, a group of people. It is also pragmatic, because it encourages the viewer to a certain action or reaction, for example, to change feelings, thoughts [11, p. 35].

Film dialogue is a unit of translation, it is a verbal component of the film, the semantic completion of which is completed by a video. The text of the film dialogue is a dynamic whole, which entails the identification of the dominant level or element at which the unity of the text is achieved. The general orientation of the feature film to the aesthetic impact on the viewer, as well as its communicative socio-linguistic phenomenon allow us to classify the film dialogue as a literary text, considering it as part of a whole. Therefore, the understanding of individual statements to a greater or lesser extent depends on the content of the whole text and the place they occupy in the text. The predominance of the whole over the part means the admissibility of sacrificing less important details for the successful transmission of the global content of the text, taking into account the requirements of coherence and cohesion. The film text is identified with the film, while the film dialogue is everything said in the film, which is an imitation of real communication [15, p. 45].

The concept of film discourse emerged in the process of expanding the subject of film text linguistics. According to modern research, film discourse is explained as a complex phenomenon that includes coherent text, which is a verbal component of the film, combined with non-verbal components, which are also combined with other significant non-verbal factors for the semantic completion of the film.

Thus, according to preliminary theoretical data, at first glance the otherness between “film text”, “film discourse” and “film dialogue” for a non-professional person may not be noticeable, but linguists consider these terms quite deeply and distinguish a number of differences. Film text is a discrete unit because its structure is separate and it is identified with the film. The term “film dialogue” refers to speech that occurs at the phonetic, lexical and syntactic level, modified according to the author’s intention. And film discourse provides an opportunity to see the interests of society, to trace changes in the mentality of people in different periods, that is, it is considered a credible tool that reveals what exactly the viewer tends to [1; 3].

Analyzing the texts of animated films, it is noticeable that they include linguistic and non-linguistic systems. These features of the film text are of particular importance in the context of the translation of animated films. The linguistic system is represented by oral and written components, which include all types of titles, various inscriptions, as well as the language of the actors. The non-linguistic system of film text consists of indexal and iconic signs. This also includes the sound part – it’s natural noise (rain, wind, etc.), technical noise and music, people, animals, objects and more [8, p. 97].

For the adequacy of the translation there is not enough information transmitted by the linguistic sign – it is necessary to have extralinguistic information, namely you need to know the situation of the speech act and the situation described in the text, for example, a phrase from the animated film “Anastasia”: “*Please, follow me! There are two in the aisle*”. In the target language it will sound like: “*Прошу, слідуйте за мною! Ось два місця ближче до проходу*”. Such a phrase is unlikely to make sense, if translator do not know that the conversation takes place in the theater in the hall. Extralinguistic methods are used in cases when understanding a word or expression requires knowledge of the relevant reality or acquaintance with the historical fact or literary work to which there is a reference in the replica of the character.

Often the way the written and oral components of the linguistic system of cinematography interact is due to the translation of the original text of the animated film into another language. In particular, the captions, as elements of the written component of the film text, indicate certain key moments of the film, it can be dates, names of cities, time intervals, etc.

In the original film text, these linguistic elements are usually not voiced, but during the translation there is an addition of a voice-over, which voices these inscriptions in the language of translation.

There are multi-series animated films based on fairy tales, and each new series has a text inscription, which is a kind of landmark and indicates what exactly will be discussed in a particular series. While translating, this text is sounded in the target language, but its absence in translation would significantly affect the viewer's perception of the film text and intertextual connections with well-known fairy tales would be lost [2, p. 100].

This also applies to the various textual materials shown in the animated films according to the story lines. These include various letters, calendars, notes, murals and more. However, there are cases when the translation and dubbing of written components is not carried out, which leaves the viewer in guesswork, or even ignores the artistic details of the conceptual picture of the film, which is formed in the mind of the viewer. Such inaccuracies in translation can interfere with the viewer's understanding of the film text, and the translator must be responsible for such errors independently.

During the translation of the film there is a kind of acquisition of values of another culture of film text, as the work takes place in the plane of linguistic and non-linguistic systems, and the task of the translator is not to break the original unity of both systems. Thus, the elements of the linguistic system, for example, the language of the actors, the song, the inscriptions must coincide with the elements of the non-linguistic system: the movements of the actors, the location of objects in the frame and so on. This phenomenon is called creolization of the text. After all, the key link in the creolized text is the connection of two main components: verbal and nonverbal, which function in inseparable unity [11, p. 53].

Linguistic and extra-linguistic features of the text of each animated film have a very significant impact on the translator and on the translation process itself. These terms have a unique character and message, which is not always possible to deal with a non-professional translator. Each word, phrase or remark in combination with the color of the film, soundtracks, natural sounds is interpreted differently depending on the area of operation. That is why aspects of linguistic and extralinguistic features are an important basis for the study and mastery of each translator, because without unique knowledge and skills it will not be able to achieve accuracy [6, p. 78].

In the process of translation, it can often be seen traces of localization. Experts and directors say that this phenomenon requires hard work and dedication. Localization is essentially designed to do something native, local. If something is international, it is necessary to localize it, namely to make it local, for the full perception of the locals. So, this way makes

foreign cinema more understandable linguistically and culturally, so that it is accessible to other people through translation.

At first glance, the concept of localization is not hard to understand, but its task is not simple. Working with it demands an experienced language specialist who is not only fluent in the target language, but also well versed in the cultural and moral sensitivity of the intended audience or even government or regulatory guidelines that may exist and be followed. Localization involves a significant deepening of the content, a review that often involves choosing a dialogue, evaluating the subject, and carefully evaluating each scene of a television program or movie. Replacements of dialogic and visual materials must be seamlessly integrated into the original content and support the director's unique creative vision [7, p. 5].

For effective localization, a needful condition is the competent transfer of all the acquired knowledge that takes place in the original text. In order to adequately convey the author's opinion in another language, the translator should take into account all important factors in the operation, because the text cannot be perceived in isolation from his era, culture and conditions in which he was created. It is also necessary to have a ground-work context to create in the foreign language recipient an adequate idea of the cultural and linguistic content of the unit, which is designed to ensure the maximum possible degree of adequate transmission of elements for other cultures [16, p. 81].

Conclusions. Film translation is the most popular in modern science. Cinema, as well as innovative technologies, is dynamically developing and introducing various latest ideas into its field, which improve its existence. No film, in particular animated, will do without the professional skills of a translator, which give the opportunity to all film productions to bring their creations to the world.

The translation of animated films is currently the basis for research by foreign scholars. Working on the rendering of films, the translator's work is not only to process the text, but also takes into account other concepts of media art.

The article revealed questions about the concept of "film text" and its main functions. The components contained in the text of the plot have their main functions, which are responsible for the relationship between linguistic and cultural components. Also, each film text is based on linguistic and non-linguistic aspects. As a rule, according to the fact that the work is done with films, linguistic features are divided into sound and visual. The sound includes the language of the characters, voice-over, songs, poems and more. Visuals include captions, names, inscriptions, which are depicted on the details and interior elements. If we talk about the non-linguistic aspects of the film, they include all kinds of noise, technical or natural, music, images of characters, props and special effects.

The article highlights the ways that no animated film can do without – localization. These include strategies such as: standardization, which consists in the usual transfer of the plot, taking into account all the features of the original; adaptation, which partially but not deeply adjusts the plot to another culture; foreignization, which preserves all the color of the original script, and domestication, which completely modifies the image of the film to the culture of another nation.

Therefore, the translation of animated films requires good knowledge and skills. Successful plot transfer depends on the transformations applied by the translator and on the stylistic approach. Maximum immersion in the atmosphere of the film, acquaintance with written and visual products, a sense of color is the key to the successful emergence of foreign film production in Ukraine.

REFERENCES

1. Горшкова В.С. Особливості перекладу фільмів із субтитрами. *Вісник*. Київ, 2006. 160 с.
2. Демецька В.В. Адаптація як поняття перекладознавства й культурології. *Вісник Сумського державного університету*. Суми, 2007. С. 96–102.
3. Демченко Н.С. Тенденції перекладу сучасних англомовних фільмономів на українську мову. *Журнал «Молодий вчений»*. Біла Церква, 2017. С. 25–29.
4. Журавель Т.В. Кінопереклад як вид аудіовізуального перекладу і його становлення в Україні та світі. *Науковий вісник ДДПУ. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. Дрогобич, 2018. С. 35–38.
5. Кривоніс Я. Нормативні проблеми українського перекладу американської кінопродукції. *Збірник наукових праць № 1*. ЛНУ імені Тараса Шевченка, Луганськ, 2010. С. 176–181.
6. Лотман Ю.М. Семіотика кіно і проблеми кіноестетики. Таллінн : Видавництво «ЕестіРаамат».1973. 78 с.
7. Тульнова М.А. Про способи локалізації текстів глобальної культури. ВДПУ, Вінниця, 2013. С. 4–7.
8. Шахновська І.І., Кондратьєва О.В. Прагматична адаптація під час перекладу англомовних анімаційних фільмів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, Кропивницький, 2019. С. 96–99.
9. Anderman G., Cintas J.D. Audiovisual Translation: Language Transfer on Screen. Palgrave Macmillan, 2009. 272 p.
10. Banos Pinero R. Audiovisual Translation in a Global Context: Mapping an Ever-changing Landscape. Palgrave Macmillan, 2015. 312 p.
11. Denton J. Audience reception of translated audiovisual texts and the problem of visual and verbal shared/unshared knowledge, 2007.
12. Diaz-Cintas J. New Trends in Audiovisual Translation. *Multilingual Matters*, 2009. 288 p.
13. Nedergaard-Larsen B. Culture-bound problems in subtitling. *Perspektives: Studies in Translatology*, 1993. P. 207–241.
14. Otero P. Film dubbing, its process and translation. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2004. P. 3–9.

15. Pettit Z. Connecting Cultures: Cultural Transfer in Subtitling and Dubbing. New Trends in Audiovisual Translation. Bristol/Buffalo/Toronto : Multilingual Matters. 2009. P. 44–57.
16. Zhu Jianping. Domestication and Foreignization: Shift of Researching Point. *Journal of PLA University of Foreign Languages*, 2007. P. 78–82.
17. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>.
18. Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>.
19. Oxford Advanced dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/>.
20. Webster's New Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>.

УДК 811.111-26'42:82-32

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2022.21-22.201-210>

Анна Сухова,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
<https://orcid.org/0000-0001-6825-7548>
м. Харків, Україна

«Нейтральність vs експресивність» як стильова риса англомовної новели

“Neutrality vs Expressiveness” as a Style Feature of the English-language Short Story

***Анотація.** Сучасне мовознавство характеризується посиленням інтересом науковців до вивчення людського фактора в мові. Зокрема, актуальним є дослідження комунікативного процесу, що має на меті прагматичний вплив на реципієнта. З цієї точки зору особливої ваги набуває всебічний аналіз засобів вираження експресивності, оскільки саме експресивні лексичні одиниці володіють прагматичним потенціалом. Проте важливо розуміти, що у комунікації експресивна лексика не може існувати ізольовано, вона взаємодіє з контекстом, у межах якого функціонують стилістично нейтральні слова. Наше дослідження присвячене вивченню взаємозв'язків нейтральної та експресивної лексики на матеріалі англомовної новели. У результаті проведеного аналізу встановлено, що основний лексичний склад англомовної новели містить здебільшого нейтральну лексику, на тлі якої вживаються експресивні лексичні одиниці. Це створює опозицію «нейтральність – експресивність».*

пресивність», що є стильовою рисою англомовної новели. Наявність певного контрасту сприяє збільшенню загальної експресивності художнього тексту, а також реалізації прагматичної функції. З'ясовано, що нейтральні за стилем слова використовуються переважно в авторському мовленні, а експресивні – в чужому мовленні. Отже, нейтральний стиль виступає фоном для сприйняття лексичних одиниць, що належать до високого або низького стилю. Аналіз показав, що в англомовній новелі, крім нейтральних слів, вживаються слова різних функціональних стилів мовлення. Було виявлено терміни, поетизми, архаїзми, варваризми, сленгізми, жаргонізми, діалектизми, вульгаризми та ін. Автор художнього тексту цілеспрямовано добирає одиниці певних прошарків лексики, щоб вплинути на читача, а саме на його думки, поведінку, емоційний стан тощо. Таким чином, опозиція «нейтральність – експресивність» сприяє втіленню авторського задуму, характеристизації художніх персонажів та досягненню високого ступеня прагматичного ефекту.

Ключові слова: нейтральна лексика, експресивна лексика, стиль мовлення, прагматична функція, авторське мовлення, чуже мовлення.

Summary. Contemporary linguistics is characterized by the growing scientific interest in the study of human factor in the language. Particularly relevant is studying the communicative process which goal is to make a pragmatic impact on the recipient. In this respect of primary importance is the in-depth analysis of expressive means, as they have a pragmatic potential. It is essential, however, to understand that expressive vocabulary cannot operate separately from other units in the communication. It interacts with the context in which there is stylistically neutral vocabulary. Our research is dedicated to the study of the interrelationship between neutral and expressive vocabulary within the English-language short story. As a result of the analysis, it was discovered that the basic vocabulary of the English-language short story mainly includes neutral words, on the background of which expressive words are used. This creates the opposition “neutrality – expressiveness” that is a style feature of the English-language short story. The presence of a certain contrast promotes increase in the general expressiveness of the fictional text as well as realization of the pragmatic function. It was identified that stylistically neutral words are primarily used in the author’s speech whereas expressive words are commonly used in the reported speech. Hence, the neutral style serves as the background for lexical units belonging to the high or low style. The analysis revealed that, except for neutral words, words of different functional styles operate in the English-language short story. Among them, there are terms, poetisms, archaisms, barbarisms, slangisms, jargonisms, dialectisms, vulgarisms and others. The author of the fictional text intentionally chooses units of certain lexical layers to influence the reader, in particular their thoughts, behavior, emotional state etc. Therefore, the opposition “neutrality – expressiveness” fosters implementation of the author’s intention, characterization of the characters and reaching a high degree of the pragmatic effect.

Key words: neutral vocabulary, expressive vocabulary, style of speech, pragmatic function, author’s speech, reported speech.

Вступ. У сучасних лінгвістичних студіях наголошується на значущості антропоцентричного підходу до вивчення мови, що отримує актуалізацію в комунікативному процесі. У межах антропоцентричної парадигми вивчення людського фактора в мові посідає важливе місце, що надає перспективу розвитку дослідженням у галузі прагмалінгвістики та прагмастилістики. Згідно з окресленим підходом, особлива увага зосереджується на аналізі комунікації як мовленнєвого процесу, спрямованого на здійснення впливу з боку адресанта на адресата.

У художньому дискурсі під комунікацією головним чином розуміють взаємодію автора і читача, що реалізується через художній текст. Значну роль у цій взаємодії відіграють мовностилістичні засоби, які володіють експресивним потенціалом, що сприяє досягненню найбільш ефективного впливу на реципієнта. Так, за допомогою експресивних засобів автор художнього тексту може посилити вплив на світогляд, емоційний стан, діяльність адресата, що дає підставу стверджувати про їхню прагматичну функцію.

Експресивність є складним багатогранним явищем, проте мовознавці досягли значних результатів у вивченні цього питання. Суттєвий внесок у дослідження різних аспектів поняття експресивності зробили такі вчені: І.В. Арнольд, М.М. Бахтін, М.П. Брандес, В.В. Виноградов, В.В. Гуревич, І.Р. Гальперін, К.А. Долинін, Л.П. Єфімов, О.А. Ясинецька, Ю.М. Скребнев, Г.Я. Солганик, В.М. Телія, М.М. Шанський та ін.

Попри наявність досить великої кількості наукових праць, присвячених аналізу зазначеного феномена, проблема експресивності мовних засобів досі залишається актуальною та дискусійною у лінгвістичній науці. Експресивність властива одиницям різних рівнів мови, однак розглянути її в усіх зв'язках і відносинах неможливо в межах однієї праці. У цьому дослідженні нас безпосередньо цікавить експресивність на лексичному рівні, яку ми вивчаємо в опозиції «нейтральність – експресивність». Взаємодія нейтральності та експресивності в мові є суттєвим фактором розвитку мови і виникнення нових засобів вираження, що потребують аналізу. Вищезазначені фактори зумовлюють актуальність теми дослідження.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей взаємодії нейтральної лексики і засобів вираження експресивності в межах тексту англomовної новели. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: розглянути поняття експресивності та нейтральності; виявити особливості функціонування стилістично маркованих і стилістично нейтральних мовних одиниць; дослідити прагматичний потенціал англomовної новели на основі аналізу взаємодії нейтральної та експресивної лексики.

Об'єктом дослідження є стилістично нейтральна та експресивна лексика англійської новели, предметом – особливості вербалізації опозиції «нейтральність – експресивність» через вживання експресивних засобів на тлі нейтрального стилю англійської новели.

Методологія та методи дослідження. У процесі дослідження застосовано такі методи, як: метод аналізу науково-теоретичних джерел (для висвітлення аспектів досліджуваного питання), метод дискурс-аналізу (для декодування смислів мовних одиниць у межах художнього тексту з урахуванням особливостей контексту), метод суцільної вибірки (для збору фактичного матеріалу дослідження, а саме виокремлення нейтральних та експресивних лексичних одиниць у текстах англійських новел), описовий метод (для класифікації нейтральних і стилістично забарвлених слів та інтерпретації особливостей їх функціонування), структурний метод, зокрема дистрибутивний аналіз (для встановлення характеристик і функціональних властивостей засобів експресивності з урахуванням їх оточення), метод діалогової інтерпретації тексту (для встановлення авторських інтенцій, аналізу шляхів їх реалізації та з'ясування прагматичного ефекту).

Виклад основного матеріалу дослідження. Експресивність є категорією, що вивчається в межах різних підрозділів мовознавства – фонології, фразеології, лексикології, синтаксису, стилістики тощо, та з різних позицій – як мовна і мовленнєва категорії, як одиниця мови і як характеристика тексту тощо. Завдяки полідисциплінарним можливостям дослідження поняття експресивності є багато підходів до його аналізу.

У нашому дослідженні під експресивністю розуміємо систему спеціально підібраних і скомбінованих мовних засобів, що вживаються для підсилення виразності інформації та впливу на інтелектуальну, емоційну та волюву сфери особистості реципієнта. Експресивність включає у себе такі компоненти, як: підсилення, зображальність, емоційність і образність. Підсилення передбачає збільшення ступеня інтенсивності дій. Зображальність виконує функції характеристики та деталізації. Емоційність є засобом передачі різноманітних почуттів людини. Образність являє собою засіб реалізації чуттєвих уявлень та асоціацій [6].

Експресивний ефект пов'язаний з уживанням слова у стилістично нетиповому для нього контексті, що виявляється у зв'язку із закріпленістю відповідної лексики за певною системою, стильовою сферою, національно-культурними або часовими маркерами, якими позначені окремі групи лексичного складу мови. Наприклад, у художніх текстах експресивно забарвленими виступають терміни, елементи просторіччя, діалектизми, жаргонізми, арготизми та ін.,

функціональні можливості яких мають істотні обмеження через їхню приналежність до нелітературної лексики. Висока експресія забезпечується шляхом контрастування зазначених лексем із нейтральними. Особлива риса експресії полягає в тому, що значеннєвий план лексичної одиниці не зазнає семантичних змін компонентів, які входять до денотації чи конотації. Показниками експресії виступають хронологічні, соціальні, територіальні, іноетнічні чи інокультурні ознаки, які актуалізуються у зв'язку з входженням лексичної одиниці до складу інших прошарків, що зумовлює стилістичний контраст [1, с. 52–53].

Розрізняють два види експресивності: адгерентну та інгерентну. Адгерентна експресивність проявляється тільки у разі вживання слова у певному контексті. Інгерентна експресивність не залежить від специфічного контексту чи ситуації, вона внутрішньо властива слову в усіх випадках його вживання [4, с. 167].

Одиниці основного лексичного фонду, що належать до нейтральної лексики, можуть вільно вживатися за будь-яких умов, без будь-яких застережень і обмежень. Нейтральні лексеми традиційно виконують номінативну функцію, підлягають класифікації на основі денотативно-сигніфікативного макрокомпонента значення і тільки у спеціально організованих контекстах можуть змінювати свій статус, тобто ставати експресивно маркованими, а отже, і протиставлятися нейтральним одиницям. Це і є адгерентною експресивністю, якої може набути практично будь-яка одиниця лексичної системи. Проте, як уже було зазначено, є група лексем, експресивність яких не залежить від умов функціонування, зв'язків з іншими мовними одиницями, контекстами тощо. Такі лексеми є системно-експресивними, а їхня експресивність – інгерентною [1, с. 41].

Стосовно експресивних засобів лексичного рівня художнього тексту зауважимо, що вони позначені духовно-естетичними, емоційно-оцінними та іншими різноплановими інтенціями мовців. У семантиці експресивних лексичних одиниць знаходять відображення фрагменти зовнішнього світу, середовища, в якому перебувають адресант і адресат, і внутрішнього світу, об'єктивованого через потенційну конотаційну багатозначність мовних одиниць [3, с. 119].

Експресивні елементи як феномени мовної особистості автора виконують функцію посередників між денотативним світом і гамою почуттєвих станів письменника, його мисленням і мовою. З такої точки зору експресивність тлумачать крізь призму емоцій та різних видів оцінок адресанта, а експресію пов'язують з виразністю висловлення. Якщо акцентувати увагу на комунікативному акті в межах художнього контексту, то експресивна функція фокусується

на адресаті, засоби експресивності формують волонтактивний план висловлення – демонструється воля щодо співрозмовника. Оскільки експресивні засоби пов'язують із комунікативною ситуацією, інтенцією мовця, презумпцією читача, лінгвальним та екстралінгвальним контекстами комунікативного акту, є потреба в аналізі цих мовних засобів з погляду двобічної інтерактивної адресантно-адресатної діяльності [2, с. 24–25].

У більшості досліджень мовностилістичних особливостей художніх текстів увага приділяється розгляду саме стилістично маркованої лексики, тоді як аналіз специфіки функціонування нейтральної лексики залишається на периферії сучасної науки. Проте помилково стверджувати, що позбавлені образності лексичні одиниці не мають прагматичної настанови. Нейтральна та експресивна лексика функціонують не ізольовано, а в тісних взаємозв'язках. Відповідно, у пропонованій роботі здійснюється спроба показати співвідношення стилістично нейтральних і експресивних засобів художньої мови на матеріалі англомовної новели.

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що англомовна новела характеризується превалюванням лексики, яка належить до нейтрального стилю. Це пояснюється тим, що досліджуваному типу тексту властива значна перевага авторського мовлення над чужим мовленням. Водночас прослідковується тенденція до вживання певних засобів і прийомів виразності, що здебільшого функціонують у чужому мовленні, зокрема в прямій, непрямій і невластиве прямій мові. Це призводить до створення своєрідного контрасту: функціонування експресивної лексики на тлі нейтральної, що формує основний лексичний склад тексту новели. Безперечним є той факт, що наявність певної опозиції сприяє підвищенню ступеня експресивності художнього тексту загалом.

Здійснене дослідження дає підстави стверджувати, що нейтральний стиль виявляється фоном для сприйняття стилістичних особливостей, тобто будь-який стиль співвідноситься з нейтральним. Так, у англомовній новелі поряд з нейтральними лексичними одиницями вживаються стилістично марковані одиниці, що належать до різних функціональних стилів мовлення.

Наведемо приклад, що являє собою синонімічний ряд, тобто групу слів, об'єднаних спільним основним значенням. Лексичні одиниці було вибрано методом суцільної вибірки з тексту новели Дж. Конрада “An Outpost of Progress” [5]. Усі елементи синонімічного ряду мають однакове денотативне значення та можуть вживатися для позначення однієї й тієї ж самої особи. Однак лише один із цих елементів належить до нейтрального стилю, а всі інші є стилістично

маркованими. Отже, представимо дібраний синонімічний ряд: *man, chap, fellow, individual, creature*. Слово *man* є стилістично нейтральним і виступає домінантою всього синонімічного ряду, тому що несе у собі основне значення, спільне для всіх зазначених одиниць. Кожний синонім, крім домінанти, належить до того чи іншого функціонального стилю і має власну конотацію та стилістичне забарвлення.

На підставі того факту, що стосовно нейтрального, так званого нульового стилю всі інші стилі мовлення поділяються на високі та низькі, вважаємо доцільним проаналізувати подані слова з точки зору їхньої приналежності до певного стилю. Крім того, з'ясуємо прагматичний потенціал елементів синонімічного ряду.

Розглянемо речення з вищезазначеної новели, в яких функціонують вибрані лексичні одиниці, оскільки контекст має надзвичайно велике значення для здійснення аналізу, і приклади допоможуть розкрити сутність цих одиниць.

Приклад № 1:

There were two white men in charge of the trading station [5, с. 3].

Перший приклад є реченням із зачину, з якого традиційно починається англомовна новела. Зазвичай у цій частині художнього тексту автор знайомить читача з головними персонажами. Як уже було зауважено, слово *man*, вжите в реченні у формі множини, відповідає нормам нейтральної лексики, позначає будь-яку дорослу особу і не містить жодної конотації.

Приклад № 2:

And then, chaps will read that two good fellows, Kayerts and Carlier, were the first civilized men to live in this very spot! [5, с. 8].

Другий приклад, крім нейтральної одиниці *men*, включає у себе елемент розмовного стилю, виражений словом *chap*. З огляду на архітектоніко-мовленнєві форми, подане речення входить до складу монологу, вираженого прямою мовою. З позиції композиційно-мовленнєвих форм являє собою роздум персонажа стосовно того, як через століття буде виглядати те далеке від цивілізації місце, де він та його колега зараз працюють. За допомогою цих архітектоніко-мовленнєвої та композиційно-мовленнєвої форм автор новели дає непрямую характеристику персонажа і передає його емоційний стан. Типовим для слова *chap* є живання для позначення знайомої мовцю людини і, більш того, до якої він відчуває певний ступінь симпатії. Очевидно, що у цьому контексті мовець не може знати тих людей, які в далекому майбутньому будуть населяти описану територію, тим не менш використовує лексичну одиницю *chap* – розмовний варіант слова *man* з позитивною конотацією. Цей синонім використано з метою передати емоції дійової особи новели і показати надію

на щасливий розвиток подій. Звернемо також увагу на те, що для позначення себе та свого колеги мовець вживає слово *fellows*, аналіз якого подано далі.

Приклад № 3:

I told those fellows to plant a vegetable garden, build new storehouses and fences, and construct a landing-stage. I bet nothing will be done! [5, с. 4].

У третьому прикладі реалізацію знаходить те ж саме стилістично знижене слово *fellow*, що має розмовний характер і до того ж є архаїчним. Розглянемо основні значення цієї лексичної одиниці. По-перше, цим словом можна позначити групу людей, об'єднаних спільною сферою діяльності. Контекст дозволяє зрозуміти, що персонаж розповідає про доручення, які він дав своїм підлеглим. По-друге, ця лексична одиниця може виражати зневажливий тон стосовно тих людей, які позначаються словом *fellows*. Друге речення в прикладі доводить, що мовець ставить під великий сумнів те, що робітники виконають його доручення. Таким чином, виявляється реальне ставлення персонажа до позначеної групи людей, що своєю чергою формує в читача певне уявлення про них, тобто реалізується прагматична функція експресивної лексики.

Приклад № 4:

There were two perfectly insignificant and incapable individuals, whose existence is only rendered possible through the high organization of civilized crowds [5, с. 5].

У четвертому прикладі функціонує слово *individuals*, що належить до офіційно-ділового стилю. Ця лексична одиниця відрізняється від попередньо проаналізованих тим, що має відмінне стилістичне забарвлення. Стосовно нейтральної одиниці *man* це слово є стилістично піднесеним. Прагматичний вплив підсилюється ще й комічним характером зображеної ситуації, що забезпечується стилістичним прийомом «оксиморон» (*insignificant and incapable individuals*). Автор використовує комбінацію слова *individuals*, що саме по собі вирізняється офіційним тоном і позитивною конотацією, та епітетів *insignificant* та *incapable*, що характеризують цих людей з негативного боку – як неважливих і ні на що нездатних. Саме це поєднання слів із протилежним значенням здійснює комічний ефект.

Приклад № 5:

The two whites had a liking for that old and incomprehensible creature, and called him Father Gobila [5, с. 9].

П'ятий приклад демонструє вживання слова *creature*, що являє собою біблійний термін. У наведеному синонімічному ряді цей елемент є стилістично піднесеним. Автор цілеспрямовано називає так

людину, щоб охарактеризувати стосунки між позначеною особою і двома іншими. Відбувається взаємодія стилістично забарвленого слова з оточенням, і читач розпізнає прихильність головних персонажів до так званого «Божого творіння».

Елементи, що входять до складу проаналізованого синонімічного ряду, можна умовно поділити на дві групи на основі їхнього стилістичного забарвлення. До першої групи віднесемо лексичні одиниці, стилістично знижені стосовно нейтральної домінанти *man*, а саме слова *chap* і *fellow*. До другої – лексичні одиниці, що є стилістично піднесеними порівняно з домінантою *man*, зокрема слова *individual* і *creature*. Вибір того чи іншого слова із синонімічного ряду визначається як характерними рисами тієї людини, яка позначається, так і ставленням мовця до неї та ситуації загалом. Своєю чергою це певним чином відображається на ставленні адресата до позначеної особи та повідомленої події. Отже, шляхом вживання нейтральної та експресивної лексики автор художнього тексту здійснює на читача прагматичний вплив, спонукаючи його до певних думок або навіть дій, формуючи деякі погляди і сприяючи конкретному емоційному стану. Індивідуально-авторський добір і комбінування відповідних лексичних одиниць розраховано не тільки на комунікативно-функціональне сприйняття, але й на естетично-оцінне.

Крім того, в результаті проведеного аналізу низки текстів англomовних новел було встановлено, що для цього типу тексту, крім нейтральної лексики, притаманним є функціонування одиниць таких лексичних прошарків, як: 1) терміни, наприклад: *physiology*, *suspect*, *penalty*; 2) поетизми, наприклад: *heavens* у значенні *sky*, *cease* у значенні *stop*, *vanish* у значенні *disappear*; 3) архаїзми, наприклад: *lad* у значенні *boy*, *thee* у значенні *you*, *morning-room* у значенні *living room*; 4) варваризми, наприклад: *chic* у значенні *stylish*, *basta* у значенні *enough* або *stop*, *à propos of nothing* у значенні *without reference to anything*; 5) сленгізми, наприклад: *chips* у значенні *money*, *bastard* у значенні *mean person*; 6) жаргонізми, наприклад: *skivvy* у значенні *maid of all work*; 7) діалектизми, наприклад: *Cockney English* – ‘anging замість *hanging*, *speakin*’ замість *speaking*, *readin*’ замість *reading*; *the dialect of the people of Newfoundland* – *pr*’у замість *pray*; 8) вульгаризми, наприклад: *damn*, *beast*, *blimey*.

Висновки з дослідження. Підсумовуючи, зазначимо, що основний корпус текстів англomовних новел характеризується нейтральним стилем, зокрема стилістично незабарвленою лексикою, на тлі якої свою реалізацію знаходять одиниці інших стилів мовлення, а також різноманітні лексичні засоби виразності. Це зумовлено тим, що більшість англomовних новел представлено здебільшого

авторським мовленням (де функціонує нейтральна лексика), в яке гармонійно вплітається чуже мовлення (де функціонує експресивна лексика). Таким чином, виявляється опозиція «нейтральність – експресивність», що сприяє розкриттю прагматичного потенціалу тексту, передачі авторської настанови та здійсненню впливу на читача.

Перспективним виявляється детальне вивчення взаємозв'язків стилістично нейтральних лексичних одиниць і синтаксичних структур з експресивними лексичними засобами і синтаксичними прийомами з урахуванням синергетичних параметрів англосмовної новели.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Н.І. Семантична основа лексичної експресивності. *Лінгвостилістичні студії*. 2016. Вип. 4. С. 39–54.
2. Галаур С.П. Диференційні параметри експресем та регулятем у художньому тексті. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2018. Вип. 4. С. 20–32.
3. Єрмоленко С.Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 112–125.
4. Турчак О.М. Експресія та експресивність як складники функціональної характеристики окаяніалізмів (на матеріалі преси кінця ХХ ст.). *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2015. № 1 (9). С. 164–169.
5. Conrad J. Selected Short Stories. Hertfordshire, 1997. 238 p.
6. Jespersen O. Expressive Language. *Style in Language*. 1960. P. 109–144.

Орест Толочко,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Львівський національний університет імені Івана Франка»

<http://orcid.org/0000-0003-4349-5392>

м. Львів, Україна

Функційний вимір інверсивних моделей в англо-українських коререферентних парах як елемент ідіостилю

Functional dimension of inverted models in English-Ukrainian co-referential pairs as the idiostyle element

***Анотація.** У статті розглянуто функційні параметри стилістично маркованих інверсивних моделей в англо-українських коререферентних парах художнього тексту Г. Гріна. Грем Грін – один з яскравих представників англійської літератури ХХ століття. Іронія, сарказм, глузливе ставлення до людей та середовища їх проживання, ставлення під сумнів усталених понять та цінностей притаманні творам письменника. У процесі дослідження застосовано низку лінгвістичних методів та підходів для встановлення ізоморфних та аломорфних чинників зіставлюваних мов, зокрема різна частотність та дистрибутивна здатність в англійській та українській мовах. У статті застосовано іманентно-трансцендентний аналіз як засіб дослідження смислів у міжмовних коререферентних парах. Визначено поняття міжмовної коререферентності. Обґрунтовано доцільність розгляду інверсивних моделей у дискурсивних фрагментах (макроконтекстах) з урахуванням різноманітних чинників експресивності інверсивних моделей, проаналізовано потенціал збереження виразності англійських фрагментів у цільовому тексті. Становлячи ізоморфну категорію у системі англійської та української мов, інверсія наділена значно меншою виразністю в українській мові, що уповні розкривається лише у контекстах з різноманітною організацією. В англійському тексті стилістичний потенціал інверсії використано для: 1) емпізи інверсивно зміщених семантично та концептуально значущих компонентів висловлювання; 2) характеристик та оцінки персонажів та середовища, з особливим наголошенням одиниць з темпоральною та локативною семантикою; 3) зміщення обставинних елементів у «незвичну» синтаксичну позицію як засіб творення виразності дискурсивного фрагмента; 4) актуалізація художньої деталі; 5) використання інверсії як елемента іншої риторичної фігури (зокрема, метонімії) у процесі творення художньої образності.*

***Ключові слова:** інверсія, експресивність, англо-українське зіставлення, коререферентна пара, функційний вимір, ідіостиль, художній текст.*

Summary. The article elucidates inverted models' functional dimension in the English-Ukrainian co-referential pairs of the G. Greene's belles-lettres text. Graham Greene is known to be one of the famous English writers of the twentieth century. Irony, sarcasm and ludicrous attitude towards people and environment, with defiance to traditional concepts and values. In elucidating the selected material, a set of linguistic methods and approaches have been applied aiming at defining isomorphic and allomorphic factors of the inverted models' functioning in the contrasted languages. The inversion frequency in text and distributional capacity of this category in English and Ukrainian constitute the key divergent features. The definition of a co-referential pair notion, and the significance of the immanent and transcendental research approach as well the relevance of the inverted discourse fragments analysis has been stated. The multilevel of the inverted contexts stylistic potential consideration contributes to its preservation in the target text. In the English text stylistic inversion is used to: 1) to emphasize the stressed semantically and conceptually significant units; 2) characterizing and assessing of personages with special attention to the units of temporal and locative semantics; 3) adverbial units shifting to the "unusual" sentence position to achieve the discourse fragment expressiveness; 4) artistic detail actualization; 5) use of inversion as an element of the other rhetoric figure (metonymy, in particular) for the artistic imagery development.

Key words: inversion, expressiveness, English-Ukrainian contrast, co-referential pair, functional dimension, individual style, belles-lettres text.

Вступ. Для повноти розкриття особливостей ідіостилію письменника важливо дослідити не лише його оригінальну спадщину, а й її іншомовну рецепцію. У такий спосіб збагачується спадок цільової культури та генерується взаємовплив різних мовних та концептуальних картин світу. Саме тому **актуальність** такої розвідки є цілком очевидною.

У найширшій лінгвістичній інтерпретації *стиль* визначаємо як «парадигмальну ознаку мовленнєвої системи», а також як організацію та усвідомлений вибір засобів вираження, способів та принципів їх інтерпретації у мовленні. Що стосується терміна «*індивідуальний стиль*», розуміємо його як прояв істотних ознак таланту у конкретному художньому творі; документалізацію своєрідності світосприйняття певного письменника [14, с. 303]. Кожен письменник використовує елементи та риси індивідуально-авторської парадигми, які можуть не бути ключовими в художній системі іншого письменника [13]. Зіставляючи кореферентні фрагменти англійських та українських текстів, що мають відношення еквівалентності, необхідно враховувати ізоморфні та аломорфні риси зіставляваних мов. Слід урахувати той факт, що емотивна виразність цих фрагментів уповні виявляється лише у поєднанні з іншими інгерентно- та адгерентно експресивними одиницями макроконтексту, а також цілого тексту [7]. При цьому під поняттям «*кореферентність*» розуміємо

сміслові зв'язки, а також ототожнення різних позначень одного референта [15, с. 309].

Мета статті – з'ясувати ступінь стилістичної спорідненості в англо-українських кореферентних парах художнього тексту, враховуючи при цьому ізоморфні та аломорфні параметри вживання інверсії у текстових фрагментах неблизькоспоріднених мов; простежити функційну парадигму інверсивних макроречень в ідіостилі прози Г. Гріна.

Матеріалом дослідження слугують англійський та український тексти роману Г. Гріна «Комедіанти». У літературу Г. Грін увійшов цілком зрілим письменником з власним світоглядом [2, с. 240]. Твори Г. Гріна відзначаються серйозністю аналітичного проникнення у сутність людини і суспільства, тонким розумінням внутрішнього світу персонажів, людей суперечливих, непересічних, занепокоєних. Саме тому творчість письменника можна оцінити як явище непросте, в якому «багато метань, навіть художніх зривів». Письменник постійно змінювався, залишаючись сталим в основі свого світогляду [8].

Методологічні аспекти дослідження. К. Джеймс, розглядаючи лінгвістичні аспекти *контрастивного* аналізу, виділив мікротамакролінгвістичний рівні. Перший пов'язує із зіставленням засобів вираження категорії певного рівня, а другий передбачає зіставлення такої категорії у межах широкого ситуаційного контексту, загалом розкриваючи її інформативну та комунікативну функції [12, с. 12]. У дослідженні також застосований *контекстуальний* аналіз для дослідження функціонування фрагментів тексту у їх взаємозв'язках, дистрибутивний аналіз (врахування позиції мовної одиниці шляхом вивчення її «оточення»); елементи концептуального аналізу спрямовані на розкриття змісту (у нашому випадку інверсивно наголошених елементів) [6]. Аналіз літературного твору – це логічна процедура, суть якої полягає у розчленуванні цілісного літературного твору на компоненти, елементи з метою осягнення, характеристики своєрідності цього твору [14, с. 37]. Безумовно, йдеться про риси індивідуального стилю письменника та особливості використання риторичних фігур. У зіставленні різномовних текстових фрагментів як елементів кореферентних пар важливим є застосування *іманентно-трансцедентного підходу*, що зосереджений на семантиці слова чи словосполучення, не торкаючись плану вираження останніх. Охоплюючи слова та словосполучення різних типів, ключова увага зосереджується на семантичній площині, не торкаючись плану вираження останніх так, що контекстуальне зіткнення відмінних за значенням одиниць або їхніх окремих лексико-семантичних чи фразеосемантичних варіантів породжує нові смисли.

Такий контекстуальний семантичний контраст може охоплювати дві або більше одиниць [10]. Л.І. Шевченко стверджує, що функційно-текстовий рівень визначає не лише системні параметри вербалізованої комунікації, а й дозволяє заглибитися у смислові виміри мовних одиниць, що виявляються у мовленні, проаналізувати «прироцнення смислу», «конотативний надлишок, модельований синтагматично і виявлений як функціонально-смислова закономірність чи спорадична множинність» [9, с. 29]. Стверджується, що у сучасній лінгвістиці текст і дискурс постають у вигляді важливих чинників міжособистісного людського спілкування. Дискурс варто розглядати як «живе» спілкування особистостей у межах конкретного контексту і ситуації спілкування із застосуванням лінгвальних і нелінгвальних засобів. Текст – це «ядерний, центральний складник дискурсу, його змістовий згусток», це зосереджена інформація, пов'язана з лінгвальними чинниками комунікації [1, с. 66].

Виклад основного матеріалу. Інверсивне наголошення певного елемента у канві дискурсивного фрагмента не лише підкреслює його семантичну й концептуальну значущість, а й у певних випадках надає іронічного колориту зображуваній ситуації: *I had to fight my way to reach him, and once my hand had encountered a stuff of inhuman stump, like a piece of hard rubber. I forced it on one side, and felt revolted by myself, as though I were rejecting misery. The thought even came to me. What would the fathers of the Visitation have said to me? So deeply embedded are the disciplines and myths of childhood. It took me five minutes to get Mr. Smith clear, and he had lost his shoe-laces* [19, p. 156]. Приреченість та безглуздість ситуації, у якій опинився герой твору в охопленій конфліктами та протиріччями країні Гаїті, викликали у нього іронічне ставлення до оточення, а також несприйняття того, що вважалося традиційним та загальноприйнятим. В інверсивному реченні *So deeply embedded are the disciplines and myths of childhood* рематично наголошено суб'єктну фразу *the disciplines and myths of childhood*; тематичний компонент *so deeply embedded*, що складається з дієприкметника *embedded*, модифікованого прислівниками *so deeply* у підсилювальній функції, доповнює змістову канву поданого фрагмента. Лексеми *disciplines (rules of conduct)* [17, p. 519] та *myths (purely fictitious narratives embodying some popular idea concerning some natural or historical phenomena)* [17, p. 1306] у фразі *the disciplines and myths of childhood*, де саме адгерентно експресивна лексема *childhood (the time from birth to puberty (also fig.))* [17, p. 301] визначає оцінну конотацію наголошених елементів, надаючи іронічності звучання та певним чином нівелюючи їхнє значення. Попередні наведені речення становлять своєрідну пресупозицію. Останнє

речення наведеного уривку *It took me five minutes to get Mr. Smith clear, and he had lost his shoe-laces* за своїм інформаційно-змістовим наповненням не пов'язане із попереднім, однак у наведеному контексті це висловлювання наділене виразно пейоративним колоритом, що й визначає сприйняття вказаної частини тексту. Український елемент кореферентної пари: *Мені довелося продиратись силою, і раптом мій кулак наштовхнувся на щось туже й неживе. Я одкинув його і відчув бридоту до самого себе за те, що зневажив людське страждання. У мене навіть манула думка: а що сказали б на це святі отці з колежу Пречистої Діви? Он як глибоко сидять заботони, що ними напихають нас у дитинстві. Минуло хвилин п'ять, доки я визволив містера Сміта, але шнурки його пропали* [18, с. 148] на інформаційно-комунікативному рівні відображає англломовний фрагмент, оскільки передає його ключові акценти: містить пресупозиційні висловлювання із риторичним запитанням: *а що сказали б на це святі отці з колежу Пречистої Діви?* Відповідник наступного англійського інверсивного речення має аналогічну структуру з наголошеною лексемою *заботони* «помилкові погляди на щось, які стали звичними у житті певних верств народу» [16, т. 3, с. 25] – контекстуального відповідника словосполучення *the disciplines and myths*, формуючи в українському варіанті фразу із дієсловом *сидять*, і входять у головне речення складнопідрядної означальної конструкції. Підрядна її частинна *що ними напихають нас у дитинстві* підсилює емотивну виразність також через вживання адгерентно *напихають* (*напихати*, також образно) – «наповнювати, набивати що-небудь» [16, т. 5, с. 144].

Іронія, навіть певний саркастичний тон у зображенні персонажів, є однією з характерних рис ідіостилю Г. Гріна: *Around the corner of the corner of the great cockpit came seesawing one other human being. The justice of the peace was not after all the sole inhabitant of the city. It already had its beggar too. He must have been sleeping in the sun, until he was woken by our voices* [19, р. 165]. У першому з наведених речень інверсивно наголошено (у функції реми) суб'єктне словосполучення *one other human being*, у якому означальні елементи *one other* (числівник та займенник), які надають фразі певний відтінок пейоративності. Зневажливе ставлення персонажа до мирового судді, ототожнюючи останнього з жебраком, знецінює зображувану дійсність, формуючи її емотивну тональність. Український текст *3-за рогу велетенської арени для півнячих боїв виринула ще одна постать. Виявляється, мировий суддя був тут не єдиним обивателем. Місто встигло вже розжитися на свого жебрака. Він, очевиднож, спав десь на сонці і прокинувся од наших голосів* [18, с. 157] повною мірою

відображає англійський фрагмент. У тексті збережено синтаксичний еквівалент англійського інверсивного речення із рематично наголошеною суб'єктною фразою *ще одна постать*. Глузливий тон українського відповідника твориться контекстуально еквівалентними адгерентно експресивними засобами лексичного рівня, такими, що вносять певний відтінок іронічності, навіть пейоративності – (*єдиний*) *обиватель* «людина, позбавлена широких суспільних поглядів» [16, т. 5, с. 499] та *жебрак* «дуже бідна людина» [16, т. 2, с. 512]. Експресивного колориту поданому уривкові надають й інші стилістично марковані одиниці, зокрема, метафоризовані словосполучення *місто встигло вже розжитися на свого жебрака* та *вирунула (ще одна) постать* (з інгерентно експресивним дієсловом *вирунула* (*вирунути* – «раптово, несподівано з'явитися») [16, т. 1, с. 469].

Опис середовища подій із детальною вказівкою темпоральних та локативних параметрів слугує вагомим чинником формування змістової канви: *The hour was past midnight; we drove some ten killometres and when we left the car on the road behind Kenscoff we could hear the drums beating very gently like a labouring pulse. It was as though the hot night lay there out of breath. Ahead was a thatched hut open to the winds, a flicker of candles, a splash of white* [19, p. 178]. Через подання доволі детального опису подій, місцевості із зазначенням часу доби твориться своєрідна пресупозиція, що доповнює загальну атмосферу зображеного у творі фрагмента дійсності. Останнє наведене речення позначає ключовий елемент середовища – житло – *a thatched hut* із метафоризованим словосполученням *open to the winds*. Останнє речення англійського тексту – складносурядне за своєю структурою; перша частина – просте інверсивне висловлювання, друга – однорідні номінативні речення, що доповнюють попереднє – *a flicker of candles, a splash of white*, надаючи додаткового емотивного колориту художнього дискурсу. Іронічне ставлення вбачається до жалюгідних умов, у яких жили люди, а також, імовірно, й до самих людей. Зокрема, це ілюструє словосполучення *a thatched hut* із дієприкметниковою конструкцією *open to the winds*. Метафоризовані фрази із порівняльною семантикою *it was as though the hot night lay there out of breath, the drums beating very gently like a labouring pulse*, а також адгерентно експресивні номінативні конструкції *a flicker of candles, a splash of white* доповнюють цілісну картину. Український компонент кореферентної пари: *Було вже за північ. Ми проїхали кілометрів двадцять і, висівши з машини за Кенскоффом, почули дріб барабанів, глухий, як згасаючий пульс. Ніби душина ніч, що залягла там, ледве переводила подих. Попереду бовваніла самотна хижа під соломою. У дверях мерехтіли свічки і щось біліло* [18, с. 168] за своїм змістом

та комунікативно-стилістичним наповненням відповідає англійському, оскільки містить ключові комунікативно-сміслові елементи, зокрема, пресупозиційну частину – текстовий фрагмент із вказівкою темпорально-локативних характеристик та цільовий відповідник з інверсією суб'єктної фрази *самітна хижа під соломою*. Попередні стилістично марковані речення (як і в англійському варіанті) містять порівняльні конструкції *дріб барабанів, глухий, як згасаючий пульс* та окреме висловлювання порівняльної семантики з підрядним реченням у своєму складі *ніби душа ніч, що залягла там, ледве переводила подих*. Значна роль у творенні виразності дискурсу належить і лексичному рівню, зокрема, у словосполученні *бовваніла самітна хижа* вжито адгерентно експресивну лексему *бовваніла* (від *бовваніти* – «виднітися, показуватися здаля (про те, що здійснюється над чимось)») [16, т. 1, с. 206] та фраза *самітна хижа*, яку складають інгерентно експресивні компоненти *самітна* (від *самітний* (поет.) «розташований окремо, ізольовано» [16, т. 9, с. 27] та *хижа* (розм.) «невелика, убога хата» [16, т. 11, с. 52].

Позиційне виділення (часткова інверсія) обставини часу надає стилістичної маркованості реченню, робить його комунікативно значущим елементом у структурі англійського тексту. Обставина часу може набувати виразності шляхом зміщення у «незвичну» позицію у структурі висловлювання, зокрема прислівник *never* розташовано у кінці речення: *The church condemns violence, but it condemns indifference more harshly. Violence can be the expression of love, indifference never* [19, р. 283]. У наведеному уривку емпатичне виділення обставини часу здійснено через її зміщення у кінець речення. Варто зазначити, що інверсія у поданій частині дискурсу є *вторинною*, а *первинною* є еліптична конструкція. Це значною мірою визначає виразність частини англійського тексту. Емфаза іменника *indifference*, що передує прислівнику *never*, підсилює виділені іменники, що протиставляються. Український варіант *Церква проти насильства, та байдужість вона осуджує ще дужче. На насильство може штовхнути кохання, а байдужість ніколи* [18, с. 266] загалом адекватно відображає емотивний колорит англійського тексту. У його структурі опущено комунікативно та стилістично наголошену обставину часу, однак дещо іншою є синтаксична структура речень. У першому з них протиставлення понять «*насильство*» та «*байдужість*» певною мірою пом'якшується, оскільки його виражено за допомогою єднального сполучника *та* у значенні протиставлення. Експресивності другому реченню (як і всій наведеній частині дискурсу) надає зворотний порядок слів із інверсивно виділеними іменниками *насильство* та *байдужість* у функції додатків.

Інверсивно наголошену обставину часу *never* передано семантично адгерентно експресивною фразою *цього годі й чекати*, таким чином надаючи певний відтінок мелодійності та виразності українському фрагменту. Це все ж вносить певний елемент суб'єктивності у сприйняття читачем. Предикативне слово *годі* також є інгерентно експресивним, оскільки належить до розмовного реєстру [16, т. 2, с. 303].

Окрім позначення локативної та темпоральної семантики у певних контекстах, інверсивно зміщені обставинні елементи слугують вагомим чинником опису ситуації через його ставлення до описаної події (байдужості та навіть зневаги до свого померлого колеги, про це свідчать наступні (недоречні у зображуваній ситуації) висловлювання текстового фрагменту), становлять *характеріологічну* художню деталь [4], таким чином набуваючи додаткової прагматичної маркованості: *At the end of the small column two men carried a stretcher. On it lay Joseph. His eyes were open but he couldn't see the foreign country into which they were carrying him. One of the men asked, "Do you know him"? "Yes", I said. "He used to make good rum punches"* [19, p. 280]. У наведених частині англійського тексту, що складається з декількох простих речень, важливу роль відіграє темо-рематичне членування. У першому з них обставина місця *at the end of the small column* є інверсивно виділеною у функції теми, а група присудка становить рему, у структурі якої додаток *a stretcher* є вагомим (у смисловому аспекті) елементом. У наступному реченні зміщений у початкову позицію займенниковий дублет цієї лексеми *it* в адвербіальній фразі вживається у функції теми; інверсивно наголошена група підмета функціонує як рема. Вказаний тип інверсії є стилістично маркованим, оскільки тематичні та рематичні компоненти мають певні властивості суб'єкта [11]. Український текст *Позаду йшли двоє з ношами. На них лежав Жозеф. Очі його широко розплющені, та він уже не бачив країни, в яку його несли. Один з носіїв спитав мене: – Ви знаєте його? – Так. Він готував чудовий ромовий пунш* [18, с. 263], загалом еквівалентний англійському у семантичному та синтаксичному аспектах (тобто таким, що належним чином передає його комунікативні та смислові особливості). Усе ж експресивний потенціал інверсії значно менший в українській мові, зважаючи на дивергентні ознаки розвитку цієї граматично-стилістичної категорії [5, с. 309]. З.Г. Коцюба дотримується думки, що саме контраст «займає домінуючі позиції» у встановленні мовної свідомості і підсвідомості носіїв мови. Тому принцип *опозиційності* широко застосовується у дослідженні бінарних опозицій, їх базових системних елементів. Такі опозиційні елементи формують «межі поля смислів культури» [3, с. 56].

Для творення особливої картини світу задля здійснення емоційного впливу на реципієнтів Г. Грін майстерно використовує різноманітні риторичні фігури, зокрема метонімію: *First out of the car came the heavy rubber-soled shoes, a pair of socks stripped in scarlet and black like a school-tie worn in the wrong place, then fold after fold of blue-black shirt, and last the head and shoulders wrapped in a scarf, the Remington-white face and the provocative brown eyes* [19, p. 221]. Сарказм, знецінення та, власне, нівелювання не лише особистості, а й особи персонажа відбувається через фокусування уваги на предметах одягу, відзначаючи їхні кольори, форму (*shoes, socks, shirt, tie*), доповнені порівнянням *like a school-tie worn in the wrong place*; лише побіжно вказуються частини тіла (*shoulders, head, face, eyes*). Іменник *face* вжито із означенням *Remington-white*, що створює враження неприродності, а отже, й непривабливості. Стосовно лексеми *eyes* вжито означення *provocative (stimulating or irritating)* [17, p. 1609], що може свідчити про лицемірність та підступність особи. В українському відповіднику *З машини висунулись спочатку величезні черевики на грубій гумовій подошві, шкарпетки в чорно-червону смужку, потім рясні оборки чорної спідниці і, нарешті, голова й плечі, закутані шаллю, та густо напудрений вид з кокетним поглядом карих очей* [18, с 207] повною мірою відображає комунікативно-смыслову структуру англійського дискурсу, загалом належно зберігаючи стильові параметри. Ключовим у творенні виразності українського тексту є наявність у його канві метонімічної конструкції як засобу зображення та характеристики персонажа, а також інші інгерентні та адгерентні стилістично марковані словосполучення *густо напудрений вид з кокетним поглядом карих очей*, у якому лексема *вид (обличчя)* [16, т. 1, с. 381] та вислів *кокетливий погляд*, у якому прикметник *кокетливий* («*схильний подобатися, гарний, привабливий*») [16, т. 4, с. 214] органічно доповнюють іронічний колорит поданого уривку.

Висновки. Грем Грін – один з яскравих представників англійської літератури ХХ століття, якому притаманний особливий почерк творення художньої дійсності. Іронія, сарказм, глузливе ставлення до людей та середовища їх проживання, ставлення під сумнів установлених понять та цінностей притаманні творам письменника. Для дослідження вибрано англо-українські кореферентні фрагменти твору письменника, оскільки зіставлення оригінальних та цільових текстів класичних літературних творів становить вагомий матеріал для дослідження зіставляваних мов, розкриття потенціалу кожної з них для кращого порозуміння між їхніми носіями. Це передбачає

застосування низки методів та прийомів, уточнення деяких понять. Зокрема, застосовано іманентно-трансцендентний аналіз як засіб дослідження смислів у міжмовних кореферентних парах. Інверсія як риторична фігура посідає чільне місце в ідіостилі письменника. Виконуючи цілу низку функцій в англійському тексті, інверсія наділена значним експресивним потенціалом. Становлячи ізоморфну категорію у системі англійської та української мов, інверсія наділена значно меншою виразністю в українській мові, що уповні розкривається лише у контекстах з різнорівневою організацією. В англійському тексті стилістичний потенціал інверсії використано для: 1) емпізи інверсивно зміщених семантично та концептуально значущих компонентів висловлювання; 2) характеристики та оцінки персонажів та середовища, з особливим наголошенням одиниць з темпоральною та локативною семантикою; 3) зміщення обставинних елементів у «незвичну» синтаксичну позицію як засіб творення виразності дискурсивного фрагмента; 4) актуалізація художньої деталі; 5) використання інверсії як елемента іншої риторичної фігури (зокрема, метонімії) у процесі творення художньої образності. Ураховання аломорфних параметрів англійської та української мов у процесі дослідження кореферентних пар, а також використання додаткових засобів виразності (наявних, зокрема, в українській мові) сприятиме повнішому розкриттю поетики стилю письменника. Дослідження функційної парадигми інверсії та інших риторичних фігур в ідіостилі англійських та американських письменників становлять **перспективні напрями подальших досліджень.**

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф., Кочан І. Лінгвістика тексту : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Бредбері М. Британськмі роман нового часу / Переклад з англ. В. Дмитрука. Київ : Ксенія Сладкевич, 2011. 480 с.
3. Коцюба З.Г. Опозиційне структурування дійсності як основа побудови концептуальних взаємозв'язків у паремійних фондах мов. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов.* Вип. 3. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. С. 209–213.
4. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту : навчальний посібник. Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. 272 с.
5. Порівняльні дослідження з граматики англійської, російської та української мов / відп. ред. Ю.О. Жлуктенко. Київ : Наукова думка, 1981. 354 с.
6. Сухорольська С.М., Федоренко О.І. Методи лінгвістичних досліджень. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 344 с.
7. Толочко О.Я. Інверсія як риторична фігура: семантичний механізм та експресивний потенціал (на матеріалі англійської та української мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02. 15. Київ, 2021. 20 с.

8. Шахова К.О. Грем Грін. Антиколоністські романи. Література Англії ХХ століття : навчальний посібник / К.О. Шахова, Н.О. Жлуктенко та ін. ; за ред. К.О. Шахової. Київ : Либідь, 1993. С. 175–204.
9. Шевченко Л.І. інтерпретаційні методології в теоретичній лінгвістиці: вимір перспективи. Горизонтами модерної лінгвістики / Уклад. Д.В. Дергач, Д.Ю. Сизонов. Київ : ВЦ «Київський університет», 2014. С. 24–40.
10. Chernysh T.O., Yermolenko S.S. More on Jan Twardowski's word-play: an immanent-transcendent approach. *Мовознавство*. № 3, 2020. С. 38–48.
11. Chung C. Mixed Functional properties in English Stylistic Inversion. *Proceedings of the 8th International HPSG Conference, Norwegian University of Science and Technology (3–5 August 2001)* / ed. by F. van Eynde, L. Hellan, D. Beermann. CSLI Publications, 2002. URL: <http://csli-publications.stanford.edu>.
12. James C. Contrastive Analysis. London & New York : Longman, 1990. 209 p.
13. Leech G., Short M. Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. Second edition. London & New York : Longman, Pearson, 2007. 404 p.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА:

14. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
15. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
16. Словник української мови: В 11 т. / редкол.: І.К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1–11.
17. The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles / rev. and ed. C.T. Onions. New York : Oxford University Press, 1975. V. 1–2.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

18. Грін Г. Комедіанти / пер. з англ. П. Шарандака. Київ : Рад. письменник, 1969. 269 с.
19. Greene G. The Comedians. London, New York : Penguin Books, 1966. 287 p.

Олександра Тугай,
доктор філософії з філології,
старший викладач кафедри германської філології
факультету романо-германської філології,
Київський університет імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0000-0001-9831-2288>
м. Київ, Україна

Морфолого-синтаксична ідентифікація речень універсальної поступки в Британському національному корпусі

Morphological and syntactic identification of clauses of universal concession in British National Corpus

***Анотація.** У статті розглянуто морфолого-синтаксичну організацію англійських речень універсальної поступки у сучасних англійських художніх драматичних, прозових та віршованих текстах Британського національного корпусу. У розрізі ідентифікації досліджуваних речень із семантичною поступальною дією провідну увагу зосереджено на узагальненні морфологічних та синтаксичних характеристик універсальних речень поступки із верифікацією статистичних даних їхньої реалізації у сучасному англійському корпусі. З'ясовано, що в художніх текстах Британського національного корпусу англійські речення універсальної поступки актуалізуються в чотирьох синтаксичних типах речень: у простих, складносурядних, складнопідрядних та когезивних типах, де клауза поступальної дії уводиться різними типами сполучників на кшталт *though, even though, although; in any case, in spite of; yet ... (al)though* тощо із / без пунктуаційного маркування для когезивного типу. Морфологічні риси засобів синтаксичного зв'язку визначено в трьох типах клауз поступки із гіпотактичним, паратактичним, когезивним сполучниковим зв'язком у морфологічній конфігурації як: «прості засоби зв'язку – сполучники або прислівники», «складні або композитні засоби зв'язку – прийменникові фрази», «корелятивні засоби зв'язку – корелятивні сполучники або диз'юнкти». Виявлено сім базових морфолого-синтаксичних підтипів англійських речень універсальної поступки із синтаксичним окресленням моделей концесивних клауз як: фінітна / нефінітна *-ed (-ing)* партиципна / нефінітна *to* інфінітивна / номінативна / препозиційна / ад'єктивна / адвербна клауза поступки. Для ідентифікації структурної семантичної сітки досліджуваних речень з урахуванням корпусного аналізу в термінах семантичної розмітки тегування із колокацією [+I Right] праворуч від сполучника універсальної поступки встановлено та обчислено кількісні показники дев'яти структурно-семантичних типів концесивних клауз в узгодженні сполучника*

поступки із дієслівною, іменниковою, прикметниковою, прислівниковою, сполучниковою, прийменниковою, займенниковою категоріальною фразою, а також узгодження з артиклем та пунктуацією.

Ключові слова: речення поступки, універсальна поступка, поступальна дія, морфологія сполучника поступки, синтаксичний тип речення, корпусна лінгвістика, обмеження за тегуванням, параметри collocaції.

Summary. *The article investigates morphological and syntactic organization of English sentences of universal concession in modern English fiction dramatic, prose and verse texts of the British National Corpus. In the context of the studied sentences identification with the semantics of concessive action, the main attention is focused on generalization of morphological and syntactic characteristics of universal sentences of concession with the verification of their statistical data implementation in the modern English corpus. It has been found out that in the fiction texts of the British National Corpus English sentences of universal concession are actualized in four syntactic types of sentences: in simple, compound, complex, and cohesive types, where the concessive action clause is introduced by various types of conjunctions such as though, even though, although; in any case, in spite of; yet ... (al)though etc. with / without punctuation for the cohesive type. Morphological features of means of syntactic connection are defined in three types of clauses of concession with hypotactic, paratactic, cohesive conjunction coherence in the morphological configuration as: "simple means of connection – conjunctions or adverbs", "complex or composite means of connection – prepositional phrases", "correlative means of connection – correlative conjunctions or disjuncts". Seven basic morphological and syntactic subtypes of English sentences of universal concession have been identified with the syntactic description of models of concessive clauses as: finite / non-finite -ed (-ing) participial / non-finite to infinitive / nominative / prepositional / adjective / adverb clause of concession. In order to identify the structural semantic grid of the studied sentences, taking into account the corpus analysis in terms of the semantic marking tagging with the collocation [+I Right] to the right of the conjunction of the universal concession, the quantitative indicators of nine structural and semantic types of concessive clauses are determined and calculated in the adjustment of the concessive conjunction with any verb, noun, adjectival, adverbial, conjunctive, prepositional, pronominal categorical phrase, as well as the agreement with any article and punctuation.*

Key words: *clause of concession, universal concession, concessive action, morphology of concessive conjunction, syntactic type of sentence, corpus linguistics, tag restriction, collocation options.*

Вступ. Наукова домінанта ХХ століття відзначається як структурно-функціональною, так і комунікативно-когнітивною парадигмами, що свідчить про здатність мови та лінгвістичної теорії до нових інтелектуальних маніфестацій у модерній лінгвістиці [7, с. 12]. Розуміння лінгвістичних структур та як ці структури функціують у певній мові є фундаментальним аспектом вивчення як мовних зрушень у процесі розвитку мови, так і сучасної парадигми лінгвальних структурно-функційних ознак.

Актуальність нашої розвідки визначається спрямуванням сучасних синтаксичних студій до аналізу структурних, морфологічних та функціонально-семантичних аспектів різних синтаксичних типів речень германських мов як у синхронній та діахронній площинах в історичному аспекті, так і у сучасних германських мовах [2; 5; 11; 15; 19; 24; 25].

У різних мовах світу концесивні клаузи / речення (*concessive clauses*) або речення поступальної дії досліджують у типологічному, функціональному, порівняльному, структурному та інших аспектах сучасного мовознавства. Проте ретельне дослідження кожного аспекту не складає чіткого уявлення про структурну й морфологічну парадигму синтаксичної сполучуваності речень поступки у сучасній англійській мові, зокрема універсальних концесивних клауз у текстах художньої літератури (драматургії, поезії, прози) Британського національного корпусу (*British National Corpus – BNC*).

Морфолого-синтаксичний аналіз підрядного (сурядного) чи самостійного речення або клаузи поступки як базового юніту у складі речення поступальної дії вищого рангу або окремого самостійного речення є важливим завданням синтаксису сучасної лінгвістики. Наша стаття присвячена синтаксичним та морфологічним особливостям вживання підрядних (сурядних) та самостійних речень універсальної поступки в художніх текстах BNC. Доцільність нашої розвідки полягає в необхідності узагальнення та точної ідентифікації провідних ознак речень поступки сучасної англійської мови з урахуванням методики корпусного аналізу, що є внеском до загальної синтаксичної теорії речення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика концесивних речень із поступальною дією залишається й досі актуальною у численних наукових працях вітчизняних та зарубіжних лінгвістів. Здійснений нами огляд літератури свідчить про те, що у сучасних мовознавчих студіях значне місце посідають розвідки концесивних клауз у різних наукових парадигмах. На сьогодні спостерігаємо дослідження речень поступки в індоевропейських мовах світу – англійській, німецькій, італійській, іспанській, польській, японській мовах тощо в різних лінгвістичних аспектах із залученням різноманітної методології та напрямів лінгвістики. У загальному традиційному аспекті концесивні речення розглядалися мовознавцями Chan Chung та Jong-Bok Kim [13], E. König [19], R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech та J. Svartvik [24], O. Schützler [25]. Типологічний комунікативний аспект був ретельно розроблений E. Crevels [15], M. Haspelmath та E. König [16]. Дослідженням сполучникової парадигми детально займався V. Wälchli [26]. Функціонування адвербіальних клауз було також розроблено K. Hengeveld [17], R.D. Huddleston та G.K. Pullum [18].

Об'єктом нашої розвідки є речення універсальної поступки (прості, підрядні, сурядні, когезивні) в художніх текстах Британського національного корпусу. **Предмет** статті становлять морфологічні, синтаксичні, статистичні характеристики універсальних концесивних клауз у сучасних англійських художніх творах корпусної лінгвістики. **Метою** дослідження є ідентифікація морфолого-синтаксичного стану та реалізації англійських речень універсальної поступки в художніх текстах BNC. Досягнення мети наукової розвідки передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) окреслити морфологічну парадигму сполучникового зв'язку речень універсальної поступки; 2) визначити провідні синтаксичні типи та базові морфосинтаксичні підтипи речень із семантикою універсальної поступальної дії; 3) встановити структурно-частотне узгодження сполучників поступки із певними фразовими категоріями з урахуванням тегування та обмеження у BNC. **Матеріалом** дослідження слугували універсальні речення поступки (52973 одиниць), які були виокремлені з художніх текстів Британського національного корпусу.

Методологія та методи дослідження. Сучасний стан синтаксичних досліджень характеризується широким розгалуженням напрямів синтаксису. Традиційним напрямом вважають *структурно-статичний*, який розглядає синтаксичну будову речень та словосполучень із їхніми типами та ознаками, структурні схеми, не пов'язані з контекстом і ситуацією мовлення. Проте *семантичний або функціонально-семантичний* синтаксис вивчає загальну семантичну природу предикативності речень, їхні синонімічні перетворення, пропозиційну відповідність, позиційні схеми, їхнє варіювання в мовленні й парадигматику, типи функцій синтаксем як складників речення, імпліцитність і компресію предикативних одиниць [5, с. 454].

Структурно-семантичний підхід до проблеми вивчення речень концесивної або поступальної семантики дозволяє виявити загальні положення у значенні значущих слів, субординативних та координативних сполучників, модальних слів, часток та прийменників: семантично тотожні мовні одиниці описуються у рамках єдиного, а саме інтегруючого підходу, незважаючи на будь-яку реалізацію відповідного сенсу – лексичну, морфологічну чи синтаксичну [5, с. 454–455]. Метод структурно-семантичного підходу до аналізу речень поступки у сучасній англійській мові дозволив визначити морфологічну парадигму сполучникового зв'язку досліджуваних простих, підрядних, сурядних та когезивних типів речень універсальної поступки та виокремити базові морфолого-синтаксичні моделі за структурними типами з окресленням їхньої реалізації в художніх текстах Британського національного корпусу.

У сучасному мовознавстві корпусна лінгвістика як окрема галузь знань відзначається самодостатністю та виступає потужним засобом дослідження різних мовних аспектів. Корпусний підхід є одним із методів різних галузей лінгвістичних досліджень у оцінці чи обробці даних. Як знаряддя для керування великими масивами таких інструменти корпусу призводять до організованого набору слів у хаотичній різноманітності мов [9, с. 176]. Корпусні дослідження дають змогу досліднику зробити автоматизований пошук лінгвістичних даних, а також вичерпно й різноаспектно проаналізувати мовні явища із залученням суттєвого за обсягом матеріалу великих структурованих колекцій текстів природних мов [1, с. 17].

Методика нашого дослідження з урахуванням корпусного аналізу полягає в автоматичній вибірці речень універсальної поступки зі сполучниками поступальної дії (31 сполучник – 52973 приклади) із текстів художньої літератури сучасного BNC жанру «драма, поезія, проза» (табл. 1).

Для ідентифікації, аналізу морфолого-синтаксичної типологічної семантичної структури досліджуваних речень універсальної поступки додатково запропонована схема семантичної анотації для тегування (уведення керуючих ознак частин мови або категорії в реченні) або семантична розмітка, яка полягає у визначенні структурно-частотного узгодження частиномовної одиниці або фразової категорії (*verb, noun, adjective, adverb, article, conjunction, preposition, pronoun, punctuation*) та окреслення її частотного вживання зі сполучником поступки з урахуванням обмеження на вживання [+1 Right].

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному мовознавстві синтаксичні відношення граматичних одиниць речення інтерпретують як синтаксичну сполучуваність із закономірними зв'язками між елементами, що наповнені конкретними значеннями та спільними рисами, а не як окрему абстрактну систему відношень. Сполучуваність – це проміжна категорія, яка лежить у площинах лексики, фразеології, морфології, синтаксису, стилістики; це поєднання мовних одиниць у мовленні, наприклад фонем із фонемами, морфем із морфемами, слів зі словами тощо. Основним критерієм визначення сполучуваності є її відповідність змістові та семантиці [3, с. 136–137].

У теоретичній граматиці наявні три шляхи граматичного узгодження реченневих юнітів [15, с. 49; 21, с. 141–142; 6, с. 285–286]:

1. *Coordination* – координаційний тип – клаузи поєднуються координаційними сполучниками *and, or, but, both ... and*.

2. *Subordination* – субординативний тип – одна клауза підпорядковується іншій субординативними сполучниками *when, if, because, although* тощо.

Таблиця 1

**Розподіл за узгодженням сполучників універсальної поступки із певною частиною мови
або категорією в художніх текстах BNC**

Розподіл за узгодженням сполучників універсальної поступки із певною частиною мови або категорією в художніх текстах BNC										
Сполучник універсальної поступки	Verb	Noun	Adjective	Adverb	Article	Conjunction	Preposition	Pro-noun	Punctuation	
1. (even) though	128	377	389	593	522	129	300	3276	2027	7742
2. although	51	381	207	257	376	34	134	2326	125	3892
3. however	59	7	308	230	12	13	7	63	2313	3012
4. howsoever	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
5. nevertheless	92	7	26	15	19	5	10	84	345	603
6. nonetheless	9	1	5	1	4	1	2	5	38	66
7. notwithstanding	0	1	4	0	3	2	0	3	19	32
8. unless	21	74	37	11	110	3	34	1036	105	1431
9. yet	952	192	789	885	272	217	402	1372	2470	7556
10. still	8481	266	2150	1658	753	265	1402	455	1549	16986
11. anyway	19	19	16	13	20	62	14	149	3381	3693
12. anyhow	1	0	0	2	1	4	2	12	142	164
13. in any case	24	11	5	7	23	13	5	84	419	591
14. in any event	0	0	0	0	1	0	3	6	38	48

Продовження таблиці 1

15. at any rate	9	3	2	6	10	2	10	19	157	218
16. at all events	1	0	0	0	0	0	1	0	10	12
17. at the same time	121	13	16	20	31	84	27	116	423	851
18. for all that	9	15	6	4	1	1	3	28	41	108
19. with all	2	67	211	5	357	12	21	301	2	978
20. with all that	11	29	13	1	0	1	2	4	9	70
21. after all	36	11	163	9	72	31	16	147	2097	2582
22. after all that	9	17	2	0	0	0	1	5	6	40
23. in spite of	25	32	82	4	193	0	0	298	3	638
24. in spite of the fact that	0	3	0	1	1	1	0	19		26
25. despite	66	94	154	7	532	1	1	570	2	1427
26. despite that	0	1	0	0	0	0	0	1	4	6
27. irrespective of	0	2	0	2	2	1	0	1	0	8
28. regardless of	0	14	6	6	24	4	0	16	1	71
29. yet ... though / though ... yet	3	8	6	9	4	4	0	36	11	81
30. yet ... although / although ... yet	0	2	2	3	5	2	1	19	0	34
31. nevertheless ... though / though ... nev- ertheless	3	0	0	1	0	0	0	1	1	6
Загалом:	10132	1647	4599	3750	3348	892	2398	10453	15738	52957
Похибка:										16

3. Adverbial linking – адвербіальний тип – поєднання двох ідей у клаузах за допомогою адвербів *yet, moreover, however, nevertheless, nonetheless* тощо.

Загалом складні речення із підрядним або сурядним реченнями поступальної дії різної семантики (універсальної, умовної, контрастивної та каузальної поступки) виявляють тенденцію до реалізації як у паратактичних, так і в гіпотактичних структурах із координативними супротивними та субординативними сполучниками [22, с. 66; 19, с. 821; 14]. У цьому випадку поступальні конструкції актуалізуються у синдетичних структурах складних речень із субординативним та координативним зв'язком головного речення або клаузи та підрядного речення або клаузи поступки [15, с. 134; 26].

За морфологічними ознаками сполучники уведення поступальної дії поділяють на: 1) координативні, субординативні, 2) прості, складені, корелятивні [24, с. 987–1007; 25]. Слідом за Дж. Лічем та Я. Свартвіком, Б. Кортманом, Р. Квірком, О.М. Тугай [21, с. 203–287; 20, с. 457–561; 24, с. 1097–1098; 6, с. 287] у нашій розвідці класифікуємо речення універсальної поступки за морфолого-синтаксичною сполучуваністю їхнього уведення різними засобами зв'язку (сполучниками, прислівниками, прийменниковими фразами, корелятивними диз'юнктами) із засвідченням їхньої реалізації у BNC як:

1. Субординативними простими сполучниками / прислівниками – *though, even though, although; however, howsoever; nevertheless, nonetheless, notwithstanding; unless, yet, still; anyway, anyhow*:

(1) *That is a fact, he wrote (and Goldberg typed), one of the few facts I can swear to, [though I find it impossible to explain]* (“The big glass”) [8]. (2) *Your half-brother lies deep inside the Dark Realm and, [unless he is rescued], you are Tara's heir* (“Rebel angel”) [8]. (3) *The Thing tried to explain that the Ship went faster than the sun, [although the sun actually stood still]* (“Wings”) [8]. (4) *She knows [you'll be going to see her anyway], so hasn't bothered to reply* (“Look about and die”) [8].

3. Субординативними складними або композитними прийменниковими фразами – *in any case, in any event; at any rate, at all events, at the same time; for all that, with all (that), after all (that); in spite of (the fact that), despite (that), irrespective of, regardless of*:

(5) *But perhaps it wasn't as bad as it looked, and [in any case one couldn't go on sitting here, being stared at by the whole of St Petrock's-on-Sea] while Chignell waved smelling salts under one's nose* (“The distance enchanted”) [8]. (6) *At the time I assumed she was thinking of Dennis, but I now wonder if she had a premonition of her own fate. [At all events, it only lasted a moment]* (“Dirty tricks”) [8]. (7) *I know, [in spite of the fact that we agreed not to discuss it], it was all because of what had*

*happened in the past, wasn't it?" ("False impressions") [8]. (8) ["**Irrespective of** how we feel about each other], we must now put such emotions aside, and concentrate on the only really important issues. We're just a few miles away from the Meadowses' place", he added, reaching forward to extract a map from the glove compartment, and tossing it on to her lap ("Double fire") [8].*

3. Субординативними корелятивними диз'юнктами – *yet ... (al) though / (al)though ... yet; though ... nevertheless / nevertheless ... though:*

(9) *The fact was that both young women shared an unspoken anxiety for Fleury's safety and [though Louise had not yet confided her feelings for him to Miriam], she really did not need to do so for these feelings were plain enough already ("The siege of Krishnapur") [8]. (10) How could she love a man she didn't trust? [Yet love him she did] [although she had told him she hated him] ("Vets in opposition") [8]. (11) The appointment had been purely political, for Wellington had not wanted him, and the exiled Prince had consequently been kept well away from any fighting, [though the experience had nevertheless convinced the young man that he had a fine talent for soldiering] ("Sharper's Waterloo") [8].*

У синтаксисі concessivні речення відносять до складних речень поступки із concessivною клаузою як адвербіальною зі значеннями поступки різної семантики (універсальної, умовної, контрастивної, каузальної). Ці речення місять як підрядні, так і сурядні відношення між головною та адвербіальною клаузами, які можна позначити термінами «гіпотаксис» та «паратаксис». Так, паратаксис включає асиндетичні поліпредикативні одиниці або ж предикативні одиниці із вільним приляганням. Тоді як гіпотаксис тлумачать як такий тип речення, що включає не лише підрядні з особовою формою дієслова, але й розгорнуті підрядні з предикативними центрами, які реалізуються неособовими формами дієслова [4, с. 16].

У германських мовах основним витокотом гіпотаксису був паратаксис із багатоступеневим переходом від атрибутивних реченнєвих утворень до відносних речень із оформленням семантично прозорих сполучників шляхом їхнього уведення у поверхневу структуру речення за рахунок актуалізації предикативного потенціалу препозитивних одиниць. А реінтерпретація одиниць нижчого синтаксичного рівня як паралельне джерело формування гіпотаксису було обмежене у давньогерманських мовах через слабку розвиненість віддієслівних імен та їхніх предикативних ознак [2, с. 30–32].

У процесі еволюції структурних схем складного речення, починаючи із XI століття, кореляти входили у комплекс службових засобів речення та вже були у складі головної частини складнопідрядного

речення, що забезпечувало чітку структурну схему конструкції [4, с. 16]. Сучасні англійські універсальні речення поступки містять сполучники та корелятивні кон'юнкції підрядного, сурядного зв'язку із різними семантичними значеннями реалізації концесивності, як *though, even though, although, in spite of, even if* тощо [24, с. 1097–1102; 10].

Морфолого-синтаксичні моделі характеризують за граматичними функціями концесивної клаузи як адвербіальної фінітної / нефінітної, іменної, препозиційної, адвербною та ад'єктивною клаузами. У реченні субординативні кон'юнкції (прості, складні, корелятивні сполучники) можуть вводити не тільки адвербіальну фінітну та нефінітну клаузу (*although, unless, even if, because, once, as, so, while, since, as soon as* тощо), але й іменну, препозиційну, адвербну та ад'єктивну категоріальні фрази (*though, in spite of, despite, notwithstanding, for all, whilst* тощо) [12, с. 186–187; 18, с. 734–737].

Як і в давньоанглійській мові, у сучасній англійській мові концесивні клаузи без кон'юнктив та ініціального дієслова можуть реалізовувати значення поступки за умови інверсії суб'єкта та дієслова. Тому інверсія суб'єкта і дієслова може реалізовувати умову або поступку різного семантичного відтінку й розглядатися як засіб вираження субординативності [23, с. 727; 13].

У синтаксичних студіях сполучникові засоби зв'язку визначають як з'єднувальні за трьома типами взаємозалежності синтаксичного зв'язку між клаузами, а саме гіпотактичного (*hypotactic*), паратактичного (*paratactic*) та поєднувального або когезивного (*cohesive*) типів. При цьому сполучники *though, although* тощо відносять до субординативного типу зв'язку в реченні; *but, and, yet* – до координативного типу, тоді як *however, yet, nevertheless, still, at the same time* тощо реалізують когезивний тип як адверби (прислівники) із пунктуаційним виокремленням на початку, всередині та наприкінці клаузи [27, с. 57–59]. У нашій розвідці до когезивного типу відносимо всі синтаксичні типи досліджуваних сполучників у разі їх пунктуаційного маркування.

У нашому дослідженні визначаємо *чотири провідні синтаксичні типи* синтаксичного узгодження речень універсальної поступки в досліджуваних художніх текстах BNC (прості, складносурядні, складнопідрядні, когезивні клаузи) та *сім базових морфолого-синтаксичних підтипів* концесивних речень зі значенням універсальної концесивної дії:

1. Моделі із **фінітною** клаузою:

(12) “*And now he goes back to paint the Belgian ambassador?*” “*Therese feels that it's, well, unnecessary*” [“**At any rate** she wants him to work less hard”] (“The compass error”) [8]. (13) *Trust Claire to act as*

if she were the centre of attention [Although, at that moment I could have done with a little less myself] (“A classic English crime”) [8].

Приклади (12)–(13) демонструють прості речення універсальної поступки, що уводяться сполучниками *at any rate, although*, де розгортається поступальна дія, яка розуміється із контексту попереднього речення. Ці речення позиціюємо як самостійні речення поступки простого та когезивного типів.

Наступні речення (14)–(17) унаочнюють складнопідрядні речення універсальної поступки зі сполучниками *even though, in spite of the fact that* – із прямим ConjSVO (14)–(15) порядком слів; та зі сполучником *though* – з інверсованим O(Adj/Adv)ConjSV(O) (16)–(17) порядком конститuentів:

(14) [**Even though** all these objects (S) were shrouded (V) in heavy-duty plastic (O)], he was a man again (“They came from SW19”) [8].
(15) Perhaps, [**in spite of the fact that** she (S) did need (V) the money (O)], what she ought to do was just catch the first plane back home (“Conspiracy of love”) [8].
(16) “We shouldn’t either of us have anything to regret, David”, she said at last, and found that it was true. What they had given each other, [dramatic (O) **though** it (S) had become (V) at the end (O)], had been the inevitable physical manifestation of what had happened between them weeks earlier (“Never such innocence”) [8].
(17) [Better (O) **though** that he (S) simmered (V) for a while], Carrie thought as she stirred the greens and tested the potatoes with a fork (“The girl from Cotton Lane”) [8].

Приклади (18)–(19) розглядаємо як складносурядні речення універсальної поступки у складі складнопідрядних речень вищого рангу, що уводяться сурядним сполучником *but* у поєднанні із конекторами *nonetheless, however*. При цьому у когезивному типі речення (19) *however* отримує синтаксичну функцію прислівника поступки, а *nonetheless* у (18) має статус сполучника поступки:

(18) He did not take it too seriously, [**but nonetheless** he wheeled his pony and made off at speed, back towards the fringes of Clocaenog], where he had passed the last of the prince’s watch (“A bloody field by Shrewsbury”) [8].
(19) Her hair was dyed black and didn’t suit her lined face, which gave clear evidence of a hard life [**but was, however, enlivened** by a pair of watchful blue eyes] (“Sudden death”) [8].

2. Моделі із **нефінітною** -ed / -ing партиципною клаузою:

(20) [**Although achieved** briefly], it was not until the closure of the street routes in the early Sixties, that the fleet was centralised on this depot (“Blackpool’s century of trams”) [8].
(21) Theda relaxed a little, [**still biting** her lip, **however**], her anxiety unquenched (“Hidden flame”) [8].

Приклади (20)–(21) актуалізують поступальну дію як *-ed / -ing* партиципні клаузи поступки зі сполучниками *although, still* в ініціальнойній позиції кожного речення. А сполучник *however* у кінцевій позиції *-ing* партиципної клаузи сигналізує про когезивний тип такої клаузи у простому реченні (21).

3. Моделі із **нефінітною** *to* інфінітивною клаузою:

(22) *“Everything!” announced the old lady gleefully. “There was a rare scandal a few years ago, [though to be sure it was hushed up very swiftly] – but some of us heard of it, naturally»* (“Hidden flame”) [8].

(23) *There was a ripple of applause, and I saw his lordship exchange a look with Sir David. M. Dupont held up his hand, [though whether to acknowledge the applause or to stem it was not clear]* (“The remains of the day”) [8]. (24) *“Change skins”, he said, quietly yet clearly enough to be heard by Ace and the Marines* (“White darkness”) [8].

У реченнях (22)–(24) поступальна дія реалізується шляхом уведення сполучників універсальної поступки *though, yet* у поєднанні з інфінітивною фразою *to be sure* (22), інфінітивом *to acknowledge* із кон’юнктом *whether* (23) та інфінітивом *to be heard* із адвербною фразою *clearly enough* (24).

4. Моделі із **номінативною** клаузою:

(25) *But again is always an illusion, wrote Harsnet, for it would also become clear, the second time round, after several weeks, that one was not doing what one had hoped to do. [Despite the hard work]* (“The bid glass”) [8]. (26) *Calmed a little, he too walked off, in the opposite direction, safe in the knowledge that no one in their right mind, [regardless of politics], would dare to stand in his way* (“White darkness”) [8]. (27) *A crack of laughter left the old man’s lips. “Pack of ninnies! [Nothing of the sort, however]. Your stepmother resides there”* (“Hidden flame”) [8].

Поступальна дія у прикладах (25)–(27) розгортається в номінативних клаузах простого (25), складнопідрядного (26) та когезивного (27) типів речень універсальної поступки із уведенням сполучника *despite*, прийменникової фрази *regardless of* на початку та прислівника *however* у кінцевій позиції речень.

5. Моделі із **препозиційною** клаузою:

(28) *He was a wealthy man [however with a sick wife], and in this, he thought he was unfortunate, but really he didn’t know how lucky they both were* (“Worlds apart”) [8].

Приклад (28) є унаочненням складносурядного речення, де поступальна дія розгортається у препозиційній клаузі [*however with a sick wife*], що уводиться сполучником універсальної поступки *however*.

6. Моделі із **ад’єктивною** клаузою:

(29) *And she felt, [though comfortable in bed], as if she were standing with the rain sluicing all over her, streaming soothing over her breasts*

and down her thighs, warm and comforting and she hoped that he was not in difficulties on the road and that he was thinking about the rain (“Persephone”) [8]. (30) *The train slid out of Winnipeg on time at eight-twenty and I put all my energies and attention into being an unexceptional and adequate waiter, [even though always conscious of the ominous presence in the aisle seat, facing forward, three tables back from the kitchen end]* (“The edge”) [8].

У реченнях (29)–(30) дійсна поступка реалізується сполучниками *though* (29), *even though* (30) у поєднанні з ад’єктивними фразами *comfortable* (29), *always conscious* (30) із утворенням ад’єктивних клауз поступки.

Проте у прикладах (31)–(32) універсальна поступка актуалізується ад’єктивними клаузами у когезивному (31) та сурядному (32) типах речень.

(31) *“His wasn’t worth committing anyway, as it turned out”. “No. [Fascinating, though, from the legal point of view]”* (“Cast in order of disappearance”) [8]. (32) *[But though busy], there was time to swim at least twice a day in warm water, fanned by warm breezes, with an average temperature the year round of between 70° and 80° Fahrenheit, and always against a magical scenic backdrop that never ceased to enchant me* (“The other side of paradise”) [8].

7. Моделі із **адвербною** клаузою:

(33) *The hobble skirt trammelled her steps, [yet charmingly]; she swayed a little, seemed to both hesitate and float as she came towards us* (“The magus”) [8]. (34) *We are disjointed in ordering, and we laugh not in meant mockery, [but nevertheless irritatingly]* (“Lucker and Tiffany peel out”) [8]. (35) *Sometimes he wanted to practise, and might well require an hour or so on the putting green, or sometimes he fancied a pint or two of some obscure real ale that he had heard of in the vicinity. [Not today, however]* (“Sudden death”) [8].

Поступальна дія прикладів (33)–(35) розгортається в адвербних клаузах зі сполучниками *yet* (33), *nevertheless* (34) простого та сурядного типів речень, та прислівником *however* (35) когезивного типу речення.

У нашому дослідженні для ідентифікації точних характеристик та аналізу морфолого-синтаксичних типів, а також типологічної семантичної структури речень універсальної поступки додатково запропоновано метод корпусного аналізу з урахуванням семантичної розмітки за тегуванням частиномовної та категоріальної приналежності. Виокремлюємо дев’ять структурно-семантичних типів з обмеженням на вживання або тегування (tag restriction) будь-якої одиниці частини мови або категорії (any verb / noun / adjective / adverb /

article / conjunction / preposition / pronoun / punctuation) у постпозиції сполучника універсальної поступки в коллокації [+1 Right], відповідно (табл. 1):

1. Сполучник + дієслово (any verb): (36) *Particularly those dear, good people at the back who, [although asked to attend the service], could not be invited to the reception* (“A song twice over”) [8].

2. Сполучник + іменник (any noun): (37) [*Notwithstanding experience and observation*], she was still somewhere inside her convinced that if a man and a woman lived under the same roof, even if the roof covered a very large area, they would soon be cohabiting in a sexual sense (“King Solomon’s carpet”) [8].

3. Сполучник + прикметник (any adjective): (38) “Good evening”. [*Though deep and resonant*], the man’s voice had a chilling softness. His blue-grey eyes were as cold as a Siberian winter, and Polly felt as though she had been impaled by twin icicles (“Bay of rainbows”) [8].

4. Сполучник + прислівник (any adverb): (39) *Loretta launched into her story, [at the same time covertly taking stock of Hugh Puddephat’s widow]* (“A masculine ending”) [8].

5. Сполучник + артикль (any article): (40) *But it was still, [despite the deformation], a face that Cardiff recognised* (“Darkfall”) [8].

6. Сполучник + сполучник (any conjunction): (41) *His tone, [however because of his accent], was difficult to interpret* (“Unholy ghosts”) [8].

7. Сполучник + прийменник (any preposition): (42) *Should she go to France? A last request? Could she face it [in any case without showing the bitterness?]* (“A healing fire”) [8].

8. Сполучник + займенник (any pronoun): (43) *Never for the future come near me when I am in these tumults [unless I send for you]* (“Pamela”) [8].

9. Сполучник + пунктуація (any punctuation): (44) “*You know about horses then?*” “*I ride when I can*”. “*I break them in for my Dad*”. “*Is that rodeo?*” “*No, no, just for everyday [Anyhow, we prefer our horses to like us at the end of it]*” (“Lucker and Tiffany peel out”) [8].

Висновки з дослідження. У результаті нашого дослідження доходимо висновку, що речення універсальної поступки в художніх текстах Британського національного корпусу реалізуються в чотирьох провідних синтаксичних типах англійських речень, таких як: прості, складносурядні, складнопідрядні, когезивні типи із залученням трьох типів сполучникового зв’язку в реченні: гіпотактичного, паратактичного, когезивного – сполучників, прислівників, прийменникових фраз, корелятивних диз’юнктивів у морфологічній парадигмі «прості / складні або композитні / корелятивні». Виявлено та охарактеризовано актуалізацію поступальної дії у семи базових

морфолого-синтаксичних підтипах речень універсальної поступки в межах чотирьох провідних синтаксичних типів речення із визначенням моделей із концесивними клаузами як: фінітна / нефінітна (-ed / -ing партиципна; to інфінітивна) / номінативна / препозиційна / ад'єктивна / адвербна клауза поступки. Ідентифіковано дев'ять структурно-семантичних типів клауз поступальної дії за тегуванням з обмеженням [+1 Right] у постпозиції сполучника універсальної поступки в узгодженні з категоріальними фразами (дієслово / іменник / прикметник / прислівник / артикль / сполучник / прийменник / займенник / пунктуація). У подальших наукових розвідках вважаємо за доцільне дослідити морфолого-синтаксичні характеристики речень умовної, контрастивної, каузативної поступки у порівнянні в давніх германських мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрушенко О.Ю. Інформаційно-структурні перетворення адитивного адверба *EVEN* (на матеріалі пам'яток і текстів корпусів англійської мови XII–XVII ст.). *Вісник КНЛУ. Серія «Філологія»*. Том 24. № 1. 2021. С. 16–32.
2. Буніятова І.Р. Становлення складнопідрядного речення в давньгерманських мовах (IV–XIII ст.) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Київ, 2004. 37 с.
3. Масицька Т. Теорія залежностей у сучасному синтаксисі. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2012. Вип. 14. С. 133–144.
4. Ніколайчук А.С. Історія паратактичних і гіпотактичних конструкцій у мовознавстві 70-х рр. XX – початку XXI ст. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. № 10(2). С. 14–18.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
6. Тугай О.М. Типологічна парадигма концесивних клауз у сучасному фентезійному просторі. *Нова філологія*. № 85, 2022. С. 283–291.
7. Шевченко Л.І. Модерні напрями сучасної лінгвістики: функціональний контекст. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2018. № 35. С. 7–18.
8. BNC Web at Lancaster University. URL: <http://bncweb.lancs.ac.uk/> (last дата звернення: 25.08.2022).
9. Bober N., Kapranov Y., Kukarina A., Tron T., Nasalevych T. British National Corpus in English language teaching of university students. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. June 2021. Vol. 20, No. 6. P. 174–193.
10. Brown K., Miller J. *Concise Encyclopedia of Grammatical categories*. Oxford : Elsevier. 1999. 485 p.
11. Buniyatova I. Elimination of grammatical redundancy in the history of English: The case of negative constructions. *Studies in linguistics, anglophone literature and cultures: Studies in the evolution of the English language*. 2021. Vol. 32. P. 97–109.

12. Burton-Roberts N. Analysing sentences: An introduction to English syntax. 4th ed. Routledge : Taylor & Francis Group, 2016. 278 p.
13. Chung Chan, Kim Jong-Bok. Inverted English Concessive Constructions: A Construction-Based Approach. *Studies in Modern Grammar*, 58, 2009. P. 39–58.
14. Couper-Kuhlen E., Kortmann B. Cause – Condition – Concession – Contrast: Cognitive and Discourse Perspectives. Berlin, Boston : De Gruyter Mouton, 2000. 475 p.
15. Crevels E.I. Concession. A typological study : PhD thesis. Amsterdam : University of Amsterdam, 2000. 191 p.
16. Haspelmath M., König E. Concessive conditionals in the languages of Europe. / J. Van der Auwera & D.P. O’Baioill (eds.). *Adverbial constructions in the languages of Europe*. Berlin – New York : Mouton de Gruyter, 1998. P. 563–640.
17. Hengeveld K. Adverbial clauses in the language of Europe. / J. Van der Auwera & D.P. O’Baioill (eds.). *Adverbial constructions in the languages of Europe*. Berlin – New York : Mouton de Gruyter, 1998. P. 335–419.
18. Huddleston R.D., Pullum G.K. The Cambridge grammar of the English language. 5th ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 1842 p.
19. König E. Concessive clauses. *Concise Encyclopedia of Language and Linguistics*. / Brown K. (ed.). Oxford : Elsevier. 2006. P. 820–824.
20. Kortmann B. Adverbial subordinators in the languages of Europe. / J. Van der Auwera & D.P. O’Baioill (eds.). *Adverbial constructions in the languages of Europe*. Berlin – New York : Mouton de Gruyter, 1998. P. 457–561.
21. Leech G., Svartvik J. A communicative grammar of English. 3rd ed. Routledge : Taylor & Francis Group, 2003. 304 p.
22. Miller J. An introduction to English syntax. Edinburgh : Edinburgh University Press. 2002. 190 P.
23. Mitchell B. Old English syntax. Volume II. Subordination, independent elements, and element order. Oxford : Clarendon Press, 1985. 1080 p.
24. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. London : Longman, 1985. 1779 p.
25. Schützler O. Although-constructions in varieties of English. *World Englishes*. Vol. 39. New York : John Wiley & Sons Ltd., 2020. P. 443-461.
26. Wälchli B. Selectives (“topic markers”) on subordinate clauses. *Linguistics*. 2022. 79 p.
27. Yan Zhang. Adversative and Concessive Conjunctions in EFL Writing: Corpus-based Description and Rhetorical Structure Analysis. 1st ed. Singapore, Shanghai : Springer Nature Singapore Pte Ltd. & Shanghai Jiao Tong University Press, 2021. 234 p.

Myroslava Fabian,
Doctor of Philology, Professor,
Professor of English Philology Department,
Uzhhorod National University
<https://orcid.org/0000-0002-3351-1275>
Uzhhorod, Ukraine

Lexical semantics of the nouns denoting “honour” in English and Ukrainian

Лексична семантика іменників на позначення “honour” в англійській та українській мовах

Summary. *The article aims at analysing the lexical semantics of English and Ukrainian lexemes denoting “honour”. The analysed samples are divided into the groups of polysemantic lexemes, lexical units with the middle degree of polysemy and monosemantic units.*

The common features of the polysemantic lexical units denoting “honour” in English and Ukrainian are the indication to respect, esteem, reverence, attention, heed or consideration given to a thing or a person, adoration, praise, thoughtfulness for other people, kindness, care or concern for something, etc. The lexical semantics of Ukrainian polysemantic words is characterized by distinctive features that define “honour” as consent, permission, baptizing someone by saying a prayer; glory, glorification, gift, etc. English polysemantic words manifest the individual traits that define the actualized phenomenon as a pleasure to recognize positive qualities of a person, the feeling of being grateful for something, etc.

The lexemes with the middle degree of polysemy reveal the following common semantic features: polite behaviour that shows respect for other people, public praise and reward for somebody’s work or actions, etc. The individual semantic features of English lexemes describe “honour” as a nonverbal means of an indication of approval or recognition; a positive opinion of somebody. The Ukrainian lexemes reveal the following differentiating semantic feature defining “honour” as exaggerated praise, flattery, etc.

The monosemantic lexemes manifest the following common semantic features: great respect and admiration; a good opinion of somebody, the act of showing a lot of respect for a person, honour and praise given to somebody because of their achievements, insincere praise. The individual semantic features of English lexemes include the words interpreting “honour” as a speech or piece of writing praising somebody, an extravagantly approving appraisal or review, while Ukrainian language units reveal the following differentiating semantic feature defining “honour” as a prize or other mark of recognition given in honour of achievement and a person who likes paying compliments.

Key words: *lexical semantics, polysemantic lexeme, middle degree of polysemy, monosemantic lexeme, common feature, differential feature.*

Анотація. Метою статті є аналіз лексичної семантики англійських та українських іменників, що позначають “*honour*”. Досліджувані вибірки в обох мовах були поділені на групи полісемантичних лексем, слів із середнім ступенем полісемії та моносемантичних мовних одиниць.

Спільними рисами полісемантичних лексичних одиниць, що позначають “*honour*” в англійській та українській мовах, є вказівка на повагу, пошану, благоговіння, увагу, турботу, виявлену до людини, особливостей етикетної поведінки. Лексична семантика українських полісемантичних слів характеризується відмінними ознаками, що визначають “*honour*” як згоду, дозвіл; хрещення будь-кого з проголошенням молитви; славу, прославлення, дар. Англійські полісемантичні слова виявляють диференційні риси, що визначають актуалізоване явище як задоволення від визнання позитивних якостей особи, відчуття подяки за щось тощо.

Лексеми із середнім ступенем полісемії мають такі спільні семантичні ознаки, як: ввічлива поведінка, що демонструє повагу до інших людей, публічна похвала та нагорода за чіюсь роботу чи дії тощо. Індивідуальні семантичні ознаки англійських лексем тлумачать поняття “*honour*” як невербальний засіб вираження схвалення або визнання; позитивну думку про особу. Українські лексеми виявляють диференційну семантичну ознаку, що визначає досліджуване поняття як перебільшену похвалу, лестощі тощо.

Моносемантичні лексеми відрізняються такими спільними семантичними ознаками, як: велика повага та захоплення; висока думка про особу; прояв великої поваги до людини; шана і похвала, що висловлюється особі за її досягнення, а також нещира похвала. Індивідуальні семантичні ознаки англійських лексем включають слова, що інтерпретують “*honour*” як похвальну письмову або усну промову, надмірно схвальну оцінку або відгук, тоді як українські мовні одиниці маніфестують диференційну семантичну ознаку, що визначає досліджуване поняття як приз або інший прояв визнання за досягнення, а також людину, яка схильна робити компліменти.

Ключові слова: лексична семантика, полісемантична лексема, середній ступінь полісемії, моносемантична лексема, спільна ознака, диференційна ознака.

Introduction. The metaphorical description of language as a mirror of culture [5, p. 8] implies that language units of different levels reflect and interpret the features of ethnic worldview, national cultural values and mentality of the linguistic and cultural community speaking a language. Considering this viewpoint, it is also necessary to take into account the fact that the specificity of culture finds different forms of its manifestation in diverse language units, and the units of different language levels have varying degrees of cultural sensitivity. Undoubtedly, the greatest degree of cultural sensitivity belongs to the lexicon of a language and its phraseological fund [6, p. 21].

The lexicon of a language is a kind of “map” which reflects the features of geography and landscape, climate and activities of people belonging to a particular nation, and, as a consequence, the importance of certain

concepts and their place in the axiological worldview, which is a component of the conceptual worldview. The lexis registers not only the past but also the present of the language and culture, instantly responding to the need to name new phenomena or give secondary nominations to the old ones. The significance of a certain concept and the phenomenon of a certain culture behind it determines its “lexical procreation”, i.e., the presence of numerous denotations of it in the language [8]. The notion of *honour* belongs to such culturally significant concepts both in English and Ukrainian which is manifested in numerous vocabulary units nominating this semantic domain.

The study aims to scientifically substantiate the method for a contrastive analysis of the semantics of nouns denoting *honour*, as well as to reveal their differentiating and common semantic features in the English and Ukrainian languages.

Methodology. The language lexicon performs a nominative function naming through words and phrases the results of our cognition of the world, and the means of nomination is a word (lexeme) – the main unit of the lexical level of language, considered in the totality of its forms and meanings and is a bilateral entity with form and content, or meaning, relations between which are characterized by a significant degree of flexibility: the same form can convey different meanings (homonymy), the same meaning can be conveyed by different words (synonymy), the same form can be used to express several meanings (polysemy). The lexicon of a language, as we have already noted, is the most dynamic part of the language system, as it is constantly replenished with new units, while old units go out of everyday use. The specificity of culture has various forms of manifestation in the lexicon of language. It is reflected in the fact that the naming of the same phenomena in different languages may be based on different features, which is associated with the conditions of ethnic populations, the type of their activity, climatic and geographical conditions, etc. The insight into this cultural specificity in various languages is gained by employing contrastive analysis.

The comparison of languages is as old as the study of languages themselves. It may have begun immediately after the Babylonian mixture, when, according to a biblical myth, a unified language was replaced by linguistic diversity. Contrastive typology as an independent branch of linguistics is characterized by an interdisciplinary nature, since the typological comparison is based on the knowledge from general language theory, phonetics, lexicology and grammar of the languages under study, as well as the knowledge from such disciplines as ethnolinguistics and linguoculturology. Research in the field of typology also relies on new approaches

to the study of language, and new scientific paradigms. The leading paradigm of contemporary linguistic theory today is the anthropocentric paradigm, in the context of which language is studied from an anthropocentric perspective, from the standpoint of the human factor, and linguistics itself actively cooperates with all the sciences whose object is a person, his/her history, culture, and psychology, etc.

The traditions existing in contrastive linguistics, as well as the tasks set in the article and the specificity of the material of the study have led to the need to use a set of methods of modern lexicography focused on comparing the data of the Ukrainian and English languages. The samples for such a comparison were collected with the help of definitional and component analysis of lexicographic sources. The study of the systemic and structural organization of the lexical-semantic group *honour* in the modern Ukrainian and English languages is performed using the method of formalized analysis of lexical semantics, which is based on an integral synthesis of linguistic and structural-mathematical methods.

In order to determine the sample of lexemes denoting *honour* in the compared languages, we have analysed the meanings of the key lexemes *honour* in English and *уага* in Ukrainian.

The polysemantic lexeme *honour* denotes showing respect for others which is obvious in the meaning “respect, esteem, reverence”. Other meanings include: “deferential esteem felt or shown”, “exalted rank, position, dignity, distinction”, “something conferred or done as a token of respect or distinction”; “a mark or manifestation of high regard”; “a position or title of rank, a degree of nobility, a dignity”. In the plural form, the noun also denotes “special rank or distinction conferred by a university, college, or school upon an outstanding student” [7]. The analysed noun reveals a high degree of polysemy due to the combinability of the lexeme with words belonging to different parts of speech, for example: *in honour of, upon one's honour, to do honour to, code or law of honours, a guard of honour, guest of honour, a mark of honour, etc.*

On the basis of the outlined semantic features of the lexeme *honour*, English words denoting this notion have been selected from the thesaurus of the English language. In the process of the research, we have formed a sample of the lexemes: *acclaim, acclamation, accolade, account, admiration, adoration, adulation, aggrandizement, apotheosis, applause, appreciation, approval, attention, celebration, cheer, commendation, confidence, consideration, courtesy, credit, deference, dignity, distinction, eminence, encomium, esteem, eulogy, faith, fame, favour, felicitation, flattery, glory, homage, kudos, laudation, laurels, nod, obeisance, ovation, praise, prestige, rave, recognition, regard, reputation, respect, reverence, tribute, veneration, etc.*

In order to determine the lexemes denoting *honour* in Ukrainian, we have analysed the meanings of the lexeme *шана* which is defined as follows: «1. до кого-чого і без додатка. Почуття поваги, що ґрунтується на визнанні великих чеснот, суспільної ваги або позитивних якостей кого-, чого-небудь; пошана; Шанобливе ставлення до когось, чогось; Зовнішній вияв почуття поваги до кого-, чого-небудь; почесі. 2. Те саме, що частування» [1]. The semantics of honour is also revealed in the set expressions with the noun *шана*: *віддавати (віддати і т. ін.) шану; віддавати (віддати) останню шану; складати (скласти) останню шану; у (в) шані; у шані бути (жити і т. ін.); честь і шана; шани здобути (зажити і т. ін.); шану мати.*

Based on the outlined semantic features of the lexeme *шана*, Ukrainian words denoting *honour* have been selected from the thesaurus of the Ukrainian language. In the process of the research, we have formed the sample of the following lexemes: *благоговіння, благословення, вдячність, ввічливість, визнання, відзнака, вітання, вшанування, данина, дифірамби, захват, захоплення, звеличення, зглядь, комплімент, компліментник, лаври, лестощі, мадригал, нагорода, обожнювання, овації, оплески, панегірик, пієтет, поклін, преклоніння, признання, прихильність, повага, поважання, поклін, поклоніння, похвала, похваляння, пошана, пошанівок, престиж, респект, слава, схвалення, схиляння, увага, хвала, хвальба, частування, честь, шанування, шляхетність, etc.*

According to the number of their meanings, the lexemes have been classified into polysemantic lexemes, lexemes with the middle degree of polysemy and monosemantic lexemes. For the convenience of analysis, they have been subdivided into three main groups: words with the highest degree of polysemy characterized by seven or more meanings, words with the middle degree of polysemy having from two to six meanings and monosemantic words.

In order to study semantic characteristics of the lexical units under research, the procedure of formalized lexical semantic analysis has been used [2; 3; 4]. This method allows to explicitly reveal the semantics of the nouns denoting *honour* in English and Ukrainian ascertaining the correlations between the words and their meanings, singling out the peculiarities of their seme composition. According to their occurrence in words, semes in English and Ukrainian lexemes denoting *honour* have been classified into polyfunctional, semes with the middle degree of functionality and monofunctional semes.

Results and Discussions. The words denoting *honour* in the Ukrainian and English languages are characterized by universal (common properties, human genetic code) and individual (predetermined by a national

mentality specific to a particular language) features. In this connection, the comparison of the semantic space of the nouns in the contrasted languages has revealed the general human universals and national peculiarities of the world reflection in a person's linguistic consciousness and presented peculiarities of the systematic and structural organization of vocabulary denoting *honour* in the Ukrainian and English languages in their quantitative and qualitative correlations. The quantitative lexical and seme composition of nouns are presented in Table 1.

Table 1

Lexical and seme composition of nouns denoting *honour* in English and Ukrainian

<i>Language sample</i>	English		Ukrainian	
	total number	percentage	total number	percentage
Lexemes:	50	100	50	100
Polysemantic	12	24	13	26
With the middle degree of polysemy	17	34	20	40
Monosemantic	21	42	17	34
Semes:	36	100	42	100
Polyfunctional	9	25	7	16,6
With the middle degree of functionality	16	44,4	19	41,4
Monofunctional	11	30,6	16	17

Two samples of lexemes designating *honour* in modern Ukrainian and English is represented in the study by the same number of units (50 lexemes) and is characterized by varying degrees of polysemy – from words with the highest degree of polysemy to monosemantic language units. As the data of Table 1 show, the lexemes with the middle degree of polysemy constitute the largest group of the language material Ukrainian (20 lexemes in Ukrainian). English monosemantic units are represented by 21 lexemes in English and constitute the largest group under study. Thus, the qualitative parameters of Ukrainian and English lexemes denoting *honour* may be considered as a differentiating feature in the contrasted languages.

Considering the quantitative characteristic of semes, it should be noted that Ukrainian lexemes are represented by a significantly bigger number of distinguished semes which constitute 42 units, while English words are characterized by 36 semes. However, the subdivision of the semes into polyfunctional, with the middle degree of functionality and monofunctional semes shows a similar tendency in both languages. Thus,

English and Ukrainian semantic space of honour is mainly characterized by semes with the middle degree of functionality, while polyfunctional semes are the least representative.

The common features of the polysemantic lexical units belonging to the lexico-semantic group *honour* in English and Ukrainian are the indication to respect, esteem, reverence; deferential regard or esteem felt or shown towards a person or thing; attention, heed or consideration given to a thing a person; adoration, praise; thoughtfulness for other people, kindness; care or concern for something, which are evident in such Ukrainian and English words as *honour*; *regard*, *respect*, *consideration*, *вшанування*, *признання*, *увага*, *шанування*, *шана*.

The lexical semantics of Ukrainian polysemantic words denoting *honour* is characterized by distinctive features that define this notion as consent, permission; baptizing someone by saying a prayer; glory, glorification; gift (*благословення*), bow, greeting showing your gratitude to anyone, congratulations expressing verbally or in writing your respect for a person (*поклін*, *поклоніння*), great internal exaltation, excitement; fervor; increased interest, passionate desire, passion for something; admiration (*захват*).

English polysemantic words denoting *honour* manifest the individual traits that define this phenomenon as a pleasure that a person feels when he/she recognizes and enjoys the good qualities of somebody, the feeling of being grateful for something (*appreciation*), approval or support for somebody (*favour*), a highly praiseworthy asset (*glory*), the respect and honour associated with an important position (*dignity*).

English and Ukrainian lexemes with the middle degree of polysemy reveal the following common semantic features: polite behaviour that shows respect for other people (*courtesy*, *пошана*, *пошанівок*, *ввічливість*), public praise and reward for somebody's work or actions (*recognition*, *визнання*, *вітання*), speech or piece of writing praising somebody (*eulogy*, *cheer*, *praise*, *мадригал*, *панегірик*), etc.

The individual semantic features of English lexemes include the words characterizing *honour* as a nonverbal means of an indication of approval or recognition (*nod*), and the feeling that somebody/something is good or acceptable; a positive opinion of somebody/something (*approval*).

The Ukrainian lexemes denoting *honour* reveal the following differentiating semantic feature defining this phenomenon as exaggerated praise, flattery (*дуфірамб*). It is also worth noting that Ukrainian lexemes with the middle degree of polysemy manifest the semantic features referring them to other spheres of human activities (toll, impost, tax – *данина*).

English and Ukrainian monosemantic lexemes manifest the following common semantic features: great respect and admiration; a good opinion

of somebody (*esteem, песект, ніетет*), the act of showing a lot of respect for somebody (*veneration, благоговіння*), the noise made by a group of people clapping their hands and sometimes shouting to show their approval or enjoyment (*applause, ovation, овації, оплески*), honour and praise given to somebody because of something that they have achieved (*laurels, лаври*), praise that is not sincere, especially in order to obtain something from somebody (*flattery, лестощі*).

The individual semantic features of English lexemes include the words characterizing *honour* as a speech or piece of writing praising somebody/something (*panegyric*), an extravagantly approving appraisal or review (*rave*), while Ukrainian lexemes denoting *honour* reveal the following differentiating semantic feature defining this semantic space as a prize or other mark of recognition given in honour of an achievement (*нагорода*) and a person who likes paying compliments (*компліментник*).

Conclusions. The study has manifested that the nouns denoting *honour* occupy an essential place within the lexical systems of the English and Ukrainian languages, and are considered to be fundamental notions and an intrinsic part of humanity and human culture.

Contrastive analysis of lexical semantics of nouns belonging to the lexico-semantic group *honour* in the Ukrainian and English languages allowed us to comprehensively describe the structure of their lexical meanings, identify the degree of their semantic affinity, reveal the nature of semantic functionality. The research determines the place and role of each lexical unit in the semantic space of the languages under study, to single out their most essential characteristics, the relationship between the studied words and their meanings, to identify the types of relations between them, and to reveal semantic regularities of forming lexical fragments denoting *honour* in the languages under study.

The lexical-semantic groups of nouns denoting *honour* in modern English and Ukrainian are characterized by a complex and multi-element structure. The analysed samples are divided into the following groups: polysemantic lexemes, lexical units with the middle degrees of polysemy and monosemantic units. The study manifests that the main part of the vocabulary denoting *honour* in the contrasted languages constitutes the words with the middle degree of polysemy.

The formal features used in determining the contrasted lexical-semantic groups contain both common and differential features of the studied notion, defining the nature of *honour*, its place in the Ukrainian and English language worldviews, the ways of its manifestation, and the means of implementation, etc. The common properties of lexical units denoting *honour* in Ukrainian and English include the availability of polysemy and synonymy; direct and indirect links between words; semantics of verbal

and non-verbal expression of *honour* by the words in the contrasted languages; the subdivision of polysemantic words into groups according to the degree of polysemy; the presence of monosemantic lexemes; the subdivision of semes into groups according to the degree of functionality into polyfunctional and monofunctional ones.

The differential characteristics of nouns denoting *honour* in English and Ukrainian include quantitatively different semantic and seme composition of the analysed lexemes in the contrasted languages; the individual nature of semantics in English and Ukrainian lexemes; the varying qualitative features of semes in the composition of nouns in both languages. Thus, we can conclude that the features of a nation's culture and mentality may find different ways of their representation in the lexicon of a language.

REFERENCES

1. Словник української мови: В 11 т. Київ : Наукова думка, 1970– 1980 рр.
2. Фабіан М.П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах. Ужгород : «ІВА», 1998. 255 с.
3. Fabian M. Etiquette in Modern English: Social Setting. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2017. Вип. 15. С. 10–20.
4. Fabian M.P. Quantitative and qualitative peculiarities of the words denoting etiquette in English, Ukrainian and Hungarian. *Вісник КНЛУ. Серія «Філологія»*. Том 19. № 2. 2016. Р. 17–24.
5. Kramsch C. Language and culture. *AILA Review*, No. 27. 2015. P. 30–55.
6. Sharifian F. Cultural Linguistics. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2017. 171 p.
7. The Oxford English Dictionary: In 12 volumes/ ed. by J. Murray; H. Bradley; W.A. Craigie; C.T. Onions. London : Oxford University Press, 1978.
8. Zhu H. Exploring Intercultural Communication: Language in Action. London : Routledge, 2014. 304 p.

Наталія Чендей,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<http://orcid.org/0000-0003-4065-5119>
Ужгород, Україна

До питання стилістичної симетрії в поезії

To some aspects of stylistic symmetry in poetry

Анотація. *Одне з найменш вивчених явищ у теорії літературного дискурсу – стилістична симетрія. Сислова неповнота симетрії має велике значення для проникнення у світогляд, віросповідання, естетичну систему, символіку, врешиті-решит семантику окремих слів. На перший погляд може здаватися, що сислова неповнота симетрії перешкоджає проникненню у всі ці сфери, але насправді саме вона слугує ключем до дуже багатьох явищ ідеології, естетики, світогляду її творців.*

Звуження сфери подібності породжує нові смисли. Адже, помічаючи смислові відмінності в членах симетрії, ми повинні одночасно бачити і те, що їх об'єднує. Завдяки цьому ми можемо помічати спорідненість понять, у дії відзначити те, що здавалося їхньому автору найбільш вагомим.

Однією з найважливіших особливостей стилістичної симетрії є неповнота симетричної будови. Хоча обидва члени симетрії говорять про одне й те саме, але говорять по-різному. Ця особливість обох членів симетрії пов'язана з характерною відмінністю поетичного опису від наукового. Перший завжди «неточний»: «неточна метафора», «неточна метонімія», «неточний» будь-який художній образ. Неточність у мистецтві набуває особливого значення. Завдяки цій «неточності» сприйняття твору мистецтва є певною мірою співтворчістю. Ми ніби вирішуємо завдання, поставлене перед нами у творі мистецтва.

Явище стилістичної симетрії тісно пов'язане з поняттями змісту й форми вірша, симбіоз яких породжує смислові образи, нові інтерпретації. Дослідження творчості імажистів під цим кутом зору вважається цікавим завдяки синтезу візуального сприйняття форми, в якій втілений глибокий абстрактний зміст.

Ключові слова: *симетрія, форма, зміст, імажинізм, асиметричність.*

Summary. *Stylistic symmetry seems to be one of the least studied concepts in present day literary discourse. Incompleteness implied in symmetry serves as a powerful means to penetrate into worldview, religion, esthetic system, symbolism, and finally, semantics of the words. At first sight it may seem that semantic incompleteness of symmetry interferes into understanding these spheres. Howev-*

er, it is a key to open many phenomena in ideology, aesthetics and world vision of their creators.

A restriction of the affinity domains causes new senses. Noticing slight differences in symmetry members, at once we have to see something that unites them. As a result, we can draw a list of kinship features, and decode the author's message.

Incompleteness of symmetrical structure is one of the key characteristics of stylistic symmetry. Two members of symmetry imply the same things, but they do it differently. This specificity of both symmetric members is tightly connected with a differentiation of poetic and scientific description. The former is always "imprecise": "imprecise metaphor", "imprecise metonymy", "imprecise poetic image". Impreciseness has a special function in art as far as its perception seems to be co-creation, as if we solve the problem set by the author.

The notion of stylistic symmetry is also linked to those of the form and content, the combination of which creates poetic images or causes new interpretations. The study of imagists' poetry is interesting from this perspective due to the synthesis of a visual perception of the form, in which a complex abstract meaning is implied.

Key words: *symmetry, form, content, asymmetry.*

Вступ. Симетрія – явище вивчення у широкому контексті. Поняття симетрії – одне з найбільш фундаментальних понять у науці, а також є важливим принципом у природі, мистецтві, креативній діяльності людини, в основі якого лежать математичні закони. Саме поняття симетрії зародилося у мистецтві й походить від грецького "*simmetria*", що означає «*міряти разом*»: гармонія, розмірність; розміщення точок або частин предмета в просторі, коли одна половина є ніби дзеркальним відображенням другої. Саме цим словом описували статуї Поліклета (V ст. до н.е) – одного з провідних представників високої класики, який під впливом піфагореїзму прагнув обґрунтувати й практично втілити закон ідеальних пропорційних відношень. Отже, симетрія справедливо вважається ключем до розуміння краси, або її ще метафорично називають «математикою краси». Закон золотого перетину "golden ratio" 1.62 є параметром ідеального співвідношення: тобто дві величини утворюють золотий перетин, якщо відношення їхньої суми до більшої величини дорівнює відношенню більшої до меншої. Це відношення прийнято позначати грецькою літерою ϕ (фі).

Отже, якщо симетрія є універсальним принципом побудови, то є підстави вважати, що архітектура вірша також симетрична. У літературознавчому словнику-довіднику знаходимо таке визначення вірша: вірш (лат. *versus* – повтор) – це система поетичного мовлення, що має іманентні закономірності внутрішньої ритмічної організації та структури, де особлива роль належить ритмічним акцентам, альтернансам, анакрузам, віршовим розмірам, клаузурам, римами, строфам тощо

[4]. Попри очевидну онтологічну спорідненість самих понять вірша і симетрії, явище стилістичної симетрії залишається одним з найменш вивчених [8]. Тож що таке симетрія? Відповідь на це запитання варіюється від узагальненої: симетрія – це краса форми, що впливає з гармонії її пропорцій; до конкретніших: симетрія – це закон композиції структурних об'єктів, або точніше, групи взаємозамінних трансформацій, які зберігають системну інтеграційну єдність [8, с. 34].

Методологія дослідження. Внутрішня організація художнього світу літературного твору досліджується формальним методом (композиційним шляхом). У ході дослідження застосовувалися також елементи герменевтичного аналізу (філософська інтерпретація), інтертекстуального (вивчення контекстів і перетинів, на яких виникає твір, діахронних і синхронних зрізів літературного процесу), рецептивного аналізу (заснованого на суб'єктивних, імпресіоністських враженнях від сприйняття твору).

Результати й обговорення. Стилістична симетрія може розглядатися як своєрідне явище синонімії. Синонімія може виконувати різні функції: уточнення, конкретизації, розвитку тощо. Із всіх функцій синонімії стилістична симетрія має на меті обмеження й абстрагування значення. У стилістичній симетрії важливо не те, чим члени симетрії відрізняються, а те, що в них є спільного. Тому все, що конкретизує те чи інше поняття, ніби відкидається другим членом симетрії. Обидва члени симетрії у зіставлення одне з одним виокремлюють тільки ту вузьку частину, яка є спільною, вони абстрагують явище, підкреслюють у ньому тільки його абстрактну природу.

Стилістичну симетрію часто ототожнюють з художнім паралелізмом або зі стилістичними повторами. Проте від художнього паралелізму стилістичну симетрію вирізняє те, що вона не зіставляє два різних явища, а двічі говорить про одне і те саме; від стилістичних повторів стилістичну симетрію вирізняє те, що вона хоча й говорить про одне й те ж, але в іншій формі, іншими словами. Стилістична симетрія – явище архаїчне.

Зміст стилістичної симетрії полягає у такому: про одне й те саме в початковій (вихідній) синтаксичній формі йдеться двічі; це ніби певна зупинка в оповіді, повтор близької думки, близького судження, або нове судження, але у тому ж самому явищі. Другий член симетрії говорить про те, що і перший, але іншими словами й іншими образами. Думка варіюється, але зміст її не змінюється.

Відповідність у членах симетрії не абсолютно точна. Навпаки, члени симетрії ніколи точно не відповідають одне одному. Водночас члени симетрії допомагають зрозуміти один одного. У смислового значенні симетрія може бути не тільки синонімічна, але і символічна.

Повної/абсолютної стилістичної симетрії не існує. Стилiстична симетрія – явище відносне й часто перетинається з поняттям «асиметрія». Так, симетрія може бути дзеркальною (коли обидва члени симетрії мають подібну синтаксичну організацію, тобто другий член симетрії ніби повторює синтаксичну схему першого). Симетрія може бути неповною у тому випадку, коли повторюваний елемент у другому члені тільки розуміється. Формальна нетотожність симетрії може виражатися по-різному, і в поезії набуває особливого значення. Завдяки цій «неточності» сприйняття твору мистецтва є певною мірою співтворчістю. Ми ніби вирішуємо завдання, поставлене перед нами у творі мистецтва.

Симетрія, таким чином, співвідноситься з поняттями форми й змісту. Дихотомія форма/зміст належить до основоположних питань сучасної мовознавчої науки. Про її вагомість писав ще О.О. Потебня, на думку якого «форма не є щось цілком віддільне від змісту, а відноситься до нього органічно, як форма кристалу, рослини, тварини до процесів, котрі її утворили» [6]. Далі вчений розмежовує зовнішню й внутрішню форми [9, с. 96–97]. Зовнішня форма представлена членороздільним звуком. Досліджуючи звук як явище мови, вчений звертає увагу на те, що кожна мова має власну систему звуків, що складається історично, а тому кожна мовна система звуків не лише має особливості, а й «завжди суворо послідовна, тому що <...> попереднє дає в ній напрямок наступному» [7]. Власне, мовний звук, на відміну від інших звуків, наприклад тваринних, є членороздільним і як такий визначає внутрішню форму слова. Проблему витлумачення членороздільного звука О.О. Потебня вважає ключовою в лінгвістиці. Членороздільний звук є «постійною ознакою мови». Його визначає те, задля чого він твориться, тож у слові «звук <...> є засіб об'єктивувати думку, ставити і стримувати її перед собою як предмет, що підлягає дії наступної думки». Членороздільний звук існує як такий лише у єдності з думкою, тож є її «покровом, тілом, формою»; натомість думка, з'єднана з ним, пише вчений, є «тим, що покрите, душею, змістом». Звичайно, членороздільний звук можна штучно відокремити від думки, але він «існує лише як форма думки, нероздільно пов'язана з нею», і думка, виражена членороздільним звуком, «без нього існувати не може». Членороздільний звук «полегшує, хоча завжди неточне відтворення думки», і в цьому сенсі стає «натяком, знаком минулої думки». Проте, застерігає дослідник, власне звук як матеріал аж ніяк не є зовнішньою формою слова, так само як він не є і символом змісту. Зовнішня форма просякнута об'єктивною думкою, а це передбачає певний напрям розвитку слова, «можливість передаватися з роду в рід» [6].

Зовнішня форма слова має внутрішню форму і співвіднесена з нею. Без неї, пише вчений, «перестає бути сама собою». Непорушна єдність зовнішньої та внутрішньої форми, власне, й визначає сутність слова як надскладної білатеральної мовної одиниці. Внутрішня форма слова виразно усвідомлюється у протиставленні із зовнішньою його реалізацією і в працях О.О. Потебні постає як потужний семантичний процес, що здійснюється лише у зв'язку з його членороздільнозвуківим вираженням. Учений визначає внутрішню форму слова як особливе «відношення змісту думки до свідомості». Вона показує, «як представляється людині її власна думка». Феномен внутрішньої форми «пов'язує значення <...> зі звуком», і саме завдяки йому народжується і здійснюється слово. Внутрішня форма становить собою «єдиний об'єктивний зміст слова», спрямовуючи думку слухача, і з цього погляду «дає лише спосіб розвитку в ньому значень, не призначаючи меж його розумінню». Пов'язуючи внутрішню форму слова з потужним семантичним процесом, учений інтерпретує її в термінах значення. У такій єдності внутрішньої форми і значення окреслюється чи не найскладніший аспект лінгвістичної сутності обох цих складників словесної структури, дослідження якого не втрачає актуальності й для сучасного мовознавства [9, с. 97].

Роздуми Едгара Алана По у філософському трактаті про творчість, зокрема про баланс форми й змісту вірша, зводяться до того, що повинно бути математичне співвідношення (ratio) між довжиною літературного тексту та його основного змісту (merits). Для Едгара По творчість – не порив натхнення, а робота, яку можна порівняти з математичним завданням, вона завжди послідовна і чітка. Поет вибирає новий яскравий ефект і шукає ідеальну форму для того, щоб вразити читача, впливати на його свідомість. На його думку, стислість форми сприяє єдності враження, а безпристрасний тон має на меті підкреслити містику того, що відбувається [10].

Цікавою з точки зору вивчення симетрії/асиметрії є поезія імажистів, естетика яких вимагала точності зображення і чистоти образу, лаконізму та створення нових ритмів і форм. Яскравою постаттю серед поетів-імажистів був Едвард Естлін Каммінгс, відомий як експериментатор і реформатор вірша. Чимало його творів можна зрозуміти тільки під час читання з листка, а не на слух, оскільки Каммінгс порушував порядок розташування слів, змінював правопис, не використовував великі літери та дивним чином розставляв розділові знаки. Поет добре розумів, що від способу формальної подачі віршів багато в чому залежить враження читача, і використовував типографіку для того, щоб малювати картини. Його так званий «поетичний аграматизм» [1] можна було б вважати тенденцією до спотворення формальної

симетрії, порушення архітектоніки вірша, проте семантичний зміст, співзвучний з формою його представлення, створює зворотний ефект, а саме: симбіоз зовнішнього й внутрішнього планів вірша.

Перша збірка віршів Каммінгса «Тюльпани і димарі» (Tulips and Chimneys) знайомить читача з його унікальним стилем представлення форми вірша, як наприклад вірш “a leaf falls loneliness”:

l(a

le

af

fa

ll

s)

one

l

iness

Дзеркальне симетричне розташування голосних (асонанс) і приголосних (алітерація) з їхнім чергуванням створює акустичний ефект юфонії, тобто гармонії, до того ж візуальне представлення форми сприяє розкриттю змісту вірша за подібністю літери l до числа 1. Дослідник Каммінгса Річард Кеннеді називає цей вірш «найделікатнішою, красивою літературною конструкцією, яку коли-небудь створював Каммінгс». Цікаво, що Каммінгс у цій мініатюрі використовував тотальний пробіл у пустому тексті, де еквівалентом самого тексту є його відсутність. Вірш надруковано навпроти пустого білого аркуша, тим самим виражаючи основну тему – самотність. Вважається, що саме цим білим простором сторінки автор дає можливість читачеві усвідомити велич простору й жалюгідність, самотність людини в ньому, адже поетичне враження від вірша підсилюється фізичним відчуттям самотності у разі споглядання пустої сторінки.

Відсутність заголовку, акцентований чистий аркуш, важливість візуального аспекту у прочитанні вірша, його економність і втілена динаміка, модерністська техніка фрагментування й рекомбінації, інтригуюча відсутність звучання є типовими характеристиками всіх вісімсот віршів поета [12, с. 20–21].

Як поет-імажист Каммінгс часто синтезував словесний і візуальний образ, акцентуючи на потужному зоровому початку (вважається впливом авангардистської течії кубізму на літературу).

Візуалізація поетичних текстів Каммінгса має на меті перетворити процес читання поезії на її споглядання [1]. Слово у творах Каммінгса постає пластичним матеріалом, який спершу треба побачити. Проте, виражаючи віршоване мовлення у формі ізольованих рядків, автор тим самим дає вказівку, як читати вірші, як членувати текст. Так графічна організація набуває змістових обертонів, входить у змістоформову єдність твору, йому формальну і смислову симетричність (праці О.О. Потєбні та Б.В. Томашевського).

Оскільки графічна організація тексту у Каммінгса симетрична із семантикою твору, підпорядковується їй, то в цьому певною мірою простежується аналогія з традиційною японською поетичною формою хайку. Ці короткі вірші, що складаються із сімнадцяти складів в японській мові й десяти-чотирнадцяти в англійській, відтворюють картини природи на чуттєвому, а не раціональному рівні. Японські поети відтворюють у хайку чотири емоційні тональності: солодку меланхолію (*sabi*), безпосередність (*wabi*), ностальгічний сум (*aware*) і таємничість невідомого (*yugen*) [12]. Українська дослідниця творчості Каммінгса Віталіна Гур'єва у статті «Графічний образ у поезії Е.Е. Каммінгса» аналізує одну з мініатюр поета, яка дуже близька за своїм внутрішнім змістом до хайку:

<i>one</i>	<i>одна</i>
<i>t</i>	<i>о</i>
<i>hi</i>	<i>ц</i>
<i>s</i>	<i>я</i>
<i>snowflake</i>	<i>сніжинка</i>
<i>(a</i>	<i>(що</i>
<i>li</i>	<i>спу</i>
<i>ght</i>	<i>ска</i>
<i>in</i>	<i>еть</i>
<i>g)</i>	<i>ся)</i>
<i>is upon a gra</i>	<i>нанад</i>
<i>v</i>	<i>г</i>
<i>es</i>	<i>ро</i>
<i>t</i>	<i>б</i>
<i>one</i>	<i>ок</i>

Незважаючи на те, що твір містить усього п'ять повнозначних лексем із семи слів тексту, він семантично вельми місткий завдяки своїй графічній структурі. Графічна структура цієї поетичної мініатюри закликає читача не просто читати, а дивитися на сторінку

з надрукованим віршем. Каммінгс виявляє численні семантичні обертони у слові “gravestone” (надгробок, могильна плита), розбиваючи його на декілька рядків: “vest”, “one”, “gravest one”. Візуальне виділення середини вірша, “alighting”, фіксує ту мить, коли сніжинка безпосередньо торкається надгробку. Як і хайку, аналізована мініатюра вільна від будь-яких метафор і порівнянь, написана в теперішньому часі. Сніжинка символізує зиму, а зима – мертва пора року. Зима – це закінчення життя, смерть. Надгробок – символ смерті, падаючи на нього, сніжинка ніби водночас зливається з ним і гине. Таким чином, в образах сніжинки й могильної плити поет утілює концепти «життя» і «смерті».

*i'm
asking
you dear to
what else could a
no but it doesn't
of course but you don't seem
to realize i can't make
it clearer war just isn't what
we imagine but please for god's O
what the hell yea it's true that was
me but that me isn't me
can't you see now no not
any christ but you
must understand
why because
i am
dead*

Вірш має форму трикутника, в ньому відсутня пунктуація, немає жодної великої букви, окрім однієї на вершині трикутника. Поет уникає синтаксичного членування тексту, проте смисл від цього не порушується, а навпаки, це надає йому експресивності. І.В. Арнольд вказує на те, що форма вірша передає потік свідомості помираючого, зокрема трикутна форма – надлюдські зусилля солдата, котрі сягають кульмінації у середині, а потім сили залишають його і він помирає. Вона зазначає, що «тому, хто помирає, вже важко говорити, і жінці самій доведеться все зрозуміти, бо він не зможе їй допомогти, бо він, це вже не він, він помер» [цит за 1, с. 66]. Зовнішня форма вірша повністю передає його зміст, відповідає темі. Це ще раз доводить ефективність графічного розміщення тексту на сторінці, яку так вдало вибудовує Е. Каммінгс, доводячи єдність форми і змісту, коли зовнішня асиметричність вірша є симетричною його змісту.

Висновки. Відповідно до проведеного аналізу форми і змісту в поезії Е. Каммінгса симетрія – це надскладна система структурної єдності зовнішньої та внутрішньої форми, об'єктивного і суб'єктивного змісту, знака і представлення у їхній взаємозумовленості та співвіднесеності. Вивчати й усвідомлювати роль і місце кожного зі складників вірша – необхідна умова проникнення у сутність художньої картини, усвідомлення творчого потенціалу мовленнєвої діяльності творця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Введенська Т.Ю. Аграматизм поезії Е. Каммінгса і труднощі її перекладу. Особливості художнього перекладу : монографія. / С. Ревуцька, Т. Жужгіна-Аллахвердян, В. Введенська, С. Остапенко, Г. Удовіченко. ДонНУЕТ. Кривий Ріг : Вид. Р.А. Козлов, 2018. С. 60–82. URL: <http://elibrary.donnuet.edu.ua>.
2. Гур'єва В.В. Графічний образ у поезії Е.Е. Каммінгса. URL: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=20930&chapter=1>.
3. Гур'єва В.В. Еволюція художнього мислення Едварда Естліна Каммінгса. URL: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=20661&chapter>.
4. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 752 с. (Nota bene).
5. Каммінгс Е.Е. Тюльпани й димарі: Вибрані вірші / пер. з англ. І.М. Андрусак, К.Г. Борисенко. Хмельницький; Київ : Видавництво С.Д. Пантюка, 2004. 96 с.
6. Потебня А.А. Теоретическая поэтика. Москва : Высшая школа, 1990. 331 с.
7. Потебня О.О. Эстетика і поетика слова : збірник. Київ : Мистецтво, 1985. 302 с.
8. Шубников А.В., Копчик В.А. Симметрия в науке и искусстве. Москва : Наука. 1972. 340 с.
9. Ярун Г.М. Форма і зміст у лінгвістичній теорії О.О. Потебні. *Magisterium*. Випуск 43. *Мовознавчі студії*. С. 96–99.
10. Poe E.A. The Philosophy of Composition in Prose and Poetry. Moscow : Raduha, 1983. 311 p.
11. Terblanche E. Cumming's poetry and ecology. Amsterdam – New York, N.Y. 2012. 260 p.
12. Welch M.D. The Haiku Sensibilities of E.E. Cummings. *Spring*. 1995. No. 4. P. 95–120. URL: <http://www.gvsu.edu/english/cummings/welch4.htm>.

Oksana Shovak,

PhD in Philology,

Senior Lecturer at the Department of English Philology,

Uzhhorod National University

<https://orcid.org/0000-0001-6016-7599>

Uzhhorod, Ukraine

Nataliia Petii,

Assistant Professor at the Department of English Philology,

Uzhhorod National University

<https://orcid.org/0000-0002-3999-0932>

Uzhhorod, Ukraine

The Manipulative Potential of Stylistic Means in Contemporary Media Discourse

Маніпулятивний потенціал стилістичних засобів у сучасному медіадискурсі

Summary. *The article considers the manipulative potential of stylistic means in modern media discourse. Media discourse is a special type of communication, characterized by high manipulative potential. Despite the abundance of relevant literature on various aspects of manipulation, the study of the mechanisms of speech influence in the media remains in high demand in linguistics. The role of stylistic means which are the basis for implementing manipulation in mass communication remains on the periphery of scholarly research. This determines the relevance of the study devoted to a comprehensive analysis of stylistic figures and tropes that are used in media discourse to manipulate information.*

The object of the study is the texts of online editions of English-language newspapers, exerting manipulative influence on the reader. The subject of the research is stylistic linguistic means of information manipulation in media discourse. The aim of the study is to identify and describe the means of implementation of language and speech manipulation in English-language media discourse.

The authors of the article come to the conclusion that speech manipulation is a verbally expressed type of psychological influence of the sender of media discourse on its addressee, which results in the object of manipulation first having a desire or intention that is alien to him/her, leading to a certain personal benefit or psychological advantage for the manipulator. The manipulative potential manifests itself at different linguistic levels: morphology, lexis, syntax and semasiology.

Stylistic means of manipulation include metaphors, simile, personification, allusion, irony, litotes, antithesis, repetition, inversion, parallelism, parcelling,

etc. The choice of stylistic techniques of linguistic manipulation depends on the journalist's intentions, his/her desire to make the text more distinct, to enhance its expressiveness and manipulative potential in order to arouse confidence in the information presented or to impose his/her opinion on the addressee.

Key words: *media discourse, manipulation, language influence, stylistic means.*

Анотація. *Стаття розглядає маніпулятивний потенціал стилістичних засобів у сучасному медіадискурсі. Медіадискурс є особливим типом спілкування, який характеризується високим маніпулятивним потенціалом. Незважаючи на значні здобутки вчених у вивченні різноманітних аспектів маніпулювання, питання аналізу механізмів мовного впливу в англомовних ЗМІ залишається нагальним у лінгвістиці. Роль засобів різних мовних рівнів, які є основою втілення маніпуляції у сфері ЗМІ, є не досить вивченими. Все це визначає актуальність цієї наукової розвідки, яка присвячена комплексному вивченню стилістичних засобів, що використовуються в медіадискурсі з метою маніпулювання інформацією.*

Об'єктом дослідження є статті в онлайн-виданнях англомовних газет BBC та NBC, автори яких здійснюють маніпулятивний вплив на читача. Предмет дослідження – стилістичні мовні засоби маніпуляції інформацією в медіадискурсі. Мета дослідження полягає у виявленні та аналізі стилістичних засобів реалізації мовної та мовленнєвої маніпуляції в англомовному медіадискурсі.

Автори статті доходять висновку, що мовленнєва маніпуляція у медіадискурсі – це вербально виражений вид психологічного впливу автора новинного тексту на його реципієнта, результатом якого є виникнення в об'єкта маніпуляції чужого йому бажання або наміру, що призводить до отримання маніпулятором певної особистої вигоди чи переваги психологічного характеру. Маніпулятивний потенціал проявляється на різних мовних рівнях: морфології, лексиці, синтаксису і семасіології.

На рівні семасіології маніпуляція здійснюється за допомогою таких стилістичних прийомів, як: метафора, персоніфікація, порівняння, алюзія, іронія, літота, антитеза, повтори, інверсія, паралелізм, парцеляція тощо. Вибір журналістом стилістичних засобів маніпулювання залежить від його намірів, прагнення надати статті більшої виразності, посилити експресивність та маніпулятивний потенціал тексту, вселити довіру до викладеної інформації чи нав'язати свою думку реципієнту.

Ключові слова: *медіадискурс, маніпуляція, мовний вплив, стилістичний засіб.*

Introduction. Media discourse is a specific type of discourse having a number of features that distinguish it from discourses of other types and acts as a distinctive communicative space, which is intentionally and stylistically diverse. In defining the specifics of media discourse, the manipulative function is considered to be one of its main functions. The phenomenon of language manipulation has repeatedly become the object of research by foreign and Ukrainian scholars. Thus, T. van Dijk (2006) and

O'Keefe (2002) consider general aspects of personality manipulation. O.V. Diachenko (2018) analyzes manipulative means in contemporary political discourse. V.V. Zirka (2005) studies the manipulative potential of advertising. Speech manipulation in mass communication has also become a subject of linguistic research (I.V. Bilyak (2012), O.S. Hrytsenko (2020), Yu.O. Omelchuk (2018), S. Ebadi (2014), M. Gevorgian (2011)). Academic papers mainly consider individual manipulative strategies and tactics. The techniques of psychological protection against manipulative influence are also addressed by scholars (H. Braiker (2004)).

Despite the significant body of literature devoted to various aspects of manipulation, the study of the mechanisms of speech influence in the media is in high demand in linguistics. The role of stylistic means which are the basis for implementing manipulation in mass communication remains on the periphery of scholarly research. This determines the relevance of the study devoted to a comprehensive analysis of stylistic figures and tropes that are used in media discourse to manipulate information.

The object of the study is the texts of online editions of English newspapers, exerting manipulative influence on the reader. The subject of the research is stylistic linguistic means of information manipulation in media discourse.

The aim of the study is to identify and describe the means of implementation of language and speech manipulation in English media discourse.

Methodology. A number of general scientific and linguistic methods have been used in the work: the method of continuous sampling of research material; methods of generalization and systematization of theoretical and factual material. Linguistic methods applied in the research include the method of definitional analysis, contextual analysis, and stylistic analysis, which allowed to identify the main stylistic means of manipulative influence in media discourse. The results of the study are presented in the paper using the descriptive method.

Results and Discussions. Media discourse is understood in our study as a set of semiotic and communicative parameters that determine the way of communication throughout the media space in the form of creating media texts, marked by the presence of stylistic features inherent to the language of mass media and communication and embodying a special way of reflecting the world via the mass media. S. Wadi and A. Ahmed note that “language and politics are indeed inseparable from one another. Without understanding language, it is not possible to understand politics, because politics exist in language” [18, p. 21].

According to Yu.O. Omelchuk, media discourse is manipulative by its nature, which is determined by its intentional orientation, i.e., the sender's desire to influence the addressee in a certain way. The researcher concludes

that media discourse is a “communicative phenomenon, and any communication is a purposeful influence, which allows achieving one of the objectives of this type of discourse – to form public opinion” [6, p. 30].

T. van Dijk notes that “manipulating people involves manipulating their minds, that is, people’s beliefs, such as the knowledge, opinions and ideologies which in turn control their actions” [11, p. 365]. As a result of a person’s interaction with another individual and society as a whole, his/her subjective characteristics (settings, needs, behavior, attitudes, etc.) are changed.

Manipulation is a psychological influence consisting in the skilful use of language means, which results in an implicit violation of a person’s intentions, contrary to his/her real desires. Taking into account a particular interest in the linguistic means of expressing manipulation in media discourse, we define speech manipulation as a verbally expressed type of psychological influence of the sender of the message on its recipient, as a result of which the object of manipulation initially has an alien desire or intention, leading to obtaining the planned result through a certain personal benefit, or benefit of a psychological nature by the subject of manipulation. Since all human interaction is related to communication, we should consider manipulation as a sociolinguistic and psycholinguistic phenomenon, and the linguistic means (language representation) through which manipulation is carried out is an important component of manipulation as a mode of influence.

Manipulative potential manifests itself at such traditionally existing speech levels as morphology, lexis, syntax and semasiology. The semasiology level is presented by various tropes and figures of speech (hyperbole, meiosis, metonymy, metaphor, irony, simile, synonyms, accentuation, oxymoron) which are used in the manipulator’s speech with the aim of “decorating” and creating more vivid images in speech [8, p. 122]. Indeed, tropes are a means of creating images. A special role as a means of interpreting reality belongs to metaphors, neologisms, and jargon, replacing the rational component in the construction of the image of reality with the emotional one.

In terms of realizing the manipulative potential in media discourse, journalists employ various means of expression: metaphors, similes, personification, allusion, irony, litotes, antithesis, repetitions, inversion, parallelism, parcelling, etc., which add more expressiveness to the text and enhance its manipulative potential [7].

Metaphor is a convenient means of information manipulation because it is a ready-made image with embedded associations [15, p. 45], example: *“We know from research that social media sites and apps increase the release of dopamine in our brains, which gives us a jolt of pleasure. When*

we connect a behavior to our sense of pleasure, we want to scratch the itch repeatedly, and withdrawal is painful” [9]. In the given example, the addiction to social media is identified with a rash that bothers a person.

Human cognition of reality is anthropocentrically oriented, which is manifested in the use of personification. Personification in the broad sense is understood not only as “humanization”, but also as endowing abstract entities and inanimate objects with the properties of living beings. A common personification in media discourse is the personification of abstract concepts as individuals, for example: “*An economic recovery under threat from the delta variant of the coronavirus got a shot in the arm this week from an unexpected source: food stamps*” [16].

A simile is a comparison of one object or phenomenon to another. In the analysed newspaper title below, this means of expression is used to evaluate the political situation caused by Brexit: “*From Europe, Brexit is like ‘watching a car crash in slow motion’*” [16]. Such similes lead the reader to the preconceived conclusion that the situation is catastrophic. Consequently, the simile creates a negative attitude toward the events or phenomena portrayed.

A simile is additional emotive information, expressing the subjective evaluation of the author of the article and evoking a chain of associations in the mind of the addressee, for example: “*Your brain functions a lot like the Internet or a network of friends, scientists said Tuesday*” [9].

Journalists may employ simile based on the citations of authoritative figures which entails even greater manipulative potential. Thus, in one of BBC’s recent articles dealing with the information on European Union members’ having agreed to cut gas use, the author uses an EU diplomat’s quote comparing the agreement with Emmental cheese. The figurative image is based on the feature of this type of cheese which has a lot of holes implying that this agreement is packed full of compromises: “*This plan looks like Emmental cheese*”, one EU diplomat told me [9].

An allusion is understood as an expression, a reference to a well-known real fact, historical event, a literary work. The following example taken from the above mention article illustrates the allusion to a well-known film: “*This was not a Mission Impossible!*”, tweeted the Czech Republic, which holds the rotating EU presidency [9].

Let us consider another example of allusion: “*The law of the jungle cannot last eternally*”, said Immigration Minister Eric Besson, who ordered the destruction of what he called “a lawless zone where smugglers reign.” [9]. Most recipients familiar with R. Kipling’s legacy, namely his work “Mowgli”, will easily recognize the allusion, which is defined as “a code that dictates survival by any means possible and that is presumed to be in effect among animals in their natural state or people unrestrained by any established law or civilized personal or civic control” [14].

An irony is a form of humour in which the critical attitude to the object of ridicule, unlike humour, is judgmental and appears in a somewhat veiled form, for example: “*In July 2016, following Booker’s speech at the Democratic National Convention – during which the senator took shots at the then-GOP-nominee – Trump tweeted a cryptic critical message that left pundits scratching their heads*” [16]. The irony in the example allows the author to convey his attitude toward the situation – disapproval, condemnation – in a disguised form.

The object of ridicule is usually a significant event or a famous person, such as presidential elections or presidential candidates: “*The campaign also runs the risk of setting the bar too low for Biden, 77, by portraying him as someone who should be confined to a nursing home – a frequent attack line by Trump, 74*” [16]. “*If Trump keeps beating the cognitive drum and Biden shows up and completes sentences at the debate, it’s game over,*” said Mark McKinnon, George W. Bush’s chief media adviser in 2004” [16].

The repetition of lexical units is used by the manipulator as a deliberate stylistic means (as opposed to accidental repetition of lexemes in oral speech). Its function is to enhance expression since the repeated lexeme draws the addressee’s particular attention to the message, for example: “*There’s literally nobody in this room*”, Tapper responded. “*There is literally not one person in this studio*” [9].

Among the syntactic repetitions, we single out anaphora, chiasmus, anadiplosis, and epiphora, illustrated in the following example: “*The CIA knew. The State Department knew. Senior congressional officials and the British government were briefed*” [16].

Anaphoric repetition is based on the intentional reproduction of an element already highlighted within the actual sentence division and placed at the beginning of the utterance: “*Nowadays, though, political alternatives do exist – including a modern communist one. Nowadays, it is quite possible to make a career without a party affiliation*” [16]. The repetition of the same statements fixes the received information in the reader’s mind.

Repetition can be distant, as the same construction is repeated by journalists after a certain period of time, which adds even more tension to the situation, for example: “*A key difference is the ideology underpinning Russia’s stance in the world. Communism has been traded for conservatism – Putin paints Russia as the healthy opposite of a lawless, immoral West. State-endorsed religion also plays an important role, with traditionalist values touted as an alternative to the “godless” Western tolerance. And that is a key difference*” [9].

Parallelism is the association of two or more sentences (or their parts) by strictly matching their structure – grammatical and semantic. The parallel structures impart the text with dynamism, greater expressiveness,

and intensify its expressive nature [2]. In addition, it may be noted that parallel constructions accentuate the reader's attention to certain elements of the utterance, for example: "**We're not going to control the pandemic. We are going to control the fact that we get vaccines, therapeutics and other mitigations**", Meadows said, adding: "It is a contagious virus, just like the flu" [16].

Parcelling is used to enhance the expressiveness of an utterance, although this stylistic device is not often used in media discourse. Parcelling emphasizes and stresses the most important information, for instance: "There is plenty of tape the Biden campaign can replay. Of Trump appearing to have cognitive issues" [9].

Stylistic inversion, a deliberate change in the traditional word order of a sentence to emphatically highlight a particular component, is a means of strong conceptual emphasis [2, p. 138], for example: "**Realistically**, the U.S. would look for ways to respond short of launching a nuclear weapon, possibly through cyber operations or other support for Ukraine, said Gottmoeller" [16].

In the given context, we observe the emphatic singling out of the structural-semantic element, implemented by shifting the adverbial of time to the initial position: "This penalty has been applied before, and **never before did the NFL suspend players for ball violations**" [16]. Due to the inverted word order in the sentence, the adverbial modifier "never before" acquires additional meaning and emphatic quality.

The expressive potential of enumeration as a stylistic means is manifold: it is used as a means of language economy in colloquial speech, as a rhetorical figure in oratory, and as a means of highlighting and emphasizing the most important information in almost any type of discourse, e.g.: "Jeffrey Edmonds, an expert on the Russian military at the CNA think tank, says there are four possible response scenarios, only two of which are plausible: Capitulate and sue for peace; stay the course with sanctions and pressure; mount a conventional attack to punish Russia; respond with a nuclear attack on Russia" [16]. The enumeration allowed the journalist to highlight the most significant information representing, in his view, the most likely scenarios to end the war.

Significant manipulative potential in media discourse is found in litotes, which is a way of asserting a positive attribute. It often includes a word that expresses a concept, the features of which can be characterized negatively. Litotes in media discourse allows for a less categorical judgment, e.g.: "What will Biden do if Putin goes nuclear? Experts say a nuclear response **is unlikely but not impossible**" [16]. The use of litotes intensifies the negative component of meaning and makes it possible to compare things that are not inherently comparable.

The analysis of media discourse reveals that manipulation is often realized through a combination of different stylistic means. In the following example, the influence on the reader is implemented with the help of metaphor (*beacon of hope*, etc.), personification (*world that needs*) and parallelism (*a beacon of hope, a beacon of possibility, a beacon of relief*), e.g.: “*During a Friday signing ceremony in Istanbul, Guterres hailed the deal as “a beacon of hope, a beacon of possibility, a beacon of relief in a world that needs it more than ever”*” [16].

Summing up, the study of stylistic linguistic means is an important factor in the analysis of the manipulative effect on the recipient in media discourse. The analysed stylistic figures and tropes do not exhaust the entire list of expressive means in the media, based on the mechanism of manipulative effect, and require further research.

Conclusions. Manipulation is one of the methods of speech influence. Having analysed numerous definitions offered by different scholars, we can conclude that manipulation is the covert control of people against their will in order to change their perception or behavior or to obtain a one-sided benefit. The covert nature of manipulation is the main condition for its successful implementation.

The study distinguishes the elements and units of manipulative influence in modern media discourse. The conducted research reveals that the phenomenon of speech manipulation in media discourse requires consideration of the main techniques of manipulation affecting a person’s intellect, will and emotions.

Stylistic means of manipulation include metaphors, simile, personification, allusion, irony, litotes, antithesis, repetition, inversion, parallelism, parcelling, etc. The choice of stylistic techniques of linguistic manipulation depends on the journalist’s intentions, his/her desire to make the text more distinct, to enhance its expressiveness and manipulative potential in order to arouse confidence in the information presented or to impose his/her opinion on the addressee.

REFERENCES

1. Біляк І.В. Прагматика англомовного новинного медіатексту: маніпулятивний потенціал. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология, социальные коммуникации»*. 2012. Том 25. № 1. С. 221–226.
2. Вінтонів М.О., Вінтонів Т.М., Мала Ю.В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 336 с.
3. Гриценко О.С. Маніпулятивні впливи в текстах медіа протягом виборчої кампанії. *Обрії друкарства*. 2020. № 1. С. 52–61.

4. Дяченко О.В. Застосування засобів мовно-маніпулятивної політичної діяльності у сучасних політичних процесах : дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 2018. 201 с.
5. Зірка В.В. Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова». Київ, 2005. 26 с.
6. Омельчук Ю.О. Псевдоновини як жанр сучасного англомовного медіа-дискурсу: лінгвокогнітивний, комунікативно-прагматичний параметри : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2018. 230 с.
7. Смушинська І.В. Теорія фігур на межі тисячоліть. *Вісник КНЛУ. Серія «Філологія»*. 2009. Том 12, № 1. 14 с.
8. Чік Л. Засоби мовного маніпулювання у сучасних ЗМІ. Літературний процес: методологія, імена, тенденції. *Філологічні науки*. 2015. № 5. С. 121–123.
9. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news>.
10. Braiker H.B. Who's Pulling Your Strings? : How to Break The Cycle of Manipulation and Regain Control of Your Life. New York : McGraw-Hill ProfMed/Tech, 2004. 256 p.
11. Dijk T. van. Discourse and manipulation. *Discourse & Society*. London : SAGE Publications, 2006. Vol 17(2). P. 359–383.
12. Ebadi S., Yari, Vahid. Manipulation of Speech by Mass Media; a Case Study of a Presidential Speech. *The Iranian EFL Journal*. No. 10. 2014. P. 556–566.
13. Gevorgian M.V. Actualization of the tactics of language manipulation in mass media political discourse. *Political linguistics*. No. 4(38). 2011. P. 76–78.
14. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>.
15. Musolff A. Political Metaphor Analysis: Discourse and Scenarios. Bloomsbury Publishing, 2016. 199 p.
16. NBC News. URL: <https://www.nbcnews.com/>.
17. O'Keefe D.J. Persuasion: Theory & Research. Thousand Oaks CA: Sage, 2002.
18. Wadi S.I., Ahmed A.A. Language Manipulation in Media. *International Journal on Studies in English Language and Literature (IJSELL)*. Volume 3, Issue 7, July 2015, P. 16–26.

ЛИТЕРАТУРОЗНАВСТВО
LITERATURE STUDIES
LITERATURWISSENSCHAFT
ÉTUDES LITTÉRAIRES

Olga Kishko,
Senior teacher of English Philology Department,
Uzhhorod National University
<https://orcid.org/0000-003-14851485-2653>
Uzhhorod, Ukraine

Is Stanislaw Lem's *Solaris* a “scientific” novel?

Чи є «Соляріс» Станіслава Лема «науковим» романом?

Summary. *The given article deals with one of the most well-known Polish writers Stanislaw Lem and his novel Solaris. It is a rather controversial work which aroused a lot of discussions and disagreements. The investigation tries to prove that Solaris is not a typical classical sci-fi novel and there are several things giving evidence to the fact. One of the most fundamental dividing lines in science is that of “the observer/the observed” and this binary opposition is violated as the scientists on the planet do not do any research. The observer and the observed are polarized, with the observer inevitably claiming the dominant role, the ocean in question was never really “studied” properly because it does not let itself be studied. What is more, scientists on board the ship almost do not perform any complicated technical experiments. The things Lem describes are partly just regular ones, of everyday use, and partly related to space exploration. But the fact that they are seen in such a mundane environment, in disorder, is already indicating that something is wrong with the potential “scientific” life on the station. Solaris (ocean) itself can be read (among other things) as a metaphor of death. The ocean, obviously, possesses some information about the people who come within its reach. It is unpredictable even in terms of its external appearance. The ocean reproduces some of the objects/images it finds in human minds, and then tries to master it. The ocean obviously triggers something in humans and makes them face certain phenomena or feelings, often, as it seems, quite traumatic. So, the ocean is a kind of a container of information, a large organ that preserves and transforms it. Lem's Solaris makes us face a number of important questions. It posits itself, seemingly, as a sci-fi novel that invests in describing the scientific process of research and discovery. However, it soon becomes clear that Lem is doing all he can to question the idea of “science” as it exists in the modern mind, emphasizing the idea of the unity of the universe.*

Key words: science, ocean, death, universal memory, observed/observer, continuum, wholeness.

Анотація. Ця стаття розглядає роман «Соляріс» одного з найвідоміших польських письменників Станіслава Лема. Це досить суперечливий твір, який викликав багато дискусій і розходжень у думках. Однією з найбільш фундаментальних розділових ліній у науці є «спостерігач/об'єкт спо-

стереження», і ця бінарна опозиція порушується, оскільки вчені на планеті не проводять жодних наукових досліджень. Спостерігач і спостережуваний поляризовані, при цьому спостерігач неминуче претендує на домінуючу роль, океан у романі ніколи насправді не «вживався» належним чином, тому що він не дає себе вивчати. Більш того, вчені на борту корабля майже не проводять ніяких складних технічних експериментів. Речі, які описує Лем, частково є просто звичайними речами повсякденного вжитку, і лише частково пов'язані з освоєнням космосу. Але те, що їх помітили в буденному середовищі, в безладі, вже свідчить, що з потенційним «науковим» життям на станції щось не так. Сам Соляріс (океан) можна трактувати (крім усього іншого) як метафору смерті. Лем зображує його як щось абсолютно незбагненне для нашого розуму. Океан, очевидно, володіє деякою інформацією про людей, які перебувають у межах його досяжності. Він є непередбачуваним навіть у плані свого зовнішнього вигляду. Океан відтворює предмети/образи, які він знаходить у свідомості людини, а потім намагається оволодіти ними. Океан, очевидно, викликає щось у людей і змушує їх стикатися з певними явищами або почуттями, часто, як здається, досить травматичними. Отже, океан – це своєрідний контейнер інформації, великий орган, який зберігає і перетворює її. «Соляріс» Лема змушує нас стикнутися з низкою важливих питань. Він позиціонує себе, здавалося б, як науково-фантастичний роман, який робить певний вклад в опис наукового процесу дослідження і відкриття. Однак незабаром з'ясовується, що Лем робить усе можливе, щоб поставити під сумнів ідею «науки» такою, якою вона існує у сучасному розумінні, наголошуючи на єдності Всесвіту.

Ключові слова: наука, океан, смерть, універсальна пам'ять, об'єкт спостереження /спостерігач, континуум, цілісність.

Introduction. The name of Polish writer Stanislaw Lem and his novel *Solaris* are widely known all over the world, but during his life he was harshly criticized by lots of sci-fi authors and critics such as Ray Bradbury, Isaac Asimov, Philip K. Dick and others. In 1976 Lem was expelled from the Science Fiction Writers of America. With the passing of the years and Lem's death tempers have calmed and the sci-fi world can appreciate this masterful writer who deservedly ranks among the finest authors of this genre, and who cut through the stale formulas of it. His creative work has attracted attention of a range of scholars, among them Thomas Grob [3], Peter Case [2], Lech Keller [4] and others. The topicality of this research is predetermined by the fact that none of the above-mentioned authors raised the question whether *Solaris* is a classical sci-fi novel or something deeper. Lem asks what would happen if an encounter with intelligent alien life took place on a biological level beyond our comprehension? Lem did not focus on spectacular surface effects like many other sci-fi writers, he tried to penetrate into the psychological depths and it is made real, it takes on the appearance of an external manifestation of the scientists' inner life.

Methodology. The main method of research employed in the given article is close reading, also known as close textual analysis, which investigates the relationship between the internal workings of discourse in order to discover what makes a particular text function persuasively. Close reading may be related to the hermeneutical triangle since three important traits are examined: the author of the text; the audience and the message itself. Close reading attempts to reveal the detailed, often concealed, tools that give a particular text stylistic consistency and rhetorical effect.

Results and discussion. “*The time of cruel miracles was not past,*” thinks Kris Kelvin, the protagonist of Stanislaw Lem’s *Solaris*. He spends some time sitting at the shore of the ocean and trying to put his hand into its “water”, and watches how the “water” goes around his hand, without touch. The ocean which for such a long time was the object of many studies has rejected any understanding that humans had to offer – or imagined they had to offer, – and Kris, the main character, now has to admit it to himself, even if nobody else around him does. There is no way for the human race to go on thinking that the worlds “out there,” in the immense space, are necessarily populated by the intelligent beings that resemble us. The striving for understanding and sympathy, ironically, is depicted in *Solaris* as a very human trait – despite all the wars people wage on each other, all the pain caused and all the talks involving the categories of good and evil.

All of this gets redefined when Kris “meets” the ocean and becomes engaged in what can be viewed as a form of communicating with it – or not. *Solaris* offers us a vision of relativity where old definitions do not work. After the encounter Kris could not answer any more what was “good” or what was “evil”; for instance: would it have been better if he never saw Hari (Rheya) again? Was it good that he did, and thus had a chance of redemption? Did it matter that she was not the one who died? Which one of the “cruel miracles” should or should not have happened? And here we find another fundamental question that seems to be posited in the book: that of death. Hari (Rheya), who supposedly died a while ago, is not simply a zombie, as it is obvious in the novel: she uses the information about herself which she finds in Kris’s mind.

In *The Living Energy Universe*, Schwartz and Russek discuss the possibility of the universal memory. They describe what they call “the *universal living memory process*” [6, p. 68] and provide numerous examples. For instance, a young man who gets the heart of one woman’s dead husband, uses the same words and the deceased; water retains information; “*every living cell on the earth, including every living cell in [the] body, should store information concerning everything it comes into contact with*” [6, p. 72]. This resonates with the idea used by Michael Talbot in his *Holographic Universe*: he relies on the findings of David Bohm who argued that “*everything in the universe is part of a continuum*” [1, p. 48].

Solaris provides the readers with multiple questions as far as the ideas of such wholeness are concerned. Humans and a non-human entity, ocean, obviously share information, and many things the crew members on board the station want to forget about, surface, because nothing disappears. This is not something that can be proven, and of course it is not – not by “scientific” methods in use at the moment. It seems that the novel plays with the notion of science, showing the readers some aspects of the concepts that were perhaps overlooked before.

In a way, we do not see much of what we are perhaps used to seeing in a sci-fi novel: the scientists on board the ship almost do not perform any complicated technical experiments. We see Kris doing some calculations, launching the shuttle by pressing a button or two, and then taking a blood sample from Hari – both of which are fairly simple, considering the fact that we are supposedly reading about a complicated space craft; all the technical side of Sartorius’s activities are mentioned briefly, in a cursory manner. Snaut (Snow) is dealing with approximately the same level of technical challenges as Kris, plus opening canned meat. Sartorius eventually even blames Kris for not being occupied with science, but attending only to a love “affair” with Hari and lying around in bed all day long. So, a seemingly very “scientific” novel does not really tell us that much about science. Moreover, it violates some of the basic principles of “science” and, perhaps, even of writing a “sci-fi” novel. It can be fair, perhaps, to call *Solaris* an anti-scientific novel: if by science we are to understand a set of atomistic views about the universe.

The novel opens with rather technical details: moreover, by the exact time, like the great European realist works of the 19th century, thus indicating to the readers that it is a serious work dealing with serious issues (and it truly is: but not the ones we expect). The exact time is a kind of an anchor to the fixed concepts of time and space that exist in the human society. We are not only witnessing the departure of an astronaut, we also know when it happened. Everything is supposedly very measured and “scientific.” A rather detailed description of Kris’s surroundings follows: *“Inside the narrow cockpit, there was scarcely room to move. I attached the hose to the valve on my space suit and it inflated rapidly”* [5, p. 1]. Nothing distracts us from believing that what we are reading will turn out to be a “technologically” saturated novel, full of scientific details and exciting adventures. Even when Kris arrives at *Solaris*, we are still under the illusion that the action will pick up – he and his colleagues will go out on a mission, fly planes over the ocean, collect samples, and overall focus on observing the new and – possibly – hostile nature of their environment. Perhaps, they will investigate the death of Gibarian, and the scientific elements will drive the plot of the story. We expect a more “quantitative”

approach, with scientific collecting and analysis of data, so that then the qualitative change may occur; but this never happens. The story is driven by a very different dialectics.

However, all these expectations are soon shattered. Kris does provide the readers with an account of past research done on Solaris. It is generally believed that “*the ocean was actually a living ‘creature’, and ...a rational one*” [5, p. 20]. Kris looks at “*multicolored illustrations, picturesque graphs, analytical summaries and spectral diagrams*” [5, p. 20] and the mentioning of all of these scientifically collected data is there to persuade the readers that they are holding a sci-fi novel in their hands. Lem skillfully tells us about the findings provided by physicists, mathematicians and other professionals, and describes it using the terminology of these sciences: “*The ocean as a source of electric and magnetic impulses and of gravitation expressed itself in a more or less mathematical language*” [5, p. 21]. Only after his conversation with Sartorius does Kris begin to question his own sanity, and from then on the novel takes a turn, because Kris meets Hari (Rheya).

It is symptomatic that Hari’s arrival comes after/during Kris’s sleep time. Sleep can resemble death, sleep serves here the function of a divide – and a reference to death. Kris wakes up to the other side of death, in a way, as if having gone through its gate (it is worth noting that Hari herself never sleeps: she does not need the divide, being already in all dimensions simultaneously). Kris is now (in some sense) in the times that precede Hari’s death. Thus, we see the concept of time totally redefined. We see no “exact timing” of the opening scene: from the moment of Kris’s arrival, the time on the station is relative, because it rotates around two “suns” simultaneously, and experiences two days and two nights, which always seem to come very unexpectedly and scare the characters (namely, Kris).

The station is floating over the planet, and thus has no “space” of its own; Lem specifically mentions that even “*Solaris’s orbit was unstable*” [5, p. 16]. The ocean does not fit any of the known matrices either “*...Unlike terrestrial organisms, it had not taken hundreds of millions of years to adapt itself to its environment – culminating in the first representatives of a species endowed with reason – but dominated its environment immediately*” [5, p. 19]. Basically, Solaris is an impossibility, an inconceivable space that cannot be adequately depicted or measured, and, by all the laws of physics known to man, should not exist.

The space inside the station is somewhat strange: the rooms are either too empty or too full of rubbish. We have a sense of chaos from only browsing the descriptions: “*I saw a tall locker beside the entrance door. It was half-open, filled with atmosphere suits, laboratory smocks, insulated*

aprons, underclothing, boots for planetary exploration, and aluminum cylinders: portable oxygen gear" [5, p. 13] ... "Everywhere was the same chaos" [5, p. 13]. Lem gives a lot of details as far as this cramped space is concerned. It almost feels homey, indicating that there are human beings living here, in these quarters. But it also points out that these humans are obviously in distress, since the way they scatter their things around cannot be a sign of comfort and ease. The things Lem describes are partly just regular ones, of everyday use, and partly related to space exploration. But the fact that they are seen in such a mundane environment, in disorder, is already indicating that something is wrong with the potential "scientific" life on the station. "Portable oxygen gear" and "boots for planetary exploration" are not seen as details in a scene that actually deals with any active space exploration. They are lying around as discarded and useless tools of "science" which failed to accomplish its mission.

Solaris (ocean) itself can be read (among other things) as a metaphor of death. The latter is traditionally pictured as the great divide, often as water. It is not accidental that Kris cannot really "touch" the ocean's fluids: how can you touch death, that which is "on the other side?" These meanings are intensified in the case of the ocean by a number of other characteristics. For example, the ocean is described as "incomprehensible". The pilot Berton sees a lot of "fog" [5, p. 79] which can be read as a trope for incomprehensibility, underscoring the state of being lost. The ocean is conceptualized as a "blind" entity [5, p. 204] which is either threatening or not – and this question is never truly solved.

Science, in the common understanding of nowadays, has become a site of many divisions. As David Bohm puts it, "*the process of division is a way of thinking about things that is convenient and useful mainly in the domain of practical, technical and functional activities*" [1, p. 3]. One of the most fundamental dividing lines in science is that of "the observer/the observed." In the novel, it is Sartorius who represents this "old school" approach, and according to it he keeps separating himself from the "guests" that the team has to deal with. He repeatedly says that Hari is not human, and therefore has nothing to do with all of them and even with Kris. He still is trying to cling to the notion of the observer, with Hari and the ocean being the "observed," and of course he fails miserably. In fact, it is hard to say who in the novel fails and who does not, because it is not a happy ending story; but if deeper understanding of self can be considered a gain, then Kris is definitely ahead of everybody else. Sartorius tries to behave like a real scientist, to stay in his quarters and to conduct experiment after experiment. He has guests, but does not attempt to connect with them the way Kris does with Hari. To Sartorius, the ocean is to be studied and – potentially – even destroyed.

Snaut (Snow) later stresses the idea of observation as the main scientific method to be applied: "*Science is concerned with phenomena rather than causes*" [5, p. 73]. The observer and the observed are polarized, with the observer inevitably claiming the dominant role. The sentence about "phenomena" versus "causes" is very interesting in this context: in a way, causes is what is being offered by the ocean and never truly accepted by the team, and the observation of the phenomena never leads anywhere, because it is the wrong approach. The astronauts imagine that it is the ocean that is the "phenomenon," and is therefore to be observed in this capacity, but instead they are made to deal with the causes they do not even realize exist. There is no way to do research that only occupies itself with "phenomena," the ocean tries to communicate. But "causes" are too much to handle; they belong to the realm of that which is normally labeled "irrational," "inexplicable" and, hopefully, non-existent. They are the karma the astronauts carry – but they do not seriously believe in existence of such things. The scientist is still viewed as someone capable of "objectivity" and "impartiality".

And all this just comes to demonstrate the fact that *Solaris* is not a typical sci-fi novel, but, in some ways, a sabotaging of one. The premises of "science" are obviously violated: the ocean in question was never really "studied" properly because it does not let itself be studied. What we witness, mostly, is the angst that the researchers experience from being unable to learn anything from or about the ocean. The discipline "solaristics" consists more of what is not known than from what is known. The "scientific" work on board the ship is not conducted properly (or at least, not the way we expect it to be). The great mystery is never solved.

The ocean, obviously, possesses some information about the people who come within its reach. It is unpredictable even in terms of its external appearance: it changes quite a bit, as, for example, Berton testifies. "*I noticed the change in the ocean's surface... The waves had almost completely disappeared, and the upper layer of the fluid – or whatever the ocean is made of – was becoming transparent, with murky streaks here and there which gradually dissolved until, finally, it was perfectly clear*" [5, p. 79]. He also witnesses the ocean produce a garden and then a child – exactly the same child Berton saw later at the house of one of the perished astronauts. The ocean reproduces some of the objects/images it finds in human minds, and then tries to master it. The ocean obviously triggers something in humans and makes them face certain phenomena or feelings, often, as it seems, quite traumatic. It looks like they can be either things past or present or even just fantasies. So, the ocean is a kind of a container of information, a large organ that preserves and transforms them.

As Schwartz and Russek say in their book, no information is lost in the world – everything is material, from thought to solid matter, and everything gets preserved. According to them, *“in all dynamic systems, information becomes, and stays alive, and evolves integratively. Systemic memory is universal living memory”* [6, p. 12]. We can assume that the ocean is a site of such memory to be collected, stored and then used. It is like a giant transmission station that exists in space and collects whatever information. It is impossible to observe” such a thing in exactly the same way most phenomena are observed by scientific methods. The observer and the observed have to exist in unity: there is no way to separate them. As Michael Talbot puts it, *“the observer is the observed. The observer is also the measuring device, the experimental results, the laboratory, and the breeze that blows outside the laboratory”* [7, p. 50].

“Science” as viewed by the researchers a-la Sartorius (who is so impeccable that he even continued shaving when the crew was in trouble, and who would not “let himself go” and stop working, considering his ability to be dedicated an unmistakable sign of humanity) is exactly this: the division of the things in the universe into living and non-living. In a way, the ocean of Solaris is death: scientists make it symbolically “dead” by treating it as a non-living being, at first. They still imagine that they can treat it as something separate from themselves, and when it begins to transmit information stored in its depths, are quite upset with this. They are, in a way, punished for disconnect from the ocean and, respectively, from themselves. They do not quite understand that *“everything in the universe is part of a continuum. Despite the apparent separateness of things at the explicate level, everything is a seamless extension of everything else, and ultimately even the implicate and explicate orders blend into each other”* [7, p. 48]. The link that unites “the implicate and explicate orders” in the book is Hari.

The story truly picks up with the arrival of Hari. Since her appearance, we are suddenly dealing with a very different kind of a story. I would even go as far as to call the narrative somewhat hysterical: Hari constantly cries, wants to discuss the relationship, and behaves, overall, in a way more fitting for a star of a soap-opera than to anything else. And yet the reader does feel that it all is perfectly justified. Lem courageously plunges into the realm of human relations which are usually messy, and not clean-cut and portioned. If Hari were depicted as more stoic, the story would very much lose credibility. Hari always speaks with ellipses: she does not finish sentences, for example, changes topics and seems to be at a loss: *“I was very frightened, and ...”* [5, p. 9], *“I... what happened to me?”*[ibid]), *“I’m not your little anything, I’m not a child. I’m....”* [5, p. 107], *“I have strange thoughts. I don’t know where they come from... They are thoughts ...all around me”* [5, p. 108].

Kris thinks that he loves the new Hari, but it would probably be more feasible to think that he just went through the process of evolution. Kris's love also evolves: what was just a beginning of it on the Earth, reached its full capacity on Solaris, once Kris was left without the usual concepts of time and space. In this timelessness and spacelessness he is able to change and grow. "Science" and "life" for him suddenly become one. What happens between him and Hari, thus, is not a simple melodrama of (non)recognition: it is a process of becoming one with the universe, but the process that is not yet understood. It feels even somewhat forced: as if the ocean is unmerciful enough to impose this on Kris, without letting him arrive at it in any other way. Hari's second "death" from liquid oxygen (another poisoning and another suicide) is a means to make a full circle of traumatic events.

However, she does opt for annihilation at the end. It happens with the help of Sartorius, the "real" scientist who found out a way to target the form of life Hari right now represents. So, at first sight, the "science" wins the game: objectivity takes over, and even Hari, who is a creation that symbolizes the unity and the connection of the elements of the universe, comes to admit its power and potential. On the other hand, the novel ends on a rather unpredictable note. Kris thinks that "*the liquid giant had been the death of hundreds of men*" [5, p. 204]. However, he does not feel that his own story, including his relationship with Hari, is over. "*I was calm: in secret, without really admitting it, I was waiting for something. Her return? How could I have been waiting for that?*" [ibid]. Kris is lamenting the fact that "*human existence should repeat itself like a hackneyed tune, or a record a drunkard keeps playing as he feeds coins into the jukebox*" [5, p. 204]).

Lem's *Solaris* makes us face a number of important questions. It posits itself, seemingly, as a sci-fi novel that invests in describing the scientific process of research and discovery. However, it soon becomes clear that Lem is doing all he can to question the idea of "science" as it exists in the modern mind. Instead, his concepts of human life in relations to science fit much better with the paradigms described by such thinkers as David Bohm, Linda Russek, Gary Schwartz and Michael Talbot. They emphasize, firstly, the unity of the universe. The universe, according to their findings, is not a set of disjointed bodies and events, but a wholeness in the realm of which nothing ends or disappears.

Everything is a living system, they claim, and therefore everything has memory. In this sense, the ocean of Solaris is a perfect example of an entity that would normally be conceptualized as a non-living, but disproves all the findings that humans wish to impose on it. The ocean is "deadly," if we understand death as an entry into non-being, but it does not seem to know anything about non-being. "Visitors" which he produces out of the

memories of the crew members are outside of the life and death dichotomy, they “resurrect” and “die” and then “resurrect” again, questioning the very essence of death. In this respect, the relationship between Hari and Kris is quite remarkable. Hari is Kris’s creation, and yet he feels that he is also her creation, especially towards the end. He evolves, and so does his feeling for her.

Conclusions. One of the central issues in the book is that of science. “Science” – or what we know as science – is not at all glorified. On the contrary, Lem questions it, and this questioning is discursively present throughout the novel. Science is not regarded as “objective” and “separate from the researcher.” The problem of objectivity is made highly controversial, because the dichotomy of the observer/the observed is destabilized. The crew members of the station are not sure anymore whether they are being observed or whether they are still observing what they perceive to be a scientific phenomenon and the “scientific” methods described in the book are not leading anywhere. Some of the pilots who had the misfortune to fly over the ocean, die, the others go mad. All the scientific research on the ocean turns out to be somewhat irrelevant after all: the fact that we do hear about the studies done does not mean that there is any understanding of what the ocean is. Up to the very end Kris has no idea what happened to him why and whether it will happen again. In a way, he is right: now, that the ocean has his information, anything is to be expected – another Hari, another death which is not death. Hari for him becomes a tool for discovery, and this discovery can, probably, be even called scientific, but it is a kind of science that is connected with the person who administers it – the kind takes into account the wholeness of the universe and its new ethics that arises from it.

REFERENCES

1. Bohm David. Wholeness and the implicate order. London : Routledge. 2002. 284 p.
2. Case Peter. Organizational studies in space fiction: Stanislaw Lem and the writing of social science fiction. Oxford Brooks University. 1999. Vol. 6 (4). P. 649–671.
3. Grob Thomas. Into the void: philosophical fantasy and fantastic philosophy. London : Palgrave. Macmillan. 2011. P. 42–56.
4. Keller Lech. Lem’s theory of science fiction literature. Occasional paper 11. *Polish studies*. Monash University. 1997. 61 p.
5. Lem Stanislaw. Solaris. Mariner. 2002. 224 p.
6. Schwartz Gary and Russek Linda. The living energy universe. Hampton Roads. 2006. 336 p.
7. Talbot Michael. The Holographic Universe. Harper Perennial, 1991. 352 p.

Михайло Рошко,

кандидат філологічних наук, доцент,
декан факультету іноземної філології,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-8024-8393>
м. Ужгород, Україна

Ігор Гаврило,

старший викладач кафедри романських мов
і зарубіжної літератури,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0000-0003-1782-7146>
м. Ужгород, Україна

Тетяна Славич,

старший викладач кафедри романських мов
і зарубіжної літератури,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-1928-3237>
м. Ужгород, Україна

Мотив ініціації та проблема зла в романі Вільяма Голдінга «Володар мух»

The motive of initiation and the problem of evil in W. Golding's novel "Lord of the Flies"

Анотація. У статті досліджується наявність ознак мотиву ініціації в канві твору та їх семантична функція в розкритті авторської концепції особистості і проблематики твору. Актуальність дослідження полягає в тому, що мотив ініціації в романі «Володар мух» ще не розкритий дослідниками творчості Вільяма Голдінга. Метою дослідження є простеження слідів мотиву ініціації у творі та осмислення його семантичної функції для розкриття концепції особистості, проблеми співвідношення особистості й суспільства, а також проблеми зла в романі. Автори дослідження простежують у творі натяки на певні символічні ознаки ритуалу ініціації, зокрема: відокремлення групи хлопчиків підліткового віку, закрита для сторонніх територія (у цьому випадку – безлюдний кораловий острів), виконання ритуального танцю (танець мисливців), нанесення знаків на ініційованих (розмальовані обличчя – маски у племіні Джека) тощо. Є навіть образ голови звіра (кабаняча голова), а також письменник ніби ненароком вживає фразу, що дуже важлива для символічного значення ініціації, про ковану-

вання пащею (у момент, коли непритомні Саймон). У статті звертається увага на специфіку мотиву ініціації у творі: перед нами групова ініціація підлітків без наставника, без шамана. Натомість серед хлопчиків з'являються два лідери, вожді, які ведуть підлітків у цілком протилежні напрями розвитку їхнього маленького острівного суспільства. Один із них, Ральф, намагається дбати про можливе їх спасіння дорослими, про малюків, а також спирається на цілком демократичний варіант управління та на гуманність. Другий хлопчик, Джек Меридью, ображений, що вожаком вибрали не його, стає керівником групи мисливців. Він страшенно честолюбний, набирає авторитет тим, що полює на диких свиней і запроваджує бенкети з поїданням м'яса, порушує Ральфові вказівки щодо виконання хлопчиками своїх обов'язків (наприклад, підтримування вогнища на горі для димового сигналу в разі появи на обрії корабля), підбиває їх на забави та ігри тощо. Звісно, поступово більшість хлопчиків іде за Джеком та утворює плем'я, у якому хлопчики фарбують обличчя, танцюють ритуальні танці, полюють на диких свиней і терплять маленького вождя-тирана, котрий ненавидить інакодумців. Зрештою плем'я вбиває Року, а потім полює на єдиного «інакодумця», єдиного носія «здорового глузду» – Ральфа. Для того щоб «викурити» Ральфа з лісу, підпалюють джунглі, перетворивши зелений острів на чорне згаріще. Перед нами деградація вихованих англійських хлопчиків у плем'я жорстоких дикунів. Така деградація підтверджується наявними в романі релігійними мотивами, символічними ознаками ритуалу ініціації, що є невдалою. Замість розвитку й удосконалення група хлопчаків на безлюдному острові в результаті життєвих випробувань деградує, перетворюючись на стадо егоїстичних та агресивних дикунів. У пошуках відповіді на запитання про те, звідки береться зло у світі та чому часто навіть культурні європейські нації забувають про духовність і культурність та стають жорстокими вбивцями, часто навіть садистами (як це було з есеївцями у Другу світову війну), письменник у романі-експерименті доходить висновку, що зло спричиняє не стільки суспільство, середовище, воно притаманне в потенційному стані природі людини, і в певних умовах, у разі потакання заземленим бажанням та інтересам, людина стає носієм зла, що ми й бачимо в романі «Володар мух».

Ключові слова: ініціація, ритуали переходу, концепція особистості, особистість і суспільство, проблема зла, «Володар мух», Вільям Голдінг, острівна цивілізація, проблема лідера, роман-притча, роман-експеримент, проблема пізнання, символи, євангельські мотиви, людська природа, есхатологічні мотиви.

Summary. The article explores traces of the motive of initiation in the given literary work. The relevance of the study is that the motive of initiation in the novel "Lord of the Flies" has not yet been traced by any of the researchers of the writer's literary path. The aim of the research is to reveal the motive of initiation in the novel, which, owing to the revealed motive of the ritual transition, acquires a new in-depth coverage. The authors of the study trace in the work allusions to certain symbolic signs of the initiation ritual, in particular, the allocation of a group of adolescent boys, a territory closed to outsiders (in this case it is an uninhabited coral island), the performance of a ritual dance (dance of the hunters), the appli-

cation of signs to the initiating persons (painted faces – masks in Jack's tribe) etc. The novel even features the image of a beast's head (a boar's head), and the writer casually uses a phrase that is important for the symbolic meaning of initiation: swallowing by the mouth (at the moment when Simon loses consciousness). This article draws attention to the specifics of initiation in the work: we have a group initiation of adolescents without a mentor, without a shaman. Instead, two leaders appear among the boys, two chiefs who lead the teenagers in completely opposite directions in the development of their small island society. One of them, Ralph, tries to worry about their possible rescue by adults, tries to take care of the little ones, and is also based on a completely democratic version of governance and humanity. The second boy, Jack Meridue, is offended that he was not chosen as the leader; he becomes the leader of hunters' group. He is very ambitious, gaining prestige by hunting wild pigs and holding meat-eating banquets; he violates Ralph's orders regarding the boys doing their duty (for example, maintenance of a fire on a mountain for a smoke signal when a ship appears on the horizon), incites them to games and entertainment etc. As a result, most of the boys follow Jack and create a tribe in which the boys paint their faces, dance ritual dances, hunt wild pigs, and tolerate a tyrant little chief, who hates dissent. Eventually, the tribe kills Piggy, and then hunts the only "dissident", the only owner of "common sense" Ralph. In order to "smoke" Ralph out of the forest, the jungle is set on fire, turning the green island into black ashes. Before us there is the degradation of well-bred English boys into a tribe of cruel savages. Such degradation is confirmed both by the religious motifs present in the novel and by the symbolic features of the ritual – an initiation that turned out to be unsuccessful. Instead of developing and improving, a group of boys on a deserted island degrades as a result of life's trials, turning into a herd of selfish and cruel savages. Looking for an answer to the question of where evil comes from in the world and why even cultured European nations often forget about spirituality and culture and become cruel killers and often even sadists (as it happened to the SS in World War II), the writer in his novel-experiment comes to the conclusion that evil is created not only by society, the environment, but it is inherent in the potential state of human nature; and under certain conditions, when indulging mundane desires and interests, a person becomes a carrier of evil, which we see in the novel "Lord of the Flies".

Key words: initiation, transition rituals, concept of personality, personality and society, problem of evil, "Lord of the Flies", William Golding, island civilization, leader problem, parable novel, novel-experiment, problem of cognition, symbols, gospel motifs, human nature, eschatological motives.

Вступ. У багатьох сучасних художніх творах, зокрема модерністських і постмодерністських, можемо помітити відбитки популярних міфологічних сюжетів та мотивів.

Звісно, міфологічна основа літературного тексту, що ховається в підтексті, збагачує його семантику, підносить конкретні лінійні проблеми та ситуації певної історичної доби до рівня вічних, філософських. Як зазначає Є. Мелетинський, міф є засобом концептуалізації світу – того, що перебуває навколо людини та в ній самій [4, с. 36]. Дослідженням міфів давно займається міфологічна

школа, з-поміж представників якої так звані ритуалісти стверджують, що семантика міфу не може бути розтлумачена у відриві від ритуалів, під час яких озвучувався той чи інший міф. Особливу увагу ритуалісти звертали на так звані ритуали переходу, тобто ініціацію. Отже, на нашу думку, у процесі аналізу багатьох неоміфологічних творів необхідно враховувати також наявність у них мотивів певних ритуалів, пов'язаних із тими міфами, сюжетні лінії та образи яких у певному переосмисленні використані авторами в таких текстах. Так, у романі В. Голдінга «Володар мух» цілком чітко, на наше переконання, простежується мотив ініціації.

Ритуал ініціації вперше став відомим завдяки праці етнологу Дж. Фрейзера «Золота гілка», а також дослідженням П'єра Сентіва, Арнольда ван Геннепа, Клода Леві-Строса та інших учених.

Літературознавчі дослідження, у яких під час аналізу неоміфологічних творів простежується інтерес до ритуалу ініціації, з'являються у ХХ ст. (див. праці Джона Кемпбелла, Нортропа Фрая, Анни Вестон, Ольги Фрейденберг та інших авторів).

Творчість нобелівського лауреата Вільяма Голдінга досить вичерпно досліджена літературознавцями. Серед тих, хто глибоко вивчав романи письменника, варто назвати й наших співвітчизниць С. Павличко, Н. Жлуктенко, російських дослідників М. Зінде, В. Скороденко, англійських дослідників С. Кокса, В. Олдсі, С. Вайнтрауба та інших. Однак, на нашу думку, наявність і семантична функція мотиву ініціації в романі «Володар мух» ще не розглядалася дослідниками творчості письменника.

У статті простежується мотив ініціації в романі Вільяма Голдінга «Володар мух» та осмислюється функція цього мотиву в композиції твору. Саме в цьому буде полягати новизна дослідження, адже попри велику кількість праць щодо творчості письменника, зокрема й роману «Володар мух», мотив ініціації та його функції у творі ще не досліджені на належному рівні.

Методологія та методи дослідження. У роботі користуємось психологічним і міфологічним методами наукового дослідження, а також етнографічним тлумаченням Дж. Фрезером ритуалу ініціації, спираємось на методіку аналізу літературних творів, застосовану у працях Дж. Кемпбелла, Н. Фрая та інших фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Коли під час аналізу художнього твору може виникнути бачення того, що в його сюжетних лініях простежуються натяки на ритуал ініціації, потрібно бути уважним та зрозуміти, чи справді текст дає підстави для такого тлумачення. Тому необхідно чітко уявляти, що являє собою згаданий ритуал.

Ініціацію (лат *initatio* – виконання таїнства, посвячення) тлумачать як обряд, що знаменує перехід індивідуума на новий ступінь розвитку в межах якої-небудь соціальної групи або містичної громади. Серед ритуалів переходу особливе місце посідають ритуали ініціації, або посвячення. Історія релігії виділяє три категорії посвячення – три типи переходу. Перша включає колективні обряди, що знаменують перехід від дитинства чи юнацтва до дорослого віку (виконуються у віці 6 або 12 років), а також ритуали, які проходять індивідуально або невеликими групами. Друга категорія обрядів включає всі види обрядів входження в таємні общини та братства. Третя категорія посвячення підтверджує містичне покликання, яке на рівні первіснообщинних релігій представляє покликання шамана або вождя. Визначальною особливістю третьої категорії посвячення є набагато сильніше релігійне переживання порівняно з тим, яке випадає на долю інших членів спільноти.

Обряд ініціації на символічному рівні простежується в багатьох міфах і чарівних казках (як ритуал він зберігається донині в деяких племенах). Її суть – процес навчання групи підлітків шаманом у якомусь таємному, відокремленому місці. Коли шаман (вождь) забирав хлопчиків із племені на період навчання, жінки плакали за підлітками, інсценуючи прощання з тими, хто йде на смерть. Як правило, навчання проводилося в сакральному таємному місці, куди було заборонено приходити жінкам. Часто хатинка (дім) для хлопчиків символічно нагадувала голову змії, дракона, риби, що кожного разу ніби «проковтувала» неофітів, щоразу символічно підкреслюючи їх смерть. Хлопчиків навчали різних умінь: полювати, воювати, вистежувати звіра, навчали міфів і ритуалів, племінних та родових історій, що пов'язані з культом предків, тощо. Однак головне, чому мав навчитися кожен, – уміння користуватися магією. Адже тоді вважалося, що це є найважливішим у житті. А магія залежала від уміння контактувати та впливати на духів і душі померлих, тобто контактувати із силами «того світу». Ось чому таке значення в ритуалі ініціації мали символи смерті. Завершувалося навчання проходженням випробування, насамперед на вміння керувати духами й потойбічними силами, тобто на вміння контакту з потойбічним світом. Випробування та результат часто супроводжувалися різними відзнаками: хлопчики не обрізали волосся, їм наносили різні татуювання, вибивали певні зуби, робили надрізи тощо. Ті, хто успішно пройшов ритуал ініціації, поверталися у плем'я з новими іменами та в новому статусі: воїнів, мисливців, повноправних членів роду та племені. Цікаво, що зустрічали їх у племені, роблячи вигляд, що це не хлопчики повернулися, бо вважалося, що ті померли,

а замість них прийшли нові люди. Ось чому ритуал ініціації завжди сприймався як процес смерті й народження: смерті в колишньому статусі та народження в новому. Ритуал ініціації є досить варіативним, однак попри всю різноманітність має єдину матрицю: неофіти (неофіт), що її проходять, відокремлюються від племені, опановують навички й уміння, отримують певні знання, зокрема сакральні, витримують випробування, помирають на символічному рівні, оживають і повертається додому вже в новому статусі.

Безперечно, сюжетні лінії багатьох міфів у закодованому варіанті відображають дієства ритуалів, найбільше саме ритуалу ініціації. Відомий дослідник ритуалів переходу Дж. Кемпбелл цілком слушно зауважує: «Традиційний міф про пригоди героя зазвичай представляє в перебільшеному вигляді всі обряди ритуалу переходу (усамітнення – ініціацію – повернення до звичайного життя), що можна назвати центральним блоком мономіфу» [3, с. 46].

Подібні сюжетні лінії, що певною мірою нагадують дійстваритуалу ініціації (хоча би деякими ознаками та натяками), трапляються й у художній літературі. Уже є багато досліджень на наявність слідів ритуалу ініціації в романах, повістях, п'єсах, поемах тощо. Наприклад, будь-яка подорож протагоніста у великий світ, де він набуває певного досвіду, а потім повертається додому вже в іншому статусі, з вантажем набутого досвіду і знань, може прочитуватися як відбиток ритуалу переходу. Однак є твори, у яких трапляються більш чіткі ознаки ритуалу ініціації, де маємо не тільки семантичну подібність набування персонажем (персонажами) досвіду та повернення його в новому статусі, а й деякі окремі натяки та символи ритуалу. До таких творів, на нашу думку, можна сміливо віднести й роман англійського письменника ХХ ст. Вільяма Голдінга «Володар мух».

Безперечно, чіткого й послідовного підпорядкування ритуалу ініціації сюжету роману немає, проте деякі окремі символи у творі, на нашу думку, присутні. Почнемо з того, що перед нами група хлопчиків підліткового віку. У результаті авіакатастрофи вони опиняються на безлюдному тропічному острові, тобто у відокремленому місці. Саме там відбуваються всі події твору. І там не з'являється жодної жінки. Є тут також образ звірячої голови (щоправда, у первісних людей це був дім в образі голови дракона, змія, риби, котра ніби проковтує своїх жителів). У романі маємо голову кабана, обліплена мухами, котра, до речі, є важливим символом у творі (про це свідчить сама назва роману «Володар мух»). Ця голова, коли на неї набрів маленький провидець Саймон, у його уяві веде з ним діалог і каже: «... *ми тебе коцнемо*. Ясно?» [1, с. 180]. Тобто вона говорить про вбивство, смерть. Ще варто звернути увагу на те, що Саймон

у результаті того діалогу неприємні, а неприємна людина нагадує мертву. І тут письменник свідомо натякає на ритуальну голову, що проковтує, порівняймо: «Саймона *ковтнула пащека*. Він упав неприємний» [1, с. 180].

Не оминув увагою письменник і натяк на певні зовнішні відмітини тих, хто бере участь у ритуалі переходу: це могли бути різні тату, довге волосся, вибиті зуби чи якісь інші видимі знаки. У романі група старших підлітків, котрі утворюють так звану групу мисливців на чолі з Джеком та які стануть ядром племені Джека, розмальовують собі обличчя. Першим таку маску створив собі Джек, порівняймо: «А Джек обдумував нову машкару. Білим замазав одну щоку та навколо ока, потім натер червоним другу половину лиця, тоді навкоси черкнув вуглиною від правого уха до лівої вилиці» [1, с. 80]. Пізніше маска на обличчі стане ознакою належності до племені Джека. Ще одним елементом ритуалу переходу в романі є ритуальний танець хлопчиків-мисливців зі списками, котрий у нашій уяві асоціюється з ритуальними танцями первісних людей, порівняймо: «– Звіра бий! Горло – ріж! Кров – спусти! Їхні рухи набрали розміреності, спів утратив якусь початкову штучну знервованість і бився різним ритмом, наче пульс» [1, с. 190].

Отже, маємо в тексті роману досить прозорі натяки на те, що перебування хлопчиків на безлюдному острові може прочитуватися також як певна ініціація, тобто ритуал переходу. Щоправда, за наявності багатьох чітких символів ритуалу ініціації в романі водночас бачимо відсутність деяких необхідних її складників, а саме наставника, шамана, того, хто вчить і випробовує. Хлопчики на острові залишені самі на себе, через випробовування вони проходять, проте самостійно. Тому й результат ініціації є неочікуваним.

Однак для того, щоб чітко зрозуміти відхилення сюжетної лінії роману від матриці ритуалу переходу, потрібно розкрити ключові проблеми твору. Отже, як відомо, перший і найвідоміший роман Вільяма Голдінга «Володар мух» («*Lord of the Flies*», 1954 р.) був задуманий ним під впливом Другої світової війни. Сам письменник, котрий брав участь у війні у британських військово-повітряних силах Королівського флоту, у різних інтерв'ю підкреслював це: «Протягом життя я не один раз був приголомшений, дізнаючись про те, що ми, люди, можемо робити одні з одними. Багато про що, що відбувалося під час війни, я намагаюся не думати, інакше мене пронизує фізичний біль» [2, с. 9]. Його хвилювало, до якої жорстокості й дикунства взагалі можуть скотитися люди, зокрема європейці – культурні, освічені, виховані на демократичних засадах, європейській культурі, християнській релігії тощо. Його хвилювало, що ні релігія, ні освіта,

ні виховання, ні культура й мистецтво з їхніми високими етичними та моральними закликами не в змозі прищепити імунітет від падіння у прірву жорстокості, садизму, дикунства, не можуть гарантувати людству, зокрема європейцям, утримання на висоті гуманності й благородства. Письменник замислився над складністю людської натури. Він вважав, що ті звірства, які творили в роки війни есесівці, не можуть бути притаманні тільки німцям, що в певних умовах представники будь-якої нації, зокрема й англійці, не застраховані від виявів тотальної агресії, страху, жорстокості та здичавіння. Він писав: «Те, що витворяли нацисти, вони робили тому, що деякі певні закладені в натурі людини можливості, нахили, пороки – називайте їх будь-як – виявилися вивільненими, і вони – такі ж люди, як і ми, тільки в інших обставинах» [2, с. 10]. Українська дослідниця творчості В. Голдінга Соломія Павличко стверджує: «Потрясіння, яким виявилася для письменника Друга світова війна, а після неї ядерна загроза, що нависла над світом, значною мірою спричинило і похмурість соціальних прогнозів Голдінга, і його непримиренну ворожість до сучасної технократичної цивілізації, і настрій безжого відчаю, що дедалі глибше проникає до свідомості художника у процесі його творчої еволюції, і драматичну напруженість його романів, закорінену не лише в самому конфлікті, а скоріше поза ним – у безмежному морі об'єктивної реальності» [5, с. 239]. Письменника цікавить людська натура, він хоче розбити «рожеві стереотипи» про неї, про це він заявляє сам: «Мені здається, що в XIX – на початку XX століть навколо людської натури виникли всілякі забобони й табу. Вважалося, що в особистості немає таких неприємних якостей, як жорстокість або низькі устремління й бажання. А коли ці риси проявлялися, їх вважали тільки відхиленням від норми» [2, с. 11].

Отже, основною проблемою, яка цікавила В. Голдінга під час написання роману «Володар мух», була проблема людської натури, зокрема питання про те, чому люди творять зло. Звісно, це питання не просто не нове для літератури (загалом для культури, для людства), а старе, як людська цивілізація. Однак В. Голдінг шукає відповідь на нього без упереджень, він озброєний новими фактами про нищість людської натури, проявлену в роки Другої світової війни. Загалом варто зазначити, що у XX ст. існували три концепції причини зла у світі та в людських вчинках. Перша, соціальна, особливо впливова у другій половині XIX – на початку XX ст., вважає, що людина формується суспільством, середовищем, тому якщо суспільство має багато недоліків, то воно формує негативні риси в особистості. Відповідно, усі проблеми виникають від поганого суспільного порядку, і щоб зменшити прояви зла у світі, потрібно виправляти

суспільство з його правилами та порядками, а людина від природи позитивна й хороша. Така концепція бере початок ще в епоху Ренесансу, проте особливого розвитку набуває в ідеях просвітників XVIII ст., зокрема й у літературі (наприклад, у романі «Робінзон Крузо» Данієля Дефо). Друга популярна позиція щодо причин зла в діяннях людства та людини – індивідуалістична. Вона стверджує, що схильність до зла, як і схильність до добра, закладена в натурі людини від народження, тому те, якою людина стане, залежить і від середовища, і від обставин, і від виховання, проте насамперед людина сама робить свій вибір, сама несе відповідальність за свої вчинки та за те, якою вона себе формує. Тому людині насамперед потрібно навчитися боротися з негативними тенденціями в собі. Третя концепція – релігійна: людина несе в собі «первородний гріх», тобто схильність до зла, а ще її в бік злих вчинків і діянь увесь час підштовхує диявол, головне осердя зла у світі. Однак релігійна концепція багата в чому співпадає з другою, індивідуалістичною, оскільки так само закликає перемагати зло в собі, у своїй душі.

Отже, Вільям Голдінг задумав роман-експеримент на тему з'ясування того, звідки береться зло в діяннях людства, хто винний: суспільство чи людська натура. Для цього він узяв ще не зіпсованих суспільством англійських підлітків у віці від 6 до 12 років та придумав обставини, завдяки яким зміг поселити їх на безлюдному тропічному острові, де не буде ніякого негативного впливу суспільства, і спробував простежити процес їх життя в такому закритому від зовнішніх впливів місці. У цьому задум роману-експерименту, для чистоти якого письменнику потрібен був «закритий простір», збігся з матрицею ритуалу ініціації, сліди котрої на символічному рівні збереглися в багатьох міфах і чарівних казках.

Такий неупереджений підхід до осмислення людської природи йшов наперекір популярним оптимістичним просвітницьким поглядам на чистоту людської природи та ніби вступав у диспут із відомими «острівними» романами англійської і взагалі світової белетристики («Робінзон Крузо» Д. Дефо, «Темний острів» Жуля Верна, «Кораловий острів» Р. Баллантайна тощо). Про те, що «Володар мух» певною мірою є пародією на роман «Кораловий острів», зізнавався сам письменник, і майже кожен дослідник його творчості вказував на це. «Володар мух» у своїй протилежності просвітницькій концепції людської природи близький до роману Дж. Свіфта «Мандри Лемюеля Галлівера». С. Павличко, зокрема, стверджує: «Особливістю англійської літератури від Свіфта до Голдінга, що великою мірою розвивалася як реакція на раціоналізм Просвітництва, є її скептичний дух» [5, с. 242]. Варто додати,

що дуже подібний погляд на людську натуру бачимо в романі Дж.Г. Веллза «Острів доктора Моро», де також представлена деградація острівної мікроцивілізації. Так само англійські підлітки у В. Голдінга на безлюдному острові, де немає негативного впливу дорослих, стають жорстокими дикунами, спалюють зелений острів, перетворивши його на згарище, і скоюють вбивства, а демократичне спочатку маленьке суспільство перетворюється на плем'я дикунів із тоталітарними рисами, кероване жорстоким вождем – диктатором, котрий не терпить інакодумства. Роман-експеримент підштовхує читача до висновку, що якщо все зло в людей спричиняється поганим впливом середовища, тобто суспільства, яке важко переробити, то на острові підлітки, позбавлені такого негативного впливу, мають усі можливості збудувати незіпсоване, чисте й добре демократичне суспільство. А якщо хлопчики й за цих умов натворили багато зла, то зло насправді йде не стільки від середовища, скільки від людської натури. Зло на острів потрапило завдяки підліткам.

Концентрованим символом зла в романі є образ відрізаної голови дикої свині, вбитої підлітками-мисливцями та настромленої на кілок, укопаний у землю. Обліплену мухами голову названо Володарем мух і винесено в назву роману. На цю голову в лісі награвляє хлопчик-інтроверт Саймон, який інтуїтивно зрозумів проблему всіх бід на острові, вірніше, на той момент ще тільки загрозу майбутніх бід, і веде із цією головою уявний діалог. Голова каже йому: «Ми тебе коцнемо. Ясно? Джек, Роджер, Моріс, Роберт, Біл, Роха, Ральф. Коцнемо тебе. Ясно?» [1, с. 180]. І вже в цьому уявному діалозі в репліках Володаря мух він об'єднує себе з усіма хлопчиками на острові. Саме це є головним відкриттям Саймона, про яке не підозрюють інші хлопчики: головна загроза на острові, головна рушійна сила зла – вони самі. Вірніше, деякі їхні інстинкти, бажання, деякі низькі риси, які можуть вирости всередині людини та заповнити її, зробивши носієм зла. До речі, назва роману «Володар мух» є перекладом із давньоєврейської, де іменем Баал Зебуб називали філістимлянського бога. У Біблії це ім'я філістимлянського бога стало одним з імен диявола – Вельзевул. Таке смислове навантаження несе це ім'я й у романі: як і диявол, Володар мух у творі є концентрованим символом зла. До речі, диявол за народними повір'ями вважається володарем всілякої нечисті, що живе на землі. Дослідник творчості В. Голдінга В. Скороденко наводить уривок із «Фауста» Й. Гете, у якому Мефістофель себе представляє так: «Цар шурів, жаб і мишей, мух, клопів, гадюк, вошей» [7, с. 6].

До речі, у романі можемо простежити й наявність релігійних мотивів, що дає можливість говорити також про осмислення письменником третьої концепції про походження зла у світі. Так, про

наявність релігійних символів у романі писало багато дослідників. Як приклад вони наводили насамперед уже згадану назву роману, що звучить як одне з імен диявола, а також вказували на те, що образ Саймона може прочитуватись як месіанський образ. Зокрема, англійський дослідник С. Кокс так і називає Саймона: «Crist Figure» [7, с. 9]. Таке прочитання цілком можливе, адже Саймон відкриває факт, що Звір, якого так бояться хлопчики, – це лише тіло загиблого пілота, викинутого з парашутом. Ще важливіше відкриття Саймона полягає у знанні, що загрозу біди на острові несуть самі хлопчики, що зло – у них, у їхній натурі, і що боротися зі злом треба кожному в собі. Однак Саймона як носія істини хлопчики вбивають у гарячці ритуального танцю, коли він вибігає до них із лісу. У статті М. Рошка «Релігійні мотиви в романі В. Голдінга “Володар мух”» (1996 р.) проаналізовано також інші важливі релігійні символи та мотиви в романі, зокрема перетворення острова-Раю на острів-Пекло, і вперше розглянуто як релігійний символ «образ дорослих». Науковець зазначив: «Світ дорослих – це образ і невидимого судді, і свідка. Спочатку поведінка хлопчиків корегується думкою “а що скажуть дорослі?”. Але із часом вони роблять відкриття: дорослих немає. А значить, можна робити все, що завгодно» [6, с. 43].

Дорослі, про яких хлопчики часто думають, є для них також образом рятівників, спасителів. Адже саме від дорослих вони чекають порятунку, і саме для порятунку по черзі підтримують багаття, щоб вчасно дати димовий сигнал. Однак із часом надія на порятунок зникає, навіть Ральф, котрий завжди намагався в усіх підтримувати віру в порятунок, засумнівався в існуванні дорослих та просить, щоб вони якось підтвердили своє існування: «Якби вони надіслали нам хоч яку-небудь звістку, – в розпучі вигукнув Ральф. – Якби вони передали нам щось доросле... якийсь знак, чи що» [1, с. 68]. Образ дорослих у романі завдяки тому, що вони у сприйнятті підлітків є як спасителями, так і суддями, котрі будуть карати за погані вчинки, а також тому, що в їх існуванні вже сумніваються та хочуть від них хоч якогось підтвердження існування, якогось знаку, відіграє в романі В. Голдінга функцію «образу Бога – невидимого судді та спасителя» [6, с. 44].

З образом дорослих як рятівників тісно пов'язаний також образ вогнища. Цей багатозначний символ у романі несе ще й релігійний смисл. М. Рошко зазначив: «Підтримування сигнального вогнища – це ще й шлях до спасіння. Ритуал підтримування вогнища в романі символізує аскетичний шлях людства до спасіння душі. <...> Навпаки, відмова від підтримування сигнального вогнища заради розваг, полювання, банкетів із поїданням свинини призводить до вбивств і символізує шлях людства до гріха. У такий спосіб В. Голдінг у романі

ставить проблему вибору людством (і кожною людиною зокрема) життєвого шляху: між дорогою спасіння та дорогою гріха» [6, с. 45].

Тож бачимо, що письменник через пригоди англійських хлопчиків на безлюдному острові ніби перевіряв три популярні концепції щодо проблеми зла у світі людей. Текст роману схиляє нас до думки, що витoki й причини зла у світі в потенційному вигляді закладені в самій людській природі. За словами М. Зінде, В. Голдінг досліджує не те, як суспільство впливає на людину, а те, як людська природа визначає якості створюваного суспільства. В. Голдінга цікавлять насамперед негативні риси, причини соціальних недоліків він шукає в незбалансованості людської психіки. Перешкоду на шляху розвитку особистості він бачить не стільки в зовнішньому світі, скільки в самій особистості [2, с. 14]. Такі невтішні висновки підтверджуються й специфікою ритуалу ініціації, на символічному рівні присутнього у творі. За наявності багатьох ознак ініціації в романі немає одного з головних її атрибутів – наставника, який навчає, а потім проводить випробування та визначає, чи вдало вони пройдені. У хлопчиків, щоправда, з'являються свої лідери – Ральф і Джек. У цих особистостях маємо два типи лідерів: Ральф думає про спасіння та турбується про малюків, звертається до почуття обов'язку, до відповідальності, намагається «підтягнути хлопчиків догори», а Джек потакає їхнім інстинктам і заземленим бажанням наїстися, розважатися, а потім жорстоко карає за інакodomство чи непослух. Тобто він тягне їх «донизу». Більшість хлопчиків, звичайно, ідуть за Джеком. Деякі приєднуються до племені зі страху (як Ерік і Сем), щоб не бути вбитими. На рівні символів ініціації ми бачимо те саме: ритуал переходу без мудрого наставника зазнає краху.

Висновки з дослідження. Отже, роман Вільяма Голдінга «Володар мух», у якому група англійських хлопчиків, потрапивши на безлюдний тропічний острів, намагається побудувати маленьке демократичне й справедливе суспільство, проте під впливом обставин та через потакання своїм слабкостям і заземленим інтересам перетворюється на плем'я жорстоких дикунів-убивць, несе в собі на символічному рівні певні (причому досить явні) ознаки ритуалу ініціації. Тут маємо і групу підлітків, і віддалене місце, куди не потрапляють непосвячені, і символ голови тварини, і згадку про «проковтування пашекою», і ритуальні розмальовування (маски на обличчях), і ритуальний танок мисливців, і сакральну смерть (убивства), і набування досвіду та знань. Тобто матриця ритуалу ініціації цілком вписується в загальне концептуальне поле художнього тексту та підсилює його. Специфіка мотиву ініціації в романі полягає в тому, що через відсутність наставника та через

потакання більшістю хлопчиків своїм заземленим бажанням і страхам ритуал переходу зазнає краху, ініціація не стає успішною. Можемо говорити про певну «антиініціацію», тобто ініціацію з негативним результатом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голдінг В. Володар мух. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 253 с.
2. Golding W. Lord of the Flies. The Pyramid. Envoy Extraordinary. Moscow : Progress Publishers, 1982. 493 p.
3. Кэмпбелл Дж. Тысячеликий герой. Санкт-Петербург : Питер, 2018. 352 с.
4. Мелетинский Е. Поэтика мифа. Москва : Академический проект, 2012. 331 с.
5. Павличко С. Філософські романи Вільяма Голдінга. *Література Англії ХХ століття* : навчальний посібник для студентів факультетів іноземних мов / за ред. К. Шахової. Київ : Либідь, 1993. С. 239–268.
6. Рошко М. Релігійні мотиви в романі В. Голдінга «Володар мух». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Романо-германська філологія»*. 1996. № 3. С. 43–46.
7. Голдинг У. «Шпиль» и другие повести : сборник / пер. с англ. ; предисл. В. Скороденко. Москва : Прогресс, 1981. 448 с.

Тетяна Славич,

*старший викладач кафедри романських мов
і зарубіжної літератури,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0002-1928-3237>
м. Ужгород, Україна*

Ігор Гаврило,

*старший викладач кафедри романських мов
і зарубіжної літератури,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0003-1782-7146>
м. Ужгород, Україна*

Михайло Рошко,

*кандидат філологічних наук, доцент,
декан факультету іноземної філології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0002-8024-8393>
м. Ужгород, Україна*

Структура романів В. Фолкнера (на прикладі роману «Дикі пальми»)

The structure of the W. Faulkner's novels (the analysis of “The wild palms”)

Анотація. У статті «Структура романів В. Фолкнера» досліджується проблема побудови прозових творів В. Фолкнера, зокрема взято до розгляду роман «Дикі пальми». Зважаючи на те, що події основної кількості творів американського прозаїка відбуваються у вигаданому автором окрузі Йокнапатофа, цей роман виходить за межі окресленої території. Письменник розгортає події у цілком реальних географічних точках – містах Новий Орлеан і Чикаго, штатах Юта та Техас, на річці Міссісіпі. Фабулу роману створюють дві окремі історії. Одна частина отримала назву, як і роман, «Дикі пальми», а друга – «Старий» (її автор спочатку надрукував як самостійну повість). В одній частині йдеться про спробу закоханих героїв – Гаррі Вілбурна та Шарлотти Ріттенмейер – відмежуватися від соціальних, суспільних, родинних проблем та знайти особистісне щастя в коханні, в другій – оповідь веде про високого в'язня (автор не дає цьому герою імені), який, відбуваючи свій термін покарання, вступає у поєдинок зі стихією – розбурханою від повені річкою, та відчуває свою відповідаль-

ність за життя інших людей у такий нелегкий період. Для кращого розуміння побудови твору у статті аналізуються життєві позиції персонажів кожної із цих частин, які на перший погляд цілковито різні: децю приховані від зовнішніх впливів, а інколи, навпаки, досить показні, та стають виключком оточенню. Та, аналізуючи те, що відбувається з героями, їхні хвилини щастя, горя, втрат чи здобутків, доходимо висновку, що дві частини роману доповнюють одна одну, підкреслюють драматизм долі героїв, взаємопов'язують загалом глибокі та водночас ідентичні трагедії літературних героїв. Сам автор використав для характеристики композиції свого роману музичний термін «контрапункт». Відгомін тем, поставлених проблем, висловлених автором ідей, почергово виникають у кожній з двох частин, а поєднання в цілісний твір відбувається ще й за рахунок опису природних замальовок, погодних умов, емоційних станів героїв, внутрішніх монологів, діалогічного мовлення тощо. Неодноразово критика згадувала таку оригінальну побудову роману та не заглиблювалася у детальний аналіз цього явища на рівні тексту. У спробах детального роз'яснення ходу подій у двох частинах, де контрапунктом до «Диких пальм» виступає друга – повість «Старий», полягає новизна дослідження.

Ключові слова: композиція, структура, контрапункт, «подвійний роман», потік свідомості, тема, внутрішній монолог, оповідач.

Summary. The article “The structure of W. Faulkner’s novels (the analysis of “The wild palms”)” is devoted to the problem of the structure of prose works by W. Faulkner, in particular, it is considered the novel “The wild palms”. It is paid attention to the fact that the events of the main number of works of the American writer take place in the fictional district of Yoknapatawpha. But “The wild palms” is out of the designated country. The writer plays out events in completely real geographic locations like New Orleans, Chicago, Utah, Texas, the Mississippi. The plot of the novel consists of two separate stories. One part is called like the novel “The wild palms”, and the second – “Old man” (for the first time the author published it as an independent story). The first part is about the attempt of heroes in love – Harry Wilbourne and Charlotte Rittenmeyer – to isolate themselves from social, public, family problems and find personal happiness in love. In the second part of the novel the author is talking about a tall convict without a name who is serving a sentence in prison, enters into a duel with the elements and takes responsibility for the lives of other people in such a difficult period. To understand the structure of the work better, the article analyses the heroes’ life positions. At first glance they are completely different: somewhat hidden from external influences, and sometimes, on the contrary, they are quite obvious and become a challenge to others. But analyzing what happens to the characters, their moments of joy, grief, losses or achievements, we come to the conclusion that the two parts of the novel complement each other, emphasize the drama of the characters’ fate, interconnect the deep and, in particular, identical tragedies of literary heroes. In the description of the composition, the author uses the musical term “counterpoint”. Echoes of the themes, problems, ideas expressed by the author arise in turn in each of the two parts, and merging into a coherent work also occurs due to the description of nature, weather, emotions, internal monologues, dialogues, etc. More than once, critics mentioned such an original construction of the novel,

but did not deepen the analysis of this phenomenon at the level of the text. The novelty of the study lies in the attempts of a detailed analysis of events' course in two parts, of which the story "Old man" is a counterpoint to "The wild palms".

Key words: *composition, structure, counterpoint, "double novel", stream of consciousness, theme, internal monologue, narrator.*

Вступ. Художня спадщина Вільяма Фолкнера постійно перебуває у фокусі уваги літературознавців. Щорічно проводяться наукові конференції, присвячені творчості письменника; у Інтернеті функціонують спеціальні сайти під орудою авторитетних наукових центрів, таких як Центр із вивчення Південної культури в університеті Міссісіпі, Центр фолкнерівських досліджень Південно-східного університету штату Міссурі та ін. В американістиці на сьогодні склалася окрема наукова галузь – фолкнерознавство, що налічує сотні монографій, наукових збірок і матеріалів конференцій, тисячі статей [5, с. 233]. Одні дослідники вважають В. Фолкнера чудовим новелістом, інші – видатним прозаїком та майстром розповідної прози. Одні літературознавці розглядають його творчість у контексті модернізму, інші – зараховують до видатних реалістів свого часу [1, с. 12]. Такою ж розмаїтою є оцінка тем, що торкався автор у своїх творах, – це колоніальна та постколоніальна тема, тема расової нетерпимості тощо.

В Україні В. Фолкнера аналізували Т. Денисова, Д. Затонський, О. Кеба, П. Рихло, О. Чернов. Бібліографію творів Вільяма Фолкнера в українських перекладах уклав перекладач Ростислав Доценко. З нього почалася українська фолкнеріана [2, с. 4]. Перекладаючи твори цього самобутнього американського майстра слова, занурюючись у неповторно глибокий і складний художній стиль письменника, розшифровуючи його для себе і майбутніх читачів, Р. Доценко зумів розповісти про своє заглиблення в особливості творчої манери художника слова [4, с. 177].

Мета статті – дослідити структуру/побудову роману В. Фолкнера «Дикі пальми», зосередити увагу на рисах/ознаках, що є повторюваними, подібними, тотожними у двох частинах роману та несуть відгомін подібності тем, ідей, розвитку характерів героїв, обставин, в яких вони діють, тощо.

Об'єктом дослідження виступає один із добре знаних романів В. Фолкнера «Дикі пальми». Предметом дослідження є аналіз структури/композиції зазначеного роману.

Методологія дослідження. Методологічну основу наукової розвідки становить порівняльно-зіставний аналіз, психологічний метод наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед потужної спадщини Вільяма Г. Фолкнера (1897–1962) роман «Дикі пальми»

(Wild Palms, 1939) незвичний за певних ознак: це дуже оригінально побудований роман – чергуються наче зовсім не пов'язані між собою дві історії, та автор «покинув» межі створеного ним округу Йокнапатофа. За межами цієї авторської території ще опинилися ранні романи «Солдатська нагорода» (Soldier's Pay, 1926) і «Москити» (Mosquitoes, 1927), які письменник створив як представник «утраченого покоління», «Пілон» (Pylon, 1935) та «Притча» (A Fable, 1954) [1, с. 15].

Авторську назву роману – «Якщо забуду тебе, Єрусалим» (If I Forget Thee, Jerusalem) – було змінено у першій публікації видавцями, проте з 1990-х років роман стали друкувати під оригінальною назвою [9, с. 92]. На жаль, українською мовою перекладу роману поки немає.

У романі постійно чергуються дві розповіді. Або, точніше, оповідь про трагічне кохання Гаррі Вілбуерна та Шарлотти Ріттенмейер переривається розповіддю про пригоди безіменного високого каторжника. Кожну з частин поділено на п'ять розділів, які міняють один одного: розділ «Дикі пальми» і розділ «Старий». Історія старого, який розповідає сам про себе, стає контрапунктом до історії кохання молодих людей, яку автор подає як самоаналіз Гаррі, і тому образ Шарлотти виникає лише у спогадах героя. Сам письменник в одному з інтерв'ю таку побудову твору пояснював тим, що в основі роману вкладено історію Шарлотти Ріттенмейер і Гаррі Вілбуерна, які пожертвували всім заради кохання, а потім втратили цю любов. Тільки з початком роботи над книгою у нього з'явилося усвідомлення того, що чогось не вистачає, що потрібно якось підкреслити любовну драму, змусити звучати її по-іншому, тобто необхідно щось на зразок музичного контрапункту. Як зазначав автор, він і не уявляв собі, що вийдуть дві різні історії [6, с. 132]. За чергуванням двох самостійних оповідей виникає дещо новий зміст, що дозволяє помітити контрастні паралелі, аналогії та перегукування між сюжетами та образами історій, що чергуються. За словами автора, він так і писав цю книгу: «Спочатку розділ з «Диких пальм», потім – з історії з повинню, потім знову розділ з «Диких пальм» і знову – звертаючись до контрапункту – розділ з повісті про річку... Я контрастно протиставляю два типи кохання. Одна людина жертвує всім заради кохання до жінки, інша – жертвує всім, щоб від кохання звільнитися» [8, с. 85]. На думку багатьох дослідників творчості письменника, вже зі стислого переказу фабули впливає, що обидві історії, як автор і хотів, контрастно відтіняють одна одну, один спосіб життєвої поведінки випробовує себе іншим, одна ідея – іншою, протилежною за своєю суттю [3, с. 548]. Побудувавши роман тільки на двох сюжетно-тематичних лініях, В. Фолкнер повністю прибирає будь-який зовнішній зв'язок

між ними. Водночас, скоротивши до мінімуму число основних дійових осіб, автор «модульне» основні аспекти теми, змальовує героїв і ситуації, які чимось схожі, а чимось прямо протилежні (спогади Вілбурна та Старого – схожий прийом у розкритті внутрішнього світу та характерів цих двох персонажів. Проте каторжник свою історію розповідає ув'язненим, повернувшись після повені до в'язниці, і вона звучить, як розповідь-спогади, адресована слухачам. А історія Гаррі виглядає як самоаналіз-спогади, й, окрім нього самого, ніхто цієї оповіді не чує. Зовнішнього ж зв'язку між цими героями просто не існує). На чому ж тоді побудовано художню єдність роману?

Техніка «подвійного роману» примушує читача встановити тематичний взаємозв'язок між обома частинами, визначити паралелі між ними і зробити висновки, тобто відкрити для себе справжній зміст твору.

Дія «Диких пальм» відбувається у 1937–1938 роках у Новому Орлеані, Чикаго, штаті Юта, Техасі та на берегах Міссісіпі недалеко від моря. Гаррі Вілбурн, головний герой «Диких пальм», син лікаря, вчиться в Новому Орлеані на останньому курсі медичного інституту. Постійна нестача грошей не дозволяє йому думати про розваги та кохання. У двадцять сім років він із сумом думає про “the empty years in which his youth had vanished – the years for wild oats and for daring, for the passionate tragic ephemeral loves...which had not been for him...” [7, p. 21]. Але заспокоює герой себе тим, що без кохання можна прожити: “I have repudiated money and hence love. Not abjured it, repudiated. I do not need it; by next year or two years or five years... I will not even need to want it” [7, p. 21]. Проте доля розсудила інакше. Одного вечора колега відриває його від підручників і веде на вечірку, де відбувається фатальне знайомство Гаррі з Шарлоттою Ріттенмейер, заміжною молодою жінкою, яка захоплюється мистецтвом, живе на утриманні чоловіка і має двох дітей. Гаррі у захопленні від її карих очей, підкорений її щирістю, гідністю. Шарлотта теж пройнялася симпатією до молодого студента, бачить у ньому щось таке, що вирізняє його з-поміж ситих, самовдоволених буржуа, які її оточують.

Заради того, щоб бути разом, Гаррі та Шарлотта змушені кинути звичне життя. Герой залишає професію, яка вважається прибутковою, а героїня – забезпечене життя з нелюбом і навіть дітей. Вона – сильна і рішуча жінка, готова заради кохання на жертви, бо “...love and suffering are the same thing and that the value of love is the sum of what you have to pay for it and any time you get it cheap you have cheated yourself. So I dont need to think about the children” [7, p. 28]. Ми можемо не погодитися з Шарлоттою, але змушені визнати за нею право на щастя, за яке вона готова заплатити дорогою ціною,

відкинувши поняття про любов і сім'ю, побудовані виключно на меркантильних засадах. Проте суспільство з його нормами моралі не може не накласти відбитку на взаємини коханців. В. Фолкнер правильно підмітив, що Вілбурн не міг бути абсолютно вільним від пуританської моралі, яку насаджували йому батьки, школа тощо. Він пише, що Гаррі, покохавши Шарлотту, “get out of step once, falter once” [7, р. 30]. Шарлотта ж хоче порвати всі пута, вважаючи, що кохання мусить бути “either heaven, or hell: no comfortable safe peaceful purgatory between” [7, р. 44]. Та автор переконує читача у тому, що таке кохання неможливе, бо людина у сучасному суспільстві мусить підкоритися не лише нормам моралі, але й економічним законам.

У Чикаго, куди Гаррі і Шарлотта втекли з Нового Орлеану від людей, які знали їх і могли заважати їм, закохані повністю віддаються своєму почуттю, вважаючи себе вільними від суспільства. Гаррі влаштовується працювати лаборантом у лікарню, а Шарлотта інколи отримує замовлення, прикрашаючи вітрини, та починає ліпити глиняні фігурки на продаж. Після Різдва Шарлотті пропонують постійну роботу до літа, проте Гаррі усвідомлює, що, працюючи вдень і вночі, вони майже перестали бачити одне одного і що прагнули вони не такого життя. Знову доля вирішила за героїв – вони втрачають роботу. І якщо суспільство терпляче ставиться до порушення моралі героями, то втручання матеріального в життя героїв відбувається через потребу хліба насущного. Тому рішення покинути Чикаго й оселитися на одному з Вісконсінських озер було прийняте під тиском обставин (загроза голоду), а не викликане простою сентиментальністю закоханих.

Ідилія на лоні природи виявляється дуже короткою. Відсутність коштів змушує героїв повернутися у світ, де діють суспільні та економічні закони. Нужда примусила Вілбурна прийняти пропозицію поїхати лікарем на одну із шахт у штаті Юта. Від'їжджаючи в Юту, Вілбурн думає: “So I am vulnerable in neither money nor respectability now and so. They will have to find something else to force us to conform to the pattern of human life which has now evolved to do without love – to conform, or die” [7, р. 69]. Втеча не розв'язує проблем закоханих. Виявляється, що шахта збанкрутіла, й ані працюючим там робітникам-полякам (які не розуміють англійської), ані Гаррі ніхто не збирається платити гроші.

Нужда постійно переслідує закоханих і нарешті заганяє їх у безвихідь. Весною Гаррі і Шарлотта їдуть у Техас, залишившись майже без грошей. З'ясовується, що Шарлотта вагітна і хоче позбавитися від дитини. Гаррі заперечує, міркуючи: “I have thrown away lots, but apparently not this. Honesty about money, security, degree, and then for

a terrible moment he thought, Maybe I would have thrown away love first too..” [7, p. 94]. Проте герой змушений погодитись з останнім аргументом Шарлотти: “I can starve and you can starve but not it. So we must, Harry” [7, p. 99]. Так буденно завершується «ідилія» абсолютних коханців. А потім настає трагічна розв’язка: аборт не вдається Вілбурну, тому що “... a miser would probably bungle the blowing of his own safe too. Should have called in a professional, a cracksman who didn’t care, didn’t love the very iron flanks that held the money” [7, p. 141]. Після двомісячних страждань, відчуваючи наближення смерті, Шарлотта їде побачитись з чоловіком та дітьми. Потім Гаррі та Шарлотта на кілька днів оселяються в котеджі на узбережжі Міссісіпі, звідки героїно забирають до лікарні, та вона помирає. Так дрібниця до дрібниці вимальовується людська трагедія Гаррі та Шарлотти, котра викликана соціальними умовами (нужда через безробіття, що переслідувала закоханих), а не тим, що вони возвели ідеал кохання в абсолют. “Have I ever cared where money comes from, where or how we lived, had to live? It’s not that. They hurt too much” [7, p. 104], – підсумовує Шарлотта.

Вмираючи, Шарлотта просить колишнього чоловіка не переслідувати Гаррі заради “...all the men and women who ever lived and blundered but meant the best and all that ever will live and blunder but mean the best. For your sake maybe, since yours is suffering too – if there is any such thing as suffering, if any of us ever did, if any of us were ever born strong enough and good enough to be worthy to love or suffer either. Maybe what I am trying to say is justice” [7, p. 109]. Вкладаючи ці слова в уста помираючої Шарлотти, письменник висловлює гуманістичну думку про те, що нещастя ніколи не можна виправити судовим переслідуванням. Але суспільство, яке штовхнуло Вілбурна на злочин, не може залишити його у спокої. Разом з каретою «швидкої» допомоги приїжджає й поліція, щоб заарештувати злочинця. Після смерті Шарлотти суд присяжних засуджує Вілбурна на “...hard labor in the State Penitentiary at Parchman for a period of not less than fifty years” [7, p. 152], хоча чоловік Шарлотти й намагався зробити у суді виправдання Гаррі, як і обіцяв своїй дружині. Коли ж не вдалося отримати звільнення, він дає Вілбурну таблетку ціаніду, вважаючи, що таким чином позбавить його страждань. Проте Гаррі знищить її, вирішивши, що заради пам’яті про Шарлотту він повинен витримати всі страждання ув’язнення, оскільки інакше їхнє кохання зникне з пам’яті людей, що живуть. “...memory could live in the old wheezing entrails: and now it did stand to his hand, incontrovertible and plain, ... he could face it, thinking, Not could. Will. I want to. So it is the old meat after all, no matter how old. Because if memory exists outside of the flesh

it wont be memory because it wont know what it remembers so when she became not then half of memory became not and if I become not then all of remembering will cease to be. – Yes, he thought, between grief and nothing I will take grief” [7, p. 153]. Ідеал, якого шукали герої в коханні, – химера: у кохання не можна втекти від соціальних проблем, що тривожать суспільство.

«Контрапунктова» частина роману, на перший погляд, не має нічого спільного з першою. У першій – любовна історія, а тут, у другій, – обмаль слів про кохання. Всім ходом оповіді В. Фолкнер говорить, що його герой – високий каторжник, кинувшись у вир життя, втратив не тільки всі суспільні ідеали, але й ідеал кохання. Отож, тема кохання не є головною в частині «Старий». Письменник змалював тут людину в боротьбі зі стихією та її волю до перемоги над сліпими силами природи; показав та засудив вовчі закони «правосуддя».

Події відбуваються влітку 1927 року під час великої повені на Міссісіпі. Головний герой – молодий в’язень Парчманської в’язниці (його імені жодного разу не згадано) відбуває п’ятнадцятилітній термін за спробу пограбувати поїзд. Повіривши рецептам «літературного шахрайства» – детективним історіям про пограбування поїздів (“...he had saved the paper-backs for two years, reading and re-reading them, memorising them, comparing and weighing story and method against story and method, taking the good from each and discarding the dross as his workable plan emerged, keeping his mind open to make the subtle last-minute change...” [7, p. 16]), він опинився у в’язниці і “...had been defrauded by the third-class mail system not of crass and stupid money which he did not particularly want anyway, but of liberty and honor and pride” [7, p. 16]. Але така сувора міра покарання не була потрібною. Грабуючи поїзд, цей чоловік не думав про багатство, не думав про гроші – його зрадила офіційна легенда про те, що кожен в Америці може досягти успіху: “It was not the money he had wanted. It was not riches, not the crass loot; that would have been merely a bangle to wear upon the breast of his pride like the Olympic runner’s amateur medal – a symbol, a badge to show that he too was the best at his chosen gambit in the living and fluid world of his time” [7, p. 17]. У в’язниці герой В. Фолкнера зразково трудиться, вирощуючи бавовник, і не бажає міняти свою роботу на становище наглядача. Він уже змирився зі своєю долею.

Коли стало відомо про те, що річка знесла дамбу та повінь на Міссісіпі наближається до Парчману, ув’язнених (скутих попарно) вивозять вантажівкою, а потім і поїздом (у товарних вагонах) до високого насипу. На місці рятувальних робіт каторжників залучають до участі в евакуації жителів підтопленої місцевості. Двох в’язнів,

у тому числі й головного героя, відправляють рятувати жителів, що позалазили на дерева і чекають допомоги. Сильний потік води перевертає човен, товстий каторжник – напарник героя – рятується, а високого каторжника розбурхана річка несе течією. Повернувшись на рятувальному судні на дамбу, товстий каторжник розповідає про «загибель» товариша. Високого каторжника заносять у списки померлих, приписуючи: “Drowned while trying to save lives in the great flood of nineteen twenty-seven” [7, p. 42]. Насправді ж, високий каторжник витримав першу навалу води, відшукав жінку, за якою було послано його, хотів відшукати і товариша – товстого каторжника, але стихія перешкодила йому здійснити це.

З вагітною жінкою в ялику високий каторжник бореться то з підступною течією, то з великими хвилями. Проте потік («Старий» – саме так називають розбурхану Міссісіпі очевидці повені) зносить їх униз течією, не дає змоги дістатися берега, і мандрівка продовжується кілька тижнів. Коли на горизонті з’являється великий човен, високий каторжник очікує порятунку та допомоги. Але господарі човна з холодною байдужістю проганяють потерпілих і навіть стріляють у нещасних. Перша зустріч із людьми у годину нещастя обурює каторжника до глибини душі. Друга зустріч зі світом цивілізації біля “a town, a little neat white portrait town nestling among enormous very green trees” [7, p. 83], де він просить допомоги, мало не закінчується трагічно: у нього стріляють уже не з мисливської рушниці, а з кулемета, і тільки випадково не вбивають.

На невеличкому острові, куди вдається висадитися потерпілим, жінка народжує дитину. Шість днів проводять герої серед розбурханої стихії і навіть змії на індіанському кургані виявляються гостиннішими за людей.

За деякий час їх рятує пароплав, який прямує до Нового Орлеану. На ньому постраждали люди отримують співчуття, розуміння, їжу. Тут розкривається ще одна риса характеру високого каторжника – чесність. Він не бере грошей від корабельного лікаря, бо не зможе повернути їх; він не повторить нападу на поїзд, бо його наївність минула: “I tried to rob a train...in the year 1927...I was eighteen then. I’m twenty-five now” [7, p. 119]. Чесність проявляється і в тому, що в’язень хоче повернутися назад і віддати човен, а тому просить капітана судна їх висадити за першої ж нагоди.

Герой із породіллем та немовлям опиняються у франкофонній частині Луїзіани і деякий час проводять у хатині француза (з яким вони не розуміють один одного), який полює на крокодилів та здає їхні шкури. Єдиним бажанням високого каторжника є бажання працювати. Йому випадає можливість пригадати приємність вільної

праці: “I had forgot how good it is to work” [7, p. 126], “...how good work, making money, could be” [7, p. 127]. Та вчергове герой твору переживає руйнацію своїх планів – прийнято рішення підірвати захисні споруди і людей евакуюють до Нового Орлеану. Це не позбавляє каторжника бажання повернутися до тих, хто віддав йому наказ рятувати людей. Отож, високий в’язень із жінкою-породіллею на човні пливуть назад проти течії Міссісіпі. Знайшовши поліцію, він здається та повертає човен. Його доправляють до Парчману, де додають до терміну ув’язнення ще 10 років за спробу втечі: “He got swept away against his will. He came back as soon as he could and surrendered.. He even brought that damn boat back,... But he has received an official discharge as being dead. Not a pardon nor a parole either: a discharge. He’s either dead, or free. In either case he doesn’t belong here” [7, p. 155]; “Attempted escape from the Penitentiary, ten years’ additional sentence” [7, p. 156].

Таким чином, дві різні на перший погляд історії поєднані автором під одним заголовком у цілісний текст. Та, прискіпливо аналізуючи сюжетні лінії, поведінки героїв, перипетії та конфлікти, починаєш усвідомлювати, що автор уміло приховав спільні, типові та важливі як для нього, так і для читача теми, мотиви поведінки героїв, їхні емоційні стани. Темою всієї книги «Дикі пальми» є тема страждання (страждання вибирає Гаррі, бо Шарлотта помирає; при цьому історія каторжника тільки контрапунктно загострює цю тему). Непомітним, але очевидним виявляється той факт, що вік героїв-чоловіків у обох історіях приблизно однаковий – 25–27 років на момент фактичної оповіді. Та завдяки спогадам персонажів та внутрішнім монологам виникає їхнє минуле: Гаррі окреслює штрихами своє навчання на медичному факультеті, а в’язень говорить про час здійснення злочину і йому тоді було 17 років. Отже, часопростір, коли відбувається становлення молодих характерів, виявляється ідентичним. Різним є середовище, яке вплинуло на світогляд героїв. Фінальні епізоди обох частин теж перегукуються та підкреслюють трагізм долі героїв на часовому рівні: Гаррі засуджено до п’ятдесяти років ув’язнення, а високому в’язню до попереднього терміну додали ще 10 років.

Згодом виникає тема свободи та пов’язана з нею проблема вибору. Ця тема розкривається цілком антагоністично в двох оповідях – як втеча у пошуках свободи (каторжник) і як втеча від свободи (закохані Гаррі і Шарлотта). Молоді люди, думаючи, що можуть отримати свободу тільки в коханні, втікають від респектабельного товариства, полоненими якого вважають себе. І, навпаки, опинившись на час повені на свободі, каторжник хотів би повернутися до в’язниці: “...he wont care. He’d just as lief be here as out. He wouldn’t

have nowhere to go if he was out. None of them do. Turn one loose and be damned if he aint right back here by Christmas like it was a reunion or something, for doing the very same thing they caught him at before... Them convicts” [7, p. 155]. Але, по суті, кожен із героїв стає полоненим бурхливого потоку: для каторжника це реальний потік річки, що розлилася, а для Гаррі Вілбурна – метафоричний потік любовної пристрасті, що його захопила.

Впродовж розвитку сюжету тема *свободи/несвободи* варіюється та піддається рішучій зміні, бо обидва протагоністи потрапляють до в'язниці. Їхнє звільнення виявляється удаваним. Через випробування, що випали на долю героїв, вони доходять прямо протилежних висновків. Якщо Гаррі вибирає страждання, що є платою за свободу, то високий каторжник надає перевагу спокійній та безпечній неволі. Тема забуття поєднується в романі з мотивом спогадів. В історії в'язня та в історії закоханих Гаррі та Шарлотти запропоновано два цілком протилежних способи протистояння стражданням та катастрофам. Видається, що автор збудував роман на дисонансі, та у фіналі твору В. Фолкнер наближає своїх героїв до гармонії з навколишнім світом: він не дає остаточної відповіді щодо правильності життєвого шляху людини та в чому полягає справжня свобода людини, проте головний висновок прозаїка – людина здатна до спротиву та боротьби.

Роман «Дикі пальми» – це історія кохання, заради збереження якого герої намагаються втекти з міщанського налагодженого життя. Але фатум карає їх, як і карає двох інших героїв, уже не коханців, а чужих одне одному людей, поєднаних на деякий час обставинами. Доли двох пар простежуються паралельно, вони подібні та водночас відмінні – привид покарання, в'язниці постійно тяжіє над одними та над іншими.

У кожній із частин роману розкриваються різні сторони єдиного конфлікту людини і природи. В частині, де йдеться про кохання Гаррі та Шарлотти, це швидше внутрішній конфлікт почуття, моральних засад та людської природи. У частині про в'язня – це справді конфлікт людини та природи, проте розв'язується він на фізичному рівні як протистояння зовнішній нездоланній силі природи. Герой-каторжник зливається з бурхливою природою, вона сама керує життям людини, доводячи свою міць, неприборканість та непередбачуваність. Завершення кожної із частин роману змальовує кардинальні зміни поглядів та поведінки двох героїв у житті, способі сприймати оточення та позиціонувати себе у соціумі. В'язень, який так успішно й активно протистояв стихії, відмовляється від подальшого спротиву, а Гаррі, переживши поразку у боротьбі із самим собою, продовжує опиратися обставинам в ім'я кохання та пам'яті про Шарлотту.

Висновки з дослідження. Підбиваючи підсумки дослідження, ми бачимо, що історія «Старого» являє собою кілька очевидних порівнянь та контрастів із історією в «Диких пальмах». Головний герой «Старого» – каторжник; Гаррі в кінцевому рахунку засуджений та відправлений до в'язниці за невдалий аборт Шарлотти. Каторжник рятує вагітну жінку та допомагає їй народити дитину; Гаррі робить жінку вагітною та вбиває її та її дитину, роблячи аборт. «Старий» здається досить архетипною історією: ув'язненим здебільшого не дають імен та вони видаються універсальними персонажами. Історія «Диких пальм» доволі особистісна; стосунки Гаррі та Шарлотти змальовуються до найменших дрібниць. Повінь у «Старому» виштовхує героїв із комфортної рутини, сексуальність у «Диких пальмах» робить це саме з Гаррі, руйнуючи його майбутнє та вбиваючи Шарлотту. У «Старому» час дратує в'язня, який погоджується з тим, що його відправили до в'язниці. Для Гаррі час стає його жорстоким ворогом на роботі: він пішов із професійного стажування раніше за дозволений термін, він втратив лік часу, який разом із коханою провів у лісі, він прибув на шахту не у слушний момент тощо. В обох частинах жінки виступають ознакою запланованого, раціонального, передбачуваного життя, яке збираються вести персонажі-чоловіки.

Отже, аналізуючи зміст роману, ми доходимо висновків, що дві історії, що створили художній простір твору, тільки на перший погляд є непеєднуваними. За глибшого аналізу виявляється, що вони стають контрапунктом одна до одної. Сюжетні лінії доповнюють одна одну на тематичному рівні (позиція героїв у середовищі, в якому вони знаходяться), на рівні конфлікту (людина та природа, де під другим складником конфлікту ховається як власне оточуюча героїв природа, так і природа людської особистості), на рівні проблем, що постають перед героями та вимагають розв'язання (проблема свободи, вибору, кохання та ін.), та часопростору тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боднар О.Б. Проза Вільяма Фолкнера і Валерія Шевчука: типологічні паралелі, художня своєрідність : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Тернопіль, 2010. 199 с.
2. Доценко Р. Фолкнер про минуле, яке стоїть на заваді майбутньому: про переклади на українську мову творів В. Фолкнера. *Критика. Літературознавство. Вибране*. Тернопіль : Навчальна книга– Богдан, 2013. С. 524–536.
3. Доценко Р. Оборонець людської гідності: 75 років від дня народження визначного американського письменника Вільяма Фолкнера. *Критика. Літературознавство. Вибране*. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. С. 547–549.

4. Павленко О.Г. Український художній переклад 60-х років у контексті стратегій сучасної компаративістики. *Літературознавчі студії*. 2014. Вип. 42(2). С. 169–179.
5. Ситник О. Мала проза Вільяма Фолкнера як об'єкт наукового дискурсу. *Науковий вісник МНУ ім. В.О. Сухомлинського. Філологічні науки (Літературознавство)*. № 1 (17), травень 2016. С. 233–239.
6. Cowley M. *The Faulkner – Cowley File: Letters and Memories, 1944–1962*. London : Chatto and Windus, 1966. 286 p.
7. Faulkner W. *The Wild Palms*. New York : Random House, 2019. 163 p.
8. *Lion in the Garden: Interviews with William Faulkner 1926–1962* / ed. by James B. Meriwether and Michael Millgate. Random House, 1968. 286 p.
9. McHaney Thomas L. *William Faulkner's The Wild Palms: A Study*. Jackson : University Press of Mississippi, 1975. 209 p.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
METHODS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING
DIDAKTIK
MÉTHODES D'ENSEIGNEMENT DES
LANGUES ENTRANGERES

Iryna Andrusiak,

PhD in Philology,

Associate Professor at the Department of English Philology,

Uzhhorod National University

<https://orcid.org/0000-0002-3377-9706>

Uzhhorod, Ukraine

Myroslava Slyvka,

PhD in Philology,

Associate Professor at the Department of English Philology,

Uzhhorod National University

<https://orcid.org/0000-0002-8673-7147>

Uzhhorod, Ukraine

The Scope and Structure of ICT and Digital Competencies in the New Ukrainian School

Обсяг та структура інформаційно-комунікативної компетентності в Новій українській школі

Summary. *The present article explores ICT competence which is among ten key competences which the New Ukrainian School defines as learning outcomes. According to the Conception of the New Ukrainian School, the task of each school subject is the development of these competences. Hence, it is of primary importance that foreign language teachers, English teachers in particular, be aware of the scope and structure of each competence as well as of the specific features of its development through teaching and learning English. The present article aims at outlining the scope and structure of ICT and digital competences in the New Ukrainian School. The present study employs descriptive-analytical review of the regulations in the field of foreign language education. More specifically, the research is based on the data of the analysis of the Conception of the New Ukrainian School, the National Standard for Basic Secondary Education, and Model educational programs for foreign languages. A strong emphasis is placed on the contribution English as a school subject makes to the development of ICT and digital competences. The conclusion is drawn that the scope of ICT and digital competences implies learners' competences that go beyond the use of ICT. Being one of the key competences of the New Ukrainian School, ICT and digital competences are viewed as a complex construct that embraces the ICT use, information and media competence; basic computational competences and fundamentals of digital citizenship. The article presents the learners' ICT competence model that describes the structure of the learners' ICT competence which includes technological skills, information skills, information value and ethics*

awareness and motivation. Hence, the ICT competence is reviewed as a body of knowledge, skills and attitudes that learners need in order to handle information effectively to learn throughout life and grow personally.

Key words: competence, information and communication competence, New Ukrainian school, digital competence, digital citizenship, skills.

Анотація. У статті розглядається інформаційно-комунікаційна компетентність, яка відносяться до десяти ключових компетенцій, що визначають результати навчання в Новій українській школі. Оскільки відповідно до Концепції Нової української школи завданням кожного шкільного предмету є формування цих компетенцій, важливо, щоб вчителі іноземної мови, англійської зокрема, були обізнані з обсягом та структурою кожної компетентності взагалі, а також специфікою її формування за допомогою навчання англійської мови. Метою статті є визначення обсягу та структури інформаційно-комунікаційної компетентності в Новій українській школі, що досягається за допомогою описативно-аналітичного аналізу ключових освітніх документів України, таких як: Концепція Нової української школи, Державний стандарт базової середньої освіти та Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи. Основна увага звертається на роль англійської мови як навчального предмета у її формуванні. У статті робиться висновок, що обсяг інформаційно-комунікаційної компетентності не вичерпується простим вмінням користуватися інформаційно-комунікаційними технологіями. Нова українська школа розглядає її як складне утворення, що охоплює вміння користуватися інформаційно-комунікаційними технологіями, інформаційну та медіакомпетенції, базові обчислювальні компетенції та основи цифрового громадянства. У статті подається модель інформаційно-комунікаційної компетентності учнів, що визначає її структуру і включає такі компоненти: технічні вміння, інформаційні вміння, обізнаність щодо цінності інформації та інформаційної етики та мотивацію. Відповідно, інформаційно-комунікаційна компетентність розглядається як набір знань, вмінь та ставлень, що повинні сформувати учні для того, щоб ефективно виконувати необхідні дії з інформацією з метою особистого розвитку та безперервного навчання.

Ключові слова: компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, Нова українська школа, цифрова компетенція, цифрове громадянство, вміння.

Introduction. The introduction of the new law “On Education” in 2017 followed by the law “On Complete General Secondary Education” in 2020 initiated far-reaching reforms in the field of school education in Ukraine aimed at establishing New Ukrainian School (NUS). The ultimate goal of the New Ukrainian School Reform is postulated as mainstreaming competency-based learning and life skills schooling [90, p. 90; 16, p. 13] in order to ensure “the comprehensive development, education and formation of individuals who perceive themselves as citizens of Ukraine, capable of living in the society and interacting with nature in a civilized way, aspire for self-perfection and life-long study, are ready for

a conscious life choice and self-fulfilment, labour activities and community involvement” [14, p. 5].

The basic NUS document of the Ministry of Education and Science of Ukraine outlines 10 key competences learners are expected to develop as a result of schooling: 1) communication in the national language (and mother tongue, if different); 2) communication in foreign languages; 3) mathematical literacy; 4) competencies in science and technology; 5) ICT and digital competencies; 6) lifelong learning skill; 7) sense of entrepreneurship; 8) social and civic competencies; 9) cultural awareness and 10) environmental awareness and healthy lifestyle [14, p. 11–12]. Hence, NUS ranks ICT and digital competences among learners’ essential skills of the 21st century.

This paper **aims at** defining the scope of ICT and digital competences in the NUS curriculum and exploring its structure.

Methodology. The present study employs descriptive-analytical review of the regulations in the field of foreign language education. More specifically, the research is based on the data of the analysis of the Conception of the New Ukrainian School (CNUS) [14], the National Standard for Basic Secondary Education (the National Standard) [21], and Model educational programs for foreign languages [22; 23]. The results of the descriptive-analytical review of the national regulatory framework in the EFL teaching field are used to identify the scope of ICT and digital competencies learners are expected to acquire at the level of basic secondary education and outline the role EFL teaching has in it.

Results and Discussion. According to CNUS, the New School Formula consists of nine key elements [14, p. 7]:

1. New educational content establishing solid foundation for the development of the competencies necessary for learners’ successful self-fulfilment in society.

2. Motivated teaching staff who enjoy freedom of creativity and professional development.

3. A cross-cutting educational process that informs values.

4. Decentralization and effective administration that will bring real autonomy to schools.

5. Teaching based on partnerships between the pupil, the teacher and parents.

6. A focus on pupil’s needs in the educational process, i.e. child-centered education.

7. A new school structure that allows to master the new content and acquire life competencies.

8. Fair allocation of public funds that ensures equal access to quality education for all children.

9. A contemporary educational environment that will provide necessary conditions, means, and technology for education of pupils, teachers, and parents, not only in the premises of the educational establishment.

The basic idea is that the NUS main mission is ensuring the necessary conditions for learners to develop competencies and skills that will ensure their self-actualisation and self-fulfilment in 21st century personal, professional and civic environments. Unlike traditional education, NUS schooling is intended to equip learners with the abilities rather than provide them with knowledge.

ICT is on the list of the key competencies the NUS strives to foster. The CNUS describes it under the heading of “ICT and digital competencies”. The National Standard for Basic Secondary Education deals with the concept within the framework of “information and communication competence”. The CNUS places a strong emphasis on the learners’ ability to handle information, while the National Standard treats information and communication competence as a tool a learner is expected to employ in order to develop and communicate. In particular, according to the description provided by the CNUS, ICT and digital competencies include a wide range of skills which are required to produce, research/process and exchange information in different settings: at work, at studies, in personal communication and in public domain [14]. The National Standard describes information and communication competence as the ability to use digital technologies in a confident and responsible way in order to grow personally and communicate as well as to use information and communication means in a safe way in a learning and everyday environments according to the principles of academic good practice [21].

In order to define the scope of ICT and digital competencies as provided for by the national regulatory framework in the field of secondary education, let us analyse the relevant definitions and descriptions.

The CNUS states that “ICT and digital competencies envisage confidence and critical appraisal in the use of Information and Communication Technology (ICT) to produce, research, process and exchange information at the workplace, in the public domain and in personal communication. Information and media competence, the fundamentals of programming, algorithmic thinking, working with databases, and skills in Internet security and cyber security. Understanding of the ethics in information processing (copyright, intellectual property, etc.)” (I.A. & M.S – underlined by us) [14, p. 12].

The National Standard treats each key competence through a range of crosscutting skills that are supposed to be developed across 10 education domains mentioned above. Specifically, the domain of information and digital competence aims at the personal growth of the learner who

is capable of using digital instruments and technologies in order to solve problems, to develop, to express themselves creatively, to ensure personal and community wellbeing, to develop critical thinking and act safely and responsibly in a digital society [21]. Learning outcomes related to the ICT competence include an ability to perform a wide range of operations with data such as data search, data analysis, data transformation, data generalization, data categorization, and data presentation; to critically evaluate information in order to solve real-life problems; to create digital products and applications individually and in cooperation in order to solve problems and express oneself; to use information and communication technologies and digital instruments both as a creator and a user in order to get access to information, to communicate and cooperate with others; to master new technologies; to realise the impacts of digital technologies use on oneself, on society and on the environment; and meet ethical, cultural and legal standards for communication and information exchange.

Hence, the scope of ICT and digital competencies encompasses the following domains:

- 1) the ICT use;
- 2) information and media competence;
- 3) basic computational competences (i.e. “fundamentals of programming, algorithmic thinking, working with databases”) and
- 4) fundamentals of digital citizenship (i.e. the issues connected with Internet security, cyber security, ethics in information processing, the impacts of ICT use and academic good practice).

Let us consider the elements of the ICT and digital competences in more detail.

ICT or information and communication technology/ies are defined as “a set of techniques and devices based on new technological tools and the different supports and channels of information and communication” [17]. In its simplified sense, the term ICT means any technology that is related to information and communication. According to Hilkemeijer, today the term implies the combination of tools that have to do both with information and communication the making them one thing [4] so that “the repertoire of technologies expands further to encompass computers and computer-related products, email, MMS, and other forms of communication” [15]. The most used technologies in education include blogs and social networks, planners or digital planning tools (calendars, task managers, etc.), cloud for data storage, and digital whiteboards an interactive tables, e-learning platforms, on-line assessment tools, etc.

Information and media competence is by itself a complex construct combining two elements: information competence and media competence.

Information competence, sometimes referred to as information literacy, includes skills related to two domains:

- 1) the access to and evaluation of information that imply the ability to access information efficiently in terms of time and effectively in terms of sources as well as evaluate information critically and competently; and
- 2) the use and management of information that imply using information creatively to solve the issue in question, managing information coming from a wide variety of sources and processing information in compliance with ethical and legal requirements [5].

Media competence encompasses two components: media analysis and the creation of media products.

Basic computational competences relate to the development of learners' skills in programming, algorithmic thinking, and working with databases. They serve as a basis for the development of learners' computational thinking which underlies problem-solving skills [8]. Jeannette Wing defines computational thinking as "a way of solving problems, designing systems, and understanding human behavior by drawing on the concepts of computer science." [18, p. 33]. Although the definition relates computational thinking to the domain of computer science, it can be transformed into an approach to solving challenging tasks and puzzles in all classes and across all disciplines at school. For example, Sheldon emphasizes that learners demonstrate elements of computational thinking, algorithmic thinking in particular, when they create or use a well-defined series of steps to achieve a desired outcome [12].

Fundamentals of digital citizenship embrace the issues connected with Internet security, cyber security, and ethics in information processing. Internet and cyber security relate to developing safe online behaviour practices. Internet security has become an important topic in the field of education since ICT tools and on-line teaching modes schooling incorporates today require learners to spend more time online, thus, making them susceptible to manipulation or intimidation. Hence, although ICT technology provides effective ways to enhance curriculum and language instruction, teachers need to take a part in the responsibility of teaching students how to use the technology safely [1, p. 52].

Encyclopedia.com describes ethical issues relating to information processing as "the ethical dilemmas involved in areas of information processing, including theories, approaches in decision-making situations, and methods of increasing awareness of ethics". More specifically, they are referred to two groups of issues: (1) unethical behaviour leading to immoral acts such as virus creation and software piracy and (2) lack of awareness about information technology security and information technology-related crimes [3]. Parker identifies two types of ethical problems

in the area of information processing: serious ethical problems that include an invasion of privacy, copyright issues, and computer fraud, on the one hand, and “little” problems of personal ethics, on the other [10, p. 198].

Model educational programs for foreign languages specify the ICT and digital competences with respect to two categories: Skills and Attitudes [22, p. 8]. In particular, skills include the ability to learn English by using applications, games, social networks, etc.; to create digital products in English; to communicate in English using ICT. The attitudinal component relates to the issues of authorship and information ethics.

Hence, the findings of the research into ICT in school education in Ukraine shows that its scope goes far beyond the application of ICT in EFL teaching and learning. Being one of the key competences of the New Ukrainian School, ICT and digital competences prove to be a complex construct that apart from the ICT use embraces such issues as information and media competence; basic computational competences and fundamentals of digital citizenship. Given most of the current teaching and learning is taken place online, each of these elements is of crucial importance.

The ICT competence plays an important role in the overall development of the 21st century learner. It is the competence that enables a learner to develop necessary skills to meet the ever-increasing demands of the 21st century learning and professional domains since it lays the ground for the learners’ abilities “to monitor and manage their own learning, to think critically and creatively, solve simulated real-world problems, work collaboratively, engage in ethical decision-making, and adopt a global perspective towards issues and ideas” [11].

Baboval views ICT teacher’s competence as a construct comprising four components: value-based and motivational; cognitive; operational and reflective [20, p. 8]. The value-based and motivational component refers to teacher’s motives, goals, needs and values. The cognitive component involves teacher’s skills to process information and work with information objects. The operational component implies the teacher’s ability to use ICT in their professional teaching practices.

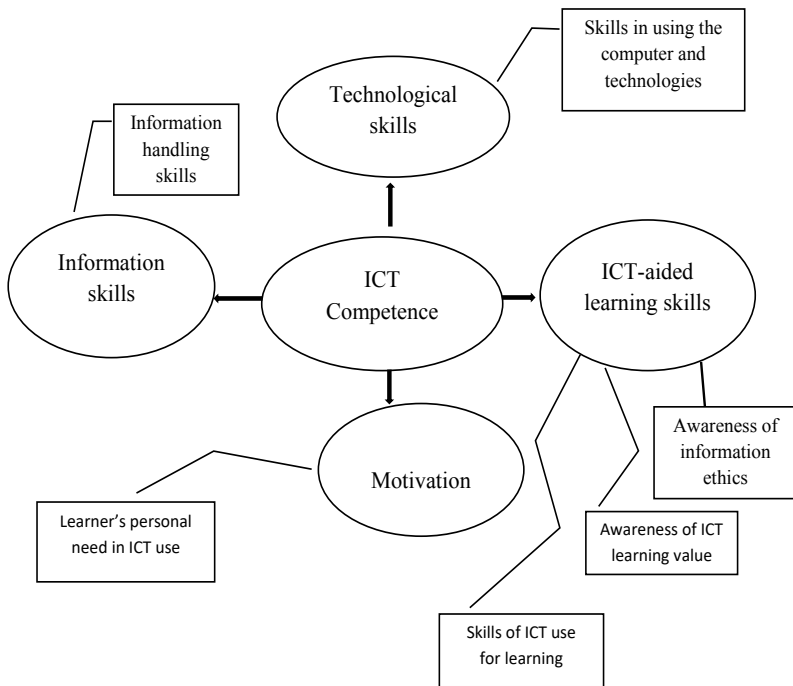
Based on Baboval’s model of teacher’s ICT competence, we may develop the learners’ ICT competence model. Figure 1.1. shows the structure of the learners’ ICT competence according to this model. Hence, ICT competence includes technological skills, information skills, information value and ethics awareness and motivation.

Technological skills are skills learners develop as a result of the use of the computer and technologies [19].

Information skills are the sets of skills and competencies required to find and use information, usually in a formal education context [6, p. 2116]. The term first appeared in the early 1980s in relation to school pupils’

competence to search for information by “using libraries, exploring references and making notes” [7, p. 7]. The current interpretation of information skills has gone far beyond learners’ library skills to embrace a range of skills pupils need to effectively handle information. According to Marless, the Big Six Skills model is the most influential generic skills model in education field [6, p. 2117]. It comprises 6 elements:

1. Task definition implies identifying the purpose and need for information.
2. Information seeking strategies involve examining studying available resources and determining priorities.
3. Location and access mean locating sources and finding information within them.
4. Use of information implies extracting the needing information from the source.
5. Synthesis involves integrating and presenting information extracted from multiple sources.

Figure 1. Structure of Learners’ ICT Competence

6. Evaluation implies making judgements about both the final outcome in terms of its effectiveness and the information problem-solving process involved with regard to its efficacy.

Learners' ICT-aided learning skills comprise two components: learners' awareness of the role ICT has in learning English and their ability to use ICT for learning purposes. ICT has a profound impact on the way pupils are learning. This influence goes far beyond supporting and facilitating the content delivery in the classroom. Literature reveals that ICT is learner centric since it facilitates learners' active involvement in the learning process [13]. ICT contributes to the creation of independent learning environment in which learners find their own way of learning and take responsibility for their learning. ICT also provides learners with a range of tools, options and choices to optimize their learning experiences, thus, making them more effective. However, it is essential for learners to be aware of the benefits ICT provides for their EFL learning experience. Moreover, in spite of having a way with modern digital devices, 21st century learners prove to be incompetent in the use of ICT to support their knowledge construction. Hence, the ICT competence implies the development of learners' skills to use ICT to support their learning process.

The awareness of information ethics relates to the concept of digital citizenship. It implies the responsible use of information and communication technologies. However, teaching digital citizenship goes beyond mere following of rules and regulations. Its learning outcomes involve the learners' development of critical thinking, and ensuring their safe behaviour, responsible practices and maintaining health and wellness in the digital world [2].

The motivation component in the structure of ICT competence refers to the learners' personal needs to use ICT in their learning.

Conclusions. Hence, the scope of ICT and digital competences implies learners' competences that go beyond the use of ICT. Being one of the key competences of the New Ukrainian School, ICT and digital competences are viewed as a complex construct that embraces the ICT use, information and media competence; basic computational competences and fundamentals of digital citizenship. Learners' ICT competence embraces a body of knowledge, skills and attitudes that learners need in order to handle information effectively to learn throughout life and grow personally.

REFERENCES

1. DeFranco J. F. Teaching Internet Security, Safety in Our Classrooms. *Techniques: Connecting Education and Careers (JI)*. 2011. V 86, No 5. P. 52–55. URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ925444> (accessed: 01.08.2022).
2. Digital Citizenship and Ethics. *Let's talk science. Backgrounders*. October 05, 2020. URL: <https://letstalkscience.ca/educational-resources/backgrounders/digital-citizenship-ethics> (accessed: 02.08.2022).

3. Ethics in Information Processing. *Encyclopedia.com*. URL: <https://www.encyclopedia.com/finance/finance-and-accounting-magazines/ethics-information-processing> (accessed: 01.08.2022).
4. Hilkemeijer M. Why schools should invest in ICT. *ICTE solutions Australia*. November 2021. URL: <https://www.ictesolutions.com.au/blog/why-schools-should-invest-in-ict/> (accessed: 01.08.2022).
5. Information, media and technology skills. *Career Pathways*. Bellevue College. URL: https://www2.bellevuecollege.edu/careerpath/IT_skills.html (accessed: 11.08.2022).
6. Markless Sh. Reconceptualising Information Literacy for the Web 2.0 Environment? *Handbook of Research on Social Software and Developing Community Ontologies*. 2009. P. 2115–2133. DOI: 10.4018/978-1-60566-208-4.ch022 (accessed: 09.08.2022).
7. Marland M. Information Skills in the Secondary Curriculum. *Schools Council Bulletin 9*. London : Methuen Educational, 1981. URL: https://scholar.google.com/scholar_lookup?hl=en&publication_year=1981&author+=M.+Marland&title=Information+Skills+in+the+Secondary+Curriculum (accessed: 01.08.2022)
8. McVeigh-Murphy A. Four Examples of Computational Thinking in the Classroom. *Learning Equip: Powering digital learning experiences*. September 2019. URL: <https://equip.learning.com/examples-of-computational-thinking> (accessed: 01.08.2022).
9. Nychkalo N. “New Ukrainian School”: the Present and the View to the Future. *LABOR et EDUCATIO*. 2017. Nr 5, P. 89-106. DOI: 10.4467/25439561LE.17.005.7980 (accessed: 04.08.2022).
10. Parker D. B. Rules of Ethics in Information processing. *Communications of ACM*. 1968. Vol 11. No 3, P. 168–201. URL: <https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/362929.362987> (accessed: 01.08.2022).
11. Ra S. 5 Ways to Use ICT to Address Education Challenges. *Asian Development Blog*. URL: <https://blogs.adb.org/blog/5-ways-use-ict-address-education-challenges> (accessed: 01.08.2022).
12. Sheldon E. Computational Thinking Across the Curriculum. *Edutopia. STEM*. March, 2017. URL: <https://www.edutopia.org/blog/computational-thinking-across-the-curriculum-eli-sheldon> (accessed: 01.08.2022).
13. Teaching and learning with ICT tools: Issues and Challenges. *Digital Learning*. October 2020. URL: <https://digitallearning.eletsonline.com/2020/10/teaching-and-learning-with-ict-tools-issues-and-challenges/> (accessed: 05.08.2022).
14. The New Ukrainian School. Conceptual principles of secondary School Reform. Ministry of Education and Science of Ukraine. 2016. 40 p. URL: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf> (accessed: 01.08.2022).
15. Transforming Learning with ICT : Making IT Happen / Finger G. et al. Sydney, Australia : Pearson, 2007. 333 p. United Nations Ukraine 2018-2022 Partnership Framework. 2018 Progress report. 32 p. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-06/One%20UN%20Report%202018%20Final.pdf> (accessed: 01.08.2022).
16. What are the uses of ICT in education? *Pedaggo*. 28.06.2020. URL: <https://pedaggo.com/uses-of-ict-in-education/?lang=en> (accessed: 01.08.2022).
17. Wing J. M. Computational thinking. *Communications of the ACM*. March 2006. Vol. 49. No 3. P. 33–35. URL: <https://www.cs.cmu.edu/~15110-s13/Wing06-ct.pdf> (accessed: 01.08.2022).

18. Zhou M. Y. Learning Management Technology and Preservice Teachers. *Encyclopedia of Information Science and Technology*, Third Edition. 2015. 9 p. DOI: 10.4018/978-1-4666-5888-2.ch247 (accessed: 01.08.2022).
19. Бабовал Н. Формування цифрової компетентності педагога в умовах Нової української школи. *Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи: зб. тез доповідей учасників всеукр. наук.-практ. семінару* (Київ, 12 березня 2019 р.) / за заг. ред., О.В. Овчарук. Київ : Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2019. С. 8–10. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/715564> (accessed: 01.08.2022).
20. Державний стандарт базової середньої освіти. 5-9 класи Нової української школи. Міністерство освіти і науки України. Постанова від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (accessed: 01.08.2022).
21. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Редько В.Г., Шаленко О. П., Сотникова С.І., Коваленко О.Я., Коропецька І.Б., Якоб О.М., Самойлюкевич І.В., Добра О.М., Кіор Т.М.). URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/inozemna-mova/> (accessed: 01.08.2022).
22. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Зимомря І.М., Мойсюк В.А, Трифан М.С., Унгурян І.К., Яковчук М.В.). URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/inozemna-mova/> (accessed: 01.08.2022).

Nataliia Hertsovska,
Candidate of Philology,
Associate Professor at the Department of English Language,
Literature with Methodology of Teaching,
Mukachevo State University
<https://orcid.org/0000-0003-0971-7529>
Mukachevo, Ukraine

The analysis of psycholinguistic peculiarities of a foreign language studying: suggestopedia approach

Аналіз психолінгвістичних особливостей вивчення іноземної мови: сугестопедійний підхід

Summary. *Language competences are at the heart of building the European Education Area. They define personal identities, but are also part of a shared inheritance. For millions of Ukrainians all over the world the knowledge of a foreign language, mainly English is more than a means of communication, but sometimes the only way to be heard. Multilingualism is one of eight key competences needed for personal fulfilment, a healthy and sustainable lifestyle, employability, active citizenship and social inclusion. For many reasons the goal to improve language teaching at different stages of life-long education is of primary importance. Hence, the article aims at studying psychological and linguistic features at various stages of language learning. The object of the article is the psycholinguistic features of studying a foreign language. The subject of the research is the suggestopedia approach to the language learning. Language mastery includes three close but not identical concepts, mainly acquisition of the native language, secondary awareness of the native language and finally mastering (learning) another non-native language. A speech skill is a speech operation performed according to optimal parameters. Such parameters are unconsciousness, complete automaticity, compliance with the language norm, normal tempo (speed) of execution and stability. Motivation, level of anxiety, level of self-esteem, rigidity (looseness), readiness to take risks, empathy, extroversion have been defined as the most important conditions for mastering a foreign language. The research has defined the following positive achievements of suggestopedia approach, mainly the increasing learning resistance, stimulation the learning readiness, the feeling of relaxation, fostering hope and trust in students' own power, helping the learners to overcome the barriers to learning, facilitation of the learners' change.*

Key words: *psycholinguistic, speech skills, language acquisition, language mastery, suggestology, suggestopedia.*

Анотація. Мовні навички є основою побудови європейського освітнього простору. Вони визначають особисту ідентичність, проте також є частиною спільного спадку. Сьогодні для мільйонів українців у всьому світі знання іноземної мови, переважно англійської, є не просто засобом спілкування, а іноді навіть єдиним способом бути почутими. Багатомовність є однією з восьми ключових компетенцій, необхідних для самореалізації, здорового й сталого способу життя, працевлаштування, активної громадянської позиції та соціальної інтеграції. Таким чином, завдання з покращення викладання іноземної мови на різних етапах безперервної освіти є першочерговим. Отже, стаття має на меті аналіз психологічних і лінгвістичних особливостей вивчення іноземної мови на різних етапах. Об'єктом дослідження є психолінгвістичні особливості вивчення іноземної мови, предметом – сугестопедичний підхід до вивчення мови. Володіння мовою включає три близькі, проте не тотожні поняття: 1) опанування рідної мови; 2) усвідомлення рідної мови; 3) оволодіння (вивчення) іншої нерідної мови. Мовленнєва навичка – це мовленнєва операція, що виконується за оптимальними параметрами. Такими параметрами є підсвідомість, повний автоматизм, відповідність мовній нормі, нормальний темп (швидкість) виконання та стійкість. Найважливішими умовами оволодіння іноземною мовою визначено мотивацію, рівень тривожності, рівень самооцінки, відкритість (розкритість), готовність до ризику, емпатію. Унаслідок дослідження визначено такі позитивні досягнення сугестопедійного підходу: стимулювання готовності до навчання, відчуття розслабленості, почуття надії та довіри до власних сил, допомогу учням у подоланні бар'єру в навчанні.

Ключові слова: психолінгвістика, розмовні навички, засвоєння мови, оволодіння мовою, сугестологія, сугестопедія.

Introduction. Language competences are at the heart of building the European Education Area. They are indispensable for mobility, cooperation and mutual understanding across borders. Nowadays for all Ukrainians at home and abroad the knowledge of a foreign language is not just the means to communicate, but a powerful tool to be heard.

The co-existence of many languages in Europe is a powerful symbol of the European Union's aspiration to be united in diversity, one of the cornerstones of the European project. Languages define personal identities, but are also part of a shared inheritance.

The EU has promoted language learning across Europe for a long time. For individuals, learning languages creates personal and professional opportunities, especially citizenship of an EU Member State guarantees freedom of movement, for society, it fosters cultural awareness, mutual understanding and social cohesion, for companies, workers with language and intercultural competences are a vital resource, helping businesses to succeed and grow in global markets.

Multilingualism is one of eight key competences needed for personal fulfilment, a healthy and sustainable lifestyle, employability, active

citizenship and social inclusion according to the Council recommendation on Key Competences for lifelong learning.

Yet, too many young Europeans still leave school without a working knowledge of a second language. The 2011–2012 EU survey on language skills (held in 14 EU countries) showed that:

- 42% of 15 year-old pupils tested had attained “independent user” level (B1/B2 in the Common European Framework of Reference for Languages) in their first foreign language;
- 25% had reached this level in a second foreign language;
- 14% of pupils lacked even a basic knowledge of one [7].

For all these reasons, the EU has set objective of improving language teaching and learning at an early age as a key priority.

The need to update and improve approaches to learning a foreign language, in particular English, determined the relevance of this study. The aim of the article is to study psychological and linguistic features at various stages of language learning.

The object of the article is the psycholinguistic features of studying a foreign language, in particular English. The subject of the research is the suggestopedia approach to the language learning.

To reach the aim the following tasks are to be solved:

- to differentiate between the notions of language learning, language acquisition and language mastery;
- to suggest the psycholinguistic background of foreign language studying;
- to analyze important conditions for mastering a foreign language;
- to define the notions of “suggestology” and “suggestopedia”;
- to provide the achievements of suggestopedia approach to foreign language learning.

Methods of investigation. Recently, more and more attention has been paid to the study of the psychological concept of foreign language learning, which mainly consists in the development of abilities with the help of various types of educational activities. Psychological and methodical studies (I. Pavlov, O. Starkov, R. Ranier, S. O’Meilly, G. Lozanov and others) found that success in learning a foreign language depends not only on cognitive processes, but also on affective aspect (emotional and expressive) and personal factors.

Before penetration into the question of foreign language learning let us consider the notion of language acquisition. In fact, the scope of the concept of “language mastery” includes three different, close, but not identical concepts. This is acquisition of the native language (Language acquisition, mother tongue acquisition). This is a secondary awareness of the native language, which is usually associated with learning at school. And

finally, this is mastering (learning) one or another non-native language. The latter can be spontaneous, for example, in a bilingual family and generally in a bilingual or multilingual environment. An example can be the phenomenon of the so-called “Tbilisi yard”: in the old Tbilisi children, playing in the yard with their peers of different nationalities, to one degree or another mastered Georgian, Armenian, Russian, Kurdish, and Assyrian languages; but it can also be specially planned, controlled and managed, for example, mastering a foreign language at school. It is in this case that one speaks of “language learning” or “language teaching” [2, p. 5].

A native language is not an “innate” language. Actually, there cannot be such, since there are many cases where children of one nationality were brought up in families of another nationality and from the very beginning began to speak the language of the family. And this may not be the language of the parents, especially if the family is mixed. Mother tongue is generally the language in which the child uttered his or her first words. The non-native language a child acquires can be, in turn, of two types. If it is the language used in the community in which the child is growing up, it is usually called a second language: it can be the language of a national-linguistic minority, the state or official language (for those for whom it is not a native language), the language of interethnic communication. If there are very few or practically no speakers of a given language in a specific language environment, then it is a foreign language.

Presentation of the main research material. Any activity, including speech (regardless of language), is psychologically arranged in the same way. How does speaking in a foreign language differ from speaking in your native language? First, with its so-called indicative link. In order to construct a linguistic expression, speakers of different languages must work out different analyzes of situations, goals, communication conditions, etc. For example, in order to construct an utterance, a Japanese compared to a European must take into account much more information about the age, social status and other characteristics of the interlocutor. Secondly, the operational composition of this utterance (speech act) is those speech operations that the speaker must perform in order to construct an utterance with the same meaning and the same direction [2, p. 13].

A speech skill is a speech operation performed according to optimal parameters. Such parameters are unconsciousness, complete automaticity, compliance with the language norm, normal tempo (speed) of execution and stability. Forming a speaking skill means ensuring that the student correctly constructs and implements an expression.

At the same time, for full-fledged communication, it is necessary for the speaker, first of all, to be able to use speech skills to independently express his or her thoughts, intentions, and feelings. In the opposite case, speech activity turns out to be formed only partially.

Secondly, it is necessary for the speaker to be able to arbitrarily and consciously vary the choice and combination of speech operations (skills) depending on the purpose, in which situation, with which interlocutor the communication takes place. If a person can do all this, we say that he has the appropriate speech or communicative skills.

It is characteristic that the transition from the native language to a foreign one from a psycholinguistic point of view is a change in the rules of the transition from the program of expression to its implementation. This change cannot, of course, be carried out immediately, as switching from the old rules to new ones. A person cannot immediately speak a new language, he must go through the stage of indirect mastery of a foreign language. The link that mediates this process is the “native” system of program implementation rules. In the future, this system of rules is increasingly reduced. The final link of this process of reduction (and at the same time automation of “new” rules) is the establishment of a direct connection between the program and the system of rules of a foreign language, which corresponds to a relatively fluent command of a foreign language, or as the psychologist B. Belyaev called “thinking in a foreign language”.

The founder of humanistic psychology, K. Rogers, highlighted the principles of human behavior, according to which a person is, first of all, an emotional being. A truly harmonious personality lives in harmony with his feelings and emotions, he is able to fully realize his inner potential. Such a person does not need to protect himself from the surrounding world by using defensive strategies; such a person is a creator of himself, who improves himself with every step he takes, in every decision he makes.

The humanistic concept of K. Rogers was reflected in the writings of Ch. Karrin, in which he singles out the following components as the most important conditions for mastering a foreign language: motivation, level of anxiety, level of self-esteem, rigidity (looseness), readiness to take risks, empathy, extroversion.

Based on the above conditions, Ch. Karrin created a communicative technique, according to which he considered the audience not as students or listeners, but as a group of people who need psychological counseling and therapy. The main goal of the teacher-therapist is to establish psychological contact with the group, create a favorable microclimate that contributes to increasing self-esteem, openness, empathy, etc., which ultimately helps students to overcome the “language barrier” and better learn language material [1].

As we can from the studies above learning of a foreign language is not only based on material, but is closely connected with other branches of humanitarian sciences, especially with psychology. There are many

interrelated issues between language and psychology. We have stated that elaborating advanced approaches to the language studying of primary need, in this respect the notion of suggestopedia is to be highlighted.

Due to modern psychological research based on suggestology (revelation of hidden human capabilities), a number of intensive methods of learning a foreign language have been developed, which are based on the work of the subconscious mind: “25th frame method”, “sleep learning method”, “immersion method”, etc.

Mainly, suggestopedia is a language teaching method originated in the 1970s by Bulgarian psychologist Georgi Lozanov. The name combines the terms “suggestion” and “pedagogy”, the main idea being that accelerated learning can take place when accompanied by de-suggestion of psychological barriers and positive suggestion. It makes use of dialogs, situations, and translation to present and practice language, and in particular, makes use of music, visual images, and relaxation exercises to make learning more comfortable and effective. It is a method of teaching a foreign language in which students learn quickly by being made to feel relaxed, interested and positive [5]. From these two definitions, it is clear that suggestopedia uses techniques to make the students feel relaxed, comfortable, interested in order to learn more quickly. Georgi Lozanov in the late 1970s proposed an argument that students naturally face psychological barriers to learning. The psychological barriers here refer to a variety of internal distractions (worry, fatigue, boredom, fear, etc.). There are “negative belief systems”, such as a conviction that learning is hard or that school is a bore, etc. These barriers will make them unable to perform their best and will reduce their ability to learn. These systems must be changed into “positive belief systems”, such as “learning is interesting and fun” and “I can accomplish much more than I ever thought I could”, in turn permit the activation of unconscious mental processes that result in unexpectedly powerful effects. The procedure of suggestopedic instruction is as follows: presentation, active concert, passive concert, practice.

G. Lozanov believes that learners may have been using only 5 to 10 percent of their mental capacity, and that the brain could process and retain much more material if given optimal conditions for learning. Based on psychological research, G. Lozanov proved that unconscious mental activity can be brought into play. Physical and mental relaxation exercises make it possible for the students to regulate the contents of their consciousness in order to receive lesson material in a manner uninterrupted by any of a variety of internal distractions (worry, fatigue, boredom, etc.) [6].

One of the most unique features of this method was the use of soft classical music during the learning process. According to the founder of the method this creates a level of relaxed concentration that facilitates

the intake and retention of huge quantities of material. Another aspect that differs from other methods is the use of soft comfortable chairs and dim lighting in the classroom (other factors believed to create a more relaxed state of mind). By using this method, G. Lozanov's foreign language classes have demonstrated rates of learning three times faster than those achieved in the best intensive programs in the United States.

A number of authors have investigated various aspects of suggestopedia as applied to university-level foreign language learning. Bordon and Schuster have applied the principles of suggestion to Spanish instruction over one academic quarter and report that students learned up to three times faster than students taught by the conventional audiolingual method [4].

The learning process of suggestopedia instruction is the so-called "learner-centered". The learning climate is described as free from anxiety while being supportive cooperation. The consciously designed learning environment, consisting, for example, of a bright, cheerfully decorated room, flowers, and a seating order which allows eye-contact among learners as well as maximum freedom of mobility is designed to increase the joy of learning and to create a positive learning environment.

One more important difference is the nature of student-teacher interaction, which by the is described as parent-children relations; students are encouraged to be as "childlike" as possible, yielding all authority to the teacher. Students thus become "suggestible" [3]. A great deal attention is given to students' feelings. One of the fundamental principles of the method is enhancing the students' feelings of relax and confidence.

The achievement of the suggestopedia approach lies in the life-long learning motivation. Thus, the experience of enjoyment (intrinsic motivation) and competence in learning is the decisive factor in the development of long-term learning motivation. The playful design of many exercises in suggestopedic instruction is likely to produce such kind of experience, e. g. a joy of learning and curiosity. Therefore, by using this approach one might expect an increase of intrinsic motivation during the course of suggestopedic instruction.

Moreover, as suggestopedic instruction offers frequent opportunities to select the activities according to personal interests or intent to apply the learning, learners should quite often experience the feeling of autonomy and self determination. The manner in which different forms of practice are embedded in rich situational contexts helps the learner understand rather complex remarks even with a limited vocabulary. Experiences of success such as those are likely to frequently let learners experience a feeling of competence. Thus, overall, suggestopedic instruction can be expected to have positive motivational effects.

Conclusions. As the results of the research have shown the positive achievements of the suggestopedia approach are the following: learner-centered learning, the lack of anxiety and on the contrary the student's feeling of comfort, positive suggestion and negative "de-suggestion" by teacher, the grows of personal confidence of the students.

Eventually, suggestopedic instruction provides learners with learning environments which are comfortable. This is to increase learning resistance, to stimulate learning readiness, to make the learners feel relaxed, to foster hope and trust in their own power, to help the learners overcome the barriers to learning, to facilitate the learners to change input into intake. The students are exposed to situational exercises as well as to the complex, authentic system of the target language. It can be expected that this exposure has an especially positive effect on the development of listening comprehension and the ability to communicate in a foreign language in everyday situations.

The prospects of our further research we foresee in analyzing the practical application of suggestopedia approach to the study of English.

REFERENCES

1. Крилова-Грек Ю. Психолінгвістичні аспекти навчання іноземної мови дорослої аудиторії. *Проблеми сучасної психології*. 2009. № 3. С. 203–212. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/163163/162121> (дата звернення: 28.07.2022).
2. Лозова О. Психологічні аспекти засвоєння іноземної мови : навчально-методичний посібник. Київ, 2010. 143 с.
3. Brown H. *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. San Francisco : Longman, 2001. 491 p.
4. Efficacy of suggestopedia in teaching vocabulary to differently-abled students / H. Viswanath, B. Sajitha, V. Rajagopal, S. Sajitha. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*. 2022. Vol 14. Iss. 3. P. 450–454. URL: <https://www.int-jecse.net/data-cms/articles/20220413062620pm55.pdf> (date of access: 28.07.2022).
5. Richards J. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge : Cambridge University Press, 1992. 142 p.
6. Rustipa K. Suggestopedia: How does it Accelerate Language Learning. *LITE: Jurnal Bahasa, Sastra, dan Budaya*. 2011. Vol. 7. № 1. URL: <http://publikasi.dinus.ac.id/index.php/lite/article/view/1098/811> (date of access: 28.07.2022).
7. About multilingualism policy. *European Educational Area: Quality education and training for all*. URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/improving-quality/multilingualism/about-multilingualism-policy> (date of access: 28.07.2022).

Марина Горюнова,

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри іноземних мов,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

<https://orcid.org/0000-0002-8986-92>

м. Київ, Україна

Тетяна Погорєлова,

старший викладач кафедри іноземних мов,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

<https://orcid.org/0000-0002-4880-4249>

м. Київ, Україна

Формування професійно орієнтованої компетентності студентів у контексті сучасних підходів до викладання іноземної мови

Formation of professionally oriented competence of students in the context of modern approaches to teaching a foreign language

***Анотація.** У статті розглядається питання розвитку професійно орієнтованих компетенцій студентів під час опанування курсу «Іноземна мова» в немовних закладах вищої освіти. Зазначено, що сучасні стандарти вищої освіти вимагають застосування професійно орієнтованого підходу до викладання навчальних дисциплін, зокрема й курсу «Іноземна мова». Іношомовна підготовка майбутнього фахівця повинна мати прагматичний або фахово-практичний характер та забезпечуватися відповідним навчально-методичним комплексом і визначеними формами навчальної діяльності, що передбачає створення сучасних програм іношомовних курсів та ефективних методів їх реалізації. Цей процес має поетапно й цілеспрямовано відбуватися з перших років навчання студента в закладі вищої освіти та перебувати в тісному зв'язку зі змістом фахових дисциплін. Визначено, що застосування в навчальному процесі професійно орієнтованого підходу вимагає певних програмних змін щодо цілей і завдань підготовки фахівця. Метою навчання, відповідно до сучасних освітніх вимог, є насамперед формування у студентів іношомовної комунікативної компетенції у сферах ситуативного та професійного спілкування, що потребує набуття таких практичних навичок і вмінь, які дадуть змогу спілкуватися іноземною мовою під час різних видів мовної та мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письма). Відповідно, методика викладання іноземної мови повинна ґрунтуватися на збалансованому поєднанні теорії та практики, використанні традиційних та інноваційних методів навчання. Встановлено, що до найбільш ефективних і таких, що відповідають специфіці про-*

фесійно орієнтованого навчання, належать контекстний, комунікативний та інтерактивний підходи. Поєднання цих методів дає можливість формувати професійно орієнтовані компетенції шляхом залучення студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності.

У результаті проведеного дослідження доведено, що підготовка студентів немовних закладів вищої освіти з іноземної мови відбувається на практичних заняттях, під час проведення яких квазіпрофесійні (змодельовані) форми навчання іноземної мови є найбільш ефективними, оскільки дають можливість не лише засвоїти відповідні іноземні знання та навички, а й відпрацювати певні моделі майбутньої професійної поведінки та спілкування.

Ключові слова: професійне спілкування, комунікативна компетенція, контекстний підхід, інтерактивне навчання, професійно інтегрований.

Summary. *The article examines the problem of development of professionally oriented competence of students when mastering of the "Foreign Language" course in the non-linguistic higher education institutions. It has been noted that modern standards of higher education require the use of a professionally oriented approach to teaching academic disciplines including the "Foreign Language" courses. The foreign language education of a future specialist should have at most pragmatic or professional and practical approach and be provided with an appropriate educational and methodological complex as well as defined forms of educational activity which involves the creation of modern programmes for the foreign language course and the effective forms and methods of their implementation. This process should take purposefully and gradually from the first years of a student's studies at a higher education institution and be closely related to the content of professional disciplines. It was determined that the application of a professionally oriented approach in the educational process requires certain programmatic changes in the goals and objectives of a specialist education. The aim of specialist training according to modern standards is primarily connected with the formation of foreign language communicative competence in the areas of situational and professional communication which involves the acquisition of such practical skills and abilities that allow to use a foreign language in various types of language and speech activities (speaking, listening, reading and writing). Accordingly, the method of teaching a foreign language should be based on a balanced combination of theory and practice as well as the use of traditional and innovative teaching methods. It was found out that contextual, communicative and interactive approaches are the most effective and appropriate to the specifics of professionally oriented education. The combination of these methods allows to form professionally oriented competencies by involving students in the active educational and cognitive activities. As a result of the conducted research it has been proved that when teaching a foreign language to students of higher education institutions just the quasi-professional (simulated) forms of language learning are the most effective as they provide an opportunity not only to acquire relevant foreign language knowledge and skills, but also to practice certain models of future professional activity.*

Key words: *professional communication, communicative competence, professional communication, contextual approach, interactive learning, professionally integrated.*

Вступ. Сучасний розвиток системи вищої освіти в Україні висуває на перший план проблеми якості освіти, підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних успішно здобувати та ефективно використовувати свої знання й уміння в конкурентних умовах ринку праці.

Закон України «Про вищу освіту» наголошує на необхідності підготовки майбутнього фахівця шляхом розвитку таких компетенцій, як конструктивність, мобільність, динамізм, професіоналізм, мотивація до самонавчання та професійного самовдосконалення [1].

Більшість вітчизняних і закордонних дослідників під час розкриття змісту поняття «компетенція» (іноді «компетентність») мають на думці знання, уміння, мотиви, цінності професіонала.

Отже, метою навчального процесу в закладах вищої освіти стає створення умов щодо опанування студентами професійних знань, умінь і навичок (компетенцій), розвитку мотивації до самонавчання та творчого використання набутих знань у галузі вибраної професії.

Як методологічна основа навчальної підготовки студента повинна використовуватися модель особистості фахівця та особливості його майбутньої професійної діяльності. Ефективні навчальні програми з усіх академічних дисциплін закладу вищої освіти мають бути професійно інтегрованими.

Нагальною потребою у процесі підготовки фахівців із вищою освітою насамперед є розвиток інтегрованої компетентності, пов'язаної зі здатністю застосовувати в різних ситуаціях спілкування аналітичні навички, комунікативні вміння соціального й професійного характеру, приймати самостійні рішення, брати на себе відповідальність.

Методологія та методи дослідження. Основні методи, які були застосовані під час проведення дослідження, – це аналіз літературних джерел та спостереження.

Проблемі формування іншомовної компетенції студентів закладів вищої освіти приділяє значну увагу багато дослідників, наприклад О. Биконя, В. Борщовецька, З. Корнева, Г. Кривчикова, Ю. Семенчук та інші. Своєю чергою І. Бойчевська, Г. Борецька, О. Кабанова, Л. Коваль, О. Крат, О. Кузнєцова, А. Мельник, О. Тарнопольський, М. Шмир присвятили наукові роботи питанням особливостей організації професійно орієнтованого навчання мов у немовних закладах вищої освіти.

У «Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти» представлені ключові принципи щодо вивчення, викладання та оцінювання мов. Автори концепції наголошують на важливості комунікативного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів до вивчення мов, проте водночас підкреслюють, що основним методологічним принципом Ради Європи є той, згідно з яким «методи, що

використовуються у вивченні, викладанні й дослідженні мов, мають розглядатися з позиції їх найбільшої ефективності для досягнення цілей, узгоджених із потребами окремих учнів у їхньому соціальному контексті» [5, с. 209].

Сучасні вимоги до навчальної підготовки студентів закладів вищої освіти передбачають насамперед формування в них іншомовної професійно-комунікативної компетенції.

Метою дослідження є визначення найбільш ефективних методів формування професійної компетентності майбутнього фахівця в галузі економіки та управління у процесі навчання дисципліни «Іноземна мова».

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійно орієнтоване навчання іноземної мови можна визначити як навчальну діяльність, зумовлену пізнавальними потребами студентів відповідно до особливостей і вимог майбутньої професії.

Реалізація професійно орієнтованого підходу до навчання іноземної мови пов'язана із застосуванням новітніх технологій щодо формування індивідуальних та професійних умінь і навичок, які допоможуть майбутньому фахівцеві досягти високих результатів у професійній діяльності. Зокрема, ідеться про когнітивні, комунікативні, соціокультурні та суто професійні компетентності.

Важливим елементом професійної компетенції студента є здатність будувати ефективну комунікацію в іншомовному діловому середовищі за допомогою засвоєних норм мовленнєвого етикету та відповідних моделей соціальної поведінки. Отже, вагома роль у навчальній іншомовній підготовці майбутнього фахівця належить створенню ситуацій соціального й ділового спілкування з урахуванням професійного та соціокультурного контексту.

Активна пізнавальна діяльність із засвоєння професійних знань і вмінь іноземною мовою позитивно впливає на процес професійної самоідентифікації студента, позначається на якості його підготовки та сприяє збагаченню його професійного світогляду через надбання полікультурних знань.

Для досягнення цілей розвитку професійної компетентності майбутнього фахівця необхідно наповнити змістом та організувати навчальний процес так, щоб він забезпечував трансформацію пізнавальної діяльності студента у професійну шляхом формування відповідних потреб, цілей і мотивів, що можна успішно реалізувати за допомогою контекстного підходу до навчання.

Відповідно до концепції реалізація цього завдання вимагає включення до навчального процесу різних елементів вибраної професії, а становлення особистості майбутнього фахівця має здійснюватися

в контекстному навчанні в ході послідовного включення студента до таких форм діяльності:

1) академічної, що передбачає введення у спеціальність або професію під час проведення інформаційних лекцій чи фахових практичних занять;

2) квазіпрофесійної, яка пов'язана з моделюванням умов і змісту професійної діяльності через імітаційний тренінг, функціонально-рольову або ділову гру тощо;

3) навчально-професійної, у ході якої студент реалізовує набуті під час освітньої підготовки практичні та дослідницькі навички й уміння.

Проведення навчання іноземної мови у формі практичних занять максимально сприяє розвитку загальних і спеціальних навчальних умінь мовної та мовленнєвої діяльності та навичок їх використання студентами у професійно-комунікативних цілях.

Комунікативна зорієнтованість іншомовної підготовки студентів передбачає засвоєння іноземної мови професійного спрямування через різні форми активного спілкування.

Дослідження, проведене під час навчання іноземної мови студентів економічної та управлінської спеціальностей Національної академії статистики, обліку та аудиту, довело, що інтерактивна форма є найбільш ефективною в застосуванні комунікативної та контекстної методик, а результатом її впровадження є активний спосіб свідомого засвоєння іншомовного фахового матеріалу.

У навчальному процесі застосування методик інтерактивної взаємодії виникає в тому разі, коли потрібно не тільки відтворити зміст підручника або конспекту, а й більш глибоко зануритися в матеріал, що вивчається, зробити порівняльний аналіз, узагальнити прочитане або почуте, висловити обґрунтовану позицію, запропонувати власний варіант вирішення проблеми.

Інтерактивне навчання визначається як взаємодія всіх учасників освітнього процесу, за допомогою якої створюються умови для активізації пізнавальної діяльності студентів. Викладач у цій ситуації виконує лише методично-організаційну роль.

Особливість інтерактивного навчання полягає в тому, що засвоєння навчального матеріалу в аудиторії організоване в такий спосіб, що більшість студентів залучається до процесу сприйняття й опрацювання іншомовної інформації та відпрацювання програмних комунікативних умінь.

Використання інтерактивного методу також потребує створення доброзичливої, творчої атмосфери, що дає можливість студентам як отримувати нові знання, так і розвивати поведінкові вміння,

пов'язані зі здатністю поважати й вислуховувати думку інших, толерантно ставитися до різних поглядів, брати активну участь у дискусії, виробляти спільні рішення.

У сучасному педагогічному арсеналі можна знайти різні види інтерактивних методик. Зупинимось лише на тих, які найчастіше використовуються нами у процесі викладання дисципліни «Іноземна мова» для студентів економічної та управлінської спеціальностей.

Насамперед це **стратегія роботи в малих групах**, яка дає можливість усім учасникам взяти участь у процесі засвоєння лексики з конкретної навчальної теми (наприклад, *Meeting People, Personal information, Telephoning, Plans and arrangements, Booking a Hotel Room, At the Airport, Leisure Time* тощо) та додатково відпрацювати навички міжособистісного спілкування. Робота в малій групі є невід'ємною частиною багатьох інтерактивних видів навчальної діяльності, таких як діалог, дискусія, дебати, інтерв'ю тощо.

Технологія мозкового штурму також часто використовується на заняттях з іноземної мови, коли учасникам обговорення пропонуються висловити іноземною мовою якнайбільшу кількість ідей або варіантів відповідей на поставлене запитання протягом 3–5 хвилин. З них відбираються найбільш вдалі для подальшого практичного відпрацювання. Ця методика використовується під час вивчення таких тем, як *Challenges, Sports, Food, Healthy Lifestyle, Travelling* тощо. Такий вид роботи часто передує опрацюванню нового текстового або тематичного матеріалу.

Рольова гра передбачає розігрування учасниками групи ситуації із задалегідь розподіленими ролями для відпрацювання та оволодіння певними мовними й мовленнєвими моделями, пов'язаними з конкретними соціальними чи професійними ситуаціями (наприклад, *Getting Around the City, Job Interview, The Staff of the International Company, Business Correspondence, At the Company Meeting* тощо). Рольові ігри допомагають формувати такі важливі професійні компетенції, як комунікативні вміння, толерантність, креативність, самостійність мислення, здатність працювати в команді.

Перегляд відеоматеріалів передбачає, що на заняттях з іноземної мови на різних етапах вивчення конкретної теми досить часто використовуються повнометражні фільми мовою оригіналу (*The Firm, All of Me, Catch Me if You Can, Yes Man* та інші), фрагменти з них, а також навчальні відеоролики (*Time Management, Rapid Urbanization, Why Do People Migrate, The Planet Survival, Consumer Trends, GovTech – Putting People First* тощо) як додатковий матеріал для самостійної роботи студентів. Перед показом відеоролика викладач готує для студентів низку інтерактивних завдань щодо розігрування

або озвучення фрагменту фільму, зокрема 6–8 ключових запитань, які стають основою для подальшого обговорення з використанням активної лексики відеоматеріалу.

Проектна робота є інтерактивним методом, який дає змогу учасникам разом поетапно, детально розробити певну тематику та вийти на конкретні практичні пропозиції щодо вирішення поставленого завдання. Група виконавців кейсу, проєкту або окремий його учасник має можливість підготувати презентацію за результатами проведеної роботи, довести її актуальність та заслухати думку інших студентів. Це один із варіантів роботи студентів, який підбиває підсумок у вивченні конкретної навчальної теми, наприклад: *An International Project, The World of Technology, Advertising, Marketing, Intercultural Communication, The Most Successful Companies in the World* тощо.

Застосування таких інтерактивних форм навчання, як діалог, дискусія, дебати, конференція, мозковий штурм, кейси, робота з відеоматеріалами, показує свою ефективність і під час проведення дистанційного навчання іноземної мови на платформах Zoom та Microsoft Office.

Варто зазначити, що застосування інтерактивного підходу до організації онлайн-занять з іноземної мови сприяє оптимізації навчального процесу, оскільки не тільки поглиблює рівень знань студентів, активізує креативне мислення, а й значно підвищує мотивацію до навчання та сприяє розвитку комунікативної компетентності майбутнього фахівця.

Досвід викладання дисципліни «Іноземна мова» для студентів немовного закладу вищої освіти доводить, що системне застосування одночасно комунікативного, контекстного та інтерактивного підходів дає найбільш високі результати у формуванні іншомовної професійної компетентності студентів завдяки активному зв'язку іноземної мови з реальним контекстом її застосування.

Висновки з дослідження. Сучасні вимоги до випускника закладу вищої освіти передбачають формування рівня володіння іноземною мовою, достатнього для виконання майбутніх професійних завдань та обов'язків.

Методологічною основою ефективної підготовки майбутнього фахівця є модель особистості професіонала та специфіка вибраної майбутньої професії.

Навчальні програми з іноземної мови для немовних закладів вищої освіти мають бути професійно інтегрованими.

Формування професійної компетентності студентів засобами іноземної мови передбачає поступове включення у професійний контекст на різних етапах мовної та мовленнєвої підготовки студентів. Це, зокрема, такі етапи:

1) ґрунтовна базова лексична та ґраматична підготовка на основі роботи з автентичними текстовими матеріалами, тренувальними вправами, аудіо- й відеоматеріалами, виконанням самостійних завдань;

2) активація набутих знань і вмінь у вигляді формулювання іноземною мовою зв'язних і логічних висловів, думки, ставлення до людей, предметів, подій, майбутньої професії в усній та письмовій формі, виконання творчих завдань;

3) закріплення здобутих мовно-професійних умінь і навичок шляхом активного застосування на практичних заняттях інтерактивних форм модельованого навчання, індивідуальне та ґрупове виконання проєктно-дослідницької роботи із застосуванням телекомунікаційних технологій та інтернет-ресурсів.

Практика регулярного використання інтерактивних форм навчання іноземної мови дає можливість розвинути такі професійно важливі для майбутнього фахівця особистісні якості, як пам'ять, логічне й асоціативне мислення, увага, креативність та комунікативні здібності.

Поєднання контекстного, комунікативного та інтерактивного підходів є найбільш ефективним способом формування професійної компетентності майбутнього фахівця засобами іноземної мови. Застосування цих методів дає змогу формувати професійно орієнтовані компетенції шляхом залучення студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності як в аудиторії, так і під час виконання самостійної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Барабанова Г. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ. Київ, 2005. 315 с.
3. Бойчевська І. Особливості вивчення іноземних мов у немовних навчальних закладах України. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2015. Вип. 1. С. 44–55.
4. Дроздова І. Професійний дискурс і мовна особистість студента ВНЗ нефілологічного профілю. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологія»*. 2010. Вип. 50. С. 212–221.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання С. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
6. Мельник А. Контекстне навчання у процесі професійного іншомовного спілкування студентів немовних спеціальностей. *Витоки педагогічної майстерності*. 2012. Вип. 10. С. 191–196.
7. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ : АПН, 2004. 135 с.
8. Тарнопольський О. Аспектний підхід до навчання англійської мови для спеціальних цілей у немовних ВНЗ. *Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2011. Вип. 18. С. 231–239.

Наталя Іщук,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
<https://orcid.org/0000-0002-4726-9432>
м. Вінниця, Україна*

Оксана Зубенко,

*асистент кафедри іноземних мов професійного спрямування,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
<https://orcid.org/0000-0001-5435-5817>
м. Вінниця, Україна*

Оксана Цимбаліста,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу,
Київський національний торговельно-економічний університет
<https://orcid.org/0000-0003-4895-472X>
м. Київ, Україна*

Фразеологізми в економічному дискурсі та особливості їх вивчення на заняттях з ІМПІС

Phraseologisms in economic discourse and features of teaching them in FLSP classroom

***Анотація.** Статтю присвячено вивченню фразеологізмів та їхній ролі і значенню на заняттях ІМПІС для студентів закладів вищої освіти. Фразеологізми є засобом вираження емоцій та оцінки зображуваних подій. Вони допомагають познайомитися ближче зі звичаями, традиціями і культурою, зрозуміти менталітет людей, які є носіями певної мови. Фразеологічні одиниці були і залишаються об'єктом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, однак питанню ролі та значення фразеологізмів на заняттях «Іноземна мова за професійним спрямуванням» (ІМПІС) для студентів закладів вищої освіти дослідниками приділено мало уваги, що зумовлює актуальність дослідження. Мета статті – дослідити роль та значення фразеологічних одиниць на заняттях ІМПІС, що проводяться для студентів економічних спеціальностей закладів вищої освіти. Об'єктом дослідження є фразеологізми в англійській та українській мовах. Предмет дослідження – особливості перекладу фразеологізмів на заняттях ІМПІС для студентів економічних спеціальностей. Матеріалом дослідження є фразеологізми англійської мови та фразеологізми-відповідники української*

мови, дібрані методом суцільної вибірки з підручників, що використовуються на заняттях ІМПС. Методи аналізу, описовий, порівняльний, системно-структурний, контекстологічний, індуктивний та дедуктивний були використані у роботі для вирішення мети дослідження. Аналіз вживаних фразеологічних одиниць на заняттях ІМПС свідчить, що вони належать до різних сфер вживання (економіка, політика, релігія, освіта, юриспруденція та ін.). Робота з вивчення фразеологізмів англійської мови на заняттях ІМПС відбувається в такі 3 етапи, як: ознайомлення, тренування та активне вживання фразеологічної одиниці. Особливе місце на заняттях ІМПС у роботі з фразеологізмами посідає переклад, оскільки здебільшого не можна перекладати дослівно, тому що у змісті фразеологізму наявне яскраво виражене національне забарвлення. Перспективними напрямками подальшого дослідження є експресивно-стилістичний потенціал фразеологізмів, що використовуються на заняттях ІМПС для студентів закладів вищої освіти, а також питання семантичної класифікації англійських фразеологізмів та особливості перекладу українською мовою.

Ключові слова: фразеологізм, переклад, англійська мова, студент, ІМПС, заклад вищої освіти.

Summary. The article is devoted to the study of phraseology and the role of the discipline “Foreign Language for Specific Purposes” (FLSP) for students of higher education. Phraseologisms are a means of expressing emotions and evaluating the depicted events. They help to know customs, traditions and culture, to understand the mentality of people who speak the language. Phraseological units have been and remain the subject of research by many linguists however the role and importance of phraseology in FLSP classroom for students of higher education have received little attention from researchers, which determines the relevance of the study. The purpose of the article is to investigate the role of phraseological units in FLSP classroom for students of economic specialities in higher education institutions. The research object is phraseology in English and Ukrainian. The research subject is translation features of phraseology in FLSP classroom for students of economic specialities. The research material is the phraseology of the English language and phraseological units corresponding to the Ukrainian language, selected by a method of continuous sampling from the textbooks used in FLSP classroom. The methods of analysis, descriptive, comparative, system-structural, contextual, inductive and deductive were used in the work to solve the purpose of the study. Analysis of phraseology used at FLSP shows that they are from different areas (economics, politics, religion, education, law, etc.). The work with English phraseology in FLSP classroom is in 3 stages: acquaintance, training and active use of the phraseological units. The translation occupies a special place in FLSP classroom in working with phraseology because in many cases it is impossible to translate literally. After all, in the content of phraseology, there is a specific national picture. Areas of further research are the expressive and stylistic potential of phraseology used in FLSP classroom for students of higher education, as well as the semantic classification of English phraseology and features of translation into Ukrainian.

Key words: phraseology, translation, English language, student, “Foreign Language for Specific Purposes” (FLSP), institution of higher education.

Вступ. Кожна мова особлива та неповторна. Фразеологічні одиниці функціонують у її літературному та розмовному варіантах. Вони є засобом вираження емоцій та оцінки зображуваних подій. Фразеологізми допомагають не лише відтворити багатий досвід певної країни, познайомитися ближче зі звичаями та традиціями, побутом і культурою, а також зрозуміти менталітет людей, які розмовляють певною мовою.

Фразеологізми були і залишаються об'єктом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. Так, етнокультурні особливості семантики англійських фразеологізмів є предметом дослідження О.О. Нагорної [11]; на мотивах вживання ідіом та їх етимології зосереджує увагу Д.О. Добровольський [18]; питання збереження стилістичної функції фразеологізмів в англо-українському перекладі художніх творів вивчає Б.В. Мовчан [9]; І.М. Березнева досліджує фразеологічні одиниці із семантизмами [2]; на матеріалі сучасної англійської прози Г.В. Кузнєцова аналізує семантичні зміни у фразеологізмах [8]; питання класифікації фразеологічних одиниць у центрі уваги П.Т. Єрченка [4]; англійські фразеологізми з національно-культурологічним компонентом – об'єкт дослідницької уваги Н.Д. Петрової [20]. Однак питанню ролі та значення фразеологізмів на заняттях ІМПС для студентів закладів вищої освіти приділено мало уваги дослідниками, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – дослідити роль та значення фразеологічних одиниць на заняттях з предмета «Іноземна мова за професійним спрямуванням», що проводяться для студентів економічних спеціальностей закладів вищої освіти. Об'єктом дослідження є фразеологізми в англійській та українській мовах, що можуть бути використані на заняттях з предмета «Іноземна мова за професійним спрямуванням» для студентів економічних спеціальностей. Предмет дослідження – особливості перекладу фразеологізмів, що можуть бути використані на заняттях з предмета «Іноземна мова за професійним спрямуванням» для студентів економічних спеціальностей.

Методологія та методи дослідження. Матеріалом дослідження є фразеологізми англійської мови та фразеологізми-відповідники української мови, дібрані методом суцільної вибірки з підручників Business Partner (8-рівневого курсу для вивчення англійської мови).

Методи, що були використані у роботі: метод аналізу (для детального аналізу наявного матеріалу досліджень фразеологізмів); описовий (для об'єктивної характеристики теоретичних передумов дослідження фразеологізмів); порівняльний (для визначення спільних та специфічних ознак різних типів фразеологічних одиниць);

системно-структурний (для аналізу фразеологізмів як цілісної системи певних одиниць зі своїми закономірностями та особливостями); контекстологічний (для характеристики використання фразеологізмів у різних контекстах та з'ясування їхньої ролі у створенні образності в художніх творах); індуктивний та дедуктивний (для аналізу класифікацій фразеологічних одиниць та визначення їхнього статусу в реченнях).

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна мова багата своєрідними засобами милозвучності, образності та влучності. Особливе місце серед цих засобів належить фразеологізмам.

Фразеологізми – іскрометні скарби мовної образності – передають найтонші відтінки душевних порухів, надають висловлюванню національного колориту, збагачують наше мовлення, роблять його образним, виразним, емоційним. Фразеологізми в мовленні функціонують паралельно з лексичними одиницями, що служать для побудови висловлювань, але частотність та доречність їх використання різна. Фразеологізми – це невичерпні мовні джерела, які живлять мовлення будь-якої стильової зорієнтованості. Фразеологізми наповнюють мовлення глибинною свіжістю, надають йому художнього звучання, лексичної і синтаксичної витонченості, довершеності. Вони фіксують найтонші відтінки думок, почуттів, найрізноманітніші якості мовлення людей, надають йому виразності, національного колориту [10].

Фразеологічні одиниці є оптимальним засобом впливу на читача, фразеологізми активізують його увагу і мислення. Це зумовлене високим ступенем узагальненості значення та експресивно-емоційної наповненості фразеологізмів [5]. Першою диференційною ознакою фразеологізму є те, що він має своє особливе значення, якого паралельне вільне словосполучення не має. Говорячи про наявність у фразеологічної одиниці своєї семантики, слід сказати і про те, що подібне значення має кожне повнозначне слово. У цьому виявляється спільність, а разом з тим і відмінність слова і фразеологізму [10].

У структурно-семантичному плані фразеологічні одиниці є складнішими утвореннями, ніж слова, тому що значення фразеологізму виражається не одним словом, а обов'язковим сполученням двох або кількох компонентів. Компонентами фразеологізму виступають слова-прототипи з властивими їм формами. Лексичне значення слова і значення фразеологізму не адекватні, хоча моменти спільного тут можуть бути. Так, фразеологізмам, як і словам, властиві явища синонімії та антонімії [13, с. 210].

Фразеологічні одиниці є більш складними утвореннями, ніж слова. Зовнішньою ознакою, яка вирізняє ці лінгвістичні одиниці, є

цілооформленість слова і різнооформленість фразеологізму. Складові частини слів – морфеми – не є самостійними одиницями мови, не існують поза оболонкою слова, компонентами ж фразеологічних одиниць є цілі слова з властивими їм формами словозміни, що здатні функціонувати і поза фразеологічним зворотом. Лексичне значення слова і фразеологічної одиниці теж не адекватні, хоч моменти спільного є і тут. Виражаючи певне логічне поняття, більшість фразеологічних одиниць, функціонально співвідносних із словом, відзначається більшою конкретністю значення. Крім того, значення фразеологічних одиниць частіше, ніж у словах, супроводжуються різними образними характеристиками [9].

Нині не існує єдиної класифікації щодо фразеологізмів. Науковці по-різному підходять до питання класифікації фразеологічних одиниць, враховуючи їхню структуру, склад, походження, експресивно-стилістичні особливості та семантичну злитність. Так, у класифікації фразеологізмів, розробленій В.В. Виноградовим, виділено три основних типи фразеологічних одиниць: фразеологічні зрощення; фразеологічні єдності; фразеологічні сполучення. Останні протиставляються фразеологічним зрощенням та фразеологічним єдностям як «семантично неподільні» утворення, тобто такі, в яких значення компонентів неможливо визначити окремо, а загальне значення не впливає безпосередньо зі значень слів, що входять до складу одиниці [3].

Фразеологізми є не лише одним із невичерпних джерел посилення експресивності. Вони збагачують наше уявлення про навколишню дійсність, відчутно поповнюють словниковий склад мови. Їхньою характерною рисою є те, що вони активно беруть участь у формуванні власного ставлення до подій або теми, яка розглядається. Здебільшого добре відчувається присутність автора в тексті, його намір вплинути на читача, змусити співпереживати, прийняти ту чи іншу точку зору [12]. Фразеологічні одиниці допомагають створити живу картину подій, розкрити особливості змісту прочитаного чи почутого, передати експресію. Наприклад, *You have no business reading my letter. We are in deep water. I am afraid we have put money on the wrong horse.*

В основі фразеологізму, що утворився шляхом метафоричного перенесення, знаходиться образ, який є результатом проєктування властивостей одного об'єкта на інший. Властивості одного об'єкта (допоміжний суб'єкт, вихідна понятійна сфера, сфера-джерело) переносять на інший об'єкт (основний суб'єкт, цільова понятійна сфера, сфера-магніт) і утворюється нове значення. Таке перенесення відбувається на основі певної загальної риси основного та допоміжного суб'єктів. Перенесення закріплюється в мові, утворюється

образна мовна одиниця. Часте використання протягом значного часу, відомість багатьма носіями мови перетворює одиницю на стійке словосполучення. З часом зв'язок із тематичною сферою допоміжного суб'єкта стає слабким та може вгаснути, що призводить до зникнення внутрішньої форми. На основі теорії концептуальної метафори Дж. Лакоффа і М. Джонсона сучасні дослідження переводять метафору з розряду стилістичних засобів до розряду конституційної сили, яка визначає пізнавальну діяльність людини та її спосіб життя: «Метафора пронизує все наше повсякденне життя та проявляється не лише у мові, а й у мисленні та в дії. Наша буденна понятійна система, в рамках якої ми мислимо та діємо, метафорична за своєю суттю» [18, с. 3]. Тому основну увагу студентів на заняттях ІМПС потрібно звертати на образ, що лежить в основі фразеологізму. Приклади використання фразеологізмів у сучасних текстах підручників, обговорення образів та підґрунтя для використання стійких словосполучень у конкретному контексті підвищують мотивацію студентів у процесі опанування іноземної мови.

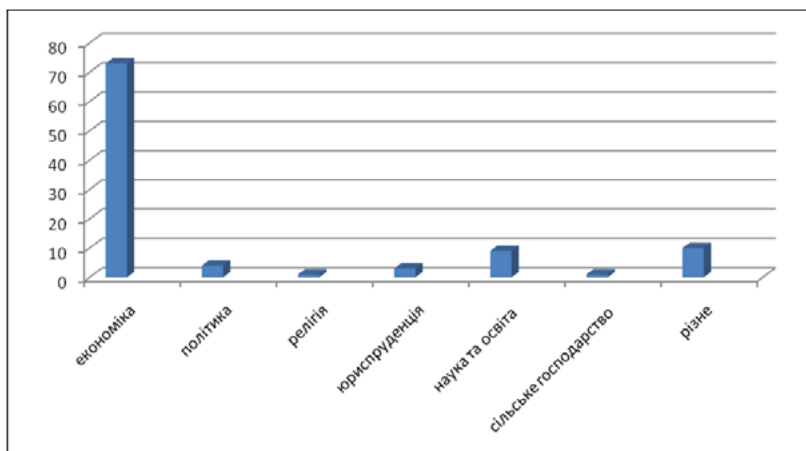
Вчені розглядають фразеологізми за їхньою структурою, семантикою та їхнім взаємозв'язком, стилістичними, функційними, когнітивними особливостями. До основних характеристик фразеологізмів відносять складну структуру, семантичну неподільність, постійність складу та наявність образності у значної частини одиниць [6]. Усі ці аспекти фразеологізмів варто враховувати в процесі навчання англійської мови на заняттях ІМПС у закладах вищої освіти.

Використання фразеологічних одиниць у заголовках статей є досить поширеною практикою на заняттях з ІМПС. Роль і значення заголовка, який містить фразеологічні одиниці, є беззаперечним. Він привертає увагу читача своєю неповторною яскравістю, образністю, особливим експресивно-стилістичним наповненням. У заголовках фразеологізми часто вживаються у своєму первісному вигляді, без будь-яких семантичних чи структурних зрушень, зі збереженням первинної цілісності форми і змісту [7]. Наприклад, *Who is a sleeping partner?*, *Who wears trousers in business?* Фразеологізми, використані без змін, можуть являти собою частину заголовка.

У таких заголовках перевага надається фразеологізмам, за структурою співвідносним зі словосполученням. Змін не відбувається, фразеологічні одиниці органічно вплетені до загального контексту, зміст їх зрозумілий і доступний читачеві. Проте значно частіше у разі вживання стійкої сполуки у заголовку відбувається метафори-зація фразеологізму, що спричиняє певні лексичні зрушення, внаслідок чого можемо спостерігати семантичну трансформацію стійких словосполучень. Особливе місце серед семантичних способів

трансформації фразеологізмів посідає буквализація, тобто переведення фразеологізму в розряд вільних словосполучень, що сприймаються на тлі фразеологічно зв'язаних. Поєднання прямого і переносного значень, не характерне для звичайного мовлення, руйнує стереотип сприйняття і створює подвійну виразність. Часто буквализація досягається шляхом включення в контекст прямого значення одного чи кількох компонентів фразеологізму [7].

Аналіз вживаних фразеологічних одиниць на заняттях ІМПС свідчить, що вони складаються зі слів різних сфер вживання, хоча їх значення використовується для передачі сенсу економічної спрямованості (Діаграма 1). Наприклад, *Providing services is the bread and butter of our business. This item is selling like hot cakes. A poor management spelt disaster of the corporation.*

Діаграма 1. Фразеологічні одиниці у різних сферах вживання, %

Вважаємо, що вивчення фразеологічних одиниць англійської мови на заняттях ІМПС відбувається на 3 етапах: 1. Ознайомлення. 2. Тренування. 3. Активне вживання фразеологічної одиниці.

На етапі ознайомлення з англійськими фразеологічними одиницями варто звернути увагу студентів на такі особливості: переклад фразеологізму здійснюється без дослівного перекладу кожного окремого слова, хоча і фразеологізм можна розділити на складові частини як звичайне словосполучення; фразеологізми вживаються в різних типах мовлення, щоб надати йому експресивності та забарвленості.

На етапі тренування у використанні фразеологізмів англійської мови пропонуємо використовувати такі завдання: підкреслити

в реченні яскравим кольором фразеологізм, тобто ідентифікувати його наявність у цьому реченні; встановити лексичне значення фразеологічних одиниць; замінити в реченні виділене слово синонімічним або антонімічним йому фразеологізмом; розподілити фразеологізми на смислові групи (наприклад, за позитивною чи негативною характеристикою людини, професійними ознаками тощо); скласти фразеологізм до купи (на окремих картках подаються дві частини одного фразеологізму); за поданим фразеологізмом намалювати картинку, яка відображає його значення; використати поданий учителем фразеологізм у власному реченні (усно чи письмово).

На етапі активного вживання фразеологічної одиниці слід звертати увагу студентів на різноманітність та влучність висловлювання, в якому є фразеологізми.

Особливе місце на заняттях ІМПС у роботі з фразеологізмами посідає переклад. Найчастіше фразеологізми не можна перекладати дослівно, оскільки здебільшого вони містять яскраво виражене національне забарвлення. Дослідники Т.Р. Левицька та А.М. Фітерман у своїй праці наголошують, що буквальный переклад фразеологічних сполучень може бути діаметрально протилежним їхньому змісту. Як приклад наводиться фразеологічне сполучення *quite a few*, буквальный переклад якого «зовсім небагато», однак його значення – «досить багато». У зазначеному випадку буквальный переклад спричиняє повне спотворення сенсу фразеологічного сполучення. Практично в усіх випадках лексичний та граматичний буквализм призводять до неправильної передачі змісту, тобто спотворення думки, або до порушення норм мови, на яку перекладають. Особливо це стосується національної специфіки мови, яку складають особливості її фонетики, лексики, фразеології, словотворення та граматичної будови, що зумовлені своєрідними умовами її історичного розвитку [3].

На заняттях ІМПС під час вивчення фразеологізмів варто наголосувати студентам, що необхідно не сліпо копіювати вживаний фразеологізм, зберігаючи таким чином лише зовнішню форму, а передавати образність, що закладена у цей фразеологізм.

Як свідчить наш практичний досвід, усі фразеологічні одиниці можна умовно розділити на дві групи:

1) фразеологічні одиниці, що мають еквіваленти в мові перекладу, наприклад, *This is a monkey business* – Це безглузда робота. *The boss stole the lion's share of the profit* – Керівник вкрав левову частку прибутку. *He landed on his feet by finding a better job* – Він прийшов до тями, знайшовши кращу роботу. Фразеологічні еквіваленти, своєю чергою, бувають двох типів: а) постійний рівнозначний відповідник, який є єдиним можливим перекладом і не залежить від контексту.

Я.І. Рецкер назвав такий вид перекладу «еквівалентом» і виділив повні і часткові, абсолютні та відносні еквіваленти; б) з іншого боку, можлива наявність у мові двох або більше еквівалентів фразеологічної одиниці, серед яких для перекладу такого тексту вибирається або найкращий, або будь-який, якщо вони обидва рівнозначні [3];

2) безеквівалентні фразеологічні одиниці, наприклад, *It's time for you to shut up shop* – Пора тобі перестати говорити. *A prim nervous person of either sex who frets over inconsequential details in business* – Педантична, нервова людина будь-якої статі, яка тривожиться через усілякі дрібниці в бізнесі.

Вважаємо, що такого типу фразеологічні одиниці варто перекладати, використовуючи різні способи: транскрипцію та транслітерацію – відтворення форми фразеологічної одиниці за допомогою літер мови перекладу; калькування – буквальный переклад відповідного іншомовного елемента; описовий переклад – використання розгорнутих словосполучень для розкриття значення фразеологічної одиниці; наближений переклад – полягає у доборі поняття з мови перекладу, яке певною мірою може розкрити суть фразеологізму.

Неможливість прямого перекладу робить фразеологізми важкими для вивчення. Ви можете легко обійтися у своїй мові без їх використання, але важко зрозуміти когось, а іноді навіть неможливо, якщо ці фрази незнайомі. Важливу роль у підтримці мотивації до вивчення іноземної мови відіграє використання фразеологізмів на заняттях англійської мови. Студенти знайомляться з тонкощами їх використання, отримують додаткові знання про їх походження. Значення ідіом має бути зрозумілим і важливим для студентів і мати деяку новизну. Вивчення ідіом на заняттях змушує студентів продовжувати вивчати відповідні матеріали самостійно. Саме фразеологія може бути основою для підтримки мотивації, тому що вона має два аспекти: вона вчить іноземної мови та стимулює інтерес до лінгвістичного матеріалу. Використання фразеологічних одиниць у спілкуванні є показником високого рівня знання мови, оскільки вони роблять мову природнішою [14].

Висновки з дослідження. Аналіз фразеологічних одиниць на заняттях ІМПС дає можливість стверджувати, що вони стосуються багатьох сфер життєдіяльності людини, мають різне походження, піддаються різного роду трансформаціям, проте активно використовуються з метою інформативності у поєднанні з експресивно-емоційною наповненістю матеріалу. Фразеологічний матеріал варто широко використовувати на заняттях ІМПС, тому що знання фразеології, уміння доречно використовувати її засоби – невід’ємна ознака високої мовної культури кожної людини.

Перспективними напрямками подальшого дослідження є експресивно-стилістичний потенціал фразеологізмів, що використовуються на заняттях ІМПС для студентів закладів вищої освіти, а також питання семантичної класифікації англійських фразеологізмів та особливості перекладу українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефіренко М.Ф. Співвідношення синтаксичних і фразеологічних словосполучень. *Українська мова та література в школі*. 1983. № 12. С. 37–43.
2. Березнева І.М. Особливості вивчення фразеологічних одиниць із семантизмами як наукова проблема. *Лінгвістичні дослідження*. 2000. № 5. С. 122–127.
3. Гресова А.Ю. Передача в перекладі лексико-семантичних особливостей фразеологізмів (на матеріалі творів англійських письменників-модерністів). URL: https://ela.kpi.ua/123456/27622/1/Gresova_magistr.pdf (дата звернення: 16.05.2022).
4. Єрченко П.Т. Класифікація фразеологічних одиниць. *Іноземна філологія*. 1994. № 4. С. 8–12.
5. Задорожна А. Функціонування фразеологізмів у ЗМІ (за матеріалами газети «День»). URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/49196/2/2018_Zadorozhna_A-_64-69.pdf (дата звернення: 10.06.2022).
6. Калужська Л., Гончарова О. Методичні особливості навчання фразеологізмів на уроках англійської мови в початковій школі. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. № 2. С. 58–64.
7. Ковальчук М. Перетворення фразеологізмів у газетних заголовках. URL: <https://dsru2016/04/2013-20.pdf> (дата звернення: 10.06.2022).
8. Кузнецова Г.В. Види семантичних змін у фразеологізмах (на матеріалі сучасної англійської прози). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. 2004. № 7. С. 150–157.
9. Мовчан Б. Збереження стилістичних функцій фразеологізмів у англійсько-українському перекладі (на матеріалі творів художньої прози). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2003. № 46. Ч. 3. С. 17–24.
10. Мовчан Л.Л. Українські фразеологізми як засіб експлікації внутрішнього світу людини. Вінниця, 2006. 93 с.
11. Нагорна О.О. Етнокультурні особливості семантики англійських фразеологізмів (на матеріалі британського варіанту англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 2008. 21 с.
12. Удяк Г.І., Петриця Л.І. Специфіка вживання англійських фразеологізмів (на прикладі британських електронних ЗМІ). *Молодий вчений*. 2017. № 4.3 (44.3). С. 259–263.
13. Фразеологічний словник української мови. / За ред. Г.М. Удовиченка. Київ, 1984. 217 с.
14. Хаджи А.Ю. Використання фразеологізмів на заняттях англійської мови як засобу формування соціокультурної компетентності. *Соціально-гуманітарні виміри правової держави: еволюційна парадигма* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 28 берез. 2019 р. Дніпро, 2019. С. 315–317.

15. Янчук Н. Функціонування фразеологізмів у творах В. Шевчука (на матеріалі роману «Стежка в траві. Житомирська Сага»). *Волинь-Житомирщина*. 2010. № 20. С. 291–299.
16. Dobrovol'skij D. Idioms: motivation and etymology. URL: <https://www.doi/10.1515/9783110222623.1.73/html> (дата звернення: 10.06.2022).
17. Dubicka I., Rosenberg M., Dignen B., Hogan M., Wright L., O'Keeffe M., Lansford L., Wright L., Barrall I. *Business Partner C1*. Longman (Pearson Education), 2020. 172 p.
18. Lakoff G. *Metaphors We Live by*. London, 1980. 256 p.
19. O'Keeffe M., Lansford L., Wright L., Marks J., Wright R., Frenedo E. *Business Partner B1*. Longman (Pearson Education), 2018. 160 p.
20. Petrova N.D. English phraseological units with the national culturological component. *Inozemna filologiya – Foreign Philology*. 1997. No. 110. Pp. 40–50.

УДК 81'243:37.016:37.018.43

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2022.21-22.342-351>

Viktoriia Lehan,

*Lecturer at the Department of Foreign Languages,
Uzhhorod National University
<https://orcid.org/0000-0003-0222-3120>
Uzhhorod, Ukraine*

Nataliia Hodovanets,

*PhD in Philosophy, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages,
Uzhhorod National University
<https://orcid.org/0000-0003-3429-6973>
Uzhhorod, Ukraine*

Teaching foreign languages in terms of distance learning

Викладання іноземних мов в умовах дистанційного навчання

Summary. *Over the last few decades, the use of technology and multimedia for distance learning of foreign languages has expanded rapidly. Distance learning was an attempt to solve the temporal and spatial limitations of traditional personal learning. Learning online has been the result of the full adoption of technology as part of our lives. This article is devoted to an analytical review of the current state of electronic means of distance learning of a foreign language. The terminology of the concept of “distance education” is considered. It is determined that the distance learning process is carried out using a combination of*

synchronous and asynchronous tools. To conduct the analysis, a number of the most popular modern distance learning platforms (Moodle, Zoom, Google Classroom) are identified. A careful analysis of the main functions and features of these distance learning platforms revealed that each of them is suitable for learning a foreign language, as they have all the functions necessary to ensure the effective development of reading and speaking, speaking, listening, writing skills.

The choice of one of them will depend entirely on the personal preferences of each individual teacher. The teacher must manage and regulate the learning activities of students. To learn a foreign language using multimedia technology, students must be independent and use new strategies. Because language learning in the traditional way usually takes place in live communication, and distance learning through online communication. It is established that distance learning makes new demands on teachers, including improving professionalism, increasing the level of professional competence, mastery of modern technologies, the ability to use them in the educational process. As well as distance learning provides an opportunity to communicate with native speakers of foreign languages from different countries.

Key words: distance education, distance learning platforms, foreign language learning.

Анотація. Протягом останніх декількох десятиліть використання технологій та мультимедіа для дистанційного навчання іноземних мов швидко розширилося. Дистанційне навчання було спробою вирішити часові та просторові обмеження традиційного особистого навчання. Навчання онлайн було результатом повного прийняття технології як частини нашого життя. Дана стаття присвячена аналітичному огляду сучасного стану електронних засобів дистанційного навчання іноземної мови. Розглянуто термінологію поняття «дистанційна освіта». Визначено, що дистанційний навчальний процес здійснюється за допомогою комбінації синхронних і асинхронних інструментів. Із метою проведення аналізу виокремлюється ряд найпопулярніших сучасних платформ дистанційного навчання (Moodle, Zoom, Google Classroom). Ретельний аналіз основних функцій та особливостей зазначених платформ дистанційного навчання дозволив встановити, що будь-яка з них підходить для вивчення іноземної мови, оскільки вони мають усі функції, які необхідні для забезпечення ефективного формування навичок та вмій читання, говоріння, аудіювання та письма. Вибір однієї з них повністю залежатиме скоріше від персональних вподобань кожного окремого викладача. Викладач повинен керувати і регулювати навчальну діяльність студентів. Для вивчення іноземної мови, використовуючи мультимедійні технології, студенти повинні бути самостійними і використовувати нові стратегії. Оскільки вивчення мови традиційним способом зазвичай відбувається за живого спілкування, а дистанційне навчання – за допомогою Інтернет-спілкування. Встановлено, що дистанційна форма навчання висуває нові вимоги до викладачів, серед яких: вдосконалення професіоналізму, підвищення рівня професійної компетентності, володіння сучасними технологіями, вміння використовувати їх у навчальному процесі. А також дистанційне навчання дає можливість спілкуватися з носіями іноземної мови з різних країн.

Ключові слова: дистанційна освіта, платформи дистанційного навчання, навчання іноземної мови.

Technological development, which we observe in every sphere of life, has also found its place in the educational process. For many, knowledge of foreign languages is a prerequisite for a successful career. It is prestigious and in many cases necessary to get an education, participate in programs, conferences and train abroad, have access to foreign websites and publications. Effectively, as practical experience shows, distance learning helps to learn foreign languages. Distance learning is a methodology of learning free from the constraints of place and time. Also important is the individual pace of learning and the ability to learn in a comfortable and convenient environment [5].

Psychologists, teachers, methodologists have constantly paid attention to the problem of distance learning, special courses and programs have been developed that allow to master a foreign language remotely. It is worth noting the contribution to the development of methodological foundations and popularization of distance education of the following researchers: O.O. Andreev, Yu. M. Gorvits, V.M. Kukharenko, N.I. Mulina, V.P. Svyrydyuk, J. E. Adams, F. Bodendorf, H. Dichanz, G. Hoppe, J. Kettunen and others.

The aim of the article is to theoretically substantiate the importance and necessity of distance learning in the education of modern youth on the basis of highlighting the main advantages of using modern technologies.

In accordance with the purpose, the following tasks were identified: 1) to consider various concepts of the term “distance learning”; 2) to review technological platforms for distance learning of a foreign language.

Methods and methodology of the research. In the course of the research, we used the methods of descriptive analysis, generalization, synthesis, as well as social, psychological, and cognitive approaches. In addition to the above, comparisons of previous studies and structural-functional analysis were used.

Presenting main material . There are many approaches and interpretations of the term “distance learnin”. For example, according to the “Concept of Distance Education Development in Ukraine” of December 20, 2000, “distance learning is a set of technologies that delivers 7 students, or any learners, the main amount of material and provides interactive interaction between students and teachers during the educational process, the method of providing students to work independently” [1].

According to V. Rybalko, distance education is important because it is a specific organization of the educational and pedagogical process, which is based on the use of distance, information, and telecommunications technologies [2].

According to the Ukrainian Pedagogical Dictionary, “distance learning is a form of learning when communication between teacher and student or teacher and student takes place through correspondence, tape, audio and video cassettes, computer networks, cable and satellite television, telephone or fax, etc.” [4]. An explanation of this term in the English dictionary of pedagogical terms should also be considered: “distance learning – taking classes in locations other than the classroom or places where teachers present the lessons. Distance learning uses various forms of technology, especially television and computers, to provide educational materials and experiences to students” [7].

Thus, analyzing the author’s definitions and definitions from dictionaries, we can conclude that the main components of the concept of “distance learning” are:

- 1) subjects of the process;
- 2) components of the educational process (teaching aids, organizational and control methods).

The use of distance education in foreign language teaching is a breakthrough in the education of students who do not have the opportunity to be present in classrooms for good reasons and gain knowledge in the traditional way or during quarantine. The distance learning process is carried out using a combination of synchronous and asynchronous tools while maintaining flexibility and convenience and expanding the quality and efficiency of both methods of communication. Synchronous mode involves the interaction between the subjects of distance learning, during which all participants in the process are simultaneously in the electronic environment of distance learning (chat, audio-video conferencing, social networks, etc.).

Asynchronous mode means the interaction between the subjects of distance learning, during which participants interact with each other with a certain delay in time, using e-mail, forum, social networks, etc.

Applying a combination of pedagogical knowledge and modern technologies, you can implement a successful course in distance learning a foreign language. The progress made in recent years in the introduction of the latest computer tools in the process of learning foreign languages in higher education requires a deep scientific substantiation of didactic and methodological bases of their use, defining the conceptual basis for electronic manuals for extracurricular (distance) and classroom. Modern distance learning technologies can be divided into three major categories:

- 1) non-interactive (printed materials, audio, video media), characteristics: low communication interactivity, well-known methods of developing educational materials, low cost;

2) computer training tools (electronic textbooks, computer testing and knowledge control, the latest multimedia tools), characteristics: medium degree of interactivity, relatively low cost, well-developed infrastructure in Ukraine;

3) video conferencing – developed means of telecommunications on audio channels, video channels, and computer networks, characteristics: high degree of interactivity, good image quality, high cost.

The following types of training can be distinguished:

1) traditional education. The educational process, during which the teacher conducts classes with a group of students in the classroom. Classes are most often held in an educational institution.

2) synchronous learning. Classes are held in real – time but via the Internet. Teachers and students join the same platform.

3) blended learning. This type of training combines traditional and synchronous teaching methods. Lectures are held remotely, and practical ones take place directly in the premises of the educational institution. This type of education is most common in universities.

Distance learning provides the opportunity for constant and dynamic telecommunications at a distance between student and teacher and students, and the initiative for such communication can come from any of these objects of the educational process. This feature allows making distance learning of foreign languages via the Internet significantly different in form from distance learning and to some extent brings it closer to full-time. It is clear that telecommunication communication is not able to fully replace direct “live” communication.

Learning a foreign language helps to improve the general education level and qualification of specialists and is considered as an integral element of the education system, which is characterized by integrity, autonomy and specificity. Requirements for the training of specialists are reflected in the qualification characteristics of higher school graduates (both bachelors and specialists) and require a high culture and knowledge of a foreign language. A graduate of a higher education institution must have the skills of spoken language, reading, translation, and abstracting texts in the specialty. The motivation for learning foreign languages is the student’s professional need to become a highly qualified specialist with the ability to communicate in a foreign language and obtain information from the latest foreign literature. Therefore, one of the features of this discipline in higher education is its professional-oriented nature.

The specificity of the discipline “foreign language” is that the dominant component of the content of foreign language learning is not the basics of science, and methods of learning – learning different types of language and speech activities: speaking, listening, reading, writing. According to

the psychological theory of activity, learning of any type of activity is carried out in the process of its implementation. At the heart of the formation of skills in any type of foreign language, speech activity are auditory-motor skills. Therefore, the priority in teaching foreign languages should be to perform oral exercises. This is both the specifics of the discipline and the main difficulty of teaching foreign languages, especially in the formation of speech skills. To solve such problems should focus on the choice of optimal learning tools, based primarily on their didactic features and functions. The specifics of the discipline “foreign language” – the formation of communicative competence – require the priority of interactive learning tools for individual or group work of students. Distance learning forms are universal in nature, they allow you to use many techniques and methods of learning. It is safe to say that the education system in the future will be characterized by the rapid development and implementation of distance education technologies. Foreign language teachers face difficulties in selecting the content of foreign language teaching, methodological training of teachers themselves to work remotely, as well as modeling the learning process online.

Before talking about the content of education, it should be emphasized that distance educational technologies are educational technologies that are based on the use of information and telecommunications networks during the work of teachers and students at a distance (distance). The content of training depends on the objectives of the study and the specifics of the subject “Foreign Language”. The main content of language learning is learning different types of speech activities.

The purpose of learning a foreign language is the formation of foreign language communicative competence. Of course, distance learning will not be able to completely replace the traditional education system, but it can be an effective complement to traditional methods of work. The best, in this case, would be to use a mixed model of foreign language teaching. Students get acquainted with new educational material on their own, and in practical foreign language classes the acquired knowledge and skills are consolidated in the classroom, unclear points are explained, discussions are held, and creative tasks that require collective discussion are performed. In the conditions of lockdown classroom classes are conducted online. Video conferencing, chats, forums, seminars, business games, round tables, and other forms of training conducted through telecommunications and other Internet opportunities, increase student motivation, increase the volume of speech activities, and expand the scope of communication in a foreign language. When learning different types of speech activities and the formation of relevant skills, each student must be allowed the opportunity to maximize practice in this activity. Distance

learning is able to solve this problem, because each student, working at his computer, must perform all tasks, and he has the opportunity to choose their place of work according to their abilities. The information provided by Internet resources is authentic. Students are interested in reading and analyzing articles by native speakers about the latest developments in the world of sports, culture and politics, as well as movies, videos, and clips. The help of modern communication technologies in the process of distance learning solves the problem of oral practice. It is possible to increase the volume of speech communication with the help of various platforms (ZOOM, Google-meet, Skype). We should not forget that online classes provide more opportunities to develop listening skills. One of the best options to supplement your vocabulary with modern colloquial expressions of a foreign language is to watch movies. Writing skills in online classes can be practiced in different ways depending on the goals. This can be writing essays, written messages, or business letters on various topics.

In addition, the e-learning platform Moodle, which is popular in the educational environment of higher education not only in Ukraine but also in the world, is actively used to organize education in higher education institutions during a global pandemic. Moodle (modular object-oriented dynamic learning environment) – a free learning management system. Moodle is translated into dozens of languages, including Ukrainian, and is used in 197 countries. The advantage of the Moodle platform is the fact that since 1999 (when it appeared), it has repeatedly undergone a process of modification and supplemented with new solutions and tools. The software of the platform is written in PHP using free public databases (MySQL, PostgreSQL). An important feature of the Moodle platform is that it can be installed on any operating system (MS Windows, Unix, Linux) [6]. The Moodle system meets all the basic criteria for e-learning systems. In the system, you can create and store electronic learning materials and set the sequence of their study. Because Moodle is accessed over the Internet or other networks, students are not tied to a specific place or time and can choose their own pace of learning material from anywhere in the world. With all this in mind, we note that the Moodle system can be used not only to organize distance learning but also to diversify and support traditional classroom learning. Moodle can be used in training schoolchildren, and students, in advanced training, business training, both in computer classes of educational institutions, and for independent work at home. It is a free, open – source system. Not only is it free, but it doesn't require any paid software to run. That is, each educational institution can implement not only the free and most advanced but also licensed system, without spending a penny to purchase software. At the same time, he can make changes to the code according to his needs.

Moodle is the most perfect and widespread system of such purpose in Ukraine and the world. Moodle currently has 129 million users worldwide and continues to grow at a much faster pace than its competitors. According to statistics, the use of the Moodle platform in the world exceeded the use of all other platforms combined.

The next Classroom platform is a new development from Google, which aims to make teachers' work easier and more efficient. Google has developed a service for schools, colleges, universities, and non-profit organizations. There is a necessary minimum for launching online learning: from the course editor to a convenient calendar for planning classes. One of the main drawbacks is that there is no support for the SCORM, Tin Can (xAPI) and cmi5 standards, which allow you to create interactive e-learning courses. We will discuss in more detail what is still missing from Google Classroom below. The service is available for free. To open your virtual classroom, all you need to do is create a Google account. Right after that, you can add students, create a course or test, and host a webinar. If you have bigger plans, you will need to sign up for a G Suite for Education account. It is integrated with Google Docs, Drive and Gmail. With the help of the interactive Classroom service, the teacher will be able to organize communications with students, quickly prepare assignments, and conduct classes. When developing a task, the teacher can: use the option to share a document, or the option to automatically create a copy for each student, see who completed the task and who did not, provide feedback, and ask questions to students in real – time as in the classroom and outside it. Not to mention that Google Classroom has several important advantages over other similar solutions, namely: first, time-tested services are combined within one program, and secondly, a large user audience. Students have the opportunity to view online assignments and materials that appear in folders on Google Drive, as well as notes in test files. Direct communication, both with the teacher and with classmates, is another useful feature of Google Classroom. All these opportunities already indicate in favor of the choice of this system, and its functionality, despite the relatively short life of the platform, is not inferior to existing market leaders [3].

Zoom – a service for video conferencing and online meetings. To do this, you need to create an account. Anyone can join the video conference by following the link or conference ID. Classes can be scheduled in advance, as well as links for regular meetings at certain times. Teachers use foreign languages to conduct online classes Google Meet service, which is considered very convenient for the digital educational environment. Google Meet is a free app to get you started which is enough to have an account. Among the key advantages of the application are:

1. Up to 100 participants can join Google Meet.
2. in the advanced version of G Suite, you can arrange a meeting for 250 users.
3. Google Meet can be used in most browsers, but the best option is to work in Chrome. The application does not have a desktop application (It cannot be installed on a computer). However, users can install applications for their smartphone or tablet.

For comfortable interaction, advise listeners to turn off the sound, turn it on video and select full/partial background blur. However, the organizer can mute the participants yourself. You can also use the conference board – a canvas that can be edited by all participants in the session. To visualize the information during the event, click the “Start” tab presentation now”, select the screen demonstration, and one of the positions: all your screen (demonstration of everything that is currently happening on your device). Window (open on your device, such as a presentation). Chrome tab (for example, thematic site, board, video, etc.).

Despite the difficulties and shortcomings, distance learning has an important advantage: it erases spatial barriers, and gives the opportunity to communicate with foreign speakers from different countries. Students learn tolerance, willingness to seek a compromise solution and respect other people’s opinions, and expand their communicative sphere.

Despite the advantages of distance learning, including the formation of a new educational space, self-organization, the ability to make responsible decisions; increasing motivation for self-education and self-development, etc., students faced such difficulties as the lack of digital opportunities. In addition, distance learning is still unusual and complex, given its psychological features [8].

The advantages of distance learning include the fact that it allows the student to save a lot of money, because you do not have to pay for travel to university, dormitory, etc., such training also gives students more opportunities for part-time work.

Conclusions. From the above, it follows that distance learning, as part of the general education system, has all its components: goals, content, principles, forms, and means of learning. It is focused on the successful implementation of the educational process. As well as distance learning is carried out using a combination of synchronous and asynchronous tools. Applying a combination of pedagogical knowledge and modern technologies, you can implement a successful course in distance learning a foreign language. The teacher must manage and regulate the learning activities of students. Benefits of online training for the organizer:

1. High efficiency due to the use of interactive tools. First of all, we are talking about presentations, tests, videos, chat, screen display and the ability to view the lesson multiple times.

2. It is easy to follow the progress of each student. Because training programs often offer convenient tests and statistics.

3. E-learning saves money and is great for staff training. You can conduct training from almost anywhere.

Disadvantages of online training for the organizer:

1. Most often we hear about experiences related to technical issues. Not every teacher will easily understand all the possibilities of the platform for online learning. At first, even lecturing with seemingly simple programs like Zoom and MyOwnConference proved to be a real challenge and good stress for some.

This is not surprising, given that most of the time teachers had to teach only in the classroom. And now all of a sudden everything has changed, and the curriculum needs to be completely restructured. In addition, teachers find themselves in an environment where students feel freer than they are. Each speaker must learn how to use the e-learning platform; master the techniques of effective online seminars; find ways to keep students' attention; maintain discipline when you are on the other side of the screen; each lesson should be carefully prepared and tested, taking into account the technical aspects. Given the technical aspects, there is a risk of losing experienced teachers. Distance learning makes new demands on teachers, including improving professionalism, increasing the level of professional competence, mastery of modern technologies, the ability to use them in the educational process.

REFERENCES

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні року : Постанова від 20 грудня 2000 / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
2. Кухаренко В.М., Рибалко О.В., Сиротенко Н.Г. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс : навчальний посібник. Харків : НТУ «ХПІ», «Торсінг», 2002. 320 с.
3. Організація дистанційного навчання на платформі Google Classroom. URL: http://www.kklp.kiev.ua/docs/distance_form/Робота%20вGoogle%20Classroom.pdf.
4. Український педагогічний словник / ред. С. Гончаренко. Київ : «Либідь», 1997. 375 с.
5. Galwas B., 2008, Otwarte uniwersytety, otwarte zasoby edukacyjne, otwarty dostęp do wiedzy, w: Postępy e-edukacji, praca zbiorowa pod red. Zespołu Ośrodka Kształcenia na Odległość OKNO PW, OW PW, Warszawa.
6. MOODLE : веб-сайт. URL: <http://www.moodle.org>.
7. Pedagogical Vocabulary "The language of Instruction" / C. W. Branco – Kean University: College of Education, Teaching Performance Center. 65 p. URL: <https://www.kean.edu/~tpc>.
8. Prokopenko I.; Berezhna, S. 2020. "Higher Education Institutions in Ukraine during the Coronavirus, or COVID-19. Outbreak : New Challenges vs New Opportunities". Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala. 12(1). P. 130–135.

Kateryna Nad,

*Assistant at the Department of Public Health and Humanities,
Uzhhorod National University
<https://orcid.org/0000-0002-6302-9842>
Uzhhorod, Ukraine*

Alina Dankiv,

*Assistant at the Department of Public Health and Humanities,
Uzhhorod National University
<https://orcid.org/0000-0003-2846-4352>
Uzhhorod, Ukraine*

Creating and using interactive activities for teaching foreign medical students

Розробка та використання інтерактивних завдань для навчання іноземних студентів-медиків

Summary. *The purpose of creating and using interactive materials in teaching foreign medical students is to draw attention to the unique contribution that interaction with other students in a Medical English classroom makes to language learning and to give some advice on how teachers can help students get the most out of these activities and interaction in general. Medical students deal with medical jargon that is a language full of words of Greek-Latin origin, lexis that describes processes and parts of the human body, medical procedures, diseases, disorders and conditions. A teacher's task is to present the target language, give students a chance to practise the new terms, and what is more, promote using the acquired language in a real-life medical context. This paper presents three interactive activities (taboo game, board game, role-play) that are adapted to the medical context, thoroughly planned and practised in class. The main aims of the activities, type of interaction, timing, scaffolding, instructions, instruction-checking questions, types of feedback, error correction, a suitable number of students in a group and anticipated problems are defined. The experiment proceeds in 6 stages: 1) adapting an interactive activity to the medical context; 2) creating a worksheet for students; 3) making a plan of setting up the activity for teachers; 4) using the planned activity in the classroom; 5) observing students in the process of performing/speaking/playing; 6) pointing out advantages and disadvantages of each interactive activity. Final results were obtained after the activities were used in the classroom, furthermore, observation and reflection helped to highlight the advantages and disadvantages of each activity in a medical context. As a result, it was found that effective classroom management techniques will reduce the number of disadvantages.*

Key words: *interactive activities, interaction, English for Medical Purposes, foreign medical students.*

Анотація. Мета створення та використання інтерактивних матеріалів у навчанні іноземних студентів-медиків полягає в тому, щоб привернути увагу до унікального внеску взаємодії з однолітками на заняттях з англійської мови медичного спрямування у вивчення мови та дати поради щодо того, як викладачі можуть допомогти студентам отримати максимальний результат від цього виду діяльності та взаємодії загалом. Студенти-медики стикаються з медичним жаргоном, який охоплює слова греко-латинського походження, лексикою, яка описує різні процеси та частини людського тіла, медичні процедури, хвороби, розлади та стани. Завдання викладача полягає в тому, щоб подати новий матеріал, дати студентам можливість практикувати нові терміни і, більш того, сприяти використанню вивченої лексики в фаховому медичному середовищі. У даній публікації представлено три інтерактивні вправи (гра-табу, настільна гра, рольова гра), які адаптовані до медичного контексту, ретельно сплановані та використані на практичному занятті. Також визначено основні цілі діяльності, тип взаємодії, час виконання, підтримку та допомогу викладача студентам під час підготовки до завдання, інструкції, запитання для перевірки інструкцій, типи зворотного зв'язку, виправлення помилок, групи студентів, для яких ці завдання виявляться ефективними та очікувані проблеми. Експеримент складався з 6 етапів: 1) адаптація інтерактивної діяльності до медичного контексту; 2) створення інтерактивного матеріалу для студентів; 3) складання плану до завдання для викладачів; 4) використання запланованої діяльності на занятті; 5) спостереження за студентами в процесі виконання завдання; б) вказівка на переваги та недоліки кожної інтерактивної діяльності. Використання вправ на занятті показало результати отримані після спостереження та аналізу кожного кроку проведеної інтерактивної вправи. Це дало можливість виокремити переваги та недоліки кожної із вправ. У результаті було виявлено, що ефективні техніки управління групою студентів зменшать кількість недоліків, які були виявлені у процесі використання інтерактивних вправ.

Ключові слова: інтерактивні вправи, типи взаємодії студентів, англійська мова для медичних цілей, іноземні студенти-медики.

Introduction. Interactive activities are parts of the communicative approach to language teaching. In most cases, a teacher is equipped with activities for the presentation of the target language, as well as practising the target language, but a lack of activities aimed to practise and also to demonstrate fluency seems to be a common problem. It is proved that interaction improves language acquisition. A thing that raises medical students' motivation in using medical terms, as well as functional language, is the tasks that are personalized and taken from real life. Apart from this, teachers should adapt tasks to reflect workplace settings or processes, e.g., a doctor-patient dialogue, describing an X-ray or making diagnoses while consulting a colleague, increasing willingness to engage in talk. The problem has received substantial interest in teaching English

for medical purposes [5, p. 1–18]. However, to have a chance to use such activities, English for Academic and Professional Purposes teachers should adjust these activities to the topics. Furthermore, they can substitute vocabulary in a game or readymade activity with the needed target language and coordinate task topics with another content area. Hence, the learners understand the relevance of the activities to using the particular subject [5, p. 1–18].

Methods. A lot of studies have focused on using and creating interactive activities for General English learners, however, there is no research on the same issue in English for Medical Purposes. In order to rectify the problem, several examples of interactive activities for foreign medical students will be thoroughly planned, used in the classroom and analyzed. It would be of special interest what advantages and disadvantages may occur in the process of using the activities. The aim of the experiment is to compare interactions in these activities. One practical advantage of this experiment is that English for Academic and Professional Purposes teachers are able to implement these readymade activities within a plan in their classroom as well as take into account the pros and cons that will be observed and described in the results.

Important contributions have been made by Jeremy Harmer, Scott Thornbury and Jim Scrivener. Peculiarities in teaching English for professional Purposes have also been explored in studies by Natalia Dmitrenko, Ilona Denysenko, Anna Tarasiuk and Vita Fylypska. Most early studies, as well as current work of Tetiana Vainagii, Kvitoslava Matiichuk, Eric H. Glendinning, Ron Howard and Sam McCarter, focus on creating activities for teaching English for Medical Purposes.

Following the researchers' example, in the paper, the experimental method is used together with the observation of students. This proceeds in the following stages: 1) adapting an interactive activity to the medical context; 2) creating a worksheet for students; 3) making a plan of setting up the activity for teachers; 4) using the planned activity in the classroom; 5) observing students in the process of performing/speaking/playing; 6) pointing out advantages and disadvantages of each interactive activity. After the experiment, it was found that none of the activities was perfect, but they were designed professionally, that helped to reach the main aim of using them.

Foreign students use English while learning all subjects; that is why mastering functional language and medical terminology will increase their chances of succeeding in medical subjects as well as the English Language Proficiency Test which is obligatory for medical students in Ukraine. Teaching English for Professional Purposes has become an important part of higher education worldwide.

Results and Discussion. In recent years, there has been an increasing interest in creating interactive activities where the following types of interaction are used: pair work (S-S), group work (Ss), individual work (S), working with a teacher (S-T), a teacher working with the whole class (T-Ss). The key point of making interactive activities for Medical English classes is to develop fluency and a good language command.

In order to achieve interactive goals, each created activity is planned precisely. The aim of the activity, type of interaction, timing, anticipated problems, instructions, instruction-checking questions, prompting, scaffolding, error correction and feedback will be depicted to convey how important it is to take into account all these moments in creating interactive activities. The examples are as follows:

Activity 1. Taboo game. (table 2. “taboo game” activity) The main aim of the activity is to use the target language in the description; in addition, there is a task for the listener to guess the term. The objective of the game is to refresh synonyms and antonyms, anatomical terms, as well as common words that describe the human body; to develop speaking skills. Interaction: students work in pairs. The activity lasts for about 20 minutes. As this is a speaking activity, the delayed error correction takes place in order not to destroy the conversation flow. In case students make pronunciation mistakes, correcting them immediately is an excellent choice to prevent fossilized errors. Anticipated problem: in practice, misunderstanding of instructions and quick guessing without making up sentences and also different levels of English may occur; an odd number of students is not a problem for this activity, as dividing students into groups of three solves the problem. Plan: table 1 (Plan to “taboo game” activity)

Topic: Human body. Taboo game

Table 1

Plan to “taboo game” activity

Materials: one copy of worksheet A and B per pair of students.			Interaction
Level: B1-C1 (English level)	Time: 20-30 min	Focus: Vocabulary: parts of the body (formal, informal; anatomical terms, common words); body regions	
Lead-in	Ask some questions to engage Ss: “Do doctors use the same words for naming parts of the body in a conversation with other healthcare professionals and with their patients? (No) Why (not)? (Medical terminology is used in order to make a diagnosis, discuss cases with colleagues, but rarely in a conversation with patients, who might not be aware of the meanings of the terms, that is why informal equivalents are to be used.”		T-Ss

Table 1 (continuance)

<i>Instructions</i>	<i>Arrange Ss in pairs and divide them into As and Bs. Describe the activity pointing to the worksheet in your hands: "You are going to work in pairs, you will have different terms. Please take turns. Student A, please describe the term in bold to your partner; but you cannot use any of the words in italics in your description. Student B, listen to the description and try to guess the term. A student, who guesses more terms, wins the taboo game."</i>	S-S
<i>Demonstration, instruction checking questions</i>	<i>Give an example on the board: e.g., earlobe soft head ear "It is a rounded and fleshy part hanging from the lower margin of the organ of hearing and balance. It is situated in the otic and cephalic region." ICQs: Can you use all the words from the card? (No) Which words are banned from using? (In italics) Will you say the answers aloud? (Yes) Demonstrate the activity with a confident student or a pair of students. Distribute the worksheets to the Ss.</i>	T-Ss T-Ss T-S/ S-S S-S
<i>Feedback</i>	<i>While Ss are working, go around and help where necessary; in addition, collect accurate and inaccurate language for analyzing it after finishing the activity. Feedback on content: elicit some descriptions, ask whether it was easy or difficult to explain and guess, and also which term was the most difficult to guess/explain. Feedback on accuracy: delayed error correction on the board. Ask Ss to find and correct their mistakes on the board. Use a dictionary to clarify the meaning of a term, and look up synonyms/antonyms. Praise Ss for being accurate and fluent.</i>	T-Ss Ss

The primary advantage of the activity (taboo game) is to develop the ability to describe medical terms to patients who are unaware of the medical equivalents of body parts. Another benefit of the taboo game is that students do not have time to go off the task as there is a time limit; what is more, it is a competition [9, p. 1].

A negative aspect of the activity is classroom management. Indeed, it takes a lot of time to demonstrate each step of the game. Another drawback that occurs is that a teacher has to be ready to scaffold, for instance, eliciting synonyms before the beginning of the activity helps.

Activity 2. Board game. (Picture 1. "Board game" activity) Games are beneficial for recalling words, preferably at speed. Although almost all vocabulary games deal with isolated words, this particular board game

is contextualized, which helps to memorize the terms during the lesson even without cramming up the information [14, p. 106–111].

The interactive activity is aimed to practise speaking on types of pain, symptoms and injuries for 30 seconds. The subsidiary aim of the board game is to revise vocabulary and tenses, pronunciation of medical terms. What is more, all speaking sub-skills are being developed. Interaction: groups of three or four. Time: about 30 minutes. It is a productive task that requires the creation of sentences. The teacher makes notes of common mistakes which ensures that the students do not lose motivation by being

Table 2

“Taboo game” activity

Taboo game			
<i>Worksheet A</i>			
Describe each medical term to your partner but do not use the words in italics. Your partner will listen and guess the term.			
scalp skin cover skull	temple side forehead ear	ornea colour eye face	nare nose breathe face
gum upper jaw lower jaw mouth	nape neck head back	trunkal trunk belly breast	thoracic chest thorax bones
umbilicus belly navel bellybutton	loin back hip bones small of the back	armpitted arm shoulder limb	cubital forearm upper arm elbow
<i>Worksheet B</i>			
Describe each medical term to your partner but do not use the words in italics. Your partner will listen and guess the term.			
digit finger toe hand	knuckle bone hand foot	patellar patella leg thigh	sole foot leg the bottom surface
tarsal foot ankle toes	skinless skin covering layer	arch of foot foot outer internal	ball of foot foot toes ankle
periumbilical abdomen belly button trunk	inguinal abdomen thigh side	Lump body illness injury	node small growth body

corrected on the spot, that is why delayed error correction is the most advantageous. This activity is suitable for big groups (20-30 students). If there is an odd number of students, some groups can have one student more. Plan: *table 3. Plan to “board game” activity*

Topic: Types of Pain. Board Game

Table 3

Plan to “board game” activity

Materials: the worksheet, dice, coloured counters for all Ss			Interaction
Level: <i>B1-C1 (English level)</i>	Time: <i>20-30 min</i>	Focus: <i>Speaking (Vocabulary: types of pain)</i>	
Lead-in	<i>Ask some questions about pain: “What do patients complain the most frequently of? What kind of pain have you experienced? What injuries caused that pain?”</i>		T-Ss
Instructions	<i>Arrange Ss into small groups of three or four and give each group a worksheet of the board game and a dice and coloured counters. Explain the rules of the game. Ss throw the dice and move round the board. Everyone starts on the START square. When a S lands on the square, he/she must talk for a minute about the type of pain and injuries/situations that cause it. Then each of the other Ss in the group must ask him/her a question about the topic. Tell Ss they can have time to think about what they are going to say. Someone in the group times the minute. The game finishes when someone reaches the FINISH square.</i>		T-Ss
Demonstration, instruction checking questions	<i>Elicit an example. For e.g., acute pain – it is sharp in quality, comes on suddenly and is caused by something specific. Causes of acute pain include surgery, broken bones, dental work, burns or cuts, labour and childbirth. Acute pain is opposite to chronic pain. Acute pain is of short duration, but it gradually resolves as the injured tissues heal, for instance, falling off a bike.</i>		T-Ss
	<i>Ask Ss to include the definition, causes of the pain and a real life situation in which a person feels the pain. ICQs: “How long are you going to speak about a type of pain? (About a minute, minimum 30 seconds) Are your peers going to ask additional questions? (Yes) Why are these additional questions going to be asked? (To help the speaker speak for more than 30 seconds)”.</i>		T-Ss

Feedback	<p>While Ss are working, go around and help where necessary, in addition, collect accurate and inaccurate language for analyzing it after finishing the activity.</p> <p>Feedback on content: ask if Ss found/made up real-life situations for all types of pain.</p> <p>Feedback on accuracy: delayed error correction on the board. Ask Ss to find and correct their mistakes on the board. Use a dictionary to clarify the meaning of a term, and look up synonyms/antonyms. Praise Ss for being accurate and fluent.</p>	<p>T-Ss</p> <p>SS</p>
-----------------	--	-----------------------

Topic: Types of pain. Board game

start finish	<i>aching pain</i>	<i>boring pain</i>
<i>burning pain</i>		<i>gnawing pain</i>
<i>colicky pain</i>		<i>gripping pain</i>
<i>crampy pain</i>		<i>scalding pain</i>
<i>crushing pain</i>		<i>sharp pain</i>
<i>dull pain</i>		<i>stabbing pain</i>
<i>stinging pain</i>		<i>throbbing pain</i>

Picture 1. “Board game” activity

The positive aspect of this activity is that it is a productive as well as receptive task. As a matter of fact, extrovert learners, spontaneous learners and active learners are totally involved as well as lethargic students who need the rules of the game and other participants to be pushed to speak and use the target language.

Even though the fun factor engages students to work harder, the instructions may be misunderstood, that is why instruction checking questions and teacher-student in addition to student-student demonstration will solve the problem. Another disadvantage of the interactive activity is that for the teacher, it is quite problematic to pay attention to every participant while monitoring in order to collect examples of accurate and inaccurate language. Needless to say, teacher-dependant learners tend to check things regularly with the teacher.

Activity 3. Role-play (Picture 2. “Role-play” activity). The main aim of the activity is to develop speaking skills, as well as students’ fluency.

Furthermore, students develop different speaking sub-skills such as choosing the correct language (medical terms and their informal equivalents); selecting and using grammar and vocabulary correctly (names of injuries, fractures, parts of the body); pronouncing words and phrases correctly, so the listener understands the meaning (as foreign students are from all around the world); meaning discourse which is linking ideas when talking; using interactive strategies (taking turns and helping other speakers to join the conversation); speaking fluently (speaking at a natural speed without too much hesitation) [12, p. 125]. According to Jeremy Harmer, a role-play activity offers a wider range of language opportunities [8, p. 156]. Students simulate being a doctor and a patient, clearly, the student-student interaction takes place. The activity lasts for about 90 minutes as the preparation time also is counted. Students need some thinking time to make up symptoms, open questions... Time limit and also a signal to start are essential for this type of speaking activity. Before setting up the activity, the teacher has to “feed in” the appropriate language [11, p. 1]. Apart from this, realia and props such as a white coat and a first aid kit definitely bring the role-play to life. As students are expected to perform a dialogue, a similar model should be given, like listening to the dialogue, watching a video or reading an example. Obviously, eliciting some information about the situation students will act out and the roles they will play. In addition, some volunteers can model the situation. There are some ways to correct mistakes when using role-plays. First, self-correction: if students record the performance, they can reflect on the language used. Second, peer-correction: if a teacher nominates a student who is responsible for grammar accuracy and clinical accuracy. Third, delayed error correction: when a teacher focuses on feedback on accuracy after the performance. In case there is an odd number of students, two students can be patients. Anticipated problems: lack of ideas, students-doctors will use only medical terms. Plan (*table 4. Plan to “role-play” activity*)

The first advantage of using the role-play is that all students are involved: S1 is a doctor, S2 is a patient, S3 is responsible for clinical accuracy, S4 is responsible for grammar accuracy, S5 reads out a case report to the case, and all other students (Ss) write a case report to the case (a task for listeners) and send to the teacher (developing writing skills). One other advantage of such role-plays is that peer-correction can be used, while the teacher’s role in the performance part is a spectator who watches the role-play and offers comments and advice after the performance [11, p. 1].

Regardless of the fact that the teacher has scaffolded students in many different ways: supporting in order to complete the task more successfully, giving lots of praise, giving clear and simple instructions; checking

Topic: First Aid. Injuries. Role-play

Table 4

Plan to “role-play” activity

Materials: printed set or role cards per pair, pictures, speakers, laptop.		Interaction
Level: B1-C1 (English level)	Time: 90 minutes and more	
	Focus: Speaking. Vocabulary (Types of injuries. Giving first aid. First aid kit.)	
Lead in	<p>Show pictures. “Look at the pictures. What are the people’s jobs? Please match the pictures with the statements below”</p> <p>FB: open class (1b, 2 a\c, 3 a\c, 4 d)</p> <p>“What other injuries are the sportspeople in the pictures prone to? You have 30 seconds to think; I will nominate Ss to answer.”</p> <p>FB: answers on the board (screen)</p> <p>“Listen to the dialogue and answer the question: What exactly caused the injury? (Medicine 2. Student’s book; p 20, ex 1.</p> <p>FB: open class</p> <p>“S1, S2 read the dialogue; the teacher underlines 2 phrasal verbs, elicits their meaning, uses Cambridge online dictionary.</p> <p>Let’s clarify the meanings of some verbs which cause injuries using Quizlet (online flashcards). S1 reads the definitions, Ss listen, look at the pictures and guess the verb.”</p> <p>FB: the card is turned over; Ss see the correct answer.</p>	<p>T-Ss</p> <p>T-Ss</p> <p>T-Ss</p> <p>Ss</p> <p>S</p> <p>T-Ss</p> <p>S-S</p> <p>Ss</p> <p>Ss</p>
Instructions	<p>A role-play. In pairs, you are going to do a doctor-patient dialogue. Doctors will have to ask open questions as patients give a lot of information that doctors and nurses may find difficult to process instantly, so they may miss vital information. What questions you, as doctors, can ask patients depicted in the pictures? (pictures from the lead-in). Review possible open questions that can be asked by the doctor:</p> <ul style="list-style-type: none"> • What brought you here today? • What seems to be the problem? • Where does it hurt? • Where is it sore? • Can you describe the pain? • What’s the pain like? What kind of pain is it? • What were you doing when it happened? <p>Arrange Ss into pairs, divide them into doctors and patients (or if you do not have the right number of students, have a group of three with 2 patients), they</p>	<p>T-Ss</p> <p>T-Ss</p>

Table 4 (continuance)

	<p>write down their partners' names and a role. Doctors work for a local secondary school, and during a PE lesson, a pupil comes with a number of injuries.</p> <p>"You have 4 minutes to think about the situation. Pupils (patients) will start the dialogue, include information about how the injury happened, when and where it happened; describe symptoms. Doctors ask open questions about causes and the symptoms, suggest treatment, summarize."</p>	T-Ss
Demonstration, instruction checking questions	<p>ICQs: "Patients, will you describe one injury or several ones? (Several) Doctors, will you ask about the cause of the injuries? (Yes)."</p> <p>S3 is responsible for grammar accuracy, S4 is responsible for clinical accuracy. A task for all students (listeners): to write a case report. S5 is going to read the case report for the whole group."</p>	T-Ss
Feedback	<p>Go round and help with vocabulary and ideas. "Listen to the performances and write a case report." Monitor and check if Ss are using the language correctly.</p> <p>Feedback on content: S4 gives suggestions after each performance; S5 reads a case report.</p> <p>Feedback on accuracy: at the end of the class S3 writes examples of language with mistakes on the board, all students try to correct them. Add some examples of good language in order to praise the Ss and also examples of made mistakes. Delayed error correction.</p>	<p>S-S</p> <p>Ss</p> <p>Ss</p> <p>T-Ss</p>

<p>Role card 1 (Patient)</p> <p>Work in pairs and create a history of a schoolchild, who presents with some minor injuries. A school doctor has to provide the first aid. During a PE lesson you have heard some parts of your body. Present of a number of injuries. You have some minutes to make up the following things:</p> <p><u>-when and where it happened (what kind of sport/activity was being played);</u> <u>-how the injury happened (use verbs that cause the injury);</u> <u>-describe your symptoms and condition.</u></p> <p>Patients will start the dialogue.</p> 	<p>Role card 2 (Doctor)</p> <p>Work in pairs and create a history of a schoolchild, who presents with some minor injuries. A school doctor has to provide the first aid. During a PE lesson a pupil comes with a number of injuries. You have some minutes to prepare. Doctors ask open questions about:</p> <p><u>-causes and the symptoms of the injuries;</u> <u>-suggest treatment;</u> <u>-summarize describe your patient's injuries and condition using medical terms only (care report).</u></p>
---	---

Picture 2. "Role-play" activity

that the students have understood the task), there are still some teacher-dependent learners who will response only using short answers. A further disadvantage is connected to the peer-correction, as the teacher has to be careful to keep peer-correction a positive and profitable experience for all learners [3, p. 122–125]. To put it another way, the teacher has to teach the students to give feedback to their peers, for instance, using a sandwich approach [11, p. 1].

Conclusions. The findings of this study can be understood as a methodological guide for English for Professional Purposes teachers. The present finding confirms that Activity 1 (Taboo game) has 2 main advantages and 2 disadvantages, as well as Activity 2 (Board game) and also Activity 3 (Role-play); indicates how to pair up and group students. In addition, these findings provide additional information about peer interactions which shows that they are an additional source of communication practice that provide students with the opportunity to try out new language, make mistakes, get support in learning terminology and also develop autonomy. Implementation of interactive activities demands teachers' constant reflection on their own planning and conducting of lessons.

It is a question of future research to investigate the proper solutions for problems and disadvantages that have occurred in using the interactive activities and also create a number of new samples of such activities for each topic of the academic program. Future studies could focus on creating interactive activities for online lessons as well.

REFERENCES

1. Вайнагій Т.М. Вплив культурних контекстів на формування англомовної професійно орієнтованої компетентності в говорінні майбутніх лікарів у полінаціональних групах. *Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи*: матеріали 2 міжнародної науково-практичної конференції. (Суми, 12-13 листопада 2020 р.) ; СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2020. С. 210–212.
2. Вайнагій Т.М. Деякі аспекти формування англомовної професійно орієнтованої компетентності в діалогічному мовленні студентів спеціальності «Медицина» : *Materials of the 76th final scientific conference for the teaching staff of Uzhhorod National University Medical faculty № 2: збірник тез*. (Ужгород, 21-25 лютого 2021 р.). Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2021. С. 21–24.
3. Вайнагій Т.М. Особливості впровадження міждисциплінарного підходу у методику навчання англійської мови за професійним спрямуванням майбутніх лікарів. *Педагогіка та психологія сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії*: збірник наукових робіт. (Одеса, 16-17 жовтня 2020 р.). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2020. С. 122–125.
4. Вайнагій Т.М. Специфіка впровадження міждисциплінарного підходу в методику навчання англійської мови за професійним спрямуванням студентів спеціальності «Медицина» : *Materials of the 75th final scientific*

conference for the teaching staff of Uzhhorod National University Medical faculty №2: збірник тез. (Ужгород, 22-26 лютого 2021 р.). Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2021. С. 19–21.

5. Штолцел Ю.Ю., Даньків А.К. Англійська мова за професійним спрямуванням : навчально-методичні матеріали для студентів 2 курсу. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2018. 70 с.
6. Denysenko I., Tarasiuk A. Peculiarities of cooperative foreign language teaching in university education. *Foreign Languages*. 2020. № 3. P. 18–23.
7. Dnitrenko N. Theoretical and methodological aspect of profession-based English communication. *Foreign Languages*. 2020. № 1. P. 3–9.
8. Enhancing student interaction in the language classroom. Cambridge University Press. URL: https://www.cambridge.org/us/files/4815/7488/4742/CambridgePapersInELT_EnhancingInteraction_2018_ONLINE.pdf (дата звернення: 19.08.2022).
9. Fylypska V. Providing effective corrective feedback between a teacher and a student in process of foreign language learning. *Foreign Language*. 2020. № 4. P. 11–16.
10. Gledinning E. H. Professional English in Use. Medicine / Eric. H. Glendinning, Ron Howard. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. 175 p.
11. Harmer J. How to teach English. Pearson Education Limited, 2007. 286 p.
12. Having a way with words. British Council. URL: <https://www.britishcouncil.my/english/courses-children/resources/way-with-words> (дата звернення: 19.08.2022).
13. Matiichuk K. Особливості викладання професійної англійської мови студентам медичних факультетів у різнорівневих групах. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2021. Том 20 № 2. URL: <http://philol-zbirnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/philol/article/view/223/410> (дата звернення: 19.08.2022).
14. Role-play. British Council. URL: <https://www.teachingenglish.org.uk/article/role-play> (дата звернення: 19.08.2022).
15. Scrivener J. Learning Teaching 3rd Edition Student's Book Pack (Books for Teachers): Macmillan Education, 1st edition, 2011. P. 284–291.
16. Spratt M. Pulverness A., Williams M. The TKT Course Modules 1, 2 and 3 2nd Edition : Cambridge English, 2nd edition, 2011. P. 13–17.
17. Thornbury S. How to teach vocabulary. Pearson Education ESL, 2002. 192 p.
18. Ustyenko O. Formative assessment of school students' performance during their foreign language project-based learning. *Foreign Languages*. 2017. № 4. P. 3–22.
19. Vainagii T. English for Medical Purposes: structure and main systems of the human body (Learning materials and active vocabulary). Uzhhorod : "Lira", 2020. 154 p.

Enike Nad-Kolozhvari,

*Senior Lecturer at the Department of Philology
(English Language),*

*Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College
of Higher Education*

<https://orcid.org/0000-0003-1844-8674>

Beregove, Ukraine

Teaching English literature in general educational institutions of Ukraine

Вивчення англійської літератури в загальноосвітніх закладах України

Summary. *This article deals with the role of authentic children's literature in foreign language teaching. The acquisition of a foreign language is a long and complex process in which language learners encounter a myriad of teaching methods and strategies. The importance of the study lies in the fact that literature, which is a crucial element of language and culture learning, is relatively neglected in foreign language teaching in schools. The aim of this paper is to explore, analyse and present, based on the scientific literature, the role of authentic literary works in language teaching, highlighting the advantages and at the same time describing the disadvantages and the difficulties encountered so that teachers can better adapt if they wish to use this approach in their own pedagogical repertoire.*

Literature contributes to a deeper knowledge and acquisition of the target culture and different languages and thus plays an essential role in the process of foreign language learning. Authentic, i. e. original, English-language literature provides teachers with an excellent opportunity to use appropriate language samples and examples to demonstrate real language use. The main purpose of using literature in foreign language classrooms is to promote learners' overall language skills [5; 6; 17; 21]. Literary texts contain many examples of real-life language that are not found in textbooks. At the same time, literature is often criticised as being inappropriate to learners' language level, challenging both syntactically and lexically.

The literature analysis and its synthesis are presented in detail in the article. This paper also introduces prominent scholars in the field and analyse the latest research on the study of literature in the English classroom in primary and secondary schools. Finally, conclusions are drawn, and the case for further study of the issue is argued.

Key words: *authentic, children's literature, English language, foreign language, Ukraine.*

Анотація. У статті розглядається роль автентичних творів художньої літератури в навчанні іноземної мови. Вивчення іноземної мови – це тривалий і складний процес, під час якого ті, хто вивчає мову, стикаються з незліченною кількістю методів і стратегій. Важливість дослідження полягає в тому, що під час вивчення іноземної мови у школі один із дуже важливих елементів пізнання літератури, мови й культури відходить на другий план. Мета статті – дослідити, проаналізувати та представити роль автентичних літературних творів у викладанні мови на основі літератури, висвітлити переваги та водночас пояснити недоліки і труднощі, які виникають при цьому, щоб учителі могли легко пристосуватися, якщо вони хочуть застосувати цей підхід у своєму педагогічному репертуарі.

Література сприяє глибшому пізнанню та засвоєнню цільової культури й різних мов, тому вона відіграє важливу роль у процесі викладання іноземної мови. Автентичні, тобто оригінальні, літературні твори англійською мовою дають учителям чудову можливість використовувати відповідні мовні зразки та приклади для демонстрації реального застосування мови. Основною метою використання літератури на уроках іноземної мови є сприяння розвитку всіх мовних навичок учнів [5; 6; 17; 21]. Художні тексти містять багато прикладів реальної мови з повсякденного життя, які неможливо знайти в підручниках. Література є ідеальним інструментом для підвищення обізнаності щодо використання мови, яку вивчають учні. Водночас літературу часто критикують за те, що мова літературних творів не відповідає мовному рівню учнів і є викликом як із синтаксичної, так і з лексичної позиції.

У статті детально представлено аналіз наукової літератури та її узагальнення. Описано погляди відомих авторитетів у цій галузі та проаналізовано останні дослідження щодо вивчення літератури на уроках англійської мови в початковій і середній школах. Сформульовано висновки за результатами аналізу, а також представлено можливості та обґрунтовано необхідність подальшого вивчення проблеми.

Ключові слова: автентична, дитяча література, англійська мова, іноземна мова, Закарпаття.

Introduction. Today, starting foreign language learning at an early age is increasingly accepted and encouraged. There is a greater focus on teaching English to young learners. Foreign language instruction in Ukraine begins in the first grade and is required until the 11th grade. Since 2005, the language policy-making documents have been following the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) [20]. The foreign language curricula in force, the document of the New Ukrainian School concept, clearly states that general secondary foreign language teaching aims to develop foreign language communication competence in direct and indirect intercultural communication, ensuring the development of other key competencies and meeting the child's various needs. This programme sets out the main tasks and objectives of foreign language teaching. Among other things, it places great emphasis on listening

comprehension of the content of authentic texts and reading comprehension of authentic texts of different types and genres [1]. It means that understanding authentic texts is a priority. But first, knowing what we mean by authentic texts is essential. Before the 19th century, books were not especially written for children's entertainment. But the 19th and 20th centuries brought the turning point. The changing attitudes towards childhood and children's development, along with the increased sophistication of print technology, led to the development of children's literature as a major industry. The twentieth century is known as the "Golden Age of Children's Literature" because many classic books were published then.

The textbooks, designed in Ukraine and based on the national curriculum guidelines, used by teachers of foreign language learners, strive to set clear teaching and learning objectives and provide a systematic approach to language syllabus design. However, despite efforts to make the textbooks more engaging and motivating for young learners, promoting the use of authentic texts is generally unsuccessful. These books mostly contain texts designed for study rather than enjoyment and authenticity. Therefore, it is self-evident that authentic foreign language children's literature can have an increased potential in the educational process.

Analysis of latest publications. To start with, we need to clarify what we mean by authentic children's literature in this study. In the field of literature, several definitions of children's literature can be found. We use J. Bland & Ch. Lütge's [4, p. 1] definition throughout this study. According to them, children's literature is a term "generally used to cover all literature for children and adolescents, including oral literature, reflecting the eclectic interests of children". We focus on English-language literary texts not published for teaching purposes or any educational context primarily aimed at children.

A considerable body of scientific literature exists on the role of children's literature in teaching English as a foreign language (EFL) or second language (ESL). Besides other scholars, S. Ahlquist, R. Lugossy, J. Bland, Ch. Lütge, G. Ellis, J. Brewster, I.-K. Ghosn, J. Kovács, É. Trenninné Benkő, S. McKay, P. Pardede, A. Wright dealt with the use of children's literature in teaching languages [2; 3, 4; 8; 11; 13; 21; 22; 27].

There are several reasons for using storybooks in foreign language classes. G. Ellis and J. Brewster [8] compiled a comprehensive list of reasons, and the author of the present paper would like to give a short summary of this. First, children love stories; they enjoy listening to tales, stories, and songs in their mother tongue, and by age 5–6, they become familiar with narrative conventions. That is why authentic children's literature can provide a perfect introduction to a foreign language. Authentic children's stories often contain repetitions, interesting words, rhythm,

rhyme, and memorable contexts. Stories are motivating, challenging and enjoyable, providing a positive attitude to other nations, cultures and languages. Children like role-plays and can become personally involved in a story through these activities. Literature can help children to create a link between their real lives, fantasy and imagination. When listening to stories in class, children participate in a shared social experience that may boost their self-confidence and encourage social and emotional development. While reading or listening to authentic stories, teachers can introduce or revise new vocabulary, and the exciting context may help to memorise how to use these words in different contexts. Listening to stories can develop pronunciation, and children can become aware of the rhythm and rhyme of the target language. Storybooks may present different cultures, thus encouraging cultural and intercultural understanding and acceptance. Language learning strategies can be developed through literature, e. g. listening for general meaning, predicting, guessing and hypothesising. Last but not least, literature has the potential to create cross-curricular links, linking a foreign language with other disciplines.

Problem statement. Today, there is a misconception among many teachers that the use of authentic children's literature in foreign language classes is not compatible with the communicative approach to language teaching. This worry, however, does not always mean that reading materials should be limited to 'useful' literature. As a result, this paper urges "a closer integration of language and literature in the classroom" [16, p. 27]. It is more important for literature to add something special to a language classroom rather than to replace other forms of materials.

This study aims to analyse and synthesise the scientific literature regarding the use of children's literature in teaching English as a foreign language. The main task is to gather and present the advantages and disadvantages of story-based language teaching. By highlighting the pros and cons, we can help practising teachers make better decisions about the content and methods of the teaching material.

Findings and discussion.

Advantages of Using Literature in EFL

This section of the present paper reviews the literature related to arguments that encourage using literary texts as a tool for language learning in general and specifically in a language classroom. Additionally, it analyses numerous study findings and perspectives regarding the significance of literary inclusion in EFL teaching that positively impacts learners' language skills, motivation, personality, creativity and thinking skills, etc.

Al-S. Shaima and A.A. Abdullah [25] categorised the advantages of the use of literary texts in the following way:

1. *Interactive potential of literary texts* – interaction can take place between a reader and the text in addition to conversation among pupils.

2. *Autonomy and extensive reading* – learner autonomy is the capacity or ability to learn independently, which can be supported by promoting extensive reading. Qualitative researches show that the extensive reading of picture books improved learners' language strategies, motivation, confidence and reading skills [15; 19; 12].

3. *Pedagogic contributions of narratives, poetry and drama* – these genres play different roles in the foreign language class (e. g. narratives can help learners to identify themselves with characters and plots without using artificial sentence patterns; poetry elicits different interpretations from the readers, and it may also contribute to native-like language acquisition; plays provide an authentic setting that aids in the acquisition of idioms, phrases and expressions as well as a natural way to practice conversational language [16].

4. *Cultural significance* – the “world” of a narrative is a created one, yet it can “give the foreign reader a feel for the codes and preoccupations that structure a real society” [7, p. 4].

5. *Motivation and subject matter* – children are naturally fond of stories and are always eager to listen to them. According to research, if reading motivation and reading for pleasure are encouraged, interest in reading in a foreign language can be sparked, which may positively impact the other characteristics that influence reading and related skills [8; 27]. In addition, reading literature lowers stress because it is written to be read for pleasure.

6. *Creative and analytical abilities* – another significant contribution of literature is its capacity to encourage and enhance learners' capacity for creativity and critical thought.

7. *Authenticity* – authentic texts are “intrinsically more interesting or stimulating than artificial or non-authentic texts” [23, p. 144]. The use of literature creates an authentic setting for language use.

Besides the previously mentioned advantages, several other pros can be briefly mentioned. C. Ferradas [9; p. 27] enumerates several positive effects of using literature in the language classroom. In short, she argues that literature can motivate learners and is often very thought-provoking. Moreover, literature helps learners improve their language skills and expand their vocabulary, not to mention that it is an excellent way of developing their cultural awareness [9]. A. Rai [24, p. 71] states that apart from developing the learners' four language skills, literature also helps improve different language areas, such as their vocabulary, grammar, and pronunciation. V.-I. Koutsompou [14, p. 74] also writes about the positive effects of using literature in the language classroom, making the class

more “lively and motivating”. Several studies have found that children’s literature helps develop visual literacy and language learning competence. According to their results, children’s literature develops traditional language competencies, and visual literacy helps to understand the verbal and visual connections and interpretation of text illustrations.

Disadvantages of Using Literature in EFL

We should also mention that several researchers believe that the utilisation of literature in teaching EFL is not exceptionally compelling because of the special features of literary texts (complex language, unique usage, figurative meaning, etc.). Furthermore, the investigation of literary texts does not contribute to the learners’ occupational and scholarly objectives [21].

Some of the difficulties mentioned by J. Scrivener [26] are: 1) lack of vocabulary needed to understand a particular text; 2) which might result in students constantly using a dictionary; 3) the process of reading itself might be very slow compared to the time we spend on reading the same text in our native language; 4) not to mention that sometimes learners will understand individual words and still not get the whole meaning.

Moreover, F.D. Floris [10] states that literary texts and literary language itself might become a “hindrance” in an EFL classroom as it might seem “incomprehensible” at times. Furthermore, such texts tend to be quite long; in this case, the length of the text can also cause difficulties. Finally, C. Lima [18, p. 4] points out that the language of literary works can often be characterised by the “intentional bending and breaking of grammatical rules”, especially if the teacher decides to use authentic literature instead of graded or simplified reading materials.

Similarly, Savvidou identifies two reasons why literature is unsuitable for language instruction. First, literary language differs from non-literary language in that the creative literary style, such as poetry, may necessitate manipulating the syntax and lexis. Second, it takes more effort on the part of readers of literary writings to correctly interpret the meaning of texts that are removed from their immediate social context.

Another aspect that might cause difficulties is that choosing an appropriate reading material might turn out to be surprisingly challenging. However, even if the reading material is suitable, learners still do not wish to engage in the reading activities or read at all.

Practical recommendations. If teachers would like to apply children’s literature in English lessons, there is a wide variety of books to select from. Educators have to take into consideration the accessibility of the books. i.e. content accessibility, language accessibility, visual and cultural accessibilities. According to G. Ellis and J. Brewster [8], some of the most popular and recommended pieces of literature can be the following books to start with: “The Very Hungry Caterpillar” by Carle; “Brown Bear,

Brown Bear What Do You See?” by Martin and Carle; “Meg’s Eggs” by Nicoll and Pienkowski; “Princess Smartypants” by Cole, or “Jim and the Beanstalk” by Briggs. The use of these books can facilitate the language development and reading comprehension of English learners.

Conclusions. Taking into consideration all these positive and negative features, we have to admit that the number and efficiency of the advantages outweigh the disadvantages. Working with a piece of literature, a story, or a fairy tale is not an easy task. Students work hard, and throughout this process, they have to see the results of their efforts, and the possible outcomes can make their work more meaningful, purposeful and motivating [8].

It is also important to mention that choosing the appropriate piece of literature is not an easy task. If the teacher wants to use a storybook during the lessons, it must be accessible, valuable and relevant for children learning English. According to G. Ellis and J. Brewster [8, p. 19], teachers have to look for five main criteria when selecting storybooks: linguistic, psychological, cognitive, social and cultural aspects. In addition, teachers have to consider the text’s language level, literary devices, content/subject matter, illustrations and layout also profoundly affect children. The educational potential should also be considered (e. g. cross-curricular links, learning styles), children’s motivation is of utmost importance, values that the text may convey, global issues and the content itself.

Unfortunately, in Transcarpathia, most school children cannot access authentic foreign language literature at home or school. It is partly because of the poor socioeconomic status of Transcarpathian people and, on the other hand, because of the limited access to foreign language books, even at bookstores.

The main pedagogical implications of the present analysis of the scientific literature may be that:

- story-based education needs to be more widely disseminated and promoted among practising teachers (e. g. in-service teacher training courses about the use of children’s literature);
- English teacher candidates should be encouraged to use children’s literature while at university (e. g. special courses, pedagogical practice);
- school management should support the purchase of foreign language children’s literature;
- it would be worth contacting parents who might be supportive in this regard.

The writer of the present study is conscious of the potential limits of the paper. In the future, further studies can be made, e. g. a thorough analysis of the textbooks and coursebooks used in the English lessons in elementary and secondary schools in Ukraine. Based on the results, further pedagogical implications can be made.

REFERENCES

1. Шиян Р.Б. Нова українська школа. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (1–4 клас). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (retrieved at: 21.06.2022).
2. Ahlquist S., Lugosy R. *Stories and Storyline: Teaching English to Young Learners*. Hong Kong, 2019. 247 p.
3. Bland J. Learning through literature. *The Routledge Handbook of Teaching English to Young Learners* / S. Garton, F. Copland (eds.). London, 2019. P. 269–288.
4. Bland J., Lütge Ch. *Children's Literature in Second Language Education*. London, 2015. 224 p.
5. Carter R., Long M.N. *Teaching Literature*. Essex, 1991. 200 p.
6. Collie J., Slater S. *Literature in the Language Classroom: A resource book of ideas and activities*. Cambridge, 1987. 266 p.
7. Collie J., Slater S. *Literature in the Language Classroom*. Cambridge, 1998. 274 p.
8. Ellis G., Brewster J. *Tell it Again! The Storytelling Handbook for Primary English Language Teachers*. London, 2014. 212 p.
9. Ferradas C. Enjoying Literature with Teens and Young Adults in the English Language Class. *BritLit: Using Literature in EFL Classrooms*. London, 2009. P. 27–35. URL: https://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/pub_BritLit_elt.pdf (retrieved at: 17.06.2022).
10. Floris F.D. The Power of Literature in EFL Classrooms. *K@ta: A Biannual Publication on the Study of Language and Literature*. 2009. Vol. 6. № 1. P. 1–12. DOI: 10.9744/kata.6.1.1-12.
11. Ghosn I-K. *Storybridge to Second Language Literacy*. Charlotte, NC, 2013. 262 p.
12. Kolb A. Extensive Reading of Picturebooks in Primary EFL. *Children's Literature in Second Language Education* / J. Bland, Ch. Lütge (eds.). London, 2014. P. 33–52.
13. Kovács J., Trentinné Benkő É. *A Task-based Reader on Methodology and Children's Literature*. Budapest, 2011. 196 p.
14. Koutsompou V.-I. The Use of Literature in the Language Classroom: Methods and Aims. *International Journal of Information and Education Technology*. 2015. Vol. 5. № 1. P. 74–79. DOI: 10.7763/ijiet.2015.v5.479.
15. Krashen S. Free Reading: Still a Great Idea. *Children's Literature in Second Language Education* / J. Bland, Ch. Lütge (eds.). London, 2014. P. 15–24.
16. Lazar G. *Literature and Language Teaching: A guide for teachers and trainers*. Cambridge, 1993. 284 p.
17. Lazar G. *Literature and Language Teaching. A guide for teachers and trainers*. 16th ed. Cambridge, 2008. 268 p.
18. Lima C. Is the rest silence...? *International Association of Teachers of English as a Foreign Language*. 2005. Iss. 186. P. 4–5. URL: <https://associates.iatefl.org/pages/materials/voicespdf/ltskills11.pdf> (retrieved at: 11.05.2022).
19. Mason B. Efficient Use of Literature in Second Language Education: Free Reading and Listening to Stories. *Children's Literature in Second Language Education* / J. Bland, Ch. Lütge (eds.). London, 2014. P. 24–32.
20. Misechko O. Teaching Foreign Languages to Young Learners in Ukraine: Pages of History. *Képzés és Gyakorlat (Training and Practice)*. 2017. Vol. 15. № 3. P. 55–74. DOI: 10.17165/TP.2017.3.5.

21. McKay S. Literature in the ESL Classroom. *TESOL Quarterly*. 1982. Vol. 16. № 4. P. 529–536. URL: <http://www.Jstor.org/stable/3586470> (retrieved at: 15.09.2021).
22. Pardede P. A Review of Current Conceptual Research on Short Stories Use in EFL Classrooms. *Journal of English Teaching*. 2021. Vol. 7(1). P. 31–42. DOI: 10.33541/jet.v7i1.2595.
23. Peacock M. The effect of authentic materials on the motivation of EFL learners. *ELT Journal*. 1997. Vol. 51. № 2. P. 144–156. DOI: 10.1093/elt/51.2.144.
24. Rai A. Use of Literature in Teaching English. *International Journal of Educational Research and Technology*. 2012. Vol. 3. P. 71–80.
25. Shaima Al-S., Abdullah A.A. The Use of Literary Texts in EFL Coursebooks: An Exploratory Study. *English Language and Literature Studies*. 2020. Vol. 10. № 3. P. 86–92. DOI: 10.5539/ells.v10n3p86.
26. Scrivener J. Learning Teaching. A Guidebook for English Language Teachers. 2nd ed. Oxford, 2005. 432 p.
27. Wright A. Storytelling with Children. Oxford, 2009. 200 p.

УДК 371.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2022.21-22.373-382>

Леся Рогач,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0000-0001-7709-017X>
м. Ужгород, Україна*

Навчання культури на уроках іноземної мови

Teaching culture in foreign language classes

Анотація. *Навчання культури нації, мова якої вивчається на уроках іноземної мови в сучасній українській школі, є надзвичайно важливим завданням у сучасному глобалізованому світі. Формування соціокультурної компетентності учнів полягає в тому, що національна культура різних країн вивчається на заняттях з іноземної мови. Зокрема, учні повинні усвідомлювати відмінності між рідною культурою, культурою, мова якої вивчається, та іншими культурами, а також набувати навичок подолання соціокультурних відмінностей. У визначенні способів викладання культури за основу беремо відмінність між поняттями «велика культура» та «мала культура». «Велика культура» містить літературу, класичну музику, архітектуру, історичних діячів, географію, основні цінності, погляди чи переконання, норми суспільства тощо, тоді як «мала культура» передбачає*

повсякденне мислення й поведінку людей, звичаї, уподобання, смаки, жести, використання простору, стиль одягу, їжу, хобі тощо. Вивчення культури на уроках іноземної мови забезпечується шляхом максимального залучення учнів до навчальної діяльності із застосуванням сучасних методів викладання, зокрема й із використанням сучасних технологій. Навчальна програма з вивчення іноземної мови повинна бути побудована так, щоб містити аудіо- та відеоматеріал із літератури, музики, кіномистецтва, образотворчого мистецтва, а також підручники з текстами й завданнями про культуру. Такий підхід до викладання іноземної мови збагачує культурний світогляд учнів та сприяє розумінню розмаїття сучасного світу. Вивчення іноземної мови на автентичному матеріалі є визначальним для розвитку комунікативних навичок учнів та сприятиме розумінню звичаїв і способу життя країни, мову якої вивчають. Навчання учнів основ міжкультурного спілкування розвиває компетентність у культурі, мова якої вивчається, та формує повагу як до чужої, так і до своєї культури.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, методи навчання, соціокультурна компетентність, національна культура, підручники, автентичний матеріал.

Summary. Contemporary globalized world requires teaching culture of the nation, language of which is studied in foreign language classes. This issue is especially urgent in modern Ukrainian schools. It is believed that in order to develop students' sociocultural competence national culture should be studied in foreign language classes. In particular, students must be aware of the differences between their native culture, the culture of the studied language, other cultures, besides acquire basic skills for overcoming sociocultural diversities. In determining the key methods for teaching culture it is advisable to make the distinction between the notions "big culture" and "little culture". "Big culture" includes literature, classical music, architecture, historical figures, geography, core values, views or beliefs, norms of the society, etc., while "little culture" involves people's everyday thinking and behaviour, customs, preferences, tastes, gestures, use of space, clothing styles, food, hobbies, etc. The study of culture in foreign language classes is ensured by involvement of students in educational activities with application of modern teaching methods, including the use of modern technologies. The school curriculum for teaching a foreign language should include audio and video material based on literature, music, cinema, visual arts, as well as textbooks with texts and tasks dealing with culture. This approach to teaching a foreign language enriches the students' cultural outlook and contributes to the understanding of the diversity of modern world. Studying a foreign language using authentic material is crucial for the development of students' communication skills and enables them to understand the customs and way of life of the country of the studies language.

Key words: intercultural communication, ways of teaching, sociocultural competence, national culture, textbooks, authentic material.

Вступ. Культура залежить від освіти так само, як освіта залежить від культури. Термін «культура» містить стільки елементів та аспектів, що неможливо сформулювати єдине його визначення. Культура

складається не лише з певної мови та різноманітних творінь (літературних, мистецьких, музичних), а й із соціальних структур, цінностей і соціальних форм життя.

Хоча деякі аспекти культури можна чітко спостерігати, багато важливих аспектів культури помітити значно важче. Ключовою відмінністю, яка може допомогти зрозуміти концепцію культури, є відмінність між так званими великою культурою та малою культурою. Б. Петерсон визначає «велику культуру» як «класичні, або великі, теми», а «малу культуру» – як «другорядні, або загальні, теми» [12]. «Велику культуру» часто описують як об'єктивну культуру або ж як інституції, створені людьми. «Видима велика культура» включає літературу, класичну музику, архітектуру, історичних діячів і географію, тоді як «невидима велика культура» включає основні цінності, погляди чи переконання, норми суспільства, правові основи, історію та когнітивні процеси.

«Малу культуру» вважають суб'єктивною культурою: це повсякденне мислення та поведінка людей, загальні традиції, практики та звичаї людей. «Мала невидима культура», за словами Б. Петерсона, включає популярні питання, думки, позиції, уподобання чи смаки, тоді як «мала видима культура» – жести, пози тіла, використання простору, стиль одягу, їжу, хобі, музику та мистецтво [12, с. 25]. Розуміння нашої власної культури та культури інших народів допоможе нам досягти міжкультурної компетентності і культурної обізнаності, які необхідні для успішної взаємодії з представниками інших націй.

Ефективне спілкування з представниками різних культур є особливо складним. Кожна культура характеризується тим, що надає людям певний спосіб мислення, тобто можливість по-своєму бачити, чути та інтерпретувати світ. Крім того, одні й ті самі слова можуть мати різне значення для людей різних культур, навіть якщо вони говорять однією мовою [5, с. 10].

Сучасний підхід до навчання іноземних мов визначається тим, що досконале вивчення іноземної мови та вивчення іноземної культури супроводжують одне одного. Науковці стверджують, що той, хто вивчає мову, не може повністю її опанувати, не опанувавши культурний контекст, у якому ця мова побутує [13]. Мова й культура настільки невіддільні, що відокремлення одного від іншого призведе до негативного впливу або на мову, або на культуру. Наявність цього зв'язку привела до дебатів щодо того, на якій культурі варто зосередитися більше: культурі, мова якої вивчається, рідній культурі або ж на обох. Дехто з дослідників вважає, що потрібно приділяти увагу культурі, мова якої вивчається, інші віддають перевагу рідній. Є також думка, що під час вивчення іноземної мови потрібно

вивчати обидві культури. Наприклад, Е. Стюарт стверджує, що культура, мова якої вивчається, є невіддільною частиною навчання іноземної мови, тоді як посилання на місцеву культуру у викладанні мови є абсурдним [15].

Ознайомлення тих, хто вивчає мову, з культурою іноземної мови характеризується такими особливостями: 1) це покращує знання учнів про світ та іноземне суспільство; 2) знайомить учнів із відомими моделями поведінки спільноти, мова якої вивчається; 3) сприяє виникненню таких рис, як повага й толерантність; 4) сприяє розвитку уявлення людини про її культуру; 5) підкреслює роль культури та підвищує міжкультурну комунікативну компетентність [10, с. 60].

Міжкультурна компетентність у вивченні мови є надзвичайно важливою, оскільки вона є результатом взаємодії між різними культурами [3, с. 80]. Міжкультурна компетентність – це «обізнаність людини про культури інших, а також про власну культуру» [6, с. 16].

Коли йдеться про міжкультурну компетентність у процесі вивчення іноземної мови, то мають на увазі, що це здатність розуміти та поважати як рідну культуру, так і культуру, мова якої вивчається. Міжкультурну комунікативну компетентність можна визначити як «здатність забезпечувати розуміння між людьми, які належать до різних культур, а також взаємодіяти з людьми як зі складними особистостями, що мають власну індивідуальність і належать до різних культур» [1, с. 10].

Вивчення, а також викладання іноземної мови передбачає певний ступінь усвідомлення іноземної культури, при цьому важливо розуміти, що ми маємо на увазі під процесом навчання культури. Багато студентів на уроках іноземної мови вивчають мову, практично не відчувуючи глибину культурних норм та особливостей людей, які розмовляють цією мовою. Вивчення культури – це процес створення спільного значення між представниками культури [5, с. 11].

Культура впливає на викладання іноземної мови як із лінгвістичної, так і з навчальної позиції [9]. З лінгвістичної позиції культура впливає на значення, дискурс і прагматичний аспект. З навчальної позиції культура впливає на відбір мовного матеріалу за його культурним змістом та методикою навчання. Р. Поліцер стверджує: «Якщо ми вивчаємо мову народу, не вивчаючи при цьому його культуру, ми навчасмо безглузких символів, яким учні надають неправильне значення» [14]. Культура є важливою частиною мовної освіти, оскільки «знання культури має вирішальне значення для досягнення мовного рівня», а культуру суспільства можна змінити залежно від мови, яка використовується [8].

Методологія та методи дослідження. Методика, використана в дослідженні, полягає в застосуванні різних підходів до викладання іноземної мови, результатом чого є навчання учнів основ міжкультурного спілкування, набуття компетентності в культурі, мова якої вивчається, та поваги як до чужої культури, так і до своєї. Основною метою вважаємо вивчення іноземної мови на автентичному матеріалі, яким є література, музика, образотворче мистецтво, що сприяє розвитку комунікативних навичок учнів. Комунікативний підхід до викладання мови надає учням доступ до усних чи письмових текстів, які не були створені для педагогічних цілей. Автентичне спілкування сприятиме тому, що учні зможуть краще зрозуміти звичаї та спосіб життя країни, мову якої вивчають, а отже, у разі потреби зможуть швидко адаптуватися до нової культури.

Важливими поняттями навчання культури вважаємо культурну реальність та культурну яву. Тло культурної реальності представляє історію кожної конкретної нації чи країни, натомість культурна ява означає те, як люди бачать себе та країну, у якій вони живуть. Культурна ява, або суспільна свідомість, формується століттями. У навчанні культури нації, мова якої вивчається, насамперед спираємося на розуміння культурного коду нації, оскільки культурний код може виражатися в історичних монументах, географії, архітектурі, мистецтві, гімні, характері окремої особистості, їжі, особливостях побуту тощо. Протягом історії людства люди мігрували з однієї частини світу в іншу з різних причин. Таким чином, мультикультурна освіта стала важливою проблемою, яка вимагала трьох змін для своєї реалізації: а) власної трансформації; б) реформи школи; в) трансформації суспільства [7, с. 467–468].

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення іноземної мови є головною передумовою для досягнення адекватного порозуміння між співрозмовниками різних культур. Навчальний процес необхідно організувати так, щоб іноземна мова вивчалася як явище національної культури народу, модель вивчення світу цим народом. Учні повинні усвідомлювати відмінності між їхньою рідною культурою та іншими культурами, а також уміти долати міжкультурні відмінності.

У викладанні іноземної мови та, відповідно, національної культури спираємося на відмінності між «великою культурою» і «малою культурою», розглядаючи такі теми, як література, класична музика, архітектура, географія, історія, поведінка людей, традиції та звичаї країни, мова якої вивчається, тощо. Багато із цих тем можна знайти в літературі тієї культури, мова якої вивчається. Література пропонує автентичну мову, і для багатьох учителів вона є чудовим джерелом сучасної мови.

На уроках іноземної мови доцільно використовувати поезію, оповідання та короткі романи як для викладання літератури, так і для навчання лексики, граматики, основ письма. У сенсі навчання літератури такий матеріал заохочує вчителів чітко пояснювати цінності, норми поведінки, які лежать в основі дій персонажів і позиції авторів, щоб допомогти учням зрозуміти ключові елементи культури, мова якої вивчається.

Літературу можна використовувати для того, щоб вивчати культуру на різних рівнях вивчення мови. У початковій школі дитячі книжки іноземною мовою можна знайти для всіх рівнів володіння мовою. Для учнів середньої та старшої школи доступні як адаптовані версії художньої літератури, так і твори в оригіналі.

Для ефективності використання літературних текстів на уроках іноземної мови важливо підібрати їх рівень, щоб переконатися, чи зможуть учні сприймати їх. Автори книжок з адаптованими або оригінальними літературними творами пропонують різні вправи для засвоєння лексики, розуміння прочитаного та обговорення тем, пов'язаних із культурою. Роботу з літературним текстом можна побудувати так, щоб перед ознайомленням із ним націлити учнів на певні роздуми, пов'язані з базовими знаннями про предмет читання. Учитель також може подати складні слова з текстів із їх поясненням. Потім варто подумати, які запитання можуть спонукати учнів обмірковувати проблеми, розкриті автором у творі. Наступним кроком роботи з текстом може стати обговорення того, які цінності, проблеми чи культурні питання порушуються в ньому. На завершальному етапі, щоб допомогти учням зрозуміти низку культурних питань твору, можна запропонувати студентам викласти свої міркування у формі есе.

Використання поезії на уроках іноземної мови є також ефективним і цікавим способом розширити уявлення студентів про культуру нації. Студенти можуть розвинути розуміння й усвідомлення поезії, якщо вчителі знаходять способи, як майстерно познайомити їх із цим жанром. Читаючи поетичний твір, учні можуть поринути у світ вірша, відчувати культуру, яку він передає, та подивитися на власний досвід у світлі прочитаного. Учителі можуть використовувати величезну різноманітність поезії іноземною мовою, що доступна у видавництвах та онлайн-джерелах. Працюючи з поезією, учитель може познайомити учнів із поетами та іншими діячами культури, мова якої вивчається. Якщо вчитель вибирає вірш, який ілюструє типовий аспект певної культури, учні можуть по-іншому побачити, дослідити та зрозуміти культуру.

Як чудовий матеріал для вивчення граматичних конструкцій та нової лексики поезія гарно запам'ятовується, що дає змогу пізніше

відтворювати нові звороти в мовленні. Поезію варто вибирати з огляду на її ритм, розважальний характер, довжину, простоту та факт того, чи представляє вона інтерес для учнів. Представляючи поезію у класі, варто прочитати її заздалегідь та навіть вивчити напам'ять. Читати вірш варто з дотриманням пауз та чіткого ритму. Після прочитання вірша можна зробити невелику перерву для того, щоб дати учням можливість усвідомити його смисл і звикнути до звучання.

У процесі викладання літератури на уроках іноземної мови рекомендуємо працювати у групах та парах, використовувати різні типи завдань, що орієнтовані на учня. Безперечно, такі уроки варто проводити іноземною мовою, поєднуючи при цьому мову з літературою. Доцільно розвивати критичне мислення, навчати формувати власні судження щодо подій, описаних у книжках, зокрема звертати увагу на особливості культури, мова якої вивчається.

Іншим аспектом навчання культури вважаємо використання підручників і навчальних посібників з іноземної мови, які повинні містити навчальний матеріал для засвоєння моделей спілкування. Це можуть бути тексти для читання й аудіювання, зразки діалогів, комунікативні ситуації для того, щоб уникнути культурного шоку та непорозумінь у спілкуванні з носіями мови. У цьому випадку йдеться про те, щоб навчити учнів спілкуватися іноземною мовою для того, щоб вони, перебуваючи за кордоном, мали можливість легко заселитися в готель, звернутися до лікаря, обміняти валюту, скористатися громадським транспортом, зробити покупки в будь-якому супермаркеті, поїсти в закладах громадського харчування, з легкістю орієнтуватися в міжнародних аеропортах. Варто зазначити, що вчитель повинен звертати увагу учнів на реалії власного життя в Україні, порівнювати та зіставляти національні риси, моральні принципи, стилі поведінки, систему пріоритетів у нашій країні та країні, мова якої вивчається.

Якщо проаналізувати підручники з іноземної мови за рівнями підготовки мовців, то культурному аспекту найбільше уваги приділяється зазвичай у підручниках середнього та вище середнього рівня. На початковому рівні основна увага в підручниках приділяється розвитку базових мовних навичок учнів. Отже, на цьому рівні вивчення іноземної мови культура та культурний аспект навчання відіграють дуже незначну роль. Однак саме на середньому рівні вивчення мови підручники пропонують почати знайомити учнів із різними сторонами та виявами культури.

Підручники для комплексного вивчення іноземної мови часто призначені для молоді, яка вивчає іноземну мову. Аналіз декількох підручників із вивчення англійської мови рівнів середнього та вище середнього дав змогу зробити висновок, що матеріал, представлений

у розділах, а саме діалоги, лексичні та граматичні вправи, малюнки, тексти, аудіювання, завдання для творчого письма тощо, побудований на основі розмежування «великої культури» та «малої культури». «Велика культура», як відомо, включає такі сфери, як політика, історія, економіка, географія, література, мистецтво, соціальні норми, освіта, архітектура та музика. Натомість «маленька культура» пов'язана з їжею, святами, способом життя, звичаями, цінностями, хобі, невербальною комунікацією.

В основному в усіх досліджуваних підручниках окремі розділи були присвячені певному аспекту культури. Наприклад, метою одного з розділів підручника «Upstream» було ознайомлення учнів з особливостями архітектури у Великобританії. Усі фотографії та зображення, включені до кожного блоку розділу, були на тему архітектури, зокрема: загальні особливості англійської архітектури, типи будинків в Англії, екскурс в історію замків тощо. Більшість вправ і завдань цього розділу стосувалися архітектури. Це, зокрема, діалоги, тексти для читання, матеріал для аудіювання, завдання для розвитку письма, теми для обговорення, пов'язані з архітектурою, що розвивають комунікативні здібності учнів для майбутнього спілкування в реальних життєвих ситуаціях. Цікавою темою, яку доречно розглядати в межах «маленької культури», у підручнику «Cutting Edge» є розділ «Social Life», у якому вивчаються норми і традиції соціального життя у Великобританії та порівнюються з іншими культурами.

Безперечно, література та підручники з вивчення іноземної мови є чудовим джерелом для вивчення культури, однак є й інші засоби, які також можуть познайомити учнів із новою культурою. Роль музики, кіно та образотворчого мистецтва важко переоцінити у процесі ознайомлення учнів із культурою країни, мова якої вивчається. Загальновідомий факт, що учні мають різні стилі навчання та різні інтелектуальні здібності. Залучення різних видів мистецтва на заняттях допоможе вчителям знайти підхід до учнів, які мають мистецький, візуальний чи музичний стилі навчання.

Використання популярних пісень є традиційним і цікавим способом знайомства студентів з іноземною мовою та відповідною культурою. Важливо подумати про способи навчання, які можна застосовувати для успішного використання пісень на уроках іноземної мови. Т. Мирфей називає декілька методів для роботи з піснями [11]. Перед тим як запропонувати учням певну пісню для навчання, варто відповісти на декілька запитань, що стосуються цієї пісні. Яке виховне значення пісні? Які аспекти мови й культури вивчатимуть учні на прикладі цієї пісні? Чи подобається пісня учням? Чи легкодоступний та зрозумілий учням текст музичного твору? Чи повторюється в пісні приспів,

який полегшує розуміння тексту? Чи проста й легка для вивчення мелодія пісні? Чи містить текст пісні ідеї, які можуть викликати заперечення в деяких учнів, батьків або адміністрації вашої школи?

Перед вивченням у класі певної пісні вчитель може провести бесіду про виконавця або музичну групу, показати картинки, які ілюструють зміст пісні, а також ввести важку лексику, що вживається в пісні, з обов'язковим її поясненням. Надрукований варіант тексту пісні допоможе учням зрозуміти її значення, обговорити її зміст та визначити, який культурний аспект автор хоче донести до слухача.

Використання фільмів на уроках є ще одним ефективним засобом пізнання учнями культурних цінностей. Потужність фільму з рухомими зображеннями, музикою та розмовною мовою забезпечує багате джерело культурної інформації. Деякі фільми присвячені міжкультурному спілкуванню, часто навіть міжкультурному конфлікту. Багато фільмів розкривають теми, які розглядаються в межах «великої культури», а саме історії, географії, мистецтва тощо. Щоправда, більшість фільмів присвячена стосункам між людьми, за якими завжди цікаво спостерігати, а також людським цінностям і нормам поведінки в суспільстві. Для роботи на уроці з фільмом варто мати копію сценарію, діалоги якого стануть текстом, на якому будуватиметься урок. На основі цього тексту можна вивчати слова та ідіоми з фільму, а також обговорювати теми, які містять культурні аспекти, що показані у фільмі.

На уроках іноземної мови у процесі вивчення культури учням, які сприймають краще візуальну інформацію, варто пропонувати завдання, пов'язані з образотворчим мистецтвом. Із цією метою доцільно працювати з картинками, скульптурами, фотографіями або мультиплікацією. Роботи відомих митців можуть спонукати до цікавої дискусії на різні теми, пов'язані з культурою. Можна досліджувати різні питання мистецтва, наприклад палітру, лінії, перспективу, рух, які по-різному використовуються художниками різного культурного походження. Фотографії та малюнки часто також створюють корисний культурний контент. На них можуть бути зображені традиції, звичаї, визначні місця, історичні події, карти й символи, люди, які уособлюють певний аспект культури, тощо.

Висновки з дослідження. Одна з причин того, чому важливо викладати культуру на уроках іноземної мови, полягає в тому, що культура не лише вдихає життя у граматику та лексику, роблячи їх набагато цікавішими, а й змушує учнів і вчителів цінувати культурні відмінності, які ідентифікують особистість як представника певної культури. Зрозуміло, що для розвитку міжкультурних навичок у своїх учнів учителі іноземної мови повинні мати знання та користуватися сучасними методами навчання, застосовувати сучасні технології.

Ефективність процесу навчання культури може бути забезпечена шляхом максимального залучення учнів до навчальної діяльності, що створює умови для міжкультурного спілкування. Використання літератури, зокрема поезії, музики, кіномистецтва, образотворчого мистецтва, а також підручників, що відображають культуру, на уроках іноземної мови збагачує культурний світогляд учнів, сприяє розумінню розмаїття сучасного світу та усвідомленню свого місця в ньому. Поєднання вивчення іноземної мови з міжкультурною освітою безперечно покращує та значно збагачує навчальний процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Byram M., Gribkova B., Starkey H. Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching. Strasbourg : Council of Europe, 2002. URL: <http://lrc.cornell.edu/director/intercultural.pdf>.
2. Cunningham S., Moor P., Bygrave J. Cutting Edge. Intermediate. London : Pearson, 2013. 175 p.
3. Dervin F. Quality in Intercultural Education: the Development of Proteophilic Competence. URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=88C259C5C507DAD772D49F5E280DD86?doi=10.1.1.457.5090&rep=rep1&type=pdf>.
4. Evans V. Upstream Intermediate. Newbury : Express Publishing, 2002. 186 p.
5. Fabian M. Interdisciplinary approach to cross-language and cross-cultural communication studies. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2019. Вип. 17. С. 9–16.
6. Hamiloglu K., Mendi B. A content analysis related to the cross-cultural/intercultural elements used in EFL coursebooks. *Sino-US English Teaching*. 2010. Vol. 7. № 1. P. 16–24.
7. Kominarecova E. Cultural and contextual aspect in language teaching. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2005. Вип. 3. С. 464–469.
8. Кuo M.M., Lai Ch.Ch. Linguistics across Cultures: The Impact of Culture on Second Language Learning. *Journal of Foreign Language Instruction*. URL: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED496079.pdf>.
9. McKay S.L. Western Culture and the Teaching of English as an International Language. *English Teaching Forum*. 2004. Vol. 42. № 2. URL: <file://F:/sandra%20mckay.htm>.
10. Mendez García M.C. International and intercultural issues in English teaching textbooks: The case of Spain. *Intercultural Education*. 2005. Vol. 16. № 1. 2005. P. 57–68.
11. Murphey T. Music and Song. Oxford : Oxford University Press, 1992. 151 p.
12. Peterson B. Cultural intelligence: A guide to working with people from other cultures. Yarmouth, ME : Intercultural Press, Inc., 2004. 241 p.
13. Peterson E., Coltrane B. Culture in Second Language Teaching. URL: https://www.researchgate.net/publication/237500367_Culture_in_Second_Language_Teaching.
14. Politzer R. Developing Cultural Understanding Through Foreign Language Study. *Report of the Fifth Annual Round Table Meeting on Linguistics and Language Teaching* / ed. by H.J. Mueller. Washington, D.C. : Georgetown University Press, 1959. P. 99–105.
15. Stewart E. American cultural patterns: cross cultural perspectives. Yarmouth, Marine : Intercultural press, 1972. 220 p.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Людмила Бондарук, Яніна Міщук.</i> Концепт «злочин»: лінгвокультурологічна репрезентація та особливості його перекладу (на прикладі роману Жоржа Сіменона «Невдача комісара Мегре»).....	7
<i>Natalia Holowtschak, Olena Kuschnirtschuk.</i> Funktional-stilistische Besonderheiten der deutschen texte der Publizistik (der Modus des Verbs).....	17
<i>Наталія Грицив, Оксана Мельничук.</i> Когнітивні вияви перекладацької діяльності: ресурс, зсув, судження.....	27
<i>Артур Гудманян, Ірина Струк.</i> Фонографічні форми негритянського та гуцульського діалектів: перекладознавчий аспект.....	39
<i>Dun Tsi.</i> Strategies of manipulation as levers of influence on human consciousness in English-speaking political discourse....	49
<i>Nataliia Kartun.</i> English Phraseological Units Denoting Deception (cognitive aspect).....	55
<i>Надія Кіш, Олександра Канюк, Сільвія Шпенік.</i> Культура іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів	66
<i>Софія Козак.</i> Фрейм ‘ZWISCHENMENSCHLICHE BEZIEHUNGEN’ у художньому дискурсі (на матеріалі роману Б. Шлінка „Der Vorleser“).....	76
<i>Ольга Коновалова, Анна Зінченко.</i> Прагматична адаптація сучасної дитячої літератури при перекладі на українську мову.....	85
<i>Tetiana Leleka.</i> English language internationalization based on the world globalization processes.....	96
<i>Snizhana Lembik, Katerina Tolmatcheva.</i> La verbalisation du concept «cœur» en français.....	104
<i>Юлія Лук'янова.</i> Маркування товару: від міждисциплінарних до лінгвістичних досліджень.....	114

Liu Yui. English-language Business Discourse as a Basis for Reflecting Speech Strategies.....	131
Алла Ляшина, Світлана Мишко, Анатолій Мишко. Когнітивні аспекти вивчення термінології англійської культури.....	138
Юлія Молоткіна, Галина Онищак. Особливості переносних значень іменників на позначення добра в сучасній українській мові.....	163
Ірина Репушевська. Когнітивно-комунікативні ознаки діалогічного мовлення класичних героїнь жіночого роману.....	172
Myroslava Slyvka, Vivien Monush. Peculiarities of translating English historical terms into Ukrainian.....	183
Olesia Stoika, Anastasiia Kozuk. Lexical and grammatical peculiarities in the translation of animated films.....	192
Анна Сухова. «Нейтральність vs експресивність» як стильова риса англомовної новели.....	201
Орест Толочко. Функційний вимір інверсивних моделей в англо-українських кореферентних парах як елемент ідіостилю	211
Олександра Тугай. Морфолого-синтаксична ідентифікація речень універсальної поступки в Британському національному корпусі.....	222
Myroslava Fabian. Lexical semantics of the nouns denoting “honour” in English and Ukrainian	238
Наталія Чендей. До питання стилістичної симетрії в поезії....	247
Oksana Shovak, Nataliia Petii. The Manipulative Potential of Stylistic Means in Contemporary Media Discourse.....	256

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Olga Kishko. Is Stanislaw Lem’s Solaris a “scientific” novel?.....	267
Михайло Рошко, Ігор Гаврило, Тетяна Славич. Мотив ініціації та проблема зла в романі Вільяма Голдінга «Володар мух».....	277
Тетяна Славич, Ігор Гаврило, Михайло Рошко. Структура романів В. Фолкнера (на прикладі роману «Дикі пальми»).....	290

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

<i>Iryna Andrusiak, Myroslava Slyvka.</i> The Scope and Structure of ICT and Digital Competencies in the New Ukrainian School.....	305
<i>Nataliia Hertsovska.</i> The analysis of psycholinguistic peculiarities of a foreign language studying: suggestopedia approach.....	316
<i>Марина Горюнова.</i> Формування професійно орієнтованої компетентності студентів у контексті сучасних підходів до викладання іноземної мови.....	324
<i>Наталія Іщук, Оксана Зубенко, Оксана Цимбаліста.</i> Фразеологізми в економічному дискурсі та особливості їх вивчення на заняттях з ІМПС	332
<i>Viktoriia Lehan, Nataliia Hodovanets.</i> Teaching foreign languages in terms of distance learning.....	342
<i>Kateryna Nad, Alina Dankiv.</i> Creating and using interactive activities for teaching foreign medical students	352
<i>Enike Nad-Kolozhvari.</i> Teaching English literature in general educational institutions in Ukraine.....	365
<i>Леся Розач.</i> Навчання культури на уроках іноземної мови.....	373

CONTENTS

LANGUAGE STUDIES

Liudmyla Bondaruk, Yanina Mishchuk. The concept of crime: linguo-cultural representation and features of its translation (Maigret's Failure by Georges Simenon case study).....	7
Natalia Holowtschak, Olena Kuschnirtschuk. Funktional-stilistische Besonderheiten der deutschen texte der Publizistik (der Modus des Verbs).....	17
Nataliia Hrytsiv, Oksana Melnychuk. Cognitive manifestations of translation activity: resource, shift, judgment.....	27
Artur Hudmanian, Iryna Struk. Black English Vernacula and the Hutsul dialect: a translation approach to phonographic level.....	39
Dun Tsi. Strategies of manipulation as levers of influence on human consciousness in English-speaking political discourse.....	49
Nataliia Kartun. English Phraseological Units Denoting Deception (cognitive aspect).....	55
Nadiia Kish, Oleksandra Kaniuk, Silviia Shpenyk. Culture of foreign language professional communication of future engineers	66
Sofiiia Kozak. Frame 'Zwischenmenschliche Beziehungen' in literary discourse (on the material of B. Schlink's novel "Der Vorleser").....	76
Olha Konovalova, Anna Zinchenko. Pragmatic adaptation of modern children's literature translated into Ukrainian.....	85
Tetiana Leleka. English language internationalization based on the world globalization processes.....	96
Snizhana Lembik, Katerina Tolmatcheva. La verbalisation du concept «cœur» en français.....	104
Yuliia Luk'ianova. Goods marking: from interdisciplinary to linguistic research.....	114
Liu Yui. English-language Business Discourse as a Basis for Reflecting Speech Strategies.....	131

Alla Liashyna, Svitlana Myshko, Anatolii Myshko. Cognitive aspects of English cultural terminology study.....	138
Yuliia Molotkina. Pejoratives as a means of verbal manipulation in the English discourse of social media TikTok and Twitter in the context of anti-Ukrainian propaganda.....	147
Halyna Onyshchak. Peculiarities of the figurative meanings of the nouns denoting good in modern Ukrainian.....	163
Iryna Repushevska. Psycholinguistic peculiarities of speech of the classic heroines of the feminine novel.....	172
Myroslava Slyvka, Vivien Monush. Peculiarities of translating English historical terms into Ukrainian.....	183
Olesia Stoika, Anastasiia Kozyk. Lexical and grammatical peculiarities in the translation of animated films.....	192
Anna Sukhova. “Neutrality vs Expressiveness” as a Style Feature of the English-language Short Story.....	201
Orest Tolochko. Functional dimension of inverted models in English-Ukrainian co-referential pairs as the idiostyle element	211
Oleksandra Tuhai. Morphological and syntactic identification of clauses of universal concession in British National Corpus.....	222
Myroslava Fabian. Lexical semantics of the nouns denoting “honour” in English and Ukrainian	238
Nataliia Chendei. To some aspects of stylistic symmetry in poetry.....	247
Oksana Shovak, Nataliia Petii. The Manipulative Potential of Stylistic Means in Contemporary Media Discourse.....	256

LITERATURE STUDIES

Olga Kishko. Is Stanislaw Lem’s Solaris a “scientific” novel?.....	267
Mykhailo Roshko, Ihor Havrylo, Tetiana Slavych. The motive of initiation and the problem of evil in W. Golding’s novel “Lord of the Flies”.....	277
Tetiana Slavych, Ihor Havrylo, Mykhailo Roshko. The structure of the W. Faulkner’s novels (the analysis of “The wild palms”).....	290

METHODS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

<i>Iryna Andrusiak, Myroslava Slyvka.</i> The Scope and Structure of ICT and Digital Competencies in the New Ukrainian School.....	305
<i>Nataliia Hertsovska.</i> The analysis of psycholinguistic peculiarities of a foreign language studying: suggestopedia approach.....	316
<i>Maryna Horiunova.</i> Formation of professionally oriented competence of students in the context of modern approaches to teaching a foreign language.....	324
<i>Natalia Ishchuk, Oksana Zubenko, Oksana Tsymbalysta.</i> Phraseologisms in economic discourse and features of teaching them in FLSP classroom.....	332
<i>Viktoriia Lehan, Nataliia Hodovanets.</i> Teaching foreign languages in terms of distance learning.....	342
<i>Kateryna Nad, Alina Dankiv.</i> Creating and using interactive activities for teaching foreign medical students	352
<i>Enike Nad-Kolozhvari.</i> Teaching English literature in general educational institutions in Ukraine.....	365
<i>Lesia Rohach.</i> Teaching culture in foreign language classes.....	373

НОТАТКИ

Наукове видання

**СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

Випуск 3-4 (21-22)

**CONTEMPORARY STUDIES
IN FOREIGN PHILOLOGY**

Research Paper Collection

Issue 3-4 (21-22)

Підписано до друку 22.11.2022 р. Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Наклад 300 примірників. Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 22,66. Обл. вид. арк. 24,53.
Замовлення № 0922/383.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.